

JUGOSLOVENSKI PREGLED

*INFORMATIVNO DOKUMENTARNI
PRIRUČNIK O JUGOSLAVIJI*

OKTOBAR 1958

10

JUGOSLOVENSKI PREGLED

GODINA II
OKTOBAR 1958

Uredivački odbor

Predsednik NIKOLA MINČEV, *Članovi*: BOŽIDAR ĐUROVIĆ, dr PAVLE KOVAČ, dr HERBERT KRAUS, SMILJA MESARIĆ, ANTE NOVAK, JAKŠA PETRIĆ, JOVAN POPOVIĆ, MILADA RAJTER, VOJO RAKIĆ, NIKOLA ROT, ALEKSANDAR ŠOKORAC, STANA TOMAŠEVIĆ, dr TONE VRATUŠA.

Glavni urednik BOŽIDAR ĐUROVIĆ

Izdavač

PUBLICISTIČKO-IZDAVAČKI ZAVOD »JUGOSLAVIJA«, BEOGRAD, Terazije 31

SADRŽAJ

DRUŠTVENO I DRŽAVNO UREĐENJE

Obezbeđenje zakonitosti u Jugoslaviji	375—380
Savezna narodna skupština	381
Republičke narodne skupštine	381—383
Savezno izvršno veće	383—384

POLITIČKE I DRUŠTVENE ORGANIZACIJE

Savez ženskih društava Jugoslavije	385—387
V Plenum Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije	387
II Nacionalni kongres za zaštitu dece	388

PRIVREDA

Bankarstvo	389—396
Osiguranje imovine i lica	397—399
Melioracije u Makedoniji	400—402
Lovstvo	403—406

SOCIJALNA POLITIKA I NARODNO ZDRAVLJE

Zaštita dece palih boraca	407—409
Ustanove za stare i nesposobne	410—411
Služba transfuzije krvi	411—412
Rad sanitarne inspekcije u 1957	413—414

KULTURA

Profesionalna pozorišta	415—419
Osnovne, stručne škole, gimnazije i škole za odrasle u 1956/57	420—422

FIZIČKA KULTURA

Nastavni kadrovi u fizičkoj kulturi	423—424
Šahovski savez Jugoslavije	424—426

SPOLJNA POLITIKA

Jugoslavija i Indonezija	427—428
Jugoslavija i Međunarodna agencija za atomsku energiju	428—429
Poseta državnog sekretara za inostrane poslove Koče Popovića Velikoj Britaniji	430

OBEZBEĐENJE ZAKONITOSTI U JUGOSLAVIJI

U državnom i društvenom uređenju Jugoslavije najviši organi samoupravljanja radnog naroda u opštini, srezu, republici i Federaciji su narodni odbori i narodne skupštine. Pored toga, postoje organi samoupravljanja u preduzećima, raznim samoupravnim ustanovama i organizacijama (u daljem tekstu: samostalne ustanove i organizacije) koji su van organizacionog sistema državnih organa, zasnovani na principima društvenog samoupravljanja i vrše društvene funkcije u oblasti privrede, kulture i prosvete, komunalnim službama itd. Narodni odbori i narodne skupštine, kao i organi samoupravljanja u samostalnim ustanovama i organizacijama, vrše svoje zadatke samostalno kao svoja prava i dužnosti utvrđena zakonom, pa u njihovim međusobnim odnosima nema hijerarhijske nadređenosti i podređenosti.

Organi koji vrše pravo nadzora imaju prema samoupravnim telima samo ona prava koja su im zakonom priznata, a građani vrše kontrolu nad radom organa vlasti iz samoupravnih tela preko organa samoupravljanja, političkih i društvenih organizacija. Svaki građanin, privredna i društvena organizacija imaju pravo da žalbom, tužbom i drugim pravnim sredstvima pobijaju akte državnih organa i organa samoupravljanja kojima su povređena njihova prava ili im se nezakonito nameću obaveze.

Zakonitost u Jugoslaviji nije samo sredstvo kojim se obezbeđuju prava građana i organa samoupravljanja, iako je i to jedan od njenih bitnih elemenata, već i značajan faktor za pravilno funkcionisanje organizacije društva kao celine. Zbog toga je zakonitost kao osnovni princip društvenog uređenja utvrđena odredbom Ustavnog zakona da se »samoupravljanje proizvođača i radnog naroda ostvaruje u saglasnosti sa opštim društvenim interesima izraženim u zakonu i u drugim odlukama predstavničkih tela radnog naroda — narodnih skupština i narodnih odbora« (član 4 Ustavnog zakona).

Osnovne garantije zakonitosti

Osnovne garantije zakonitosti u Jugoslaviji proizlaze iz društveno-političkih odnosa koji državnoj vlasti daju karakter vlasti radnog naroda i iz načelnih odredaba Ustava i zakona o organizaciji vlasti i obezbeđenju zakonitosti.

Učešće naroda u upravljanju društvenim poslovima. — »Radni narod vrši vlast i upravlja društvenim poslovima preko svojih predstavnika u narodnim odborima i narodnim skupštinama, u radničkim savetima i u drugim samoupravnim organima, kao i neposredno putem izbora, opozivanja, referenduma, zborova birača, saveta građana, učešća građana u upravi i pravosuđu i putem drugih oblika neposrednog upravljanja« (član 2 Ustavnog zakona). Demokratski mehanizam vlasti omogućuje svakodnevnu kontrolu naroda nad radom svih organa koji upravljaju društvenim poslovima, utvrđuje sredstva kojima se ostvaruje odgovornost organa samoupravljanja pred narodom, i na taj način obezbeđuje društveno-političke uslove za njihov zakonit i pravilan rad.

Kontrola javnosti. — Neposredna kontrola javnosti nad pravilnom primenom zakona ostvaruje se uglavnom preko štampe, radija, javnih skupova i t. sl. Građani koriste ova sredstva da iznesu svoje mišljenje o radu pojedinih nadležnih, samostalnih ustanova i organizacija, da ukažu na nepravilnosti i nezakonitosti u njihovom radu.

Zborovi birača omogućuju masovno učešće građana u radu narodnih odbora, jačaju odgovornost narodnih predstavnika pred narodom, i time obezbeđuju kontrolu naroda nad radom državnih organa.¹

¹ Vidi »Zborovi birača«, »Jugoslovenski pregled«, jun 1958, str. 239—240 (59—60).

Uloga društvenih organizacija. — Društvene organizacije doprinose učvršćenju zakonitosti svojom opštom aktivnošću na razvijanju društvene svesti i svojom aktivnom saradnjom pri izradi i sprovođenju zakona i drugih propisa.

Ustaljena je praksa u radu državnih organa, a ona proizlazi iz društveno-političkih odnosa u našoj zemlji, da se nacrti važnijih propisa izrađuju u uskoj saradnji s društvenim organizacijama zainteresovanim za pitanja koja treba regulisati. Sindikati, profesionalna udruženja i druge organizacije daju svoje mišljenje i primedbe na sve važnije nacрте zakonskih i drugih propisa iz oblasti u kojoj rade.

Društvene organizacije rade i na objašnjavanju novih propisa. Sindikalne organizacije redovno organizuju stručna predavanja i seminare na kojima se službenici upoznaju sa novim propisima iz oblasti u kojoj obavljaju službu. Putem predavanja i diskusija u društvenim organizacijama (naročito osnovnim organizacijama Socijalističkog saveza radnog naroda i Saveza sindikata) svaki građanin ima mogućnosti da se bliže upozna sa osnovnom sadržinom i smislom novih zakona, pravima i dužnostima građana koje se zakonom ustanovljavaju. To umnogome olakšava pravilnu primenu zakona. Rad društvenih organizacija na objašnjavanju nekih važnijih zakona (ustavnih propisa, propisa o komunalnom sistemu, osnovnih propisa o privrednom sistemu i izbornog zakona) obuhvatio je milione ljudi u svim krajevima naše zemlje.

Društvene organizacije pružaju pomoć i u primeni zakona iz oblasti u kojoj rade. One pomažu svojim članovima u ostvarivanju njihovih zakonitih prava, ukazuju nadležnim organima na nedostatke koji se ispoljavaju prilikom primene zakona i bore se protiv nezakonitosti. U tom pogledu značajna je naročito uloga sindikalnih organizacija u oblasti radnih odnosa, Saveza boraca i ženskih društava u primeni zakona iz oblasti socijalne politike. »Društvena organizacija koja prema svojim pravilima ima zadatak da štiti određena prava i interese svojih članova može po pristanku svog člana u njegovo ime staviti zahtev koji se odnosi na takva prava ili interese, kao i stupiti u već pokrenuti postupak sa svim pravima stranke« (član 51 Zakona o opštem upravnom postupku).

Učvršćenju zakonitosti aktivno doprinosi Savez komunista Jugoslavije, Rezolucija IV Plenuma CK KPJ od 4 juna 1951 o daljem jačanju pravosuđa i zakonitosti dala je inicijativu i osnovne političke smernice za rešavanje niza pitanja od presudnog značaja za dalje jačanje zakonitosti i bila povod za donošenje više novih zakona iz oblasti organizacije i rada organa uprave i pravosuđa. Pismo Izvršnog komiteta Centralnog komiteta SKJ od 17 februara 1958 o narednim zadacima Saveza komunista u borbi za otklanjanje negativnih pojava u političkom, privrednom i društvenom životu dalo je potstrek da se na širokoj osnovi pojača borba protiv birokratizma, rasipništva i drugih negativnih pojava koje veoma često dovode do kršenja zakonitosti.

Sudske garantije. — Zaštita osnovnih prava građana, ustanova i organizacija poverena je sudovima.² Sudovi putem upravnog spora kontrolišu zakonitost akata organa uprave.

Istragu zbog učinjenog krivičnog dela vode sudovi.

Niko ne može biti lišen slobode zbog krivičnog dela duže od tri dana bez odluke nadležnog suda.

Sudovi su odvojeni od uprave u svim stepenima; oni su u izricanju pravde nezavisni i sude samo na osnovu zakona i drugih propisa Savezne narodne skupštine i republičkih skupština. Oni primenjuju i druge propise samo ako su doneseni na osnovu zakona i u skladu sa zakonom.

Uloga javnog tužioštva³ i inspekciskih organa⁴. — Javni tužilac može podneti zahtev za zaštitu zakonitosti protiv pravosnažnih rešenja donetih u upravnom postupku, kao i protiv pravosnažnih sudskih odluka, ako smatra da je rešenjem organa uprave ili odlukom suda povređen zakon (član 261 Zakona o opštem upravnom postupku, član 390—398 Zakonika o krivičnom postupku i član 389—397 Zakona o parničnom postupku).

»Kad je upravnim aktom povređen zakon u korist pojedinca ili pravnog lica a na štetu društvene zajednice, javno tužioštvo je ovlašćeno da vrši sve radnje koje po odredbama Zakona o upravnim sporovima može vršiti stranka koja pokreće spor« (član 8 Zakona o javnom tužioštvu). »Ako narodni odbor opštine ili sreza ili njegov organ ne upotrebi pravna sredstva (tužbe, žalbe, zahtev za izvršenje ili obezbeđenje i dr.) koja mu pripadaju u pogledu opštenarodne imovine kojom upravljaju oni ili privredne organizacije ili ustanove, javno tužioštvo je ovla-

² Vidi »Organizacija sudova«, »Jugoslovenski pregled«, mart 1957, str. 117—120 (35—38).

³ Vidi »Javno tužioštvo«, »Jugoslovenski pregled«, jun 1957, str. 265—266 (67—68).

⁴ Vidi »Inspekcije«, »Jugoslovenski pregled«, septembar 1958, str. 335—338 (81—84).

šćeno da upotrebi ta sredstva radi obezbeđenja društvenih interesa» (član 9). »Javno tužništvo može predložiti nadležnom državnom organu da u granicama svojih prava i dužnosti poništi ili ukine odluke i druge akte narodnog odbora i njegovih organa donete van upravnog postupka koji su nezakoniti odnosno kojima je povređen opšti interes» (član 10).

»Javno tužništvo je ovlašćeno da nadležnom državnom organu koji vrši nadzorna ili druga zakonom određena prava prema pojedinim ustanovama, privrednim i drugim samoupravnim organizacijama ukazuje na odluke tih ustanova i organizacija kojima je povređen zakon, dajući o tome pismeno obrazloženje» (član 11). Ono »ima pravo da traži odlaganje ili obustavu izvršenja izvršnih sudskih odluka i rešenja upravnih organa ako smatra da je njima povređen zakon i ako se protiv takve odluke i rešenja može upotrebiti redovno ili vanredno pravno sredstvo odnosno pokrenuti upravni spor, ukoliko bi usled izvršenja nastala teško otklonjiva šteta» (član 12).

Inspekcije u pojedinim granama uprave (inspekcija rada, devizna, finansijska, građevinska, sanitarna, tržišna itd.) imaju ovlašćenje da pregledaju rad i poslovanje nadležstava, samostalnih ustanova i organizacija. One ispituju da li se rad i poslovanje obavljaju u skladu sa zakonskim propisima i ovlašćene su da narede otklanjanje povreda zakona i drugih propisa i da o uočenim povredama izveste nadležne organe. U slučajevima koji su propisima predviđeni inspekcije su i same ovlašćene da preduzmu privremene mere radi otklanjanja štetnih posledica, kao što je slučaj sa sanitarnom i građevinskom inspekcijom. Rad inspekcija je od posebnog značaja za učvršćenje zakonitosti zbog masovnosti njihovih intervencija.

Sankcije za povrede zakona. — Sankcije zbog povreda zakona omogućuju otklanjanje štetnih posledica nezakonitosti, a deluju i kao preventivna mera da se izbegne kršenje zakona.

Najteže povrede prava i dužnosti građana kažnjavaju se kao krivična dela kad imaju obeležja krivičnog dela po krivičnom zakonu. Manje povrede propisa kažnjavaju se kao prekršaj kad je to zakonom ili drugim propisom nadležnog organa određeno. Povrede propisa kojima su regulisani poslovanje i rad privrednih organizacija kažnjavaju se kao privredni prestupi kad je to zakonom izričito predviđeno. Za privredne presteupe odgovaraju privredne organizacije i odgovorni službenici koji u njima rade.

Pod uslovima utvrđenim zakonom svako odgovara i za naknadu štete koju je drugom naneo nedopuštenom radnjom.

Zakonitost akata državnih organa

»Organi državne vlasti vrše vlast na osnovu Ustava FNRJ, ustava narodnih republika, zakona FNRJ, zakona pojedinih narodnih republika i opštih propisa viših organa državne vlasti. Svi akti organa državne uprave i organa pravosuđa moraju biti zasnovani na zakonu» (član 8 Ustava FNRJ). Ovom odredbom ustanovljen je princip zakonitosti u odnosu na akte koje donose državni organi u sudskom i upravnom postupku, kao i na zakone, uredbе, odluke, pravilnike i druge propise koje oni donose u izvršenju svojih zadataka (u daljem tekstu opšti akti).

Zakonitost opštih akata (propisa)

Ustavom i zakonima određeni su državni organi koji su ovlašćeni da donose propise, oblast u kojoj to mogu činiti i postupak po kome to rade. Propis nije zakonit kad ga donese organ koji nije ovlašćen ili protivno propisanom postupku ili kad propis nije u skladu sa propisima viših organa (uredba u odnosu na zakon, odluka narodnog odbora u odnosu na zakon ili uredbu itd.).

Zakonitost propisa obezbeđuju u prvom redu društveno-politički faktori: izbornost najviših organa vlasti, odgovornost članova predstavničkih tela narodu i pravo opoziva, odgovornost političko-izvršnih organa pred predstavničkim

telima, učešće naroda u radu organa vlasti i uloga društvenih organizacija i javnosti. Zakonitost propisa obezbeđuje se i sledećim sredstvima:

Oцена ustavnosti zakona i republičkih ustava. — »Savezna narodna skupština vrši svoja prava i dužnosti na osnovu i u okviru Ustava«, a republičke narodne skupštine »na osnovu i u okviru saveznog Ustava, republičkog ustava i saveznih zakona« (član 13 i 102 Ustavnog zakona).

Oцена saglasnosti republičkog ustava kao i republičkog i saveznog zakona sa saveznim Ustavom spada u isključivu nadležnost Savezne narodne skupštine. Postupak za ocenu saglasnosti mogu pokrenuti samo Ustavom određeni organi: Savezno izvršno veće, Savezni vrhovni sud, narodna skupština i izvršno veće narodne republike, predstavničko telo autonomne jedinice, narodni odbor sreza, kao i zainteresovane samostalne ustanove i organizacije (član 15 tačka 10 i član 16 Ustavnog zakona).

Oцена zakonitosti akata izvršnih veća. — Savezno izvršno veće vrši poslove na osnovu i u okviru Ustava i zakona, a republičko izvršno veće na osnovu i u okviru Saveznog i republičkog ustava, saveznih i republičkih zakona, kao i saveznih uredbа. Izvršna veća su za svoj rad odgovorna narodnoj skupštini koja ih je izabrala, a ta se odgovornost konkretizuje, između ostalih, i u pravu narodne skupštine da ukine svaki nezakoniti akt svog izvršnog veća (član 80, 84, 85, 107 i 109 Ustavnog zakona).

Savezno izvršno veće ne može ukinuti nezakonite akte republičkog izvršnog veća, ali može obustaviti njihovo izvršenje ako su oni u suprotnosti sa saveznim Ustavom, zakonom ili uredbom. Ako republičko izvršno veće nije saglasno s tom odlukom Saveznog izvršnog veća, ono može sporno pitanje izneti pred Saveznu narodnu skupštinu da ona odluči o zakonitosti akta.

»Predsednik Republike ima pravo da zadrži od izvršenja akte Saveznog izvršnog veća sa kojima se ne slaže, uz obavezu da sporno pitanje odmah iznese pred Saveznu narodnu skupštinu radi donošenja odluke» (član 72 Ustavnog zakona). Predsednik izvršnog veća narodne republike »ima pravo zadržati od izvršenja akte izvršnog veća narodne republike sa kojima se ne slaže, uz obavezu da sporno pitanje odmah iznese pred republičku narodnu skupštinu radi donošenja odluke» (član 108 Ustavnog zakona).

Oцена zakonitosti akata narodnih odbora. — Izvršno veće narodne republike može ukinuti akt narodnog odbora ili njegovog saveta kad nađe da je isti u suprotnosti sa zakonom.

Republički organi uprave (sekretarijati, samostalne uprave i sl.) nemaju nadzorna prava u odnosu na akte narodnog odbora, ukoliko to za određene poslove nije zakonom posebno propisano. Oni mogu nezakonite akte narodnog odbora ili saveta samo zadržati od izvršenja i tražiti od izvršnog veća narodne republike da odluči o zakonitosti takvog akta.

Oцена zakonitosti opštih akata organa uprave. — Sistem organizacije vlasti u Jugoslaviji zasniva se na principu samoupravljanja naroda u opštini, srezu, republici i Federaciji, pa zbog toga ni u odnosima između odgovarajućih organa uprave nema nadređenosti i podređenosti u tom smislu da bi viši organi uprave mogli menjati, ukidati i poništavati akte nižih organa ili preuzimati njihove zakonom utvrđene nadležnosti. »Međusobni odnosi organa uprave iste grane ili oblasti uprave zasnivaju se na pravima i dužnostima utvrđenim zakonom, kao i na uzajamnoj saradnji, izmeni iskustava, stručnoj pomoći i na pravu svakog organa uprave da daje inicijativu i mišljenje, i da stavlja predloge za organizovanje i vršenje službe i unapređenje stručnog rada i poslovanja svih organa uprave u određenoj grani ili oblasti uprave» (član 101 Zakona o državnoj upravi).

Zakonitost u radu organa uprave obezbeđuje se prvenstveno time što su savezni i republički organi uprave odgovorni za svoj rad odgovarajućem izvršnom veću, a organi uprave narodnog odbora svom narodnom odboru. U vršenju prava nadzora nad zakonitošću rada organa uprave nadležno izvršno veće odnosno narodni odbor može ukinuti

ili poništiti opšte akte organa uprave ako su u suprotnosti sa zakonom ili drugim propisima.

U cilju obezbeđenja jedinstva i zakonitosti u radu organa uprave zakonom su ustanovljena određena prava saveznih organa uprave u odnosu na opšte akte republičkih organa uprave, kao i prava republičkih organa uprave u odnosu na nezakonite opšte akte organa uprave u narodnim odborima. Savezni državni sekretar ima pravo i dužnost da u okviru nadležnosti svog sekretarijata ukazuje Saveznom izvršnom veću na nezakonite akte republičkih organa uprave, a u poslovima iz isključive nadležnosti Federacije savezni državni sekretar može i sam ukinuti ili poništiti nezakonite opšte akte odgovarajućih republičkih organa uprave.

Republički državni sekretari odnosno zakonom određeni organi uprave sreskog narodnog odbora imaju analogna ovlašćenja u odnosu na opšte akte organa uprave sreskih odnosno opštinskih narodnih odbora.

Savezni, republički i sreski organi uprave, u okviru svog delokruga, imaju pravo da »sami izvrše pojedini upravni posao koji je nadležan organ uprave saglasno propisima dužan da izvrši, ako ga ovaj, i pored instrukcije koja mu je za to izdata, ne izvrši ili ga ne izvrši u određenom roku« (član 103 Zakona o državnoj upravi).

Postupak za donošenje propisa daje garancije za njihovu zakonitost. Prilikom izrade važnijih propisa konsultuju se stručna tela, naučne i druge ustanove koje izučavaju probleme iz oblasti iz koje se propis donosi, kao što su razni instituti, univerziteti, privredne komore i t. sl. Organi uprave dužni su da u pripremanju nacrt propisa, pre predlaganja propisa, pribave mišljenje i drugih zainteresovanih organa uprave. Ako organ uprave koji priprema propis ne prihvati njihovo mišljenje i primedbe, dužan je, uz predlog propisa, na njih ukazati (član 100 Zakona o državnoj upravi).

Od posebnog je značaja saradnja sekretarijata za zakonodavstvo i organizaciju koji postoje kod svih izvršnih veća sa zadatkom da obezbede stručnost u izradi projekata pravnih propisa, posebno sa stanovišta njihovog usklađivanja sa ostalim propisima i njihove zakonitosti. U pogledu saveznih propisa važnu funkciju ima Pravni savet koji daje Saveznom izvršnom veću i njegovim odborima mišljenje o nacrtima novih zakona i drugih važnijih propisa.

U cilju obezbeđenja zakonitosti propisa za njihovo donošenje traži se formalna saglasnost drugih državnih organa, kao što je, naprimer, slučaj sa saglasnošću koju daje Sekretarijat za opštu upravu na propise koji se odnose na sprovođenje Zakona o javnim službenicima.

Uloga sudova. — »Sudovi sude na osnovu zakona i drugih propisa Savezne narodne skupštine i republičkih narodnih skupština« (član 3 Zakona o sudovima), što znači da oni ne mogu ispitivati saglasnost zakona sa ustavom.

Međutim, kad je određeno pitanje iz oblasti isključivog ili osnovnog saveznog zakonodavstva regulisano i republičkim zakonom, sud je ovlašćen da rešavajući konkretne slučajeve, u kojima dolaze do primene ti propisi, ispita da li je republički zakon u saglasnosti sa saveznim zakonom (član 16 Ustavnog zakona).

Sudovi su ovlašćeni da ispituju i zakonitost svih drugih propisa koje donose političko izvršni organi, narodni odbori i organi uprave, jer su sudovi dužni primenivati ove propise samo »ako su doneseni na osnovu zakona i u skladu sa zakonom« (član 3 Zakona o sudovima).

Sudovi nisu ovlašćeni da stave van snage propis kad utvrde da isti nije u skladu sa zakonom ili zakonitim propisom višeg organa. To može da učini samo Ustavom i zakonom određeni organ koji vrši nadzorna prava nad organom koji je doneo nezakoniti propis. Sudovi su u tom slučaju ovlašćeni samo da odbiju primenu nezakonitog propisa na konkretni slučaj koji se kod njih nalazi na rešavanju. »Ako sud pri rešavanju utvrdi da je propis na osnovu koga bi se spor imao raspraviti u suprotnosti sa zakonom ili drugim propisima viših državnih organa, neće u konkretnom slučaju primeniti taj propis, već će doneti odluku

na osnovu zakona, a o utvrđenoj suprotnosti obavestiti odmah izvršno veće« (član 38 Zakona o upravnim sporovima).

Zakonitost individualnih akata (rešenja) organa uprave

Državni organi su nadležni da neposredno primenjujući propise rešavaju o pravima i dužnostima građana, pravnih lica i drugih stranaka. U vršenju tih poslova državni organi donose **rešenja**. Dok opštim aktima državni organi ustanovljavaju nove propise, daju smernice i uputstva za rad nižim organima ili u interesu službe naređuju preduzimanje potrebnih opštih mera, rešenjima se odlučuje o pravnim odnosima određenih stranaka: priznaje se stranci pravo, odbija se njen zahtev, utvrđuje obaveza ili izriče kazna za prekršaj koji je učinila.

Državni organi stupaju i u ugovorne i druge imovinsko-pravne odnose sa građanima, privrednim i društvenim organizacijama, naprimer prilikom kupovine inventara, zidanja zgrade, učinjene štete i t. sl. Akti koje državni organi donose u tim poslovima nazivaju se **aktima poslovanja**. Akte poslovanja državni organi ne donose u vršenju vlasti koja im je poverena, već kao nosioci prava upravljanja delovima opštenarodne imovine. Zakonitost ovih akata obezbeđuje se time što sve eventualne sporove u vezi s tim rešavaju privredni odnosno redovni sudovi ili organi uprave na način i prema propisima koji važe i za sve druge stranke kad stupaju u takve pravne odnose.

Državni organi dolaze u neposredni kontakt s pojedinim građanima, ustanovama i društvenim organizacijama najčešće tako što svojim rešenjima odlučuju o njihovim pravima i obavezama, pa je zbog toga pravilna primena zakona prilikom donošenja rešenja od najvećeg značaja za prava građana i samoupravnih tela. Zakonom su utvrđene razne organizacione mere i pravna sredstva u cilju obezbeđenja zakonitosti ovih akata (propisi o postupku, ingerencija viših organa uprave, položaj javnih službenika i sudska kontrola zakonitosti akata uprave).

Postupak. — Državni organi su dužni da se pri donošenju rešenja pridržavaju propisanog postupka. Oni su dužni da postupaju po propisima Zakona o opštem upravnom postupku »kad u upravnim stvarima, neposredno primenjujući propise, rešavaju o pravima, obavezama ili pravnim interesima pojedinaca, pravnog lica ili druge stranke« (član 1). Samo »kad je posebnim zakonom za određenu upravnu oblast propisan poseban postupak koji odstupa od odredaba ovog zakona, u toj upravnoj oblasti postupace se po odredbama tog posebnog zakona« (član 2). Međutim, i u tim slučajevima odredbe Zakona o opštem upravnom postupku primenjuju se u pitanjima koja nisu regulisana tim posebnim propisima (član 3).

»Organi koji postupaju u upravnim stvarima rade i rešavaju na osnovu zakona i drugih propisa zasnovanih na zakonu« (član 4 Zakona o opštem upravnom postupku). I sve druge načelne odredbe zakona obezbeđuju zakonitost u rešavanju upravnih stvari. Organ koji vodi postupak dužan je da sprovede sve potrebne dokaze i da na osnovu savesne i brižljive ocene svakog pojedinog dokaza i na osnovu rezultata celokupnog postupka, po svom uverenju utvrdi pravo stanje stvari (materijalna istina), tj. sve činjenice koje su od važnosti za donošenje zakonitog i pravilnog rešenja. Organ je dužan pružiti svakoj stranci mogućnost da u postupku iznese svoje zahteve, predloge i dokazna sredstva, te da se izjasni o svim dokazima, činjenicama i okolnostima koje bi mogle uticati na konačnu odluku. U tu svrhu održava se i usmena rasprava. Organ koji vodi postupak mora strankama omogućiti u svakom pogledu da što lakše ostvare svoja prava, te je dužan da se naročito stara da neznanje ili neukost stranke ne budu na štetu prava koja joj po zakonu pripadaju u postupku (član 5 i 13).

Rešenje mora biti pismeno, obrazloženo i dostavljeno lično stranci. Ono mora u obrazloženju sadržavati kratko iznet zahtev stranke, utvrđeno stanje stvari, razloge koji su bili odlučni za ocenu dokaza, razloge zašto nije usvojen koji zahtev stranke i pravne propise na kojima se rešenje zasniva.

Nezakonita rešenja se najčešće donose u stvarima u kojima je organ zakonom ovlašćen da stvar reši po slobodnoj oceni (diskrecija), tj. kada zakon prepušta organu da prema celishodnosti odluči da li zahtevu stranke treba udovoljiti ili ga valja odbiti. Da bi se onemogućile zloupotrebe ovakvog ovlašćenja i diskriminacija stranaka, zakonom je određeno da u takvom slučaju »rešenje mora biti doneto u skladu sa ciljem u kome je takvo ovlašćenje dato« (član 4), te da je organ u obrazloženju rešenja dužan navesti propis koji ga ovlašćuje da stvar reši po slobodnoj oceni i razloge kojima se prilikom

donošenja rešenja rukovodio. Organ ne mora dati to obrazloženje samo u slučaju »kad je u javnom interesu zakonom ili uredbom to izričito predviđeno« (član 207).

Samo u stvarima manjeg značaja, u kojima se udovoljava zahtevu stranke a ne dira u javni interes ni interes drugog lica, rešenje ne mora sadržavati obrazloženje, i ono se može stranci saopštiti samo usmeno. Ako stranka zahteva, rešenje se ipak mora obrazložiti i napisмено dostaviti stranci (član 212).

Zakonitost u donošenju rešenja obezbeđuje se često i time što ga donose kolegijalna tela, političko-izvršni organi ili narodni odbori kao predstavnički organi. To je, naprimer, slučaj sa rešenjima u stvarima arondacije, komasacije, najznačajnijim rešenjima u odnosu na privredne organizacije i t. sl., kada treba obezbediti posebnu stručnost ili pravilnu ocenu društveno-političkih potreba i odnosa. U pojedinim slučajevima predviđa se i saradnja više organa prilikom donošenja nekog rešenja tako što se traži prethodna ili naknadna saglasnost drugog organa ili se nadležnom organu stavlja u dužnost da prethodno traži mišljenje nekog drugog organa (naprimer, saglasnost Savezne odnosno republičke komisije za službeničke poslove za rešenja o postavljenju u određena zvanja).

Protiv svakog rešenja donetog u prvom stepenu stranka ima pravo žalbe organu višeg stepena. Samo zakonom može se u pojedinim upravnim stvarima propisati da žalba nije dopuštena (član 10). Žalba odlaze izvršenje prvostepenog rešenja, osim kada je posebnim zakonom drukčije određeno. U cilju obezbeđenja strankama nesmetanog korišćenja prava žalbe u svim slučajevima kada nalaze da rešenje nije zakonito, organ koji vodi postupak obavezuje u rešenju daje stranci uputstvo da li je žalba dopuštena, u kome roku i kome organu se podnosi.

Stranka ima mogućnost da, i pošto je rešenje postalo pravosnažno, koristi određena vanredna pravna sredstva radi pobijanja rešenja kojima je grubo povređen zakon. »Rešenje protiv koga se ne može izjaviti žalba niti pokrenuti upravni spor (pravosnažno rešenje), a kojim je neko lice steklo određena prava, može se poništiti, ukinuti ili izmeniti samo u slučajevima koji su zakonom predviđeni« (član 11), kao što je obnova postupka (član 249—259), ukidanje rešenja uz pristanak stranke (član 266), ukidanje rešenja zbog razloga koji ga čine ništavim (član 268), ili kad je to potrebno da bi se otklonila teška opasnost po život i zdravlje ljudi, javnu bezbednost i javni moral, ili poremećaj u narodnoj privredi (član 267).

Slične garantije postoje i u administrativno-kaznenom postupku u kome se izriču kazne za prekršaje koje učine građani, privredne i druge samostalne organizacije (propisi Osnovnog zakona o prekršajima).

Stranke se i u toku postupka pred organima državne uprave javljaju kao nosioci određenih prava u postupku, tako da se upravni i administrativno-kazneni postupak po svojim garantijama zakonitosti umnogome približavaju postupku pred sudom.

Ingerencija viših organa uprave. — Ustavom i zakonom utvrđeno pravo saveznih i republičkih organa da vrše nadzor nad radom organa narodnih odbora odnosi se uglavnom na opšte akte koje donose narodni odbori i njihovi organi. Savezni i republički organi nemaju pravo da u izvršenju nadzora ukidaju, poništavaju ili obustavljaju od izvršenja i akte koje organi uprave donose u upravnom postupku, jer ta rešenja po zakonu postaju pravosnažna i mogu se poništiti ili ukinuti samo u slučaju i pod uslovima koji su u zakonu izričito predviđeni.

Viši organi uprave imaju ipak značajnu ulogu u obezbeđenju zakonitosti rešenja. Oni obezbeđuju pravilnu primenu zakona svojim pravilnicima, uputstvima, objašnjenjima i drugim opštim aktima kojima usmeravaju rad organa uprave u svojoj oblasti, a rešavajući po žalbi na prvostepena rešenja, oni dolaze u položaj da ukidaju ili menjaju i rešenja koja je prvostepeni organ doneo u pojedinoj upravnoj stvari.

Svaki organ višeg stepena može u zakonom određenom roku ukinuti pravosnažno rešenje »ako je njime očigledno povređen materijalni zakon u korist pojedinca ili pravnog lica a na štetu društvene zajednice«, ako je rešenje doneto od nenadležnog organa ili u drugim slučajevima koji su u zakonu izričito navedeni (član 262 zakona). Svaki organ višeg stepena može uvek oglasiti ništavim rešenje koje sadrži grube povrede zakona (doneo ga je organ uprave, a radi se o stvari iz sudske nadležnosti, izvršenje rešenja moglo bi prouzrokovati delo kažnjivo po krivičnom zakonu itd.).

Kad to zahtevaju posebni razlozi, organima višeg stepena data su još i šira ovlašćenja — da menjaju, ukidaju ili poništavaju pravosnažna rešenja, kao što je slučaj sa rešenjima donetim u carinskim (član 25 Carinskog zakona), poreskim (član 145a Uredbe o porezu na dohodak) ili deviznim stvarima (član 23a Uredbe o deviznom poslovanju).

Za ukidanje i poništavanje po pravu nadzora pravosnažnih rešenja o prekršajima koja su donele sudije za prekršaje nadležna su veća za prekršaje pri državnim sekretarijatima za unutrašnje poslove, a za ostala rešenja o prekršajima organ viši od organa koji je doneo pravosnažno rešenje. Rešenje se može ukinuti ili izmeniti samo u roku od 6 meseci od dana pravosnažnosti. Međutim, ako se utvrdi da je pravosnažno rešenje »zasnovano na lažnom iskazu svedoka, veštaka ili na lažnoj ispravi, ili da je do rešenja došlo usled krivičnog dela sudije za prekršaje ili drugog lica koje je učestvovalo u vođenju administrativno-kaznenog postupka«, ono se u korist okrivljenoga može ukinuti ili poništiti u roku od godinu dana od dana pravosnažnosti (član 139 i 140 Osnovnog zakona o prekršajima).

Položaj javnih službenika. — Javni službenik vrši svoju službu »na osnovu i u okviru zakona i drugih propisa odnosno statuta, kao i u skladu sa propisima i pravilima o radu odgovarajuće službe. U izvršavanju svojih službenih dužnosti, službenik mora uvek imati u vidu da je cilj javne službe izvršavanje zadataka od opšteg interesa za socijalističku društvenu zajednicu i ostvarivanje prava građana, ustanova i organizacija« (član 9 i 55 Zakona o javnim službenicima). »Službenik je dužan izvršavati naređenja nadležnih starešina i postupati po njima. Ako službenik smatra da je izdato naređenje nezakonito ili nesumnjivo protivno opštim društvenim interesima, dužan je staviti svoje primedbe onome ko je naređenje izdao. Posle ovako stavljene primedbe, službenik može naređenje zadržati od izvršenja. Ponovljeno pismeno naređenje službenik je dužan izvršiti, i u tom slučaju oslobođen je odgovornosti za njegovo izvršenje. Službenik je dužan i ponovljeno pismeno naređenje zadržati od izvršenja ako bi ono predstavljalo krivično delo, ali u takvom slučaju dužan je odmah obavestiti starešinu neposredno višeg od onog koji je naređenje izdao. Ako ovakvo naređenje izvrši, službenik odgovara zajedno sa starešinom koji je izdao naređenje« (član 54).

Uslovi pod kojima javni službenici u vezi s vršenjem svoje službene dužnosti odgovaraju disciplinski, krivično i materijalno utvrđeni su takođe zakonom.

Za teške povrede službene dužnosti službenik odgovara krivično za zloupotrebu službenog položaja ili za druga krivična dela navedena u krivičnom zakonu, a za manje presteupe i neurednosti u službi odgovara disciplinski. »Za štetu koju javni službenici svojim nezakonitim radom za vreme vršenja službe nanese građanima ili pravnim licima, odgovara političko-teritorijalna jedinica (opština, srez, republika, Federacija), ustanova sa svojstvom pravnog lica odnosno organizacija čija se služba vrši« (član 122 Zakona o javnim službenicima). »Ako je političko-teritorijalna jedinica, ustanova odnosno organizacija isplatila naknadu štete građaninu ili pravnoj osobi ima pravo da od službenika koji je štetu učinio traži naknadu onog što je isplaćeno« ako je šteta prouzrokovana namerno ili iz krajnje nepažnje (član 124).

Službenik može biti i sam tužen za naknadu štete nanesene građaninu ili pravnoj osobi »samo u slučaju kad je u krivičnom postupku pravosnažnom presudom osuđen za krivično delo kojim je prouzrokovao štetu građaninu ili pravnom licu« (član 122).

Sudska kontrola zakonitosti. — Sudska kontrola zakonitosti akata organa uprave dolazi do izražaja najviše putem upravnog spora koji je uveden 1952. Prema Zakonu o upravnim sporovima, sud je nadležan da po tužbi stranke ceni zakonitost svakog rešenja, tj. akta državnog organa koji je donet u kakvoj upravnoj stvari i kojim je konačno rešeno o određenom pravu ili obavezi građanina ili pravnog lica. Upravni spor ne može se voditi samo protiv onih rešenja koja su u zakonu izričito navedena, kao što su rešenja narodnih skupština, Saveznog i republičkih izvršnih veća, rešenja sudija ili veća za prekršaje, rešenja doneta u stvarima sudske uprave i disciplinskim stvarima državnih službenika, kao i u još nekim određenim slučajevima (član 8).

Po tužbi u upravnom sporu sud ispituje zakonitost rešenja. Sud, po pravilu, ne može sam rešiti stvar o kojoj je odlučio organ uprave u rešenju čija se zakonitost osporava, ali može rešenje poništiti kad nađe da zakon nije pravilno primenjen, da organ koji je rešenje doneo nije bio nadležan, da su povređeni propisi kojima je regulisan postupak ili da stanje stvari nije bilo pravilno i potpuno utvrđeno. Sud može ispitivati i zakonitost rešenja koja je doneto na osnovu slobodne ocene (diskrecije) organa uprave. On će to rešenje poništiti kad utvrdi da je organ uprave prekoračio granice toga ovlašćenja, kad

organ uprave u rešenju nije naveo razloge kojima se rukovodio prilikom donošenja odluke po slobodnoj oceni ili kad nade da svoje ovlašćenje nije koristio u skladu sa ciljem u kome je ono dato.

Presuda suda doneta u upravnom sporu kao i pravno shvaćanje i primedbe suda iznete u presudi obavezni su za organ uprave kad u izvršenju presude donosi novo rešenje u istoj stvari (član 63). Ako organ uprave ne donese novo rešenje u utvrđenom roku ili donese rešenje koje nije u skladu sa pravnim shvaćanjem i primedbama koje je sud izneo u presudi, sud je ovlašćen da po zahtevu stranke sam donese rešenje koje u svemu zamenjuje akt organa uprave (član 64 i 65 zakona).

Upravni postupak i upravni spor daju strankama i pravna sredstva protiv nezakonitosti koja se manifestuje u t.zv. »čutanju administracije«, tj. kad organ uprave neće da postupi po zakonu i donese rešenje o zahtevu stranke. Zakonom o upravnom postupku utvrđeni su određeni rokovi u kojima je organ dužan doneti rešenje, pa stranka koja ne dobije rešenje u roku može uložiti žalbu organu drugog stepena (ukoliko je ista inače dopuštena) kao da je prvostepeni organ odbio njen zahtev. Zakon o upravnim sporovima određuje uslove pod kojima će sam sud doneti rešenje u slučaju kad ga ne donese organ uprave nadležan da u toj stvari konačno odlučuje.

Pored rešavanja u postupku po upravnim sporovima u nizu slučajeva, sud je ovlašćen da po posebnim propisima, po tužbi ili predlogu stranke, ponovno razmotri i sam, u celini ili delimično, reši upravnu stvar o kojoj je prethodno odlučio organ uprave. Ovo je naročito slučaj kad se radi o rešenjima kojima organi uprave odlučuju o važnijim pravima imovinsko-pravnog karaktera, naprimer u postupku oduzimanja viška poljoprivrednog zemljišta po Zakonu o poljoprivredno-zemljišnom fondu, u postupku eksproprijacije (u pogledu naknade za oduzetu nekretninu), u stvarima naknade štete koju je službenik učinio na opšte-narodnoj imovini, plaćanju doprinosa za socijalno osiguranje itd.

Zakonitost sudskih odluka

Zakonitost sudskih odluka obezbeđuje se u prvom redu garancijama koje omogućuju nepristrasan i zakonit rad sudija. One se sastoje u tome što stalne i povremene sudije redovnih i privrednih sudova biraju i razrešavaju narodne skupštine i narodni odbori. Sudija može biti razrešen dužnosti pre navršanih 70 godina života samo kad to sam zatraži, kad po svom pristanku bude izabran u drugi sud ili postavljen na drugu dužnost, ili kad u posebnom zakonom utvrđenom postupku predstavničko telo koje ga je izabralo utvrdi da nije u mogućnosti da vrši sudisku dužnost zbog stručne nesposobnosti ili moralne nepodobnosti (član 77 Zakona o sudovima).

»Sudija i sudija-porotnik vrše sudisku dužnost po zakonu i svojoj savesti. Uticanje na sudiju i sudiju-porotnika radi donošenja nezakonite odluke i zloupotreba sudiske dužnosti kažnjavaju se po zakonu kao krivično delo« (član 58).

Suđenje se obavlja u veću u kome učestvuju stalne i povremene sudije (sudije-porotnici) ili samo stalne sudije. U krivičnim stvarima može da sudi sudija-pojedinac samo u postupku pred sreskim sudom i kad se radi o najlakšim krivičnim delima koja su posebno navedena u zakonu (član 18 Zakonika o krivičnom postupku). U parničnom postupku sudija-pojedinac može da sudi samo sporove o imovinsko-pravnim zahtevima iz nadležnosti sreskoga suda, i to kad vrednost spora ne prelazi 50.000 din.

Postupak pred sudom regulisan je zakonom. Postupak se zasniva na načelu da je postupak pred sudom javan i da je sud dužan saslušati stranku pre donošenja odluke, utvrditi materijalnu istinu i doneti pismeno obrazloženu odluku. U krivičnom postupku optužba je odvojena od suda i data u nadležnost javnom tužioštvu.

Svaka stranka ima pravo žalbe protiv odluke suda i o njoj odlučuje viši sud. Kad su u pitanju najvažnija prava stranke, žalba odnosno revizija može se podneti i protiv drugostepene odluke suda (član 368 Zakonika o krivičnom postupku, član 368 Zakona o parničnom postupku).

Zakonitost akata društvenih organa upravljanja

Društvene poslove u oblasti privrede, kulture i prosvete, narodnog zdravlja, komunalnih službi i sl. obavlja privredne i druge organizacije i ustanove koje su van sistema

organa državne uprave, a zasnovane su na principima samoupravljanja raznih kategorija građana (članova radnih kolektiva, privrednih i drugih organizacija i ustanova, korisnika usluga određenih službi i t. sl.). Takve ustanove i organizacije su mnogobrojne u našem društvenom sistemu (preduzeća, univerziteti i škole, bolnice, stambene zajednice, zavodi za socijalno osiguranje itd.). Pod nazivom samostalne ustanove i organizacije podrazumevaju se sve ove ustanove i organizacije za razliku od narodnih odbora i narodnih skupština koji su kao državni organi takođe zasnovani na principu samoupravljanja.

Država kao opšti predstavnik društva obezbeđuje pravilno funkcionisanje organa samoupravljanja u samostalnim ustanovama i organizacijama, pa zakonima i drugim propisima utvrđuje njihove zadatke, prava i dužnosti i opšte principe unutrašnje organizacije i rada. Obim prava i dužnosti ovih organa, stepen njihove samostalnosti, kao i njihova unutrašnja organizacija različito su regulisani, zavisno od prirode službe i društveno-političkih uslova u kojima rade. Putevi i sredstva kojima se obezbeđuje zakonitost u radu samostalnih ustanova i organizacija su veoma različiti, čak i u pojedinim samostalnim ustanovama i organizacijama u okviru iste službe. Međutim, postoje određeni zajednički opšti principi na kojima se zasniva njihova organizacija i funkcionisanje i obezbeđuje zakonitost u radu ovih organa.

Državni organi imaju prema samostalnim ustanovama i organizacijama samo prava i dužnosti određene u zakonu i drugim propisima. Inače samostalne ustanove i organizacije u tom okviru samostalno obavljaju svoju službu. Preterana ingerencija organa državne uprave u redovno poslovanje organa samoupravljanja vodila bi praktično njihovom administrativnom potčinjavanju organima uprave i gubitku samostalnosti. Primarni faktor u obezbeđenju zakonitosti rada samostalnih ustanova i organizacija nisu administrativne mere organa državne uprave (mada su i one zakonom predviđene), već mere unutrašnje kontrole, koje proizlaze iz odnosa i principa na kojima se zasnivaju organizacija i funkcionisanje organa društvenog samoupravljanja.

Unutrašnja kontrola zakonitosti

Odgovornost pred višim organima samoupravljanja. — Najviši organ samoupravljanja u samostalnoj ustanovi ili organizaciji je redovno kolektivni organ čije članove biraju radni kolektiv ili građani (radnički savet, skupština zavoda za socijalno osiguranje itd.), a u nekim službama delom ili u celini postavljaju ih državni organi (univerzitetski savet, savet advokatske komore i t. sl.). Radnički savet preduzeća donosi pravila preduzeća i tarifni pravilnik, a najviši organi samoupravljanja u ostalim samostalnim ustanovama donose statute, pravila i druge akte kojima određuju unutrašnju organizaciju samostalne ustanove i njeno poslovanje, radna mesta i plate radnika i službenika ustanove. Unutrašnja organizacija samostalne ustanove ili organizacije predviđa raspodelu izvršnih i upravnih funkcija na više organa, kao što su upravni odnosno izvršni odbor ili savet, direktor odnosno upravnik, razni odbori i komisije i najviši rukovodeći službenici. Svi izvršni i upravni organi odgovorni su za svoj rad najvišem predstavničkom organu samoupravljanja u samostalnoj ustanovi ili organizaciji. Ta odgovornost se izražava u pravu najvišeg organa da u zakonom određenim slučajevima poništi njihove nezakonite akte i opozove sa dužnosti sve ili pojedine članove ovih tela, ukoliko ih je sam izabrao.

Najviši organi samoupravljanja u samostalnoj ustanovi odnosno organizaciji, sa svoje strane, i sami su odgovorni za svoj rad pred radnim kolektivom.

Pravo prigovora. — Kad pojedini organi unutar samostalne ustanove ili organizacije rešavaju o pravima ili dužnostima građana i pravnih lica, stranka ima pravo da protiv rešenja podnese prigovor višem organu unutar iste samostalne ustanove ili organizacije (član 16 stav 2 Uredbe o ustanovama sa samostalnim finansiranjem). Povodom prigovora viši organ ponovo u celini rešava stvar i rešenje

koje donese smatra se kao rešenje ustanove odnosno organizacije. Tako, naprimer, radnik može tražiti da upravni odbor ustanove preispita rešenje upravnika o njegovom rasporedu na posao ili o drugim pitanjima koja se tiču njegovog položaja i rada u ustanovi.

Položaj i ovlašćenja direktora. — Direktor odnosno upravnik dužan je da izvršava odluke organa samoupravljanja u samostalnoj ustanovi ili organizaciji, ali je u prvom redu odgovoran i dužan da se stara o doslednoj primeni zakona u poslovanju ustanove odnosno organizacije. Direktor (upravnik) ima poseban položaj i ovlašćenja. Njega bira i razrešava državni organ, a ne organi samoupravljanja u ustanovi ili organizaciji. On ima pravo da zadrži od izvršenja svaki akt bilo kog organa samoupravljanja za koji smatra da je u suprotnosti sa zakonom i drugim propisima i da tom organu ukaže na nezakonitost akta. Ukoliko se organ samoupravljanja ne složi sa direktorom, ovaj može stvar izneti na rešavanje državnom organu koji vrši nadzor nad radom ustanove odnosno organizacije (član 17 Uredbe o ustanovama sa samostalnim finansiranjem).

Ingerencija državnih organa

Savezna narodna skupština. — Odbor za društvena sredstva Savezne narodne skupštine »razmatra s gledišta politike utvrđene u saveznim društvenim planovima, zakonima, rezolucijama, preporukama i drugim aktima Skupštine, kao i drugim saveznim propisima, raspodelu, raspolaganje i korišćenje društvenih sredstava od strane svih državnih organa, ustanova, privrednih i drugih organizacija na teritoriji Jugoslavije«.

»Odbor u okviru svog delokruga ima pravo da traži materijale i izveštaje od svih državnih organa, ustanova i organizacija koji raspolažu društvenim sredstvima. Na osnovu utvrđenog stanja u vezi s raspolaganjem društvenim sredstvima od strane pojedinih državnih organa, ustanova i organizacija, Odbor može predložiti pokretanje postupka za naknadu štete i disciplinskog postupka protiv odgovornog funkcionera ili službenika.« On može u vezi sa utvrđenim stanjem i radi ostvarivanja utvrđene politike »davati preporuke o raspolaganju društvenim sredstvima odgovarajućim državnim organima, ustanovama i organizacijama i predlagati Saveznom izvršnom veću i Skupštini preduzimanje odgovarajućih mera u okviru njihove nadležnosti« (član 98b, 98d, 98f i 98e Poslovnika Savezne narodne skupštine).

Odbor za narodnu privredu Saveznog veća i Odbor za privredne organizacije Veća proizvođača Savezne narodne skupštine razmatraju »predračune samostalnih ustanova i organizacija u oblasti privrede (komora, stručnih udruženja i sl.) i opštedruštvenih fondova, kao i završne račune privrednih organizacija koje vrše javnu službu na teritoriji Jugoslavije i drugih privrednih organizacija za koje je propisima predviđeno da svoje predračune podnose Skupštini« (član 87 Poslovnika Saveznog veća i član 86 Poslovnika Veća proizvođača Savezne narodne skupštine).

Organi državne uprave. — Organi državne uprave su ovlašćeni da radi zaštite opštih društvenih interesa, zakonitosti i prava građana vrše nadzor samo nad zakonitošću akata samostalnih ustanova i organizacija (član 112 Zakona o državnoj upravi). U vršenju svog prava nadzora organ državne uprave je ovlašćen da preko inspekcijskih i drugih organa pregleda rad samostalne ustanove odnosno organizacije i da traži od nje podatke i izveštaje. Kad utvrdi da rad ustanove ili organizacije nije u skladu sa zakonom, može predložiti nadležnom predstavničkom telu ili njegovom izvršnom organu preduzimanje mera i donošenje akata za koje su oni nadležni. Ovi organi mogu ukinuti nezakoniti akt, razrešiti dužnosti organ samoupravljanja u samostalnoj ustanovi ili organizaciji, raspustiti samostalnu ustanovu ili organizaciju, pokrenuti postupak protiv pojedinih lica zbog učinjenog krivičnog dela ili prekršaja ili pokrenuti postupak protiv samostalne ustanove ili organizacije zbog

učinjenog prekršaja ili privrednog prestupa. Organ uprave može sam ukinuti nezakoniti akt samostalne ustanove ili organizacije samo kad je na to zakonom posebno ovlašćen.

Organi uprave vrše svoja nadzorna prava prema samostalnim ustanovama i organizacijama donošenjem rešenja koje mora biti obrazloženo i u kome se mora navesti propis na kome se ono zasniva. Samostalna ustanova i organizacija čiji je akt organ uprave poništio ili ukinuo ima pravo žalbe nadležnom izvršnom veću odnosno savetu narodnog odbora.

U nekim slučajevima zakon ili drugi propis ovlašćuje samostalnu ustanovu i organizaciju da vrši javnu službu i da u tim poslovima rešava o pravima i dužnostima građana i pravnih lica. To je, naprimer, slučaj sa stanbenim zajednicama koje na osnovu Uredbe o upravljanju stanbenim zgradama dodeljuju stanove na korišćenje i rešavaju sporove o korišćenju stana. Zakonitost rešenja u takvim slučajevima obezbeđuje se u prvom redu na taj način što je samostalnoj ustanovi ili organizaciji stavljeno u dužnost da se prilikom rešavanja ovih pitanja pridržava propisa Zakona o opštem upravnom postupku (član 1). Organ državne uprave koji vrši pravo nadzora nad radom ustanove odnosno organizacije ima u ovim poslovima šire mogućnosti kontrole, jer je ovlašćen da kao drugostepeni organ rešava po žalbi na rešenje koje donese samostalna ustanova ili organizacija (član 228). On može povodom žalbe rešenje poništiti, ukinuti ili izmeniti, i to ne samo u slučaju kad nađe da ono nije zakonito, već i kad smatra da bi se u okviru zakona mogla doneti celishodnija odluka.

Sudovi. — O zakonitosti poslovanja samostalne ustanove ili organizacije odlučuju redovni sudovi, jer su oni po zakonu nadležni da rešavaju sporove koji proističu iz akata poslovanja, ugovora i drugih imovinsko-pravnih odnosa ustanova i organizacija sa građanima i pravnim licima. U nekim slučajevima ovu nadležnost vrše posebni organi sudskog karaktera, kao što su arbitražna veća za sporove po otkazima radnih odnosa (član 324 Zakona o radnim odnosima) i spoljnotrgovinska arbitraža za sporove »koji nastanu iz spoljnotrgovinskih odnosa domaćih privrednih preduzeća, ustanova ili organizacija sa inostranim fizičkim ili pravnim licima«, kao i za »rešavanje pomorskih sporova domaćih privrednih preduzeća, ustanova ili organizacija sa inostranim fizičkim ili pravnim licima ako su parnične stranke ugovorile njenu nadležnost« (član 111 Zakona o privrednim sudovima).

Kad je to zakonom izričito predviđeno, sudovi su nadležni da u upravnom sporu cene zakonitost konačnih rešenja koja donose organi samostalnih ustanova ili organizacija. To je propisano, naprimer, za rešenja koja donose organi zavoda za socijalno osiguranje (član 36 Uredbe o organizaciji zavoda za socijalno osiguranje).

Vrhovni privredni sud ceni zakonitost zaključaka komora, s tim što može poništiti zaključak komore koji je u suprotnosti sa važećim propisima ili odredbama statuta komore (član 113 Zakona o udruživanju u privredi).

IZVOR:

Ustav FNRJ (»Službeni list FNRJ«, br. 10/46); Ustavni zakon o osnovama društvenog i političkog uređenja Federativne Narodne Republike Jugoslavije i saveznim organima vlasti (»Službeni list FNRJ«, br. 3/53); Zakon o državnoj upravi (»Službeni list FNRJ«, br. 13/56); Opšti zakon o uređenju i nadležnosti opština i srezova (»Službeni list FNRJ«, br. 26/55); Zakon o opštem upravnom postupku (»Službeni list FNRJ«, br. 52/56); Zakon o sudovima (»Službeni list FNRJ«, br. 30/54); Zakon o privrednim sudovima (»Službeni list FNRJ«, br. 35/54 i 32/55); Zakonik o krivičnom postupku (»Službeni list FNRJ«, br. 40/53); Zakon o parničnom postupku (»Službeni list FNRJ«, br. 4/57); Zakon o upravnim sporovima (»Službeni list FNRJ«, br. 23/52); Zakon o javnom tužioštvu (»Službeni list FNRJ«, br. 51/54); Osnovni zakon o prekršajima (»Službeni list FNRJ«, br. 46/51); Osnovni zakon o upravljanju državnim privrednim preduzećima i višim privrednim udruženjima (»Službeni list FNRJ«, br. 43/50); Zakon o javnim službenicima i Zakon o radnim odnosima (»Službeni list FNRJ«, br. 53/57); Poslovnik Savezne narodne skupštine (»Službeni list FNRJ«, br. 7/54 i 44/58); Poslovnik Saveznog veća Savezne narodne skupštine (»Službeni list FNRJ«, br. 7/54 i 44/58); Poslovnik Veća proizvođača Savezne narodne skupštine (»Službeni list FNRJ«, br. 8/54 i 44/58); Osnovna uredba o ustanovama sa samostalnim finansiranjem (»Službeni list FNRJ«, br. 51/53) i Uredba o organizaciji Zavoda za socijalno osiguranje (»Službeni list FNRJ«, br. 12/55).

D. S.

SAVEZNA NARODNA SKUPŠTINA

Sednice 27 i 28 oktobra 1958

Savezno veće i Veće proizvođača na svojoj 4 sednici, 27 oktobra 1958, usvojili su dnevni red, a na 5 sednici, 28 oktobra, usvojili su Zakon o izmenama i dopunama Zakona o penziskom osiguranju, Odluku o izmeni i dopuni Saveznog društvenog plana za 1958, Odluku o izmeni i dopuni Odluke o kamatnim stopama na sredstva privrednih organizacija, na sredstva uložena kod banke i na kratkoročne kredite, Odluku o dodeljivanju sredstava iz privrednih rezervi Federacije, Odluku o povećanju minimalnih ličnih dohodaka radnika određenih privrednih organizacija Zajednice jugoslovenskih železnica, Odluku o ustupanju dela doprinosa iz dohotka privrednih organizacija za povećanje ličnih dohodaka radnika, Odluku o potvrdi uredba Saveznog izvršnog veća, Odluku o potvrdi propisa Saveznog izvršnog veća, donetih na osnovu ovlašćenja iz glave XXVI Saveznog društvenog plana za 1958, Odluku o izmenama i dopunama Poslovnika Saveznog veća odnosno Veća proizvođača, Izveštaj Odbora za narodnu privredu o razmatranju propisa koje je Savezno izvršno veće donelo na osnovu Odluke o ovlašćenju Saveznog izvršnog veća za donošenje određenih privremenih propisa u oblasti privrede i saslušali odgovore predstavnika Saveznog izvršnog veća na poslanička pitanja.

Zakon o izmenama i dopunama Zakona o penziskom osiguranju predviđa povećanje penziskog osnova u svim osiguraničkim razredima u proseku za 8%, s tim što se ovo povećanje srazmerno jače izražava kod penzija najnižih razreda.

Odlukom o izmeni i dopuni Saveznog društvenog plana za 1958 dodeljeno je zainteresovanim narodnim republikama, narodnim odborima i preduzećima 350 miliona din. iz Opšteg investicionog fonda bez obaveze vraćanja, a za izgradnju brodova.

Odlukom o izmeni i dopuni Odluke o kamatnim stopama na sredstva privrednih organizacija, na sredstva uložena kod banke i na kratkoročne kredite, železnička transportna preduzeća oslobađaju se obaveze plaćanja kamate na fond osnovnih sredstava.

Odlukom o dodeljivanju sredstva iz privrednih rezervi Federacije dodeljeno je 13 milijardi din. za ubrzanje izgradnje nekih objekata, između ostalih, i za izgradnju puteva u Srbiji i Crnoj Gori, zatim za davanje investicionog zajma Fabrici automobila u Priboju na Limu, kao i za davanje zajmova za određenu opremu domaće proizvodnje iz Opšteg investicionog fonda.

Odlukom o povećanju minimalnih ličnih dohodaka radnika određenih privrednih organizacija Zajednice jugoslovenskih železnica povećavaju se za 20% minimalni lični dohoci radnika

u železničkim transportnim preduzećima, a za 10% u preduzećima za održavanje pruga i u Preduzeću kola za spavanje i ručavanje.

Odlukom o ustupanju dela doprinosa iz dohotka privrednih organizacija povećavaju se lični dohoci radnika i službenika za najmanje 700 din. mesečno. Ovo povećanje obezbeđuje društvena zajednica iz svojih sredstava — na teret dohodaka koje su privredne organizacije dužne da plaćaju zajednici.

Odlukama o izmenama i dopunama Poslovnika Saveznog veća i Veća proizvođača izvršene su izvesne izmene u delokrugu rada Odbora za narodnu privredu odnosno Odbora za privredne organizacije radi razgraničenja s delokrugom rada Odbora za društvena sredstva, koji je osnovan kao odbor Savezne narodne skupštine.

Savezno veće, kao isključivo nadležno, verifikovalo je na svojoj 4 sednici, 27 oktobra, mandat narodnog poslanika Iva Lovinčića, koji je izabran u izbornom Srezu Slavonski Brod na mesto preminulog Đure Salaja, a na 5 sednici, 28 oktobra, usvojilo Zakon o izmenama i dopunama Zakona o javnim službenicima i Zakon o izmenama i dopunama Zakona o ratnim vojnim invalidima.

Zakon o izmenama i dopunama Zakona o javnim službenicima predviđa povećanje plata javnih službenika u proseku za 7%, s tim što se ovo povećanje srazmerno jače izražava kod službenika najnižih kategorija i što ne može biti veće od 1.800 din. mesečno.

Zakonom o izmenama Zakona o ratnim vojnim invalidima predviđeno je povećanje primanja ratnih vojnih invalida u proseku za oko 700 din. mesečno.

Veće proizvođača, kao isključivo nadležno, potvrdilo je na 5 sednici, 28 oktobra, statute Savezne spoljnotrgovinske komore, Savezne građevinske komore, Saveza poljoprivredno-šumarskih komora i Stručnog udruženja vodovoda i kanalizacija Jugoslavije.

Na 3 zajedničkoj sednici oba doma, 27 i 28 oktobra 1958, Skupština je na osnovu ekspozita potpredsednika Saveznog izvršnog veća Mijalka Todorovića prihvatila izveštaj Saveznog izvršnog veća o kretanju privrede u periodu januar — avgust 1958 (u diskusiji su učestvovali narodni poslanici Vinko Hafner, Slavko Baum, Milivoje Stojković, Anton Petkovšek, Simo Tadić, Jandro Stanković, Muris Osmanagić, Anica Magašić, Jurica Draušnik i Vojin Živanović), usvojila izveštaj Administrativnog odbora i Odluku o izmenama i dopunama Poslovnika Savezne narodne skupštine i saslušala izveštaj predsednika Odbora za spoljne poslove dr Aleša Beblera o poseti skupštinske delegacije zemljama Južne Amerike i odgovore predstavnika Saveznog izvršnog veća na poslanička pitanja.

Odlukom o izmenama i dopunama Poslovnika Savezne narodne skupštine predviđeno je osnivanje novog odbora Savezne narodne skupštine — Odbora za društvena sredstva. Zada-tak ovog Odbora je politička kontrola utroška društvenih sredstava.

R-M. M.

REPUBLIČKE NARODNE SKUPŠTINE

Sednice Narodne skupštine NR Srbije

Na 4 zajedničkoj sednici oba doma, 31 oktobra 1958, Narodna skupština NR Srbije odobrila je predlog republičkog Izvršnog veća o perspektivnom razvoju mreže srednjih škola na teritoriji NR Srbije za period od 1958 do 1961, usvojila Odluku o izmenama i dopunama Poslovnika Narodne skupštine NR Srbije, izvršila izbor i razrešenje sudija okružnih sudova i prihvatila izveštaj o finansiskom poslovanju Narodne skupštine u II i III tromesečju 1958. Na kraju sednice predstavnik Izvršnog veća odgovorio je na poslanička pitanja.

Perspektivni razvoj mreže srednjih škola zasnovan je na pretpostavljenim potrebama u kadrovima u pojedinim oblastima privrednog i društvenog života u NR Srbiji. Na osnovu toga plan predviđa smanjenje broja gimnazija: od 86, koliko ih sada ima, na 64 u 1961, dok će se broj učenika u njima smanjiti od 130 na 110 hiljada. Predviđeno je znatno povećanje broja stručnih škola: osnove se 53 škole s praktičnom obukom za kvalifikovane radnike, 17 škola za visokokvalifikovane radnike i 22 srednje stručne škole. Nove stručne škole po-hađaće oko 23 hiljade učenika.

Na 5 sednicama domova, 31 oktobra, usvojena je Odluka o izmenama i dopunama Odluke o nagradama, naknadama i platama za stalne funkcije narodnih poslanika Narodne skupštine NR Srbije.

Republičko veće, kao isključivo nadležno, usvojilo je na svojoj 5 i 6 sednici, 31 oktobra i 1 novembra, Zakon

o pomoći žrtvama fašističkog terora, Zakon o izmenama i dopunama Zakona o univerzitetima, Zakon o izmenama i dopunama Zakona o Umetničkoj akademiji, Odluku o izmenama i dopunama Odluke o osnivanju i teritorijalnoj nadležnosti okružnih i sreskih sudova, Odluku o potvrđivanju odluka o izmenama i dopunama statuta srezova, Odluku o potvrđivanju Statuta Umetničke akademije u Beogradu i Odluku o izmenama i dopunama Poslovnika Republičkog veća Narodne skupštine NR Srbije. Republičko veće je takođe razmatralo izveštaj o radu Univerziteta u Beogradu u školskoj 1957/58, usvojilo izveštaj Odbora za pretstavke i žalbe o radu Odbora i saslušalo odgovore pretstavnika Izvršnog veća na poslanička pitanja.

Zakonom o pomoći žrtvama fašističkog terora dato je pravo na posebnu pomoć društvene zajednice licima koja su postala nesposobna za privređivanje usled povreda ili bolesti zadobijenih zlostavljanjem ili lišavanjem slobode od strane fašističkog okupatora ili njegovih pomagača, kao i članovima porodica onih lica koja su od strane fašističkog okupatora ili njegovih pomagača ubijena ili koja su umrla usled povreda ili bolesti zadobijenih zlostavljanjem ili lišavanjem slobode. Ova lica imaju pravo na pomoć ako su nesposobna za privređivanje, nemaju neophodnih sredstava za izdržavanje nit; postoji lice koje je dužno da ih izdržava. Osnovna pomoć iznosi od 3 do 5 hiljada din. mesečno, a pored nje, postoje još i sledeći oblici pomoći: besplatna zdravstvena zaštita, dodatak zbog nesposobnosti za privređivanje, dodatak na decu i pomoć za školovanje.

Izmenama i dopunama Zakona o univerzitetima određeno je da vanredni studenti imaju duži rok od redovnih studenata za polaganje svih ispita iz prve godine. Studenti koji su položili ispite iz najmanje onoliko predmeta koliko je predviđeno za prvu godinu izgube svojstvo studenta ako do kraja školske 1958/59 ne polože ispite iz svih predmeta prve godine studija.

Zakon o izmenama i dopunama Zakona o Umetničkoj akademiji preciznije određuje uslove za razrešenje rektora i dekana i, sem toga, daje mogućnost studentu koji ne položi kontrolni ispit na kraju prve godine da se može još jednom upisati na istu Akademiju pod uslovima koje odredi statut Akademije.

Odlukom o izmenama i dopunama Odluke o osnivanju i teritorijalnoj nadležnosti okružnih i sreskih sudova osnovana su dva nova sreska suda: u opštini Mionica u Srezu Valjevo i u opštini Resavica u Srezu Svetozarevo.

Veće proizvođača, kao isključivo nadležno, usvojilo je na svojoj 5 sednici, 31 oktobra, Odluku o izmenama i dopunama Poslovnika Veća proizvođača Narodne skupštine NR Srbije, odobrilo statute Zanatske i Ugostiteljske komore NR Srbije i prihvatilo izveštaj Odbora za pretstavke i žalbe o radu Odbora.

A. J.

Sednice Narodne skupštine NR Slovenije

Na 4 zajedničkoj sednici Republičkog veća i Veća proizvođača, 24 septembra 1958, Narodna skupština NR Slovenije razmotrila je, na osnovu ekspozice Izvršnog veća, izveštaj o kretanju privrede NR Slovenije u periodu od 1 januara do 31 jula 1958.

Pored toga, na zajedničkoj sednici donete su sledeće odluke i rešenja:

Odluka o izmeni Odluke o određivanju broja sudija Vrhovnog suda NR Slovenije i okružnih sudova na području NR Slovenije (Vrhovni sud NR Slovenije imaće 25 sudija umesto dosadašnje 22);

Rešenje o razrešenju dosadašnjeg i biranju novog člana Izvršnog veća NR Slovenije (na predlog Izvršnog veća Narodne skupštine NR Slovenije razrešen je dosadašnji član Izvršnog veća Janez Vipotnik zbog odlaska na novu dužnost; za novog člana Izvršnog veća izabran je dr Jože Vilfan);

Rešenje o izboru sudije Vrhovnog suda NR Slovenije (za sudiju Vrhovnog suda NR Slovenije izabran je dr Vilko Androjna, dosadašnji pomoćnik sekretara Izvršnog veća Narodne skupštine NR Slovenije).

Na 4 sednici, 24 septembra 1958, Republičko veće, kao isključivo nadležno, usvojilo je sledeće zakone:

Zakon o izmeni Zakona o područjima srezova i opština u NR Sloveniji. (Zakonom su ukinute četiri opštine u Srezu Celje: Kozje, Rogaska Slatina, Vojnik i Vransko i sedam opština u Srezu Maribor: Črna na Koroškem, Gorišnica, Lešje, Podvleka, Poljčane, Središče i Šentilj. U skladu s tim, delimično će se menjati i granice između pojedinih opština.)

Zakon o sprovođenju ukidanja nekih opština u srezovima Celje i Maribor. (Narodni odbori ukinutih opština prestaju sa radom 31 oktobra 1958. Zakonom je detaljno utvrđen sastav novih, privremenih narodnih odbora opština u koji se uključuju, u celini ili delimično, područja ukinutih opština. Privremeni narodni odbori novih opština će se konstituisati najkasnije do 15 novembra 1958 i odlučiti koliko će odbornika imati opštinsko veće i veće proizvođača. Najkasnije za šest meseci po stupanju na snagu ovog Zakona, održaće se novi izbori. Zakonom je, takođe, određeno sve što je potrebno u pogledu izvršenja godišnjih društvenih planova i budžeta.)

Zakon o izmenama i dopunama Zakona o upravnim organima u NR Sloveniji. (Zakonom su dopunjene odredbe u pogledu sastava republičkih saveta s tim da se u ove savete bira po jedan član iz odgovarajućih saveta sreskih narodnih odbora. U Zakonu se poimenično nabrajaju organizacije koje biraju članove Saveta za školstvo.)

Pored toga, Republičko veće Narodne skupštine NR Slovenije donelo je sledeće odluke i rešenja:

Odluku o obrazovanju i teritorijalnoj nadležnosti Okružnog suda u Murskoj Soboti (obrazovan je novi Okružni sud u Murskoj Soboti, čije područje obuhvata sreske sudove u Lendavi, Ljutomeru, Murskoj Soboti i Radgoni; ovi sudovi izuzimaju se iz područja Okružnog suda u Mariboru);

Rešenje o potvrđivanju mandata izabranog narodnog poslanika sa naknadnih izbora u 113 izbornom srezu (verificiran je izbor za narodnog poslanika dr Jože Vilfana, dosadašnjeg generalnog sekretara Predsednika Republike);

Na 4 odvojenim sednicama, 24 septembra 1958, Republičko veće i Veće proizvođača Narodne skupštine NR Slovenije usvojili su Zakon o potvrđivanju Završnog računa izvršenja budžeta NR Slovenije (republičkog budžeta) za 1957.

Potvrđen je završni račun o izvršenju budžeta NR Slovenije za 1957 u iznosu od 6.283.160.312 din. prihoda i 6.975.316.389 din. rashoda, s deficitom od 692.156.077 din.

M. P.

Sednice Narodne skupštine NR Bosne i Hercegovine

Na 3 sednicama oba doma, 24 oktobra 1958, usvojen je Zakon o zaštiti zemljišta od erozije i uređenju bujica.

Zakonom o zaštiti zemljišta od erozije i uređenju bujica propisane su zaštitne mere i zaštitni radovi na erozivnim područjima.

Republičko veće, kao isključivo nadležno, takođe na 3 sednici, 24 oktobra, usvojilo je Zakon o izmenama i dopunama Zakona o Univerzitetu u Sarajevu, Odluku o izmenama i dopunama Odluke o osnivanju, ukidanju, sedištu i teritorijalnoj nadležnosti sreskih i okružnih sudova na području NR Bosne i Hercegovine, Odluku o izmenama Odluke o sedištu i teritorijalnoj nadležnosti okružnih privrednih sudova, Odluku o određivanju broja i o izboru članova Univerzitetskog saveta i fakultetskih saveta Univerziteta u Sarajevu i Odluku o izboru članova Saveta Muzičke akademije u Sarajevu.

Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o Univerzitetu u Sarajevu umesto Poljoprivredno-šumarskog fakulteta obrazovana su dva fakulteta, a Rudarsko-metalurški fakultet, koji nije ni otpočeo s radom, ukinut je, tako da Univerzitet u Sarajevu ima osam fakulteta: Pravni, Medicinski, Poljoprivredni, Šumarski, Tehnički, Veterinarski, Filozofski i Ekonomski. Nastava na svim fakultetima trajeće 8 semestara, sem na Veterinarskom i Medicinskom fakultetu, na kojima će nastava trajati 9 odnosno 10 semestara.

Odlukom o izmenama i dopunama Odluke o osnivanju, ukidanju, sedištu i teritorijalnoj nadležnosti sreskih i okružnih sudova na području NR Bosne i Hercegovine usklauđuje se broj i teritorijalna nadležnost sreskih i okružnih sudova sa izmenama u administrativno-teritorijalnoj podeli. Jedan sreski sud može obuhvatiti jednu ili više opština koje se ne mogu pri tome deliti, a svi sreski sudovi na području jednog sresa spadaju u teritorijalnu nadležnost samo jednog okružnog suda. Na području 12 srezova u NR Bosni i Hercegovini postoje po ovoj Odluci 10 okružnih sudova, a za područje 154 opštine postoji 70 sreskih sudova.

Odlukom o izmenama Odluke o sedištu i teritorijalnoj nadležnosti okružnih privrednih sudova saobražena je teritorijalna nadležnost 4 okružna privredna suda sa izmenama u administrativnoj podeli, izvršenim 15 jula ove godine.

Odlukom o određivanju broja i o izboru članova Univerzitetskog saveta i fakultetskih saveta Univerziteta u Sarajevu

zabrano je u Savet Univerziteta 13, a u savete svih 8 fakulteta po 7 članova-predstavnik Narodne skupštine NR Bosne i Hercegovine.

Odlukom o izboru članova Saveta Muzičke akademije u Sarajevu izabrano je 5 članova-predstavnik Narodne skupštine NR Bosne i Hercegovine.

Veće proizvođača, kao isključivo nadležno, takođe na 3 sednici, 24 oktobra, odobrilo je statute Trgovinske, Poljoprivredno-šumarske, Ugostiteljske i Zanatske komore i Stručnog udruženja elektrodistributivnih preduzeća u NR Bosni i Hercegovini.

Na 3 zajedničkoj sednici oba doma, 24 oktobra 1958, usvojen je Izveštaj Izvršnog veća NR Bosne i Hercegovine o kretanju privrede u NR Bosni i Hercegovini u periodu januar—avgust 1958 i izvršeno razrešenje 4 i izbor 6 sudija okružnih sudova.

S. N.

SAVEZNO IZVRŠNO VEĆE

Sednica 30 septembra 1958

Na sednici Saveznog izvršnog veća, 30 septembra 1958, razmatrano je stanje i kretanje u privredi za period od 1 januara do 31 avgusta 1958.

Savezno izvršno veće je konstatovalo da postignuti rezultati u pogledu porasta životnog standarda nisu zadovoljavajući. Zbog toga je odlučeno da se povećaju prihodi stanovništva u proceku za 7%, izvrši korekcija cena nekih proizvoda i preduzme više mera za stabilizaciju tržišta i cena.

S tim u vezi usvojeni su sledeći nacrti zakona, uredbe i odluke:

Nacrt zakona o izmenama i dopunama Zakona o javnim službenicima; nacrt Zakona o povećanju minimalnih ličnih dohodaka radnika privrednih organizacija i nacrt Zakona o izmenama Zakona o penziskom osiguranju;

Uredba o dopunama Uredbe o cenama komunalnih proizvoda i usluga koje koriste privredne organizacije, državni organi i ustanove (ovim dopunama sreski i opštinski narodni odbori ne mogu povećavati tarife i cene, zakupnine i stanarine za poslovne i stanbene prostorije do donošenja Saveznog društvenog plana za 1959);

Odluku o izmenama i dopunama Odluke o evidenciji i kontroli cena određenih proizvoda (Odlukom se obavezuju opštinski narodni odbori da ustanove evidenciju i kontrolu cena za industrijske i prehranbene proizvode, kao i za usluge koje su značajne za snabdevanje građana; opštinski narodni odbori mogu da donesu propise o zabrani povišenja cena i da odrede najviše prodajne cene na malo za pojedine proizvode i usluge);

Uredba o izmenama Uredbe o invalidskim prinaldežnostima; Uredba o izmenama i dopunama Uredbe o dodatku na decu; Uredba o izmenama Uredbe o posebnom invalidskom dodatku deci palih boraca; Uredba o izmenama i dopunama Uredbe o nagrađivanju učenika u privredi; Odluka o prodajnim cenama šećera; Odluka o prodajnim cenama duvana i duvanskih preradevina; Odluka o izmeni Privremene Odluke o regresima u privredi.

Savezno izvršno veće je razmotrilo predloge za ublažavanje i otklanjanje posledica suše, kojom su bili pogođeni neki predeli zemlje (zaključeno je da se zabrani izvoz stočne hrane, uključujući i kukuruz; da se izvrši započeta intervencija u prodaji kukuruza ugroženim krajevima; da se individualnim proizvođačima odobre krediti za nabavku stočne hrane i hrane za stanovništvo; da se ispita visina transportnih stavova železničkih tarifa za prevoz stočne hrane i da se preduzmu neke druge mere).

Savezno izvršno veće prihvatilo je takođe predloge za sređivanje finansijskog poslovanja Jugoslovenskih železnica

(da se od 1 jula 1958 poveća minimalni lični dohodak železničko-transportnim preduzećima za 20%, a preduzećima za održavanje pruge i preduzeću kola za spavanje i ručavanje za 10%; da se železničko-transportna preduzeća oslobode plaćanja kamate na osnovna sredstva za 1958; da se železničko-transportnim preduzećima odobri iz sredstava Opšteg investicionog fonda iznos od 2.500 miliona din., kojim će se pokriti nedostatak sredstava u investicionom fondu Zajednice jugoslovenskih železnica; da se Jugoslovenske železnice oslobode restrikcija u pogledu korišćenja sredstava fonda po Uredbi o upotrebi sredstava za investicije u 1958). Odobren je i investicioni program za izgradnju pruge normalnog koloseka Sarajevo—Ploče.

Prihvaćen je predlog za izmenu i dopunu Saveznog društvenog plana za 1958 — odredba glave XIX, odeljka 4, tačke 9 pod a) i odredba glave XIX, odeljka 4, tačke 9 pod b) (predloženo je da se od sredstava koja su Saveznim društvenim planom za 1958 predviđena za investicije u saobraćaju odredi iznos od 350 miliona din. za izgradnju rečnih i jezerskih putničkih brodova; sredstva treba da se daju iz Opšteg investicionog fonda, bez obaveze vraćanja i uz participaciju narodnih republika, narodnih odbora ili preduzeća u visini od 15%).

Za pretsednika Odbora za budžet i službenička pitanja Saveznog izvršnog veća imenovan je Veljko Zeković, sekretar Saveznog izvršnog veća.

Pored toga, donete su sledeće uredbe, odluke i rešenja:

Odluka o dopuni Odluke o određivanju novih elektroprivrednih objekata koji će se finansirati iz sredstava Opšteg investicionog fonda u 1958 (Odlukom se odobrava finansiranje izgradnje hidroelektrane Perućica II i izgradnje prve etape hidroelektrane Trebišnjica, u čiji okvir ulaze hidroelektrane Grančarevo i Dubrovnik);

Odluka o izmenama i dopunama Odluke o određivanju najviših prodajnih cena stočne hrane industriskog porekla (Odlukom je povećana najviša prodajna cena mekinja od 14 na 16 din.);

Odluka o privremenim oslobađanjima privrednih organizacija od plaćanja zemljarine (privredne organizacije koje koriste zemljišta u poljoprivredne svrhe oslobađaju se privremeno plaćanja zemljarine, ako se ukupni prihod sa tog zemljišta smanji u toku godine za više od 25% od katastarskog prihoda usled elementarnih nepogoda, poplava i podzemnih voda, biljnih bolesti i štetočina i ako se smanjenje nije moglo sprečiti; zemljarina će se smanjiti za isti procenat za koji je smanjen katastarski prihod);

Odluka o visini sredstava fondova koja privredne organizacije mogu ulagati u društvene investicione fondove (Odlukom se omogućava privrednim organizacijama da ulazu u društvene investicione fondove sredstva ostvarenog čistog prihoda, neraspoređena sredstva čistog prihoda po završnom računu i novčana sredstva koja čine fond osnovnih sredstava, izuzimajući amortizaciju; ulaganja u ovoj godini mogu da se

vrše samo iz postojećih sredstava privrednih organizacija i to najviše do 25% iznosa novčanog dela fonda osnovnih sredstava, izuzimajući amortizaciju);

Odluka o izmenama i dopunama Odluke o određivanju garantnog iznosa po zajmovima za investicije (Odlukom je utvrđen garantni iznos po zajmovima iz Opšteg investicionog fonda i za prehranbenu industriju i proizvodnju materijala u cilju zamene drveta u visini od 5%);

Uredba za izvršenje Zakona o uređenju imovinskih odnosa nastalih usled likvidacije prava i obaveza jugoslovenskih državljana na osnovu međunarodnih ugovora; Uredba o izmenama i dopunama Tarife poreza na promet; Odluka o prestanku važenja Odluke o uplaćivanju doprinosa iz prometa kukuruza, ječma i ovsu roda 1957 za davanje premija za izvoz; Odluka o okvirima za utvrđivanje položajnih plata službenika saveznih naučnih ustanova; Odluka o isplati akontacija plata radnicima i službenicima za oktobar 1958; Odluka o broju članova Upravnog odbora Jugoslovenske investicione banke koje predlažu pojedine savezne privredne komore, savezi privrednih komora i Glavni zadržni savez FNRJ; Rešenje o ukidanju Ekonomskog instituta FNRJ.

Savezno izvršno veće je takođe donelo Odluku o otvaranju Ambasade Federativne Narodne Republike Jugoslavije u Iraku sa sedištem u Bagdadu.

Na sednici je ratifikovano i više međunarodnih sporazuma.

B. K.

Sednica 29 oktobra 1958

Na sednici Saveznog izvršnog veća 29 oktobra 1958, usvojeni su nacrt Zakona o invalidskom osiguranju i nacrt Zakona o izmeni Zakona o otkupu privatnih apoteka.

Pored toga, donete su sledeće uredbe, odluke i naredbe:

Odluka o izmenama Odluke o probnoj proizvodnji privrednih organizacija (izmenama i dopunama je predviđeno da se gubici u probnoj proizvodnji pokrivaju sredstvima privredne organizacije odnosno zajmovima iz društvenih investicionih fondova, a ne kreditima iz kratkoročnih bankarskih sredstava kao dosada; krediti (zajmovi) dobijeni po odredbama ove Odluke otplaćivaće se na teret ostvarenog dohotka, a pre izdvajanja doprinosa za opštedruštvene potrebe);

Odluka o korišćenju sredstava ostvarenih u prometu šećerne repe roda 1959 za unapređenje proizvodnje i prometa šećerne repe (Odlukom je predviđeno da zemljoradničke zadruge, poslovni savezi i poljoprivredne proizvođačke organizacije uplaćuju u korist svojih fondova osnovnih sredstava najmanje 0,30 din. za svaki prodati kilogram šećerne repe roda 1959; ova sredstva upotrebiće se u prvom redu za izdatke za unapređenje proizvodnje i prometa šećerne repe);

Naredba o određivanju otkupnih cena šećerne repe roda 1959 (zemljoradničke zadruge, poslovni savezi i poljoprivredne proizvođačke organizacije prodavaće šećernu repu roda 1959 po ceni od 6,50 din. za 1 kg, a zemljoradničke zadruge i po-

slovni savezi plaćaće individualnim proizvođačima šećernu repu 5 din. za 1 kg);

Uredba o zvanjima i platama profesionalnih vatrogasaca (osnovni princip Uredbe jeste da za profesionalne vatrogasce važe odredbe Zakona o javnim službenicima; njima pripada osnovna plata prema jedinstvenoj skali platnih razreda predviđenoj u Zakonu o javnim službenicima, a takođe i položajna plata po odredbama toga Zakona; pored toga, zbog specijalnih uslova u kojima rade, vatrogascima pripada i poseban dodatak od 1.500 do 14.300 din. mesečno);

Uredba o izmeni i dopuni člana 6 Uredbe o materijalnom obezbeđenju i drugim pravima radnika i službenika koji se privremeno nalaze van radnog odnosa (prema Uredbi, radnicima i službenicima kojima je prestao radni odnos pre 1 oktobra 1958, a imaju pravo na novčanu naknadu, neto iznosi novčane naknade povećavaju se za 8% od 1 oktobra 1958);

Odluka o računanju u penziskoj staži vremena provedenog u vršenju samostalnih profesionalnih delatnosti (prema Odluci, u penziskoj staži uračunavaće se ubuduće: vreme provedeno u vršenju samostalnih profesionalnih delatnosti naučnim radnicima, publicistima naučnih i stručnih radova, prevodiocima naučnih i književnih dela, muzičkim pedagozima i ostalim pedagoškim radnicima koji su imali stručnu spremu propisanu za zvanje nastavnika ili profesora; vreme provedeno u vršenju samostalne profesorske delatnosti priznaće se u penziskoj staži takođe i baletskim pedagozima koji su imali baletsku, odnosno muzičku srednju ili višu stručnu spremu ili ako su se za to zvanje osposobili kao baletski umetnici, zatim muzičarima simfoniskih i pozorišnih orkestara, istaknutim muzičarima — izvođačima instrumentalne ili vokalne zabavne muzike i artistima koji su ispunjavali uslove koji se danas traže za priznavanje svojstva artista);

Uredba o organima i postupku za utvrđivanje vremena provedenog u radnom odnosu i drugih perioda koji se upisuju u radnu knjižicu (Uredbom je predviđeno da vreme provedeno u radnom odnosu pre odnosno posle izdavanja radne knjižice, a koje nije uneto u radnu knjižicu, kao i drugi periodi koji se po važećim propisima priznaju za ostvarivanje pojedinih prava kojima je osnov ili uslov radni odnos, utvrđuje komisija od 3 člana koju obrazuje opštinski narodni odbor);

Uredba o posebnom dodatku službenika u ustanovama u oblasti nuklearne energije; Odluka o paušalnim osnovima za utvrđivanje naknade umesto ličnog dohotka za radnike privrednih organizacija koje doprinos iz dohotka privrednih organizacija plaćaju u paušalnom iznosu; Odluka o paušalnim osnovima za utvrđivanje naknade umesto ličnog dohotka za osiguranike u ribarstvu; Odluka o izmeni i dopuni Odluke o obračunavanju i plaćanju doprinosa za socijalno osiguranje vojnih osiguranika; Odluka o otklanjanju dejstva povećanja plata, penzija, invalidnina, nagrada učenika u privredi i dodatka na decu na invalidski dodatak.

Pored toga, Savezno izvršno veće je ratifikovalo više međunarodnih sporazuma.

R- M. M.

SAVEZ ŽENSKIH DRUŠTAVA JUGOSLAVIJE

Savez ženskih društava Jugoslavije (SŽDJ) je organizacija čiji se rad nadovezuje na tradicije i rad bivšeg Antifašističkog fronta žena Jugoslavije, koji je bio stvoren u toku rata (1942) i u to vreme, pa sve do svoje reorganizacije, koja je izvršena oktobra 1953 na IV Kongresu, igrao važnu ulogu u mobilizaciji žena na izvršenju zadataka koji su u to vreme stajali pred našim narodom.

IV Kongres AFŽ-a održan oktobra 1953 bio je pretvoren u Osnivačku skupštinu Saveza ženskih društava. Kongres je ocenio da jedinstvena politička organizacija, kakva je bila AFŽ, nema više potrebe da postoji. Rezolucija o osnivanju Saveza, ženskih društava Jugoslavije istakla je da je za ravnopravnost žene bitno njeno učešće u organima društvene samouprave i komune, u kojima se rešavaju sva društvena pitanja. »Stvar ženske ravnopravnosti je zajedničko društveno pitanje, to je pitanje političke borbe svih snaga socijalizma koju predvodi Savez komunista i Socijalistički savez radnog naroda, nosilac socijalističkog vaspitanja masa«, kaže se u Rezoluciji Kongresa i ukazuje na to da političko vaspitanje žene treba još u većoj meri sprovesti putem najraznovrsnijih formi u okviru Socijalističkog saveza radnog naroda. Kongres je postavio zadatak razvijanja što veće aktivnosti u rešavanju svih problema koji se odnose na žene, majke, decu bilo učešćem u postojećim društvenim organizacijama, bilo osnivanjem novih ženskih društava, koja će najlakše pomoći kulturno-prosvetnom i zdravstvenom prosvetljavanju žene, uzdizanju njene lične kulture, njene stručne spreme, poboljšanju uslova života u kući, pomoći u domaćinstvu i materinstvu.

Sprovedeći u život zaključke Osnivačke skupštine, Savez ženskih društava se u velikoj meri aktivirao na razvijanju raznih službi u komuni koje treba da pomognu porodici radnih ljudi. Istovremeno, orijentacija SŽD bila je usmerena na to da se žene u što većem broju uključe u rad Socijalističkog saveza i drugih društvenih organizacija, kao i u organe radničkog i društvenog samoupravljanja.

U proteklom razdoblju veliki broj žena bio je vrlo aktivan u Socijalističkom savezu. U 1957 g. 38% do 45% članstva Socijalističkog saveza sačinjavale su žene. U opštinskim odborima od ukupnog broja izabranih 7% do 10% bile su žene, a u sreskim odborima Socijalističkog saveza 8% do 12%.

Žene sačinjavaju pretežan deo članstva u organizacijama Jugoslovenskog crvenog krsta, u društvima za brigu i staranje o deci i aktivne su u organizaciji Saveza boraca Narodnooslobodilačkog rata i drugim društvenim organizacijama.

Podaci iz 1957 pokazuju da je u organima radničkog samoupravljanja bio znatan broj žena. U preduzećima sa više od 30 radnika bilo je 19.987 članica radničkih saveta ili 15,5% od ukupnog broja članova.

Naročito je živa aktivnost žena u organima društvenog upravljanja. Tako je u upravnim odborima zdravstvenih ustanova 1957 bilo 3.230 (20,31%) žena, u upravnim odborima socijalnih ustanova 3.516 (38,67%), u školskim odborima 15.812 (12,31%) i u kućnim savetima 37.624 (26,8%) žena.

V Plenum Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije (aprila 1957), koji je razmatrao »Dalji rad na poboljšanju društvenog položaja žene« pozitivno je ocenio društveno-političku aktivnost žene i istakao da procenat žena u organima upravljanja, u rukovodstvima nekih društvenih i političkih organa a posebno u organima narodne vlasti ni izdaleka ne odgovara njihovoj stvarnoj aktivnosti.

Organizaciona struktura

Od 1953 do 1958 negde brže, a negde sporije osnivala su se posebna ženska društva i organizacije. U opštinama i selima danas radi oko 2.000 ženskih društava. Ova društva se bave opštim zdravstvenim i domaćičkim prosvetljavanjem, pitanjem rastećenja žene suvišnih domaćih poslova, brigom o deci i sl. Društva imaju različita imena, najčešće prema sadržaju svoga rada (»Žena i dom«, »Novi dom«, »Naše dete«, »Napredna žena« itd.), ili po imenima istaknutih žena koje su poginule u NOB (Jelena Četković, Vukica Mitrović i dr.).

Društva na terenu osnivaju se na inicijativu sreskih saveza ženskih društava ili samoinicijativno — prema potrebama pojedinih krajeva. Na osnivačkim skupštinama društava, kojima prisustvuje širok krug zainteresovanih,

ustanovljuje se program rada društva, prihvata pravilnik o radu i vrši izbor odbora na čelu sa predsednikom i sekretarom. Radom društva rukovodi izabrani odbor, a na redovnim godišnjim skupštinama podnosi se članovima izveštaj i diskutuje o radu. Društva svojom aktivnošću obuhvataju, pored članova, i sve zainteresovane, a na pojedinim konkretnim pitanjima s uspehom aktiviraju razne stručnjake (prosvetne, zdravstvene radnike, inženjere i druge) i to kako žene tako i muškarce.

Prostorije za rad društva dobijaju od organizacija Socijalističkog saveza radnog naroda ili narodnih odbora, a materijalna sredstva za izdržavanje ostvaruju od članarine i priloga. Za pojedine krupnije akcije, kao što su otvaranje raznih servisa i slično, društva dobijaju dotacije od narodnih odbora.

Sreski odbori Saveza ženskih društava se biraju na konferencijama delegata ženskih društava i drugih organizacija koje se bave problemima žene i porodice (Saveta društava za brigu o deci, Jugoslovenskog crvenog krsta itd.).

U svakoj republici na osnivačkim skupštinama stvoreni su republički upravni odbori Saveza ženskih društava, u kojima su zastupljene predstavnice iz srezova, kao i predstavnice raznih republičkih organizacija koje se bave problemima porodice i žene.

Upravni odbor Saveza ženskih društava Jugoslavije izabran je na Osnivačkoj skupštini oktobra 1953 i u njemu su zastupljene žene iz svih republika, istaknute aktivistkinje, javne i društvene radnice — lekarke, profesorke, pravnice i dr.

Članice Upravnog odbora Saveza ženskih društava su: Judita Alargić, Mila Bajalica, Vilma Behler, Neda Božinović, Bosa Cvetić, Ljiljana Čalovska, Božidarka Damjanović, Vojka Denaj, Bosa Đurović, Cvita Gilić, Nata Hadžić, Draga Ilić, Lidija Jovanović, Saša Javorina, Soka Krajačić, Milka Kufrin, Pepca Kardelj, Dušanka Kovačević, Marija Koš, Zamilka Kolomonos, Ljiljana Maneva, Olga Marasović, Milka Minić, Tatjana Marinić, Bosa Milošević, Mara Naceva, Safeta Nimani, Dobrila Ojđanić, Angelca Očepek, Milica Prodanović, Kata Pejnović, Mara Radić, Branka Savić, Nada Sremec, Vida Tomšić, Ruža Tadić, Marija Vilfan.

U Upravni odbor SŽD naknadno su kooptirane: Jelica Marić, Blaženka Mimica, Milka Perišić i Marija Soljan.

Članice Nadzornog odbora Saveza ženskih društava su: Milena Korže, Zehra Mujdović, Nikolija Petrović, Blaga Popova, Stanuša Raković, Nevija Stari, Emilija Šeparović.

Aktivnost

Sadržaj rada društava na terenu zavisi od potreba i interesovanja žena. Najveći broj društava je izrastao u vezi sa unapređenjem domaćinstva. Društva su osnovala veliki broj servisa za usluge u domaćinstvu (za pranje, peglanje, krpljenje, spremanje stana, raznošenje mleka itd.) naročito u većim gradovima. Materijalna sredstva za osnivanje servisa uglavnom se dobijaju od narodnih odbora.

Veliki broj servisa koje su stvorila ženska društva, predat je posle osnivanja nadležnim narodnim odborima ili stanbenim zajednicama, u kojima je perspektiva njihovog rada.

Društva daju inicijativu za osnivanje ili sama organizuju razne dečje ustanove — dečja zabavišta, igrališta, školske kuhinje, čekaonice za đake koji svakodnevno putuju iz sela u grad zbog školovanja itd. U radu oko dečjih ustanova postoji najtežnja saradnja između ženskih društava i društava za brigu o deci.¹

Pri mnogim ženskim društvima u gradovima rade savetovališta — pravna, ginekološka, pedagoška, psihološka. Tako društvo »Savremeni dom« u Beogradu ima savetovalište u kome dobrovoljni stručni radnici-pravnici, pedagozi, lekari jedanput nedeljno besplatno daju savete svima koji se za to obrate. U savetovalištima se periodično održavaju dobro posećena predavanja. Pojedina ženska društva imaju čitaonice.

Veliki broj društava, naročito na selima, organizuje u toku zimskih meseci, u saradnji sa Sekcijom žena-zadugarki odnosno postojećim centrima za unapređenje domaćinstva, tečajeve krojenja, šivenja, zdrave ishrane,

¹ Vidi »Društva i saveti društava za staranje o deci i omladini«, J. P., 1957, str. 557—559 (40—42)

nege odojčeta itd. Ovaj rad, za koji su žene sa sela vrlo zainteresovane, obuhvatio je tokom 1957 oko 100.000 žena.

Sreski i republički savezi ženskih društava i Savez ženskih društava Jugoslavije su, u skladu sa odlukama Osnivačke skupštine SŽD stavljeni na dnevni red konferencija, sastanaka i savetovanja, pored problema rada organizacije, razna pitanja za čije su rešavanje prvenstveno zainteresovane žene, kao pitanja dečjih ustanova, položaja radnica, zdravlja žene, prosvetavanja, ishrane itd. Na taj način, uz saradnju društvenih i stručnih radnika SŽD je uticao na rešavanje ovih pitanja i na formiranje socijalističkih društvenih odnosa kod nas. Mnogi stavovi ovih sastanaka dali su osnov za praktičnu politiku organa narodne vlasti.

Među značajnije sastanke i savetovanja Saveza ženskih društava Jugoslavije održana u toku poslednjih nekoliko godina su:

— Sastanak Upravnog odbora Saveza ženskih društava, aprila 1957, razradio je materijale sa V Plenuma Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije (održanog 18. i 19. aprila 1957), koji je na dnevnom redu imao referat »Dali rad na poboljšanju društvenog položaja žene«. Kroz referat i diskusiju data je puna podrška stavovima iznetim na Plenumu, a posebno onim koji govore o stanbenoj zajednici kao instituciji koja će udruživanjem društvenih i porodičnih sredstava doprieti bržem rešavanju niza pitanja iz oblasti zaštite dece i rastećenja žena od poslova u domaćinstvu. Na sastanku su doneti zaključci da žene u punoj meri treba da se angažuju u radu stanbenih zajednica i da kroz njih traže rešenja za mnogobrojne probleme iz svakodnevnog života.

— Savetovanje sa predstavnicima republičkih centara i zavoda za unapređenje domaćinstva, maja 1955 u Beogradu, na kome su izneseni uspehi i problemi iz rada ovih ustanova. Na Savetovanju je raspravljano o ostvarivanju koordinacije institucija za unapređenje domaćinstva i o tome kako da se rezultati rada ovih ustanova učine pristupačnim što širem krugu zainteresovanih. Savetovanje je donelo zaključak da se pri Savezu ženskih društava Jugoslavije formira međurepublička komisija za domaćinstvo, sa zadatkom da prati i koordinira rad na unapređenju domaćinstva. Na ovom Savetovanju saradnik Instituta za ishranu Srpske akademije nauka, održao je referat »O osnovnim principima i važnosti ishrane«.

— Savetovanje o radu školskih kuhinja i pretškolskih ustanova, decembra 1955 u Beogradu, organizovano u saradnji sa Savetom društava za staranje o deci i omladini Jugoslavije. Savetovanju su prisustvovali i predstavnici Jugoslovenskog crvenog krsta i organa prosvete, zdravlja i socijalnog staranja. U pogledu rada školskih kuhinja koje za decu predstavljaju značajnu instituciju zdravstvenog, socijalnog i vaspitnog karaktera, istaknuto je da se pre svega treba izboriti za to da ove kuhinje stalno rade. U zaključcima se naglašava da se kod školskih organa treba zalagati da u perspektivi koriste sve mogućnosti za organizovanje takvih ustanova pri školi. Za aktivistkinje SŽD značajno je da aktivno učestvuju i u školskim odborima i u drugim organima upravljanja, i to od najviših do najnižih, i da pokažu i ubrzavaju rešavanje aktuelnih pitanja. Na Savetovanju je istaknuta važnost pretškolskih ustanova, naročito za porodice gde oba roditelja rade, a deca nemaju drugih mogućnosti da budu smeštena. Formirana je komisija sa zadatkom da obradi ceo materijal pretškolskih ustanova i da se kod nadležnih organa založi za rešenje ovog značajnog društvenog pitanja.

— Savetovanje o problemima izdavačke delatnosti iz oblasti domaćinstva, održano marta 1956 u Beogradu, kome su, pored predstavnica republičkih SŽD, prisustvovali i predstavnici pojedinih izdavačkih preduzeća koja se bave ovim pitanjima i predstavnici listova i rubrika za žene u dnevnoj štampi. U diskusiji je konstatovano da je u ovoj oblasti izdavačke delatnosti poslednjih godina dosta učinjeno, ali da se u tome nema određenog kriterija i plana. Naročito ne odgovaraju svrsi izdanja namenjena seoskim čitaocima koja im ni po ceni, ni po formi, ni po sadržaju nisu pristupačna. Na Savetovanju je zaključeno da SŽD pomaže izdavačkim preduzećima u stvaranju izdavačkih planova iz oblasti domaćinstva.

— Savetovanje o radu žena na selu aprila 1956, organizovano u zajednici sa Sekcijom žena-zadrugarki Jugoslavije. Na Savetovanju se polazilo od zaključaka IV Kongresa AFŽ-a (Osnivačka skupština SŽD) prema kojima žena na selu treba da se osposobljava za savremenog i prosvetljenog proizvođača. Zaključeno je da treba nastaviti sa razvijanjem sekcija ženazadrugarki, sa razvijanjem svih oblika rada sa zadrugama i sa prosvetavanjem žena sela.

— Savetovanje o tipovima servisa za usluge u domaćinstvu u stanbenim zajednicama, januara 1958 u Beogradu, organizovano u saradnji sa Zavodom za unapređenje domaćinstva, Stalnom konferencijom gradova i Centralnim odborom Sindikata komunalaca. Na Savetovanju se raspravljalo o tome koji su servisi za usluge u domaćinstvu danas najpotrebniji. Prema zaključcima Savetovanja, servise za pomoć porodici bi trebalo tretirati kao prošireno domaćinstvo prilikom plaćanja

kirije, struje, vode, ogreva i socijalnog osiguranja. Na Savetovanju je takođe zaključeno da saradnju SŽD sa institucijama koje rade na rasterećenju žene u domaćinstvu treba još više razvijati, produbiti i učvrstiti.

— Savetovanje o problemima kontracepcije, 1958 organizovano od strane Sekretarijata za zdravlje SIV-a, u saradnji sa Savezom ženskih društava i Centralnim većem Saveza sindikata Jugoslavije. Ovim Savetovanju, pored zdravstvenih radnika iz cele zemlje, prisustvovala su i predstavnici republičkih Saveza ženskih društava. Posle iscrpne diskusije o problemima zaštite zdravlja žene i sprečavanja neželjene trudnoće doneseni su zaključci o zadacima zdravstvene službe i društvenih radnika u sprovođenju i popularizaciji savremene kontracepcije.

Savez ženskih društava tesno je saradivao sa Stalnom konferencijom gradova u pripremi Savetovanja o stanu za naše prilike, oktobra 1956 u Ljubljani i Savetovanja o trgovini juna 1958 u Beogradu. Predstavnice SŽD su na oba savetovanja podnеле referate, pripremljene na osnovu anketa i diskusija u svojim organizacijama.

Savez je stalni član Organizacionog odbora za izložbu »Porodica i domaćinstvo«, koja se već dve godine održava za vreme Velesajma u Zagrebu. U pripremama izložbe i njenoj popularizaciji angažovane su organizacije Saveza iz cele zemlje.

Savez ženskih društava je u više mahova upućivao nadležnim ustanovama sugestije i primedbe koje su se odnosile na probleme porodice i žene. Tako su date primedbe na prednacrt zakona o zdravstvenoj zaštiti radnika i službenika i zakona o penzijama, u kojima se ukazalo na neke mogućnosti efikasnije zaštite žena; Saveznom izvršnom veću upućen je predlog da se prilikom donošenja normi u stanbenoj izgradnji vodi računa o prostoru za decu; Sekretarijatu za socijalnu politiku data su primedbe na Prednacrt zakona o stanbenim zajednicama, u kojima se tražilo da servisi u stanbenim zajednicama imaju status domaćinstva u pogledu obaveza prema zajednici; Saveznom zavodu za školstvo upućene su primedbe na Nacrt zakona o školstvu itd.

Povodom proslave 8. Marta, Međunarodnog dana žena, Savez razvija akcije povezane sa aktuelnim događajima. U 1956 akcije u vezi sa 8. Martom bile su usmerene na otvaranje što većeg broja uslužnih servisa za domaćinstvo, a posebno na otvaranje menzi i perionica u fabrikama. Proslava 8. Marta u 1958 odvijala se u znaku predizborne kampanje i predizborne aktivizacije žena. Proslava 8. Marta ove godine nosila je istovremeno obeležje proslave petnaestogodišnjice osnivanja AFŽ-a. Na mnogobrojnim konferencijama i akademijama evocirane su uspomene na Prvu konferenciju AFŽ-a, 1942 u Bosanskom Petrovcu.

Organizacija SŽD razvija veliku aktivnost i povodom raznih drugih aktuelnih političkih akcija. U toku priprema za izbore za Saveznu i republičke narodne skupštine bio je održan veliki broj posebnih konferencija, na kojima su prikazivani opšti uspehi zajednice u izgradnji zemlje i dostignuća u poboljšavanju društvenog položaja žene.

U izborima za Savezno veće Savezne narodne skupštine četvrtog saziva žene su masovno učestvovala. Na izbore je izašlo 93,5% od ukupnog broja upisanih žena-birača.

U saveznu narodnu skupštinu izabrana je 41 žena, a u republičke narodne skupštine 138 žena*.

Žene su uzele učešća i u pripremama za VII Kongres Saveza komunista Jugoslavije.

U referatu O zadacima Saveza komunista u vezi s međunarodnom situacijom i unutrašnjim razvojem socijalističke izgradnje Jugoslavije, održanom na VII Kongresu SKJ, generalni sekretar SKJ Josip Broz Tito je rekao da su »ženske organizacije veoma srećno našle razne forme svoga rada i da njihova aktivnost i uspehi koje postižu u velikoj mjeri doprinose naporima čitave naše zajednice u savladivanju raznih problema«.

Komisije

Savez ima stalnu Komisiju za domaćinstvo, formiranu sa zadatkom da prati razne probleme iz oblasti unapređenja domaćinstva. Komisija se angažovala u izradi predloga za zvanja iz domaćinske struke, uzela učešća u radu Komisije Saveznog zavoda za školstvo i za programe nastave domaćinstva u školama. Ona saraduje sa Savezom poljoprivredno-šumarskih komora Jugoslavije u politici određivanja stipendista Tehničke pomoći za specijalizaciju u inostranstvu za razne struke iz oblasti domaćinstva itd.

Ova Komisija je pokrenula osnivanje Zavoda za unapređenje domaćinstva. Prvi zavod ovakve vrste osnovan je u Sloveniji oktobra 1953, u Hrvatskoj marta 1954, u Bosni i Hercegovini 1955, a u 1958 je osnovan u Srbiji Centar za unapređenje domaćinstva. Pri Saveznom zavodu za produktivnos

* Vidi »Izbori za Saveznu narodnu skupštinu«, »J.P.«, mart 1958, str. 97—99 (23—25).

rada od 1956 radi Odeljenje za unapređenje domaćinstva. Osnovan je veliki broj sreskih i gradskih centara za unapređenje domaćinstva.

Rad republičkih zavoda usmeren je na stručno izučavanje mogućnosti i puteva unapređenja domaćinstva u zemlji, a rad sreskih centara na sprovođenje u život ovih rezultata — u cilju rasterećenja zaposlenih porodica suvišnih poslova u domaćinstvu i prenošenja sve većeg broja ovih poslova na javne službe.

Izdavačka delatnost

Značajno mesto u prosvetivanju žena zauzimaju ženski listovi. »Žena danas«, organ Saveza ženskih društava Jugoslavije izlazi od 1936. Republički organi Saveza ženskih društava su: »Žena« u Hrvatskoj, »Zora« u Srbiji, »Naša žena« u Sloveniji, »Prosvetena žena« u Makedoniji, »Naša žena« u Crnoj Gori, »Nova žena« u Bosni i Hercegovini.

Svi ovi listovi počeli su da izlaze još u toku rata. Neki od njih su do danas zadržali prvobitno ime, a drugi su svoj naziv prilagodili novim uslovima i potrebama. Ukupan tiraž navedenih listova iznosi oko 150.000 primeraka. Savez ženskih društava Hrvatske je u 1955 izdao u dva toma knjigu »Žene Hrvatske u NOB«. Pored toga, ženske organizacije izdaju i više drugih praktičnih publikacija.

Zavodi za unapređenje domaćinstva u republikama izdaju i povremene publikacije: (Zavod u Sloveniji mesečni časopis »Sodobno gospodinstvo«, zavod u Bosni i Hercegovini redovni bilten pod nazivom »Domaćinstvo«). Ovi zavodi su izdali veći broj raznih publikacija o uređenju stana, o racionalnoj ishrani, upotrebi vitamina itd.

Savez ženskih društava izdaje, u zajednici sa Svetom društvom za staranje o deci i omladini, tromesečni »Bilten« za inostranstvo (na engleskom jeziku). Savez povremeno štampa publikacije za inostranstvo.

Veze sa inostranstvom

Savez ženskih društava Jugoslavije održava veze i sarađuje sa progresivnim međunarodnim i nacionalnim ženskim organizacijama u svetu. Savez nije član ni jedne međunarodne organizacije, ali ostvaruje sa njima saradnju na pojedinim konkretnim pitanjima (naprimjer, sa Međunarodnom gildom zadrugarki, Svetskom organizacijom za probleme porodice, Internacionalnom ženskom alijansom, Međunarodnom demokratskom federacijom žena). Savez ženskih društava je slao svoje pretstavnice na kongrese i seminare međunarodnih organizacija: maja 1958 pretstavnice SZD učestvovala su na Kongresu Međunarodne gilde zadrugarki u Londonu, juna 1958, na Kongresu Svetske organizacije za probleme porodice u Parizu, jula 1958 na Kongresu Međunarodne demokratske federacije u Beču, avgusta 1958 na seminaru i Kongresu Internacionalne ženske alijanse u Grčkoj. Na ovim kongresima i seminarima pretstavnice Saveza ženskih društava su iznosile iskustva i stavove Jugoslavije u rešavanju raznih aktuelnih problema žene i porodice.

Na bilateralnom planu ostvaren je veliki broj kontakata. U toku poslednje dve godine Savez je razmenio delegacije sa ženskim organizacijama NR Poljske, NR Čehoslovačke, SSSR, NR Kine, NR Bugarske, NR Rumunije, Italije, Francuske, Engleske, Indije, Belgije i Egipta.

IZVOR:

Dokumentacija Saveza ženskih društava Jugoslavije.

M. K.

V PLENUM CENTRALNOG VEĆA SAVEZA SINDIKATA JUGOSLAVIJE

V Plenum Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije, održan 7 oktobra 1958 u Beogradu, razmatrao je probleme iz oblasti raspodele dohotka i plata u privredi.

U izlaganju o zadacima sindikata na području raspodele, predsednik CV SSJ Svetozar Vukmanović istakao je da je vrlo važno da se potrebna pažnja pokloni izučavanju takozvane prve raspodele, a posebno »da se prethodnom raspodelom preduzeća dovedu u što je moguće ravnopravniji položaj. A to znači — da se prethodno izdvoje ona sredstva koja nisu rezultat produktivnosti rada, odnosno većeg zalaganja pojedinih kolektiva«, a da »deo dohotka koji je rezultat boljeg rada proizvođača treba da ostane preduzeću«. Međutim, ako je povećani dohodak rezultat većih društvenih sredstava uloženi u preduzeća, onda je, prema rečima predsednika CV SSJ, pravilno da ona daju nešto zajednici za ta društvena sredstva.

Ukazujući na to da sistemom raspodele treba da se eliminiše uticaj rente i monopolne dobiti na visinu sredstava koja ostaju radnim kolektivima, Vukmanović se posebno zadržao na problemu minimalnih ličnih dohodaka, ističući da je »neophodno da se što pre odrede minimalni lični dohoci — umesto postojećih privremenih«.

On je ukazao na to da je sadašnji sistem u izvesnom smislu navodio preduzeća da zapošljavaju i nepotrebnu radnu snagu, o čemu svedoči neočekivano i neopravdano visok porast zaposlenosti »koji je nepovoljno uticao na kretanje produktivnosti rada, pa samim tim i na kretanje životnog standarda radnika.« Zatim je naglasio: »Ako pravilnim izdvajanjem dela sredstava koja se stvaraju zahvaljujući većim društvenim ulaganjima, zatim rentom na prirodne uslove i povoljne uslove na tržištu i drugim instrumentima uspešno da postignemo da dohodak u osnovi zavisi od zalaganja i više produktivnosti rada kolektiva — onda smo postigli jednak start i onda nam, možda, nisu ni potrebni minimalni lični dohoci kao instrument raspodele dohotka.«

U daljem izlaganju on je rekao da »situacija traži da se hitno preduzmu mere u pravcu ispravljanja pojedinih instrumenata, a u prvom redu ispravljanja položaja u kome su se našle neke privredne grane. Za sledeću godinu se moraju pripremiti mere koje bi omogućile temeljniju izmenu postojećih odnosa između preduzeća i privrednih grana, odnosno moraju se izvršiti izmene u minimalnim ličnim dohocima.« Ukazujući na to da predlozi za određivanje minimalnih ličnih dohodaka na osnovu kvalifikacija ili radnih mesta ne zadovoljavaju, Vukmanović je rekao: »Po našem mišljenju, ne ostaje ništa drugo nego da postojeći sistem rada ne menjamo — već da ga popravimo. Drugim rečima, da ne unosimo ništa bitno novo, već da u postojeći sistem minimalnih ličnih dohodaka unesemo ispravke koje nužno zahteva dosadašnja praksa.«

Svetozar Vukmanović je ukazao na najvažnije mere koj pri tome treba preduzeti:

— sprovođenje principa da tarifni pravilnici više nemaju uticaja na raspodelu dohotka i da preduzeća mogu slobodno da ih donose u skladu sa svojim potrebama;

— izmena u načinu planiranja: tj. treba unapred predvideti koju prosečnu zaradu u pojedinim grupacijama priznaje Društveni plan, odnosno omogućavaju instrumenti Društvenog plana;

— hitno ispravljanje ovogodišnje situacije u nekim privrednim granama u skladu sa principom da se tim granama ostavi dovoljno sredstava za formiranje plata prema nivou produktivnosti i ostave bar minimalna sredstva za fondove da mogu poslovati.

Zatim je predsednik CV SS Jugoslavije izneo mere koje treba preduzeti u pogledu raspodele preostalih sredstava u preduzećima:

— sporazumima o raspodeli čistog prihoda i o nagrađivanju u preduzećima između sindikata i stručnih udruženja treba utvrditi princip da u svakoj privrednoj grupaciji prosečna zarada odgovara prosečnoj produktivnosti rada;

— postaviti političku obavezu da preduzeća treba da odvajaju u svoje investicione fondove toliko sredstava da u određenoj meri obezbede porast proizvodnje i produktivnosti rada;

— orediti raspone između najviših i najnižih tarifnih stavova ostavljajući slobodu radnim kolektivima da utvrđuju konkretne tarifne stavove.

U diskusiji o zadacima sindikata na području raspodele učestvovalo je 12 diskutanata. Oni su podržali Vukmanovićeve predloge o potrebi izmene instrumenata Društvenog plana za 1958 i 1959 i saglasili se o neophodnosti daljeg studioznijeg proučavanja sistema raspodele i iznalaženja stimulaturnijih rešenja.

Plenum Centralnog veća SSJ je konstatovao da bi sistem raspodele dohotka i plata u privredi trebalo da bude postavljen tako da zarade radnika budu u odgovarajućoj srazmeri sa postignutim stepenom produktivnosti rada i da je neophodno da se ubuduće postigne jedinstvo akcije svih organizacija i organa sindikata i Saveza sindikata Jugoslavije.

Centralno veće SSJ donelo je odluku na V Plenumu da se IV Kongres Saveza sindikata Jugoslavije održi aprila 1959 u Beogradu. Predsedništvo Centralnog veća je ovlašćeno da naknadno utvrdi datum održavanja Kongresa.

Centralno veće je kooptiralo za svoga člana, za sekretara Centralnog veća i predsednika Komisije za privredna kretanja i privredni razvoj Borivoja Romića, koji je dosad bio na dužnosti pomoćnika državnog sekretara za finansije FNRJ.

IZVOR:

S. Vukmanović, »Zadaci sindikata na području raspodele«, »Rad«, list za pitanja sindikata i radničkog samoupravljanja. 28 oktobra 1958.

D. Š.

DRUGI NACIONALNI KONGRES ZA ZAŠTITU DECE

Drugi nacionalni kongres za zaštitu dece održan je od 27 do 30 oktobra 1958 u Beogradu. Kongresu je prisustvovalo 2.000 delegata predstavnika društvenih organizacija, ustanova, kulturnih i javnih radnika.

Pretsednik Republike Josip Broz Tito uputio je Kongresu pismo u kome se, između ostalog, kaže:

»U procesu materijalnog i društvenog preobražaja naše zemlje, vaspitanje i obrazovanje mlade generacije ima nesumnjivo prvorazredni društveni značaj. I pored nekih vrlo lijepih uspjeha koji su u našem poslijeratnom razvitku postignuti na polju vaspitanja i obrazovanja mladog naraštaja, naše školstvo nije još potpuno prilagođeno promjenama nastalim u našoj zemlji...

Sušтина školske reforme je u tome da se u našoj zemlji organizuje napredniji, jedinstveniji školski sistem, koji će moći po svom cjelokupnom vaspitno-obrazovnom djelovanju, da mladoj generaciji obezbjedi svestrani umni i fizički razvitak. Radi postizanja toga cilja, mora se ubuduće još veća pažnja posvetiti radnom i društvenom vaspitanju kao i podizanju fizički zdrave generacije, putem raznih korisnih sportova a u prvom redu masovne fizičke kulture. Mladu generaciju treba vaspitavati i osposobiti da svojim radom doprinese daljem razvitku proizvodnih snaga, porastu materijalnog blagostanja i opštekulturnom procvatu naše socijalističke zajednice. Mladu generaciju treba vaspitavati u duhu bratstva i jedinstva i ravnopravnosti naroda Jugoslavije, u duhu humanizma i svestrane ravnopravne saradnje i uzajamnog pomaganja među narodima.«

Na Kongresu su podneti referati: Vaspitanje mladih generacija — nerazdvojni deo borbe za socijalističke društvene odnose — Milka Minić, predsednik Odbora za prosvetu Savezne narodne skupštine; Komuna i vaspitanje dece — Vlado Majhen, član Odbora za prosvetu Savezne narodne skupštine; Porodica i vaspitanje dece — Branka Savić, predsednik Saveta društava za staranje o deci i omladini Jugoslavije; Vaspitne funkcije škole — Dušana Kovačević, član Izvršnog veća NR Bosne i Hercegovine; Uloga društvenih organizacija u razvijanju ličnosti i formiranju društvene svesti dece i omladine — Mika Tripalo, predsednik Centralnog komiteta Narodne omladine Jugoslavije; Književnost, štampa, film i radio u vaspitanju dece i omladine — Oskar Davičo, književnik.

Kongres je radio u komisijama: Porodica i komuna u vaspitanju dece, Uloga škole i društvenih organizacija u razvijanju ličnosti i formiranju društvene svesti dece i omladine, Književnost, štampa, film i radio u vaspitanju dece.

U komisijama su održani koreferati: Socijalna struktura i tendencija razvika naše porodice — dr Miloš Macura; Pomoć roditeljima u njihovoj funkciji vaspitača — dr Anka Matić; Značaj ranog detinjstva za razvoj ličnosti — Tatjana Marinčić; Sistem ustanova i službi za pomoć porodici — Mima Zupanić; Školski odbori i društvena briga za razvitak škole — Desa Miljevska; Fizičko vaspitanje mladih — Branko Polić; Tehničko vaspitanje u sistemu vaspitanja — Momčilo Krkljuš; Dečja i omladinska samouprava — Marjan Lah; Pripremanje dobrovoljnih kadrova za rad sa decom — Sonja Mirić; Problemi dečje literature kod nas — Marija Krmanović; Razvijanje filmske kulture mladih — Blaženka Mimica.

U diskusiji u komisijama uzelo je učešća 137 delegata.

Kongres je usvojio zaključke u kojima se, između ostalog, kaže:

Kongres se obraća roditeljima, školi i svim društvenim organizacijama »da dalje razvijaju i neguju poverenje u mlade, da im omoguće da oni i svojom aktivnošću, prema svojim snagama, doprinese unapređenju uslova života i rada u svojoj porodici, školi, selu, stanbenoj zajednici, komuni, celoj društvenoj zajednici i da im pomognu da »znanje koje stiču u školi i van nje, povezuju s produktivnim radom, s proizvodnim zadacima svoje komune i cele društvene zajednice kako bi bili spremni da prime na sebe i nastave borbe za dalji razvitak materijalnih snaga naše zemlje i socijalističkih društvenih odnosa«.

»Kongres je još jednom podvukao značaj porodice u pravilnom vaspitanju, kao i potrebu pomoći roditeljima da izvrše ovaj svoj odgovorni društveni zadatak.«

»U razvoju komunalnog sistema stanbene zajednice ... ostvaruju široke mogućnosti da se oblici dečje zaštite na dostupniji način prilagode standardu porodica imajući prvenstveno u vidu decu zaposlenih roditelja. Stanbene zajednice nose u sebi duboku vaspitnu vrednost u stvaranju novog aktivnog odnosa dece i omladine u rešavanju životnih problema u stanbenoj zajednici, njihovim međusobnim odnosima i odnosima roditelja prema vaspitanju svoje dece...«

Ustanove u sklopu stanbenih zajednica treba da menjaju svoju fizionomiju strogo odeljenih ustanova po određenim uzrastima dece, a zbog svojih proširenih zadataka one treba da predstavljaju centar najšire brige za decu zaposlenih roditelja...«

Kongres preporučuje društvenim organizacijama da pred komune postavle sledeće zahteve:

»— Briga o deci treba da bude izražena u jedinstvenoj politici komune, u odnosu na stanbenu zajednicu;

— komuna treba da obezbedi materijalnu pomoć i stručno rukovodstvo u smislu instruktivno-inspektorske službe;

— posebno se postavlja zadatak razvoja postojećih ustanova u smislu centara za stručnu pomoć svim ostalim oblicima okupljanja dece na području jedne stanbene zajednice, kako bi svi ti oblici odgovarali nužnim higijenskim i pedagoškim zahtevima, a svi zajedno predstavljali i sistem vaspitanja i brige za decu u komuni.«

Dosadašnji rad sa roditeljima koji su sprovodile društvene organizacije i ustanove bio je raznovrstan (roditeljski sastanci, seminari, predavanja, kursevi, škole za roditelje, centri za obaveštavanje roditelja, izložbe, štampa, radioemisije itd.). »U daljem radu treba još više razraditi program i još više koristiti i proširiti sve postojeće oblike i mogućnosti rada sa roditeljima, naročito one koji su se dosad pokazali uspešnim. U pronalaganju novih formi voditi računa o konkretnim uslovima i specifičnostima grada i sela, industrijskih i poljoprivrednih naselja, kao i obrazovnog i kulturnog nivoa roditelja.«

Rad na vaspitanju dece i omladine doveo je do tesne saradnje škole, porodice, vaspitnih ustanova i organizacija u komuni. Pored društvenih organizacija, najznačajniju ulogu odigrali su školski odbori. »Povezani sa organima upravljanja u školi i istovremeno sa političkim i društvenim organizacijama, privrednim preduzećima i organima komune, školski odbori postaju snažan faktor u sprovođenju reforme škole...«

U školama a posebno u dečjim i omladinskim organizacijama... postignuti su značajni rezultati u vaspitavanju jugoslovenskog socijalističkog patriotizma — putem organizovanja brojnih proslava, smotri, festivala i sletova za praznike; putovanja, pohoda i izleta; susreta sa borcima, radnicima i političkim ličnostima... Potrebno je i dalje koristiti sve mogućnosti za još veću integraciju patriotskog vaspitanja u sve vaspitne oblasti...«

Epohalni razvitak nauke i tehnike u svetu, razvitak proizvodnih snaga u našoj zemlji i potreba njenog daljeg ekonomskog i društvenog napretka istakli su potrebu još veće afirmacije fizičkog i proizvodnog rada u vaspitnoj praksi i zahtev da rad postane osnovni princip vaspitno-obrazovnog sistema...«

Dečja i omladinska samouprava kao jedan od neophodnih principa, metoda i organizacionih oblika vaspitanja za socijalističke društvene odnose, razvijena je u svim dečjim i omladinskim kolektivima, u razredima, pionirskim i ostalim dečjim i omladinskim organizacijama i ustanovama, a omladina je pokazala i posebnu aktivnost u organima društvenog upravljanja.«

Veliki je značaj fizičke kulture u harmoničnom formiranju ličnosti i podizanju zdravih mladih naraštaja. »Težište fizičkog vaspitanja treba preneti na školu i učeničke organizacije. Dužnost je svih fiskulturnih i zdravstvenih organizacija i ostalih društvenih faktora, posebno komuna, da školu i učeničke fiskulturne organizacije svestrano u tome pomognu.«

Vaspitanje koje traži da poveže sve vaspitne uticaje mora da uči značaj estetskog vaspitanja. »U estetskom vaspitanju moraju se uočiti osnovne njegove vrednosti, kao što je stvaralačka crta koja je zajednička i radnom vaspitanju. To omogućava da se i putem estetskog vaspitanja neguje stvaralaštvo deteta za svaku buduću profesiju i radost nad dovršenim delom kao pokretačkom snagom za dalje napore i rad... U toj svetlosti estetsko vaspitanje nije i ne može biti samo sebi cilj i ne sme se izolovati od ostalih komponentata — radnih, moralnih, misaonih, kako bi postalo činilac u formiranju ličnosti i našlo društvenu i životnu primenu.«

Ovo vaspitanje nije namenjeno nekom manjem, izdvojenom delu dece, nego, prema datim mogućnostima, treba da bude komponenta u vaspitanju sve dece, pri čemu treba težiti postizanju sve boljih uslova, naročito tamo gde su mogućnosti još uvek skućene...«

Izdavačka delatnost za decu i omladinu poslednjih godina pokazuje konstantan porast u broju i tiražu izdanja, veću raznovrsnost i osetan napredak u grafičkoj opremi. Tome su u prvom redu doprineli stvaralački naponi naših pisaca i ilustratora.«

Broj listova i časopisa za decu je veliki, ali ima razlika u kvalitetu sadržaja i opreme. »Potrebna je koncentracija izdavačke delatnosti i jedinstvenija programska politika, celishodnije korišćenje materijalnih mogućnosti kadrova, što bi doprinelo povećanju tiraža i smanjenju cena knjige.«

U zaključcima se govori i o zadacima filma u vaspitanju, o likovnom vaspitanju i o ulozi dramskih grupa i družina kao masovnih oblika slobodne aktivnosti školske dece.

U toku rada Kongresa organizovane su izložbe dečjih crteža, dečjih igračaka, nekoliko eksponata o stanbenoj zajednici, kao i publikacije društvenih organizacija za rad sa roditeljima i decom.

R—C.K.

BANKARSTVO

Predratno jugoslovensko bankarstvo,¹ s obzirom da su u njemu preovladivale privatne banke, imalo je obeležje rada sa prvenstvenim ciljem da se ostvari profit, što je odgovaralo kapitalističkim odnosima u privredi stare Jugoslavije. Nasuprot tome, u skladu sa krupnim promena izvršenim u društvenim odnosima i u privredi, a naročito sa podruštvljavanjem sredstava za proizvodnju, bankarstvo u novoj Jugoslaviji dobija socijalistički karakter, a time su i funkcije banaka dobile novi društveni značaj.

Uporedo sa društveno-ekonomskim razvojem, određeni put je prešlo i bankarstvo, usklađujući svoju organizacionu strukturu i svoje funkcije sa dostignutim stepenom privrednog razvoja. Posle razdoblja obnove, prešlo se na koncentraciju u bankarstvu, a docnije i na sistem jedinstvene banke. Poslednjih godina se izgrađivao višebankarski sistem, kakav oblik ima i sadašnja organizacija jugoslovenskog bankarstva.

Razvoj bankarstva do 1954

Desetogodišnje razdoblje u razvoju bankarstva, od oslobođenja zemlje do 1954, odgovaralo je etapama u razvoju društvenih odnosa i izgradnje naše privrede.

Period obnove. Novo bankarstvo se počelo izgrađivati u vreme okončanja rata² i obnove porušene zemlje.

Narodna banka kao i državne i poludržavne banke, obnovile su rad još za vreme ratnih operacija, i to uglavnom sa ranijim delokrugom i organizacijom. Sa oslobađanjem pojedinih delova zemlje one su preuzimale svoje poslovne jedinice i preko njih proširivale aktivnost na celu teritoriju zemlje. U ovom razdoblju izvršena je, u prvom polugodu 1945, i zamena okupacijskih novčanica kao važna valutno-politička mera.

Ubrzo po završetku ratnih operacija osnovane su u svim federalnim jedinicama republičke (zemaljske) privredne banke — Privredna banka Srbije (sa kojom se docnije spojila Privredna

banka Vojvodine), Zemaljska banka za Hrvatsku, Privredna banka Bosne i Hercegovine, Stopanska banka Makedonije i Privredna banka Crne Gore, a u Narodnooslobodilačkom ratu osnovani Denarni zavod Slovenije postao je, pod istim nazivom, a na osnovu donetih zakonskih propisa, zemaljska kreditna ustanova Slovenije. Sredinom 1945 osnovana je i Industrijska banka Jugoslavije kao savezna banka. Od privatnih banaka obnovio je rad samo jedan deo.

Osnovni principi kreditnog sistema³ u tom razdoblju bili su: koncentracija novčanih sredstava, specijalizacija kreditnih ustanova, organizovanje kreditnog aparata kao jedinstvene celine, koncentracija dugoročnih sredstava sa isticanjem njihove namenske upotrebe u investicione svrhe, plaćanje bez upotrebe gotovine i princip kreditiranja po planu. Kreditni aparat su tada sačinjavali: državna (savezna, republička — zemaljska i mesna), zadružna i privatna bankarska preduzeća. Savezna kreditna preduzeća bila su: Narodna banka, Poštanska štedionica, Državna hipotekarna banka (docnije Državna investiciona banka), Zadružna i poljoprivredna banka, Industrijska banka i Zanatska banka. Narodna banka imala je karakter banke banaka, pošto je kratkoročne kredite davala privredi preko saveznih kreditnih preduzeća i republičkih (zemaljskih) privrednih banaka. Docnije je izvršena likvidacija privatnih kreditnih preduzeća.⁴ Od zatečenih 819 banaka konfiskovano je 95, likvidirano 720, a 4 su fuzionisane u jednu, koja je kasnije nacionalizovana.

Koncentracija u bankarstvu. Sa prelazom na sistem planiranja u privredi došlo je do odgovarajućih promena i u bankarskom sistemu. U cilju da se omogući jača koncentracija finansijskih sredstava za kreditiranje privrede, izvršeno je spajanje sa Narodnom bankom saveznih kreditnih preduzeća (izuzev Državne investicione banke) i republičkih kreditnih preduzeća.⁵ Tom prilikom je određeno da Narodna banka ima glavnu centralu u Beogradu, centrale za narodne republike u glavnim gradovima narodnih republika i filijale. Istovremeno je regulisano i pitanje otkupa akcija Narodne banke i banaka koje su sa njom spojene.⁶

Narodna banka je tako postala nosilac kratkoročnog kreditiranja privrede, a Državna investiciona banka nosilac celokupnog dugoročnog poslovanja i finansiranja investicija.

Posle spajanja banaka državnog sektora sa Narodnom bankom, odredbe Zakona o uređenju i delovanju kreditnog sistema postale su neadekvatne, pa su novim propisima regulisani novi delokrug, organizacija i poslovanje Narodne banke i Državne investicione banke.⁷

Osnovne funkcije Narodne banke bile su sledeće: izdavanje novčanica uz staranje o vrednosti domaće valute, koncentracija slobodnih kratkoročnih novčanih sredstava i kratkoročno kreditiranje privrede, organizovanje i obavljanje platnog prometa u zemlji i sa inostranstvom, organizovanje i prikupljanje štednje, kontrola i revizija finansijskog poslovanja preduzeća u vezi sa odobrenim kreditima, kao i izvršenje budžeta. Bančinim poslovima upravljao je guverner, a Banka je stavljena

okupacije bio je obustavljen, sredstva banaka u krajevima pod Austro-Ugarskom pretežno su korišćena za upis ratnih zajmova.

U razvoju bankarstva između dva svetska rata od većeg značaja bili su sledeći momenti: obrazovanje emisione banke i centralnog hipotekarnog zavoda za celo područje nove države, formiranje Poštanske štedionice, osnivanje Zantske banke i Privilegovane agrarne banke, kao i osnivanje velikog broja privatnih banaka.

Narodna banka Kraljevine Srbije pretvorena je 1920 u Narodnu banku Kraljevine SHS koja je započela rad 1 februara 1920, kada se pristupilo i zameni kruna i drugih zatečenih novčanica (Zakon o Narodnoj banci od 26 januara 1920). Dalje poslovanje Banke nosi obeležje kreditne ekspanzije do 1925, a faktične stabilizacije dinara od 1925 do 1931. Zakonska stabilizacija izvršena je sredinom 1931 (Zakon o novcu od 11 maja 1931, Ugovor za izvršenje Zakona o novcu između države i Narodne banke od 13 juna 1931 i Zakon o Narodnoj banci od 17 juna 1931). Tom prilikom je proširen Bančin delokrug, i u prvi plan zadatka Banke stavljena valutna politika (staranje o vrednosti novca). Aktivnost Narodne banke u razdoblju od 1920 do kraja 1940 karakteriše prilagođavanje njenog poslovanja potrebama domaće privrede u uslovima privredne krize i poremećaja u bankarstvu.

Takve okolnosti bile su od uticaja i na obim odnosno strukturu kredita datih privredi od strane Narodne banke, pri čemu je Narodna banka i u ovom razdoblju kreditirala ne samo novčane zavode nego i privredu neposredno, a takođe i državu.

U 1940 pojačan je uticaj države na rad Narodne banke odredbom da se svi članovi Upravnog odbora (22) i 3 člana Nadzornog odbora od ukupno 7 postavljaju ukazom, dok ih je ranije birao Zbor akcionara (Uredba o izmenama i dopunama Zakona o Narodnoj banci od 14 septembra 1940).

U ovom razdoblju Narodna banka je podigla Zavod za izradu novčanica u Topčideru (1929), a kasnije je pri Zavodu izgradila i Kovnicu metalnog novca (1938).

Krajem 1940 Narodna banka je imala, osim centrale u Beogradu, još i 24 filijale. Ukupan broj bančinog osoblja iznosio je tada 1.514 (sa osobljem Zavoda za izradu novčanica i Kovnice).

U vremenu između dva rata postojale su u Jugoslaviji dve državne banke: Državna hipotekarna banka (ranije Uprava fondova) i Poštanska štedionica.

Po završetku Prvog svetskog rata, Uprava fondova obnovila je rad i, preuzimanjem poslova javno-pravnih hipotekarnih zavoda koji su radili na ostalim područjima izvan Srbije, proširila svoju aktivnost na područje cele zemlje. U 1922 njen naziv je promenjen u Državna hipotekarna banka, a ujedno je i bliže određen njen delokrug kao banke čiji je zadatak da iz prikupljenih sredstava dugoročnog karak-

¹ Prve banke na jugoslovenskom području pojavile su se još u prvoj polovini XIX veka, kada su delovi toga područja bili u sastavu raznih država (Srbije, Crne Gore, Austro-Ugarske i Turske). Stoga se jugoslovensko bankarstvo različito razvijalo, zavisno od stepena razvoja društveno-ekonomskih odnosa u tim zemljama i različitog zakonodavstva.

Prvi novčani zavod u Srbiji bila je Uprava fondova, osnovana 1862, sa zatomkom da rukuje određenim fondovima i depozitima, da prima od stanovništva sredstva na priplod i da daje dugoročne hipotekarne zajmove po niskoj kamatnoj stopi (Uprava fondova dobila je karakter banke tek 1898). Prva banka u Srbiji sa privatnim kapitalom bila je Prva srpska banka, osnovana 1869, u kojoj je bio zastupljen i inostrani kapital, a 1871 osnovane su i prve tri banke sa domaćim kapitalom. Narodna banka, kao emisioni zavod Srbije, osnovana je 1883 isključivo domaćim kapitalom, i to u obliku privilegovane privatne ustanove akcionarskog tipa, a rad je otpočela 1884. Do Prvog svetskog rata Narodna banka je pretežno kreditirala novčane zavode, ali je davala kredite i neposredno privredi. Pred ovaj rat Banka je, pored centrale, imala još samo dve filijale. Krajem XIX veka u Srbiji su bila 63 novčana zavoda, a posle Balkanskog rata bilo ih je ukupno 187. Davanjem kredita bavile su se u Srbiji i zemljoradničke kreditne zadruge, a prva ovakva zadruga osnovana je 1894 u selu Vranovu kod Smedereva.

Prva novčana ustanova u Hrvatskoj bila je Prva hrvatska štedionica, osnovana 1846. Pored većih banaka sa sedištem u Zagrebu, bilo je i više, uglavnom manjih, banaka u ostalim gradovima Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Na području Slovenije prvi novčani zavod bila je Kranjska hranilnica, osnovana u Ljubljani 1820, koja je ujedno bila i prvi novčani zavod u našoj zemlji. U Sloveniji je u XIX veku osnovano i više gradskih štedionica, a prikupljanjem štednje i davanjem kredita stanovništvu bavio se u Sloveniji i veći broj kreditnih zadruga.

U Bosni i Hercegovini došlo je do osnivanja banaka tek posle austriske okupacije. Prvi novčani zavodi na ovom području bili su Privilegovano odeljenje Union banke za Bosnu i Hercegovinu (1883) i Bosansko-hercegovačka narodna dionička banka, dok su prve banke sa nacionalnim kapitalom bile Agrarna i komercijalna banka za Bosnu i Hercegovinu (1900) i Trgovačka banka i štedionica (1903).

U Makedoniji su 1864 osnovane zemljoradničke kase (»menafisanduk«), a prva banka bila je filijala Agrarno-zirnatne banke, osnovane u Carigradu 1903. Prva banka sa domaćim kapitalom bila je Bitolska banka (1913).

Prve banke u Crnoj Gori bile su Nikšićka kreditna banka (1901) i Crnogorska banka (1906).

Za vreme Prvog svetskog rata Narodna banka i Uprava fondova evakuisale su svoje vrednosti u inostranstvo, gde su radile sa suženim delokrugom, i to Narodna banka u Solunu, pa potom u Marselju, a Uprava fondova na Krfu, a kasnije i u Solunu. Rad ostalih banaka u Srbiji u toku

pod rukovodstvo ministra finansija. Zadržana je dotadašnja organizaciona struktura Banke, koja je, prema novim zadacima, obrazovala gustu mrežu filijala i reorganizovala dotadašnju tehniku rada.

Državna investiciona banka imala je u svom delokrugu sledeće funkcije: prikupljanje dugoročnih novčanih sredstava i davanje dugoročnih kredita, finansiranje investicionih radova sredstvima državnog budžeta i iz drugih izvora, finansiska revizija investicionih radova (ukinuta 1951) i obavljanje službe po unutrašnjim i spoljnim dugovima države. Poslovima Državne investicione banke upravljao je generalni direktor, a Banka je bila pod rukovodstvom ministra finansija. Banka je imala centralu u Beogradu, glavne filijale u sedištim narodnih republika (od 1949 — centrale) i filijale u važnijim privrednim mestima.

U 1948, tj. 2 godine posle spajanja banaka (1946), u okviru mera preduzetih za brzi razvoj lokalne privrede i podizanje poljoprivrede, pristupilo se osnivanju banaka lokalnog karaktera (komunalnih banaka i mesnih štedionica) i državnih banaka za kreditiranje zemljoradničkih zadruga.⁷

U ovoj etapi razvoja bankarstva, koja odgovara periodu administrativnog upravljanja privredom, proširena je mreža bankarskih jedinica, tako da je na kraju 1951 struktura bankarskog aparata bila sledeća:

Vrsta banaka	Broj sedišta
Narodna banka	437
Državna investiciona banka	31
Komunalne banke	57
Državne banke za kreditiranje zemljoradničkih zadruga	49
Mesne štedionice	8
Ukupno	582

Sistem jedinstvene banke. U razdoblju izgradnje novog privrednog sistema, zasnovanog na principima radničkog samoupravljanja, izvršena je izmena i u organizaciji bankarstva prelazom na sistem jedinstvene banke, i to na taj način što su u 1952 Državna investiciona banka i državne banke za kreditiranje zemljoradničkih zadruga spojene sa Narodnom bankom, a komunalne banke ukinute i njihovo poslovanje preneto na Narodnu banku.⁸ Ova reorganizacija bankarskog aparata izvršena je, sa ciljem da se novom privrednom sistemu pruži kreditni i kontrolni oslonac u vidu jedinstvene bankarske organizacije.

Sprovođenjem ove reforme, Narodna banka je, preuzimajući poslovanje svih ranijih banaka, postala jedina banka u zemlji. U njenu isključivu nadležnost došao je niz poslova monetarnog značaja i bankarsko-tehničkog karaktera. Zadržavajući dotadašnje funkcije emisije banke, ona je ujedno postala i jedini nosilac celokupnog kreditiranja i finansiranja jugoslovenske privrede. Ovome treba dodati da je Banci u isto vreme poverena od strane društva nova i značajna funkcija društvene evidencije i kontrole.

Uključujući svoju organizacionu strukturu sa povećanim obimom posla, Narodna banka je u izvesnoj meri proširila

tera daje hipotekarne i komunalne zajmove (Zakon o izmenama i dopunama Zakona o uređenju Uprave fondova od 30 marta 1922).

Krajem 1940 Banka je imala centralu u Beogradu, 10 glavnih filijala, 4 filijale i 6 agencija.

Poštanska štedionica nastala je iz ranije osnovanih poštansko-čekovnih zavoda, a otpočela je rad 1923, kao centralna ustanova za čekovni promet i štednju (Uredba o poštansko-štednom, čekovnom i virmanskom prometu od 26 jula 1921. potvrđena Zakonom od 30 novembra 1921); poštansko-čekovni zavodi u Zagrebu, Ljubljani i Sarajevu pretvoreni su 1925 u njene filijale. Krajem 1940 Poštanska štedionica imala je, osim centrale u Beogradu, još 6 filijala.

U predratnoj Jugoslaviji postojale su dve poludržavne banke: Privilegovana agrarna banka a. d. i Zanatska banka a. d.

Privilegovana agrarna banka osnovana je 1929 kao centralna institucija za poljoprivredni kredit (Zakon o Privilegovanoj agrarnoj banci od 16 aprila 1929). Sem redovnih bankarskih poslova iz svog delokruga, Banka je obavila i dva specijalna posla za račun države: finansisku likvidaciju agrarne reforme na velikim posediima (počev od 1933) i likvidaciju zemljoradničkih dugova (počev od 1936). Krajem 1940 ova banka je, osim centrale u Beogradu, imala i 3 filijale.

Zanatska banka a. d. osnovana je 1926 kao centralna novčana ustanova za kreditiranje zanatstva (Zakon o Zanatskoj banci od 30 januara 1926). Na kraju 1940 banka je imala centralu u Beogradu i 3 filijale.

Posle naglog razvoja privatnih banaka od 1920 do 1930, kod ovih banaka su se već počev od 1931 javile teškoće u radu zbog privredne krize i preduzetih mera za zaštitu zemljoradnika; usled toga su u razdoblju do 1940 bile, i u odnosu na ove banke, donete posebne zaštitne mere. Krajem 1940 bilo je u Jugoslaviji više od 700 privatnih banaka, od kojih se oko 300 nalazilo pod zaštitom i u stanju tihe likvidacije.

Određenim bankarskim poslovima u bivšoj Jugoslaviji bavile su se i samoupravne štedionice kao i zemljoradničke kreditne zadruge. Na kraju 1940 postojala je 61 samoupravna štedionica i preko 4.000 zemljoradničkih kreditnih zadruga.

Posle kapitulacije, emigrantska vlada u Londonu obrazovala je novu upravu Narodne banke. U isto vreme, okupator je stavio jugoslovensku Narodnu banku u »likvidaciju«. Za vršenje emisije službe

i svoju mrežu filijala, tako da je na kraju 1952 imala 459, a na kraju 1953 — 462 poslovne jedinice.

Prelaz na višebankarski sistem. U daljoj izgradnji novog privrednog i društvenog sistema, kad su osamostaljena privredna preduzeća sve više morala voditi računa o zahtevima tržišta i dejstvu ekonomskih zakona i kad je sve više počela dolaziti do izražaja samoupravnost narodnih odbora, nije više odgovarao ni sistem jedinstvene banke. Zbog toga je trebalo centralistički postavljenu organizaciju Narodne banke zameniti novom organizacijom bankarskog sistema, u skladu sa razvojem privrede i društva. Svrha nove organizacije bankarskog sistema bila je u tome da dovede do decentralizacije u bankarstvu, to jest do formiranja samostalnih banaka komuna sa porastom uticaja predstavničkih tela na rad banaka, kao i do regulisanja odnosa između banaka putem ekonomskih instrumenata. Pri tome se smatralo da u takvoj organizaciji bankarskog sistema moraju biti sačuvani najvažniji principi finansiskog sistema, a naročito jedinstvo novčanog sistema i kreditne politike, kao i jedinstvo platnog prometa.

Osnovi za prelaz na višebankarski sistem dati su Uredbom o bankama i štedionicama od 26 januara 1954.⁹ Ovom Uredbom je utvrđeno da bankarski aparat sačinjavaju Narodna banka, komunalne banke, mesne (gradske) štedionice, koje osnivaju narodni odbori, i zadružne štedionice, koje osnivaju zemljoradničke zadruge kao i druge banke, čiji bi se delokrug odredio posebnim propisima prilikom njihovog osnivanja.

Po Zakonu o uređenju i delovanju kreditnog sistema iz 1945, banke i štedionice imale su karakter kreditnih preduzeća. Međutim, novom Uredbom određen je status banaka i štedionica kao samostalnih privrednih organizacija sa posebnim položajem i svojstvom pravnih lica. Uredbom je takođe utvrđeno da za obaveze Narodne banke jemči Federativna Narodna Republika Jugoslavija, a za obaveze komunalnih banaka i štedionica — njihovi osnivači. Osim toga, a u skladu sa karakterom koji je dat bankama novim propisima, u bankama je uveden sistem društvenog upravljanja.

Za unutrašnji platni promet određeno je da kao i dotada bude jedinstven i da se obavlja preko banaka, štedionica i svih pošta u zemlji, a da se obračun između banaka vrši kod Narodne banke. Pri tome je zadržana ranija obaveza privrednih organizacija da svoje celokupno finansisko poslovanje obavljaju preko Narodne banke i da kod nje drže na računima sva svoja novčana sredstva. Jedinstvo platnog prometa sastoji se, osim toga, i u jednoobraznom načinu poslovanja preko žiro i drugih računa komitenata i u upotrebi jednoobraznih instrumenata plaćanja, kao i u mogućnosti da banke svoje naloge upućuju neposredno drugim bankama koje te naloge imaju da izvrše, uz jedinstveni postupak u međusobnim obračunima banaka preko obračunskih sedišta Narodne banke.

Osim toga, u cilju da se obezbedi jednoobrazan prikaz bankarskog poslovanja, uveden je za banke i štedionice jedinstveni sistem računa.

U delokrugu Narodne banke ostali su i dalje poslovi koje je ranije obavljala, ali je emisijom funkcijom, pored izdavanja novčanica, obuhvaćeno i izdavanje kovanog novca. U pogledu kreditne funkcije, i pored toga što je predviđeno postojanje i drugih banaka, Narodnoj banci nije istovremeno dat i karakter banke banaka u odnosu na komunalne banke i štedionice. Naime, Narodna banka je i dalje imala da vrši neposredno kreditiranje privrede, ali ne i ovih banaka odnosno štedionica, jer je predviđeno da one rade samo na bazi prikupljenih sredstava.

obrazovane su od strane okupatora u Srbiji — Srpska narodna banka, a u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini — Hrvatska državna banka, dok su u ostalim krajevima Jugoslavije bile otvorene filijale novčanih banaka odnosnih okupatorskih država. Državne i poludržavne banke okupator je razbio na okupatorska područja, a slično je postupljeno i sa privatnim bankama.

² Za vreme Narodnooslobodilačke borbe, na oslobođenju teritoriji Slovenije, osnovan je 1944 Denarni zavod Slovenije, kao novčani zavod i emisiona ustanova oslobođenog područja. (Odluka Predsedništva Skupštine Narodnooslobodilačkog saveta Slovenije od 12 marta 1944.)

³ Osnove za organizaciju i funkcionisanje kreditnog sistema date su u Zakonu o uređenju i delovanju kreditnog sistema od 26 oktobra 1945 (»Službeni list DFJ«, br. 87/45).

⁴ Uredba o reviziji dozvola za rad i likvidaciji privatnih kreditnih preduzeća (»Službeni list FNRJ«, br. 51/46, 44/47 i 96/47), Pravilnik o postupku likvidacije privatnih kreditnih preduzeća (»Službeni list FNRJ«, br. 57/46, 102/46, 53/47 i 3/48), Uredba o likvidaciji odnosa nastalih konfiskacijom imovine privatnih kreditnih preduzeća (»Službeni list FNRJ«, br. 19/49).

⁵ Uredba o spajanju kreditnih preduzeća iz državnog sektora (»Službeni list FNRJ«, br. 78/46) i Uredba o otkupu akcija Narodne banke FNRJ, Industrijske banke Jugoslavije, Zanatske banke FNRJ i Zadružne i poljoprivredne banke FNRJ (»Službeni list FNRJ«, br. 78/46).

⁶ Uredba o organizaciji i poslovanju Narodne banke od 18 marta 1947 i Uredba o organizaciji i poslovanju Državne investicione banke takođe od 18 marta 1947 (»Službeni list FNRJ«, br. 26/47 i 39/47 odnosno br. 24/47, 98/49 i 22/51).

⁷ Uredba o komunalnim bankama i mesnim štedionicama od 14 avgusta 1948 i Osnovna uredba o državnim bankama za kreditiranje zemljoradničkih zadruga od 14 avgusta 1948 (»Službeni list FNRJ«, br. 71/48).

⁸ Rešenje vlade FNRJ o spajanju Državne investicione banke FNRJ i državnih banaka za kreditiranje zemljoradničkih zadruga sa Narodnom bankom FNRJ i o ukidanju komunalnih banaka od 20 marta 1952 (»Službeni list FNRJ«, br. 15/52).

⁹ »Službeni list FNRJ«, br. 4/54.

Komunalnim bankama nije data šira poslovna nadležnost, i one su mogle da daju kredite samo do visine prikupljenih novčanih sredstava.

Delokrug štedionica bio je takođe ograničen, jer se i njihovo poslovanje baziralo samo na novčanim sredstvima koja same prikupe.

Iz ovih razloga u toku 1954, kao prve godine posle donošenja novih propisa o bankama i štedionicama, nije bilo veće aktivnosti u osnivanju komunalnih banaka i štedionica, pa je Narodna banka i u ovoj godini zadržala ranije formiranu široku mrežu filijala (ukupno 460 sedišta).

Jugoslovensko bankarstvo danas

Sredinom 1955 postavljene su osnove za izgradnju novog komunalnog sistema.¹⁰ Posle stvaranja komuna, kao osnovnih društvenih i privrednih jedinica, i reorganizacije srezova, kao zajednica komuna, i sve šireg privrednog i finansijskog osamostaljenja srezova i komuna, prišlo se usklađivanju postojećeg bankarskog sistema novim uslovima, kako bi banke mogle poslužiti komunama i srezovima da na svom području sprovedu određenu privrednu i kreditnu politiku, kao deo opšte privredne i kreditne politike.

Mogućnost osnivanja takvih banaka već je postojala, ali ta mogućnost, kao što je istaknuto, nije korišćena zbog usko postavljenih okvira rada lokalnih banaka.

S druge strane, bilo je potrebno da se u uslovima robne proizvodnje i mehanizma uglavnom slobodnog tržišta prilagodi i sama kreditna funkcija bankarskog aparata u tome smislu da bude zasnovana na principu individualnog odmeravanja kredita (umesto ranije primenjivanog automatizma u kreditiranju odnosno dodeljivanja kredita za obrtnu svrhu putem konkursa). Ali se smatralo da takvoj kreditnoj funkciji, po prirodi stvari, više odgovara stvarno decentralizovani bankarski aparat i to kako u smislu teritorijalne decentralizacije, sa organima društvenog upravljanja, koji su neposredno zainteresovani za uspešan razvoj privrede i celishodan rad banke na području komune i koji su dobro upoznati sa tekucim i perspektivnom problematikom privrede toga područja tako i u smislu izvesne poslovne specijalizacije.

Iz tih razloga pristupilo se proširenju delokruga komunalnih banaka i zadružnih štedionica i njihovih izvora sredstava, uz rad na proširenju mreže ovih banaka i osnivanju specijalizovanih banaka. Istovremeno se prišlo i povlačenju filijala Narodne banke u sedišta srezova i postepenom prenosu neposrednog kreditiranja privrede sa Narodne banke na specijalizovane i lokalne banke.

Struktura i organizacija bankarskog aparata

Posle izvršenih promena u periodu od 1955 do 1958 bankarski aparat dobio je sledeću strukturu: ulogu centralnog organa u našem bankarstvu vrši Narodna banka; za svrhu specijalizacije po vrsti poslova odnosno po privrednim oblastima i granama osnovane su Jugoslovenska investiciona banka, Jugoslovenska banka za spoljnu trgovinu i Jugoslovenska poljoprivredna banka (koja je još u fazi organizovanja); sa lokalnom privredom rade komunalne banke i zadružne štedionice koje su udružene u saveze zadružnih štedionica; gradske i mesne štedionice bave se uglavnom kreditiranjem stanovništva iz prikupljenih uloga na štednju.

U pogledu organizacije bankarske tehnike, u čijim se okvirima obavlja najveći deo tekućeg poslovanja banaka, i u ovom periodu su zadržani jedinstvo unutrašnjeg platnog prometa i jedinstveni sistem računa, kao već ranije prihvaćeni principi za rad banaka u novoj Jugoslaviji.

Narodna banka.— Delokrug Narodne banke, shodno propisima iz 1954, obuhvata: izdavanje novčanica i kovanog novca; prikupljanje slobodnih novčanih sredstava i vršenje kreditnih poslova; organizovanje i obavljanje platnog prometa

u zemlji sa funkcijom središta za obračunavanje između banaka; organizovanje i obavljanje platnog prometa sa inostranstvom, obavljanje devizno-valutnih poslova i devizne kontrole; izvršenje državnih budžeta; prikupljanje i objedinjavanje statističkih podataka o finansijskom poslovanju banaka i privrednih organizacija; obavljanje određenih zadataka u okviru društvene evidencije i kontrole i dr.

Međutim, s obzirom na formiranje drugih banaka došlo je u njenom delokrugu do značajnih promena. Narodna banka preuzima kreditiranje drugih banaka i zadržava kreditiranje krupnih privrednih organizacija, izuzev spoljnotrgovinskih preduzeća. Direktno obavljanje unutrašnjeg platnog prometa svelo se na izvršavanje naloga komitenata čiji su računi, i posle prenošenja poslova na druge banke, ostali kod Narodne banke. U takvoj situaciji funkcija središta za obračun između banaka dobila je ne samo u obimu nego i u značaju. Deo platnog prometa sa inostranstvom, koji se odnosi na spoljnotrgovinsku delatnost, prešao je na Jugoslovensku banku za spoljnu trgovinu, dok je Narodna banka i dalje ovlašćena da rukuje zlatnim i deviznim zalihama. Posle osnivanja komunalnih banaka, Narodna banka u odnosu na budžet obavlja samo poslove oko izvršenja saveznog budžeta i budžeta narodnih republika i autonomnih jedinica. Funkciju društvene evidencije i kontrole Banka obavlja putem organizovanja ovog posla i objedinjavanja evidencije drugih banaka, s tim što je neposredno vršenje ove funkcije ograničeno na krug komitenata koji kod nje drže svoje račune. Na isti način vrši se i prikupljanje i objedinjavanje statističkih podataka o finansijskom poslovanju privrednih organizacija preko banaka. U uslovima postojanja više banaka porastao je i značaj funkcija Narodne banke u sprovođenju jedinstvene novčane i kreditne politike.

Narodna banka zadržala je ranije postavljenu organizacionu strukturu. Ona ima Glavnu centralu, centrale za narodne republike, glavne filijale za autonomne jedinice i filijale u mestima gde to potreba zahteva (sada uglavnom u sedištim srezova).

Glavna centrala Narodne banke, u odnosu na ostale bančine organizacione jedinice, ima direktivnu, instruktivnu i kontrolnu nadležnost, a, osim toga, ona objedinjuje celokupan rad svih sedišta Narodne banke, kao i sve podatke o finansijskom poslovanju privrednih organizacija, državnih organa i ustanova, koje se obavlja preko sedišta Narodne banke i drugih banaka. Centrale odnosno glavne filijale Narodne banke objedinjuju rad Banke na području narodnih republika odnosno autonomnih jedinica, i imaju u odnosu na bančine filijale na svom području nadležnost koja je slična nadležnosti Glavne centrale. Filijale Narodne banke su bančine operative jedinice preko kojih Banka obavlja svoje poslovanje sa komitentima, u okviru svojih funkcija.

Glavna centrala i centrale podeljene su, prema vrsti poslova, na sektore, a sektori na direkcije, koje su dalje podeljene na službe. U Glavnoj centrali postoje sledeći sektori: sektor kratkoročnih kredita, sektor deviznih poslova, sektor društvenih poslova, sektor analiza i statistike, sekretarijat i vojni servis, s tim što ima i nekoliko direkcija koje ne ulaze ni u jedan od pomenutih sektora, već se smatraju kao samostalni organizacioni delovi. U centralama, izuzev u centrali za NR Crnu Goru, postoje sledeći sektori: sektor kratkoročnih kredita, sektor deviznih poslova, sektor društvenih poslova i sekretarijat, kao i nekoliko direkcija koje se smatraju kao samostalni organizacioni delovi.

U glavnim filijalama i filijalama postoji, takođe, prema vrsti poslova, organizaciona podela na odeljenja, službe i referate (naprimen: odeljenje kreditnih poslova, odeljenje društvenih poslova, služba platnog prometa, služba likvidature i blagajne, referat budžeta, referat fondova itd.).

Poslovima i radom Narodne banke i same Glavne centrale rukovodi guverner, kome u radu pomažu viceguverneri i generalni direktori Glavne centrale; na čelu sektora stoje nadležni viceguverneri odnosno generalni direktori, a na čelu direkcija i službi su direktori odnosno šefovi službi. Radom centrala rukovode generalni direktori centrala, a njima u radu pomažu njihovi pomoćnici koji ujedno stoje na čelu pojedinih sektora centrale; na čelu direkcija i službi su, kao i u Glavnoj centrali, direktori odnosno šefovi službi. Radom glavnih filijala i filijala rukovode direktori, a na čelu odeljenja i službi su šefovi odeljenja odnosno šefovi službi.

Guvernera, viceguvernera i generalne direktore u Glavnoj centrali postavlja i razrešava Savezno izvršno veće.

U Narodnoj banci uvedeno je društveno upravljanje u vidu kolektivnih organa-upravnih odbora, koji postoje u Glavnoj centrali i ostalim bančnim organizacionim jedinicama. Upravni odbori rešavaju po načelnim i drugim važnim pitanjima iz bančinog delokruga, a članove upravnih odbora imenuju izvršna veća odnosno narodni odbori srezova. Upravni odbor Narodne banke u Glavnoj centrali obrazovao je iz svoje sredine uži odbor, koji — kao Izvršni odbor — rešava određena pitanja iz delokruga Upravnog odbora.

Uporedo sa osnivanjem drugih banaka, mreža filijala Narodne banke se sužavala, tako da je Banka na kraju 1957

¹⁰ Opšti zakon o uređenju opština i srezova od 16 juna 1955 i Zakon o nadležnosti narodnih odbora opština i srezova od 5 jula 1955 (»Službeni list FNRJ«, br. 26/55 i 34/55).

imala ukupno 150 sedišta (uključujući u taj broj i Glavnu centralu i centrale), 1955 g. 418 sedišta, dok je na kraju 1956 bilo 262. U 1958 produženo je sa sužavanjem bančine mreže filijala, pa je Narodna banka na dan 30. septembra 1958 imala samo 112 sedišta.

Specijalizovane banke.— Ove banke imaju karakter saveznih banaka i svoju delatnost obavljaju na području cele države. U ovu grupu banaka spadaju: Jugoslovenska investiciona banka, Jugoslovenska banka za spoljnu trgovinu i Jugoslovenska poljoprivredna banka.

Jugoslovenska investiciona banka osnovana je sredinom 1956.¹¹ U delokrugu ove Banke su sledeći poslovi: prikupljanje sredstava za finansiranje investicija; zaključivanje zajmova u zemlji i inostranstvu radi pribavljanja sredstava za finansiranje investicija i vršenje službe po tim zajmovima; rukovanje deviznim sredstvima dobijenim iz državnih zajmova zaključenih u inostranstvu radi finansiranja investicija, vršenje službe po tim zajmovima i davanje mišljenja o zaključivanju tih zajmova u inostranstvu; finansiranje investicija davanjem zajmova; prodaja deviza za potrebe investicija; davanje garancija po zajmovima privrednih organizacija zaključenim u inostranstvu za investicione objekte koje Banka finansira; vršenje službe finansiranja investicija davanjem sredstava bez obaveze vraćanja za račun davalaca tih sredstava; kontrola namenske upotrebe sredstava za investicije čije se finansiranje vrši preko Banke.

Kod Jugoslovenske investicione banke vode se uglavnom sredstva Opšteg investicionog fonda i republičkih odnosno pokrajinsko-oblasnih fondova za kreditiranje investicija i zajmovi za investicije dati iz tih fondova.

Jugoslovenska investiciona banka ima Glavnu centralu u Beogradu, centrale u sedišta narodnih republika i filijale u važnijim privrednim centrima, a može osnivati i ekspoziture.

Glavna centrala daje direktive za rad ostalim bančnim jedinicama, a u njenom delokrugu su i poslovi u vezi sa odobravanjem investicionih zajmova. Centrale i filijale, u okviru primljenih ovlašćenja, odobravaju određene investicione zajmove, a filijale i ekspoziture obavljaju i poslove bankarske operative sa komitentima.

Glavna centrala se deli na sektore, a sektori na direkcije. Odeljenja, sa daljom podelom na službe. Centrale i filijale imaju odgovarajuću podelu na direkcije odnosno službe. Glavna centrala ima sektor kreditiranja, sektor inostranih sredstava i uvoza opreme, sektor analiza i statistike, sektor organizaciono-bankarski, inspektorat i sekretarijat, dok u centralama postoje sektor kreditiranja kao i sektor analiza i organizaciono-bankarski.

Poslovanjem Banke i njene Glavne centrale rukovodi generalni direktor, kome u rukovođenju pomažu pomoćnici; na čelu sektora su pomoćnici generalnog direktora, a na čelu direkcija i službi direktori odnosno šefovi službi. Radom centrala rukovode glavni direktori centrala, kojima pomažu njihovi pomoćnici, a radom filijala direktori filijala. Na čelu direkcija i službi u centralama i službi u filijalama stoje direktori odnosno šefovi službi.

Generalnog direktora i njegove pomoćnike postavlja i razrešava Savezno izvršno veće.

Bankom upravlja Upravni odbor, čije članove imenuje Savezno izvršno veće, s tim što se određeni broj članova imenuje na predlog saveznih privrednih komora, saveza privrednih komora i Glavnog zadrugnog saveza FNRJ. U Banci postoji i Izvršni odbor, koji se obrazuje iz reda članova Upravnog odbora, a rešava po određenim poslovima na osnovu ovlašćenja Upravnog odbora.

Jugoslovenska investiciona banka imala je krajem 1957 Glavnu centralu, 6 centrala i 24 filijale (ne računajući nekoliko ekspozitura).

Jugoslovenska banka za spoljnu trgovinu osnovana je sredinom 1955.¹² Ova Banka se bavi sledećim poslovima: prikuplja slobodna novčana sredstva privrednih organizacija koje se bave spoljnotrgovinskom delatnošću; daje kratkoročne kredite domaćim privrednim organizacijama koje vrše poslove spoljne trgovine; kreditira i finansira izvođenje investicionih radova domaćih privrednih organizacija u inostranstvu; kreditira i finansira učešće domaćih privrednih organizacija u inostranim društvima i neposredno učestvuje u takvim društvima; vrši bankarske poslove u zemlji i inostranstvu za račun svojih komitenata i korespondenata; izdaje bankarske garancije inostranim firmama i domaćim privrednim organizacijama za račun svojih komitenata;

vrši poslove u vezi sa davanjem olakšica privrednim organizacijama po važećim propisima a u cilju unapređenja spoljne trgovine; daje kredite privrednim organizacijama za nabavku reprodukcionog materijala iz uvoza potrebnog za proizvodnju robe za izvoz; kreditira i finansira poslove međunarodnog trgovinskog posredovanja; deponuje iznose po garancijama koje je dala inostranim poveriocima; neposredno prodaje strana sredstva plaćanja privrednim organizacijama na osnovu važećih propisa.

Jugoslovenska banka za spoljnu trgovinu pretežno se bavi kreditiranjem specijalizovanih spoljno-trgovinskih preduzeća i obavljanjem platnog prometa sa inostranstvom za račun svojih komitenata. Osim toga, ova Banka je u toku dosadašnjeg rada razvila i kreditiranje brodarstva, brodogradnje, racionalizacije u proizvodnji, kao i investicionih radova u inostranstvu.

Jugoslovenska banka za spoljnu trgovinu ima centralu u Beogradu, glavne filijale u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani i filijale u važnijim privrednim centrima, a može osnivati i ekspoziture, predstavništva i agencije u zemlji i inostranstvu.

Centrala izdaje direktive za rad ostalim bančnim jedinicama i obavlja određene operativne zadatke, a filijale su bančine operativne jedinice.

U centrali postoji podela na sektore, direkcije i službe, dok su filijale podeljene na službe. Centrala ima sledeće sektore: sektor kreditiranja, sektor devizno-bankarskih poslova, sektor opšteg poslovnog, sektor analiza i organizacije, kao i sekretarijat.

Radom i poslovanjem Banke i njene centrale rukovodi generalni direktor, kome pomažu njegovi pomoćnici; na čelu sektora su pomoćnici generalnog direktora, a na čelu direkcija i službi direktori odnosno šefovi službi. Radom filijala rukovode direktori filijala.

Generalnog direktora i njegove pomoćnike postavlja i razrešava Savezno izvršno veće.

Bankom upravlja Upravni odbor. Određeni broj članova imenuje Savezno izvršno veće, a određeni broj biraju skupštine privrednih komora i saveza privrednih komora. Iz sredine Upravnog odbora obrazuje se Izvršni odbor, koji na osnovu ovlašćenja Upravnog odbora rešava određena pitanja.

Jugoslovenska banka za spoljnu trgovinu imala je krajem 1957 ukupno 9 poslovnih jedinica, a u toku 1958 osnovano je i jedno predstavništvo u inostranstvu (u Etiopiji).

Jugoslovenska poljoprivredna banka osnovana je juna 1958,¹³ ali je još u fazi organizovanja. Banka će se pretežno baviti: davanjem zajmova i kredita u oblasti poljoprivrede i vodoprivrede, finansiranjem investicija u poljoprivredi i vodoprivredi bez obaveze vraćanja (za račun davalaca sredstava), vršenjem bankarskih poslova u vezi sa korišćenjem sredstava društvenih fondova namenjenih poljoprivredi i vodoprivredi, vršenjem kontrole upotrebe datih zajmova i kredita, a i ostalim bankarskim poslovima. Zajmove i kredite Banka može davati preko zadrugnih štedionica ili neposredno krajnjim korisnicima.

Jugoslovenska poljoprivredna banka imaće centralu u Beogradu i filijale u većim centrima.

Poslovanjem Banke rukovodiće generalni direktor, kome će u rukovođenju pomagati njegovi pomoćnici. Poslovima filijala rukovodiće direktori filijala. Generalnog direktora i njegove pomoćnike postavlja i razrešava Savezno izvršno veće.

Bankom će upravljati Upravni odbor, čije članove imenuje Savezno izvršno veće, s tim što se određeni broj članova imenuje na predlog Saveza poljoprivredno-šumarskih komora Jugoslavije i Glavnog zadrugnog saveza FNRJ. U Banci će postojati i Predsedništvo, koje će se obrazovati iz reda članova Upravnog odbora, a koje će donositi odluke o određenim poslovima u okviru ovlašćenja Upravnog odbora.

Lokalne banke.— Grupu lokalnih banaka sačinjavaju komunalne banke, zadrugne štedionice i mesne (gradske) štedionice. Ove banke posluju samo na području svojih osnivača.

Komunalne banke osnivaju se odlukom narodnog odbora reza odnosno opštine. Delokrug komunalnih banaka znatno je proširen i njihovo poslovanje sada obuhvata kreditiranje trgovinskih preduzeća na malo, manjih industrijskih i građevinskih preduzeća, ugostiteljskih preduzeća, zanatskih preduzeća, preduzeća iz stanbeno-komunalne delatnosti, kao i preduzeća trgovine na veliko i preduzeća druskog saobraćaja koja posluju na području reza. Osim toga, preko komunalnih banaka obavlja se izvršenje budžeta narodnih odbora, služba po zajmovima lokalnih jedinica,

¹¹ Uredba o Jugoslovenskoj investicionoj banci od 12. jula 1956 (»Službeni list FNRJ«, br. 30/56).

¹² Uredba o Jugoslovenskoj banci za spoljnu trgovinu od 24. juna 1955 (»Službeni list FNRJ«, br. 28/55).

¹³ Uredba o Jugoslovenskoj poljoprivrednoj banci od 27. juna 1958 (»Službeni list FNRJ«, br. 26/58).

a kod njih se nalaze i sredstva fondova narodnih odbora. Komunalne banke takođe obavljaju platni promet i druge bankarske poslove za račun svojih komitenata. Proširenjem kruga komitenata, koji na računima kod komunalnih banaka drže svoja novčana sredstva, prošireni su i izvori sredstava ovih banaka, u koje se sada uključuju i krediti kod Narodne banke.

Komunalne banke imaju i filijale. Ove banke i njihove filijale dele se na službe, a kod većih banaka postoje i odeljenja. Radom komunalnih banaka i njihovih filijala rukovode direktori, a odeljenjima i službama šefovi. Direktora komunalne banke postavlja i razrešava narodni odbor koji je osnovao banku.

Komunalne banke imaju upravne odbore kao organe društvenog upravljanja. Dve trećine članova Upravnog odbora imenuje narodni odbor koji je osnovao banku, a jednu trećinu bira bančin kolektiv. U ovim bankama postoje i nadzorni odbori, čije članove imenuje narodni odbor.

Poslovanje komunalnih banaka počev od 1956 brzo se razvija, a njihova mreža se razgranala na celom području naše zemlje.

Tabela 1
TEMPO IZGRADNJE MREŽE KOMUNALNIH BANAKA

Stanje	Centrala	Filijala	Ukupno
31.XII.1955	23	24	47
31.XII.1956	61	125	186
31.XII.1957	112	205	317
30.IX.1958	134	241	375

Zadružne štedionice osnivaju zemljoradničke zadruge, uz odobrenje narodnog odbora sreza. Delokrug zadružnih štedionica se znatno proširio i one danas kreditiraju, pored zemljoradničkih zadruga, i trgovinska i druga preduzeća koja su osnovale zadružne organizacije, kao i manja poljoprivredna dobra. Zemljoradničke zadruge i preduzeća od njih osnovana obavljaju svoje finansijsko poslovanje preko ovih štedionica, čime su znatno prošireni izvori njihovih sredstava. U sredstva štedionica ulaze i krediti koje dobijaju od saveza zadružnih štedionica odnosno od Narodne banke. Kreditiranje zadružnih štedionica ubuduće će vršiti Jugoslovenska poljoprivredna banka.

Zadružne štedionice imaju i filijale. Veće zadružne štedionice i njihove filijale dele se na službe. Radom ovih štedionica i njihovih filijala rukovode direktori, a radom službi šefovi službi. Direktore postavlja i razrešava osnivač, uz saglasnost narodnog odbora na čijem se području nalazi sedište štedionice.

Organi zadružne štedionice su: skupština štedionice, upravni odbor i nadzorni odbor. Skupštinu štedionice sačinjavaju predstavnici zadruga-osnivača štedionice; članove upravnog i nadzornog odbora bira skupština štedionice.

Od 1956 postoje i savezi zadružnih štedionica koji su osnovani u svima narodnim republikama, osim u Crnoj Gori. Savezi imaju, pored instruktivnog i revizionog karaktera, i poslovni karakter.

Tabela 2
RAZVOJ I STANJE MREŽE ZADRUŽNIH ŠTEDIONICA

Stanje	Savezi	Centrale	Filijale	Ukupno sedišta
31.XII.1955	—	27	—	27
31.XII.1956	4	87	17	108
31.XII.1957	6	105	46	157
30.IX.1958	6	109	58	173

Gradske (mesne) štedionice osnivaju narodni odbori. Njihovo poslovanje je i danas ograničeno na primanje uloga na štednju i odobravanje potrošačkih kredita.

Organi gradskih (mesnih) štedionica su: upravni odbor, nadzorni odbor i direktor štedionice. Članove upravnog odbora i nadzornog odbora imenuje, a direktora štedionice postavlja i razrešava narodni odbor koji je osnovao štedionicu.

U mreži ovih štedionica nije bilo većih promena; na kraju 1957 poslovalo je svega 9 štedionica.

Sredstva sa kojima banke rade

Poslovanje banaka razvija se na bazi raznih izvora sredstava. Jedan deo sredstava bankama obezbeđuju njihovi osnivači (kod Jugoslovenske investicione banke, Jugo-

slovenske banke za spoljnu trgovinu i komunalnih banaka), dok ostala sredstva potiču iz samog poslovanja banaka sa njihovim komitentima (žiro-računi komitenata, fondovi privrednih organizacija, neutrošena budžetska sredstva i fondovi državnih organa, ulogi na štednju i dr.). Sredstva njihovih sopstvenih fondova mogu im takođe poslužiti za rad. Kao izvori sredstava za rad banaka služe i krediti dobijeni od banaka u zemlji ili inostranstvu. Za Narodnu banku postoji i specifičan izvor sredstava u vidu izdavanja novca (emisije). S obzirom na poreklo sredstava sa kojima banke rade, na njihovu namenu, kao i na naš društveni i privredni sistem, sredstva banaka imaju društveni karakter.

Prihodi banaka i njihova raspodela¹⁴

Prihodi **saveznih banaka** su provizije i troškovi koje banke naplaćuju za usluge u bankarskim poslovima, deo ostvarene kamate po kreditima (aktivne kamate) u procentu koji određuje savezni Državni sekretarijat za poslove finansija i ostali prihodi. Razlika između aktivne kamate (po odbitku dela koji pripada banci) i pasivne kamate (plaćene kamate na sredstva uložena kod banke) predstavlja prihod Federacije. Ostvareni višak prihoda nad rashodima raspoređuje se u fondove savezne banke.

Kod **komunalnih banaka i štedionica**, pored provizije i troškova koje one naplaćuju od komitenata i ostalih njihovih prihoda, prihod je i kamata po datim kreditima. Iz ostvarenog viška prihoda nad rashodima izdvaja se, po određenim stopama, doprinos, od koga 12% pripada društvenim investicionim fondovima opštine, sreza i narodne republike, a ostatak Federaciji. Ostatak viška prihoda nad rashodima, po izdvajanju doprinosa, komunalne banke i štedionice raspoređuju u svoje fondove.

Kod obeju vrsta banaka formiraju se: rezervni fond, fond osnovnih sredstava, fond zajedničke potrošnje i fond za nagrađivanje službenika i radnika, a kod komunalnih banaka i štedionica još i fond obrtnih sredstava.

Banke kao uslužna preduzeća i društvena funkcija banaka

Poslovi koje banke obavljaju u našoj zemlji po svojoj suštini su vrlo raznorodni i po svojoj prirodi mogu se svrstati u dve osnovne grupe: na poslove koje banke obavljaju kao društvenu funkciju i poslove u vidu usluga svojim komitentima.

U grupu poslova koje banke vrše kao društvenu funkciju, tj. kao društveni organi, spadaju na prvom mestu poslovi kreditiranja, a s tim u vezi i prikupljanje slobodnih novčanih sredstava u vidu uloga na štednju, uloga po tekućem računu i u drugim vidovima.

U istu grupu dolaze i poslovi društvene evidencije, kontrola namenske upotrebe kredita i kontrola formiranja i korišćenja namenskih fondova, poslovi u vezi sa kontrolom primene propisa o finansijskom poslovanju i primene deviznih propisa, kao i prikupljanje, sređivanje i obrada raznih podataka o poslovanju privrednih organizacija i državnih organa i ustanova.

U grupu poslova koje banke obavljaju u vidu usluga svojim komitentima spadaju poslovi platnog prometa, u kojima banke za račun komitenata vrše razne naplate odnosno isplate i poslovi izvršenja budžeta, kod kojih banke prikupljaju prihode za račun budžetskih organa odnosno vrše isplate po njihovim nalogima. Po poslovima ove vrste, izuzev kod Narodne banke kada su u pitanju budžetski organi, za izvršene usluge banke naplaćuju od komitenata odgovarajuću naknadu, pa se zbog toga u vršenju tih poslova karakter banaka izjednačuje sa karakterom drugih uslužnih preduzeća.

Narodna banka, pored društvenih funkcija koje vrši kao i svaka druga banka, obavlja još i sledeće posebne funkcije kao organ društva: emituje novčanice i kovani novac, rukuje zalihama zlata i centralnim deviznim fondom, vrši kontrolu primene propisa o obaveznim rezervama

¹⁴ Uredba o prihodima banaka i štedionica i raspodeli tih prihoda od 5 juna 1958 (»Službeni list FNRJ«, br. 23/58).

drugih banaka, organizuje platni promet u zemlji i sa inostranstvom, objedinjuje društvenu evidenciju i kontrolu preko banaka, kao i statističku službu banaka.

Status banaka

S obzirom na ovako opredeljene bitne funkcije banaka, banke nemaju obeležja ni jedne vrste organizacionih jedinica u našem društvenom sistemu, tj. ni privrednih organizacija, ni ustanova odnosno državnih organa. Prema tome, u današnjoj fazi razvoja našeg bankarstva, kada je došao do naročitog izražaja društveni karakter njihovog poslovanja, sadašnja zakonska definicija da su banke i štedionice samostalne privredne organizacije sa posebnim položajem, nije adekvatna jer takva formulacija ne sadrži sve sadašnje karakteristične funkcije banaka.

Odnosi između Narodne banke i drugih banaka

Jedinstvo novčanog i kreditnog sistema i primena tog principa u odnosima između banaka ogleda se u tome što su druge banke dužne da viškove svojih novčanih sredstava drže kod Narodne banke, što se obračun između banaka vrši preko Narodne banke, što banke u principu kredite dobijaju od Narodne banke uz određenu kamatu i što su druge banke dužne da se u svome poslovanju pridržavaju principa jedinstvene novčane i kreditne politike, za čije je sprovođenje odgovorna Narodna banka.

Iz toga proizlazi da se danas opet sve više ispoljava funkcija Narodne banke kao banke banaka, s tom razlikom što se kao njeni poslovni partneri, umesto privatnih banaka iz predratnog perioda odnosno republičkih privrednih banaka i krupnih banaka saveznog značaja iz perioda obnove, pojavljuju lokalne banke i specijalizovane banke.

Međutim, pored funkcija koje Narodna banka vrši kao banka banaka, ona još i danas neposredno kreditira krupne privredne organizacije iz oblasti industrije i rudarstva, građevinarstva, saobraćaja i trgovine na veliko, kao i budžetske organe Federacije, narodnih republika i autonomnih jedinica. Ali se perspektivni razvoj organizacije našeg bankarskog sistema kreće u pravcu omogućavanja Narodnoj banci da glavnu pažnju obrati na regulisanje ukupne novčane mase, kao na važnu funkciju iz oblasti novca, a naročito na funkciju sprovođenja društvenog obračuna i kontrole.

Instrumenti za sprovođenje novčane i kreditne politike

Na današnjem stepenu razvoja bankarskog sistema u Jugoslaviji, Narodnoj banci stoje na raspoloženju određeni instrumenti za sprovođenje novčane i kreditne politike, koji se sastoje u jedinstvenom kreditnom bilansu, individualnom određivanju kredita bankama, sistemu obavezne rezerve i sistemu kamatnih stopa na kredite odnosno sredstva banaka kod Narodne banke.

Kreditni bilans bio je i ranije korišćen kao metod za predviđanje kretanja novčanih sredstava i kredita u određenom periodu. Međutim, od 1957 kreditni bilans je postao obavezni instrument u tome smislu što se odobravanje kratkoročnih kredita vrši u okviru kreditnih bilansa i opšteg kreditnog bilansa koji sačinjava Narodna banka na osnovu predviđenog kretanja proizvodnje i raspodele. Kreditni bilans pokazuje ukupna novčana sredstva kod banaka, grupisana po poreklu i strukturi i po predviđenim plasmama. Kreditni bilans, kao planski instrument za predviđanje novčanih kretanja, ima samo relativnu, orijentacionu vrednost, a ne i strogo direktivni karakter.

Obavezna rezerva banaka kod Narodne banke uvedena je 1956,¹⁵ u cilju obezbeđenja likvidnosti u poslovanju i regulisanja kreditnog potencijala banaka. U obavezne rezerve banaka ulaze: 100% sredstava koja se prema saveznim propisima ne mogu trošiti, odnosno 30% od ostalih sredstava (kod gradskih-mesnih štedionica procenat obavezne rezerve iznosi 15%).

Narodna banka odobrava kredite ostalim bankama po iscrpnoj analizi njihovog bilansnog stanja, a posebno njihovih kreditnih bilansa i konkretnih novčanih potreba.

Sistem kamatnih stopa kod Narodne banke služi kao instrument za regulisanje kretanja novčanih sredstava u odnosima između centralne banke i drugih banaka. Narodna banka naplaćuje na kredite date bankama kamatu po stopi od 5%, a na kredite savezima zadružnih štedionica po stopi od 4,5%. Na sredstva koja druge banke drže kod nje, Narodna banka odobrava kamatu po stopi od 1%.

U sadašnjim okolnostima najefikasnije dejstvo ima individualno odobravanje kredita bankama od strane Narodne banke.

Poslovanje banaka od prelaza na višebankarski sistem

Slika o poslovanju naših banaka u periodu izgradnje višebankarskog sistema od 1955 do 1958, dobija se ako se učini osvrt na učestvovanje banaka u funkciji kratkoročnog kreditiranja, na kreditne odnose između samih banaka, kao i na stanje poslova banaka krajem 1957 i prvog polugoda 1958.

Stanje kredita kod Narodne banke na kraju 1957 (tabela 3) znatno je smanjeno u odnosu na 1956 iz dva razloga: prvo, što je početkom 1957 privrednim organizacijama dodeljen početni fond obrtnih sredstava i njihovi krediti ugašeni za iznos dodeljenog početnog fonda; i, drugo, što je i u toku 1957 Narodna banka vršila prenos poslova na druge banke, pa su tom prilikom prenošeni i krediti. Što se tiče kredita kod drugih banaka, oni su porasli i pored toga što su i privredne organizacije — komitenti ovih banaka — dobile početni fond obrtnih sredstava; ovo stoga što su krediti privrednim organizacijama koji su preuzeti od Narodne banke i novoodobreni krediti od strane drugih banaka iznosili više nego što je iznosilo smanjenje kredita po osnovu dodeljivanja početnog fonda obrtnih sredstava.

Tabela 3

UČESTVOVANJE BANAKA U FUNKCIJI KREDITIRANJA

	(U milijardama din.)		
	1955	1956	1957
Kreditni kod Narodne banke (bez kredita drugim bankama)	1.008	1.016	693
Kreditni kod drugih banaka	61	363	530
Ukupni krediti	1.069	1.379	1.223

Kreditni banaka kod Narodne banke (tabela 4) pokazuju porast koji je u vezi sa preuzimanjem poslova od Narodne banke i novim kreditima datim od strane Narodne banke drugim bankama za njihov dalji rad. Sa svoje strane, porast potraživanja banaka od Narodne banke rezultira iz proširenja njihovog poslovanja, dok je porast obavezne rezerve banaka kod Narodne banke vezan za porast depozita kod ovih banaka.

Tabela 4

KREDITNI ODNOSI IZMEĐU NARODNE BANKE I DRUGIH BANAKA

	(U milijardama din.)		
	1955	1956	1957
Kreditni banaka kod Narodne banke	41	250	313
Potraživanja banaka od Narodne banke (sa obaveznom rezervom)	29	116	172
Obavezna rezerva banaka kod Narodne banke	—	52	87

Stanje poslova banaka na dan 31 decembra 1957 i na dan 30 juna 1958, izloženo u kreditnom bilansu svih banaka, bilansu Narodne banke i bilansima ostalih banaka prikazuje tabela 5.

Kreditni bilans svih banaka, bilans Narodne banke i bilans ostalih banaka u Jugoslaviji, iz kojih su uzeti podaci u tabeli 5¹⁶ služe za posmatranje kreditne aktivnosti banaka i osnovnih tendencija obima i strukture novčanih sredstava, ali ovi bilansi mogu u ovoj prilici da posluže i kao prikaz stanja poslova banaka na određeni dan.

¹⁵ Odluka Saveznog izvršnog veća o obaveznoj rezervi banaka kod Narodne banke od 14 jula 1956 (»Službeni list FNRJ«, br. 30/56).

¹⁶ »Statistički bilten Narodne banke FNRJ«, br. 10, oktobar 1958.

Tabela 5
STANJE POSLOVA BANAKA

	(U milijardama din.)					
	31.XII.1957			30.VI.1958		
	Narodna banka	Ostale banke	Ukupno	Narodna banka	Ostale banke	Ukupno
A k t i v a						
Zlato i devize	12	2	14	13	3	16
Ukupni krediti	693	530	1.223	719	593	1.312
Kredit drugima	313	—	—	406	—	—
Potraživanja od Narodne banke	—	172	—	—	238	—
Potraživanja od inostranstva	15	—	15	17	—	17
Razna aktiva	3	3	6	15	41	26
Ukupna aktiva	1.036	707	1.258	1.140	875	1.371
P a s i v a						
Depoziti drugih banaka	172	—	—	238	—	—
Kredit od Narodne banke	—	313	—	—	406	—
Ograničeni i neaktivni depoziti	279	98	377	320	138	458
Kontrapart fondovi	120	—	120	138	—	138
Obaveze prema preduzećima po deviznim računima	24	17	41	21	27	48
Obaveze prema inostranstvu	19	8	27	28	14	42
Obaveze po viđenju	296	271	567	273	290	563
Gotov novac u optčaju	126	—	126	122	—	122
Ukupna pasiva	1.036	707	1.258	1.140	875	1.371

Mreža poslovnih jedinica i kadrovi

U toku izgrađivanja višebankarskog sistema znatno je proširena mreža bankarskih jedinica, pri čemu se broj sedišta Narodne banke smanjivao, a broj sedišta ostalih banaka povećavao.

Tabela 6
BROJ SEDIŠTA BANAKA

Godina	Broj sedišta Narodne banke	Broj sedišta drugih banaka	U k u p n o
1954	460	—	460
1955	418	82	500
1956	262	340	602
1957	150	523	673

U toku 1958 nastavljeno je sa proširivanjem mreže drugih banaka odnosno sužavanjem mreže filijala Narodne banke, tako da je u broju i rasporedu sedišta banaka došlo do novih promena.

Tabela 7
BROJ SEDIŠTA SVIH BANAKA I ŠTEDIONICA

Vrsta banaka	(30. IX. 1958)					
	Srbija	Hrvatska	Slovenija	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora
Jugoslovenska investiciona banka	12	5	5	5	3	1
Jugoslovenska banka za spoljnu trgovinu	3	3	2	1	1	1
Komunalne banke	123	84	58	72	27	11
Zadružne štedionice	55	41	22	31	12	6
Savezi zadružnih štedionica	2	1	1	1	1	—
Gradske štedionice	1	1	7	—	—	—
Svega druge banke	196	135	95	110	44	19
Narodna banka	44	31	11	14	8	4
Ukupno sve banke	240	166	106	124	52	23

Sa opadanjem broja poslovnih jedinica Narodne banke i osnivanjem drugih banaka, uz prenošenje poslova sa Narodne banke na njih, postepeno je opadao i broj službenika Narodne banke, a rastao broj službenika ostalih banaka.

Tabela 8
BROJ SLUŽBENIKA SAVEZNIH BANAKA

	1954	1955	1956	1957
Narodna banka	18.593	17.780	13.329	10.456
Jugoslovenska investiciona banka	—	—	1.498	1.804
Jugoslovenska banka za spoljnu trgovinu	—	—	—	1.512
Ukupno kod saveznih banaka	18.593	17.780	—	13.772

Sa povećanjem broja lokalnih banaka i njihovih poslovnih jedinica rastao je i broj njihovih službenika, tako da je na kraju 1957 u lokalnim bankama bilo oko 14.000 službenika. To znači da je u celom bankarskom aparatu na kraju 1957 bilo oko 28.000 službenika (prema oko 19.000 u 1954).

U pogledu strukture kadrova saveznih banaka po školskoj spremi, karakteristično je da je učešće službenika sa fakultet-skom spremom u ukupnom broju službenika neujednačeno, dok kod svih saveznih banaka preovlađuje broj službenika sa potpunom srednjom školom.

Tabela 9
SLUŽBENICI SAVEZNIH BANAKA PREMA ŠKOLSKOJ SPREMI (u %)

Školska sprema	Narodna banka	Jugoslovenska investiciona banka	Jugoslovenska banka za spoljnu trgovinu
Fakultet	5	15	12
Potpuna srednja škola	52	56	62
Nepotpuna srednja škola i ostali	43	29	26
Ukupno	100	100	100

*

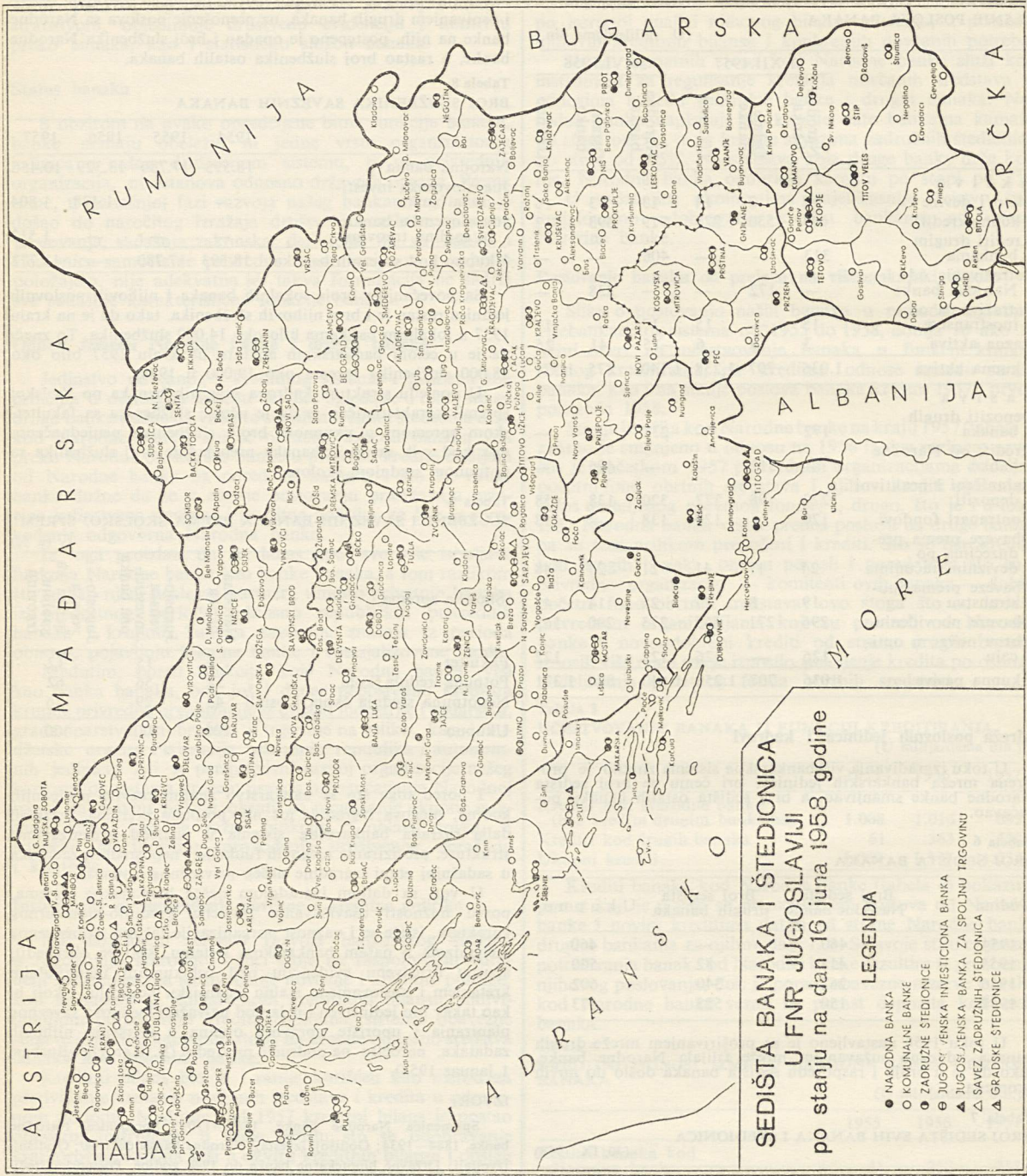
I pored toga što se bankarstvo znatno razvilo poslednjih godina, njegova izgradnja još nije potpuno završena. Pretstoji dalja razrada bankarskog sistema u pogledu organizacione strukture, preciziranje njegovih funkcija i neposrednih zadataka u sadašnjoj etapi izgradnje našeg privrednog sistema.

U vezi sa daljom izgradnjom našeg bankarskog sistema, pored nužnosti usavršavanja funkcija kreditno-monetarnog karaktera, ističe se i važnost »organizacije takvog jedinstvenog mehanizma u našem bankarskom sistemu, koji će obezbediti ažurnu društvenu evidenciju nad celokupnim materijalnim kretanjem i poslovanjem, stalnu finansijsku kontrolu, i koji bi kao takav bio jedinstven i jedan od najvažnijih osnova saveznog planiranja i uporište upravnih organa u izvršenju njihovih zadataka, naročito na području privrede« (E. Kardelj, »Borba«, 1 januar 1958).

IZVOR:

Spomenica Narodne banke, 1884—1909; Spomenica Narodne banke, 1884—1934; Godišnji izveštaji Narodne banke do 1940; Godišnji izveštaji: Državne hipotekarne banke do 1940 godine, Poštanske štedionice do 1940 godine, Privilegovane agrarne banke do 1940 godine, Zanatske banke do 1940 godine; Mesečni i tromesečni bilteni Narodne banke (Razvoj narodne privrede u Jugoslaviji) do 1940 godine; Godišnji izveštaji Narodne banke za 1941—1945 i 1955, 1956 i 1957 godinu; Godišnji izveštaj Državne investicione banke za 1957 godinu; Godišnji izveštaj Jugoslovenske banke za spoljnu trgovinu za 1957; Statistički bilteni Narodne banke FNRJ za 1957 i 1958; Finansijski institut Ministarstva finansija FNRJ: Finansijski sistem FNRJ, Beograd, 1949; Direkcija za informacije vlade FNRJ: Informativni priručnik o Jugoslaviji, knj. I (sv. 20—21), 1951; Bureau Central de Presse — La Yougoslavie par les chiffres, Beograd, 1937; Enciklopediska izdanja: Narodna enciklopedija SHS, izdanje Bibliografskog zavoda d. d., Zagreb, 1928—1929; »Sveznanje«, izdanje Narodnog dela, Beograd, 1937; Enciklopedija Leksikografskog zavoda, Zagreb 1955 i Enciklopedija Jugoslavije, Zagreb, 1956.

M.U.—R.J.

OSIGURANJE IMOVINE I LICA

Svrha osiguranja jeste da na osnovi doprinosa osiguranih lica (premija) obezbeđuje sredstva potrebna za obnovu stihijom uništene i oštećene imovine i sredstva potrebna za isplatu ugovorenih iznosa u slučaju smrti ili doživljenja odnosno nesrećenosti fizičkih lica. Time zainteresovana fizička i pravna lica plaćanjem relativno malih ali stalnih iznosa u vidu premija obezbeđuju sredstva koja su dovoljna za obnovu stihijom uništene odnosno oštećene imovine. Ovim jednovremeno osiguranje u društvenim razmerama garantuje održavanje postojećih kapaciteta i imovine, neprekidnost proizvodnje i prometa, celovitost stanbenog fonda i fondova drugih imovinskih vrednosti, a time i razvitak proizvodnih snaga. Fizičkim licima, koja su osigurana za slučaj smrti, doživljenja odnosno nesrećenosti, osiguranje garantuje pomoć porodici umrloga, rentu u slučaju doživljenja, kao i oštetu za slučaj nesrećenosti. Ovo doprinosi da se šteta koja nastaje za porodicu odnosno osigurano lice znatno ublaži i time otklone teške posledice koje bi inače nastale. Pored toga, životno osiguranje predstavlja jedan vid stalne štednje, kojom se usmeravaju raspoloživa sredstva stanovništva i omogućuje korišćenje tih sredstava za opštedruštvene potrebe.

Pored toga, zadatak je osiguranja da organizuje, preduzima i pomaže sprovođenje mera za sprečavanje opasnosti koje ugrožavaju osiguranu imovinu, živote i zdravlje osiguranih lica (mere prevencije) i da organizuje i pomaže sprovođenje mera za smanjenje šteta na osiguranim objektima ako opasnosti nastupe (mere represije).

Prema članu 15. tačke 5a Ustavnog zakona o osnovama društvenog i političkog uređenja Federativne Narodne Republike Jugoslavije i saveznih organa vlasti,¹ donošenje propisa o osiguranju spada u isključivu nadležnost Savezne narodne skupštine, a prema članu 12. Zakona o saveznom organima uprave,² finansijski nadzor nad ustanovama za osiguranje vrši Državni sekretarijat za poslove finansija.

Osiguranje u svim vidovima u Jugoslaviji, osim socijalnog, vrši Državni osiguravajući zavod (DOZ),³ koji je organizovan i posluje po propisima Uredbe o organizaciji i poslovanju DOZ.⁴ Ovi propisi su kasnije dopunjeni Odlukom o organima upravljanja Državnog osiguravajućeg zavoda.⁵

DOZ raspolaže samostalnim fondom osiguranja. Zainteresovana lica (osiguranci) obrazuju zajednicu rizika i uplaćuju u fond osiguranja svoje doprinose — premije. Iz fonda osiguranja DOZ kao osiguravač (organizator zajednice rizika) naknadije nastale štete odnosno isplaćuje ugovorene iznose (kod osiguranja lica) korisnicima osiguranja (licima u čiju je korist osiguranje zaključeno) prema ugovoru o osiguranju.⁶

Podela i vrste osiguranja

Osiguranje se deli, prema predmetu osiguranja, na osiguranje imovine i osiguranje lica. Kod prve grupe predmet osiguranja je ili stvar ili imovinski interes, a kod druge grupe čovek i opasnosti koje ugrožavaju njegov život, zdravlje ili radnu sposobnost. U prvu grupu spadaju:

— osiguranje protiv požara i elementarnih nepogoda (na primer, od poplave, udara грома itd.); osiguranje protiv provalne krađe i razbojništva; osiguranje stakla protiv loma; osiguranje motornih i drugih vozila na suvu; osiguranje brodova i drugih plovih objekata na moru, rekama, jezerima i kanalima; osiguranje aviona i jedrilica; osiguranje mašina, mašinskih sprava, instalacija i aparata od opasnosti oštećenja; montažno osiguranje; osiguranje od rizika odgovornosti (na primer, od štete prouzrokovane sopstvenom krivicom, krivicom radnika i službenika i sl.); osiguranje od odgovornosti zbog nedostatka u isporučenim proizvodima (garancijsko osiguranje); osiguranje od opasnosti obustave rada (šomažno osiguranje); osiguranje robe u transportu na kopnu, moru i vazduhu; osiguranje stoke za slučaj uginuća, prinudnog klanja ili ubijanja; osiguranje useva i plodova protiv šteta od grada; osiguranje filmova; osiguranje protiv nesrećnih slučajeva u građevinarstvu.

U drugu grupu spadaju: osiguranje života (za slučaj smrti, za slučaj doživljenja određenog roka, mešovito osiguranje —

za slučaj smrti i doživljenja, osiguranje rente); osiguranje za slučaj nesreće (za slučaj smrti usled nesreće, za slučaj trajne ili prolazne invalidnosti usled nesreće, osiguranje troškova lečenja usled nesreće i osiguranje pogrebnih troškova u slučaju smrti usled nesreće).

U našem sistemu se teži da se osiguranjem pokrije što veći broj opasnosti, dok su u predratnoj Jugoslaviji osiguravajuća društva svoju delatnost uglavnom ograničavala na manje opasne grane osiguranja, pretežno na osiguranje protiv šteta od požara i na razne vidove životnog osiguranja. To je bio jedan od puteva osiguravajućih društava u staroj Jugoslaviji ka ostvarenju što veće dobiti. Stoga osiguranje stoke, montažno osiguranje, garancijsko osiguranje, osiguranje filmova i osiguranje nesrećnih slučajeva u građevinarstvu u staroj Jugoslaviji gotovo se i nije vršilo, a osiguranje useva i plodova bilo je vrlo slabo razvijeno. Pored toga, obim pokrivača bio je uzak: na primer, kod osiguranja šteta od požara pokriviće bi o ograničeno na štete od požara, grama i od eksplozije rasvetnog plina. Današnjim osiguranjem se pokrivaju gotovo sve opasnosti kojima je osigurani objekt izložen: na primer, kod osiguranja šteta od požara, pored gore navedenih opasnosti, pokriviće su i štete koje nastanu od oluje, grada, odronjavanja i klizanja terena, snežne lavine i poplave.

Način zasnivanja odnosa osiguranja

S obzirom na način zasnivanja odnosa, osiguranja mogu biti obavezna ili dobrovoljna. Obavezna osiguranja mogu se uvoditi i ukidati samo saveznim propisima.

Obavezna osiguranja, kod kojih se odnos osiguranja zasniva na osnovu zakonskih propisa, bez obaveze stranaka da zaključuju poseban ugovor, jesu:

— obavezno osiguranje svih pošiljki koje se predaju na prevoz Jugoslovenskim železnicama;⁷

— obavezno osiguranje putnika protiv nesrećnih slučajeva na železnicama;⁸

— obavezno osiguranje putnika od nesrećnog slučaja na rečnim, jezerskim i kanalskim plovilima (unutrašnja plovidba) u državnoj eksploataciji;⁹

— obavezno osiguranje putnika od nesrećnih slučajeva na pomorskim brodovima;¹⁰ i

— obavezno osiguranje putnika u javnom autosaoobraćaju protiv nesrećnog slučaja.¹¹

Obavezna osiguranja, kod kojih se odnos osiguranja imovine ili fizičkih lica zasniva na osnovu ugovora koje su stranke obavezne da zaključe, odnose se na:

— osiguranje stvari koje čine osnovna sredstva, sredstva zajedničke potrošnje i obrtna sredstva privrednih organizacija;¹²

— osiguranje imovine kojom upravljaju državni organi i ustanove protiv požara;¹³

— osiguranje pilota i drugog letaćkog osoblja JAT;¹⁴

— osiguranje vatrogasaca;¹⁵

— osiguranje lica koja rade u preduzećima koja proizvode municiju i eksploziv od posledica nesrećnog slučaja;¹⁶ i

— osiguranje probnih pilota i probnih padobranaca.¹⁷

Kod ostalih (dobrovoljnih) osiguranja i onih obaveznih, gde stranke treba da zaključe ugovor, prava i dužnosti ugovornih stranaka — osiguravača i osiguranih — utvrđuju se pravilima osiguranja, koja čine sastavni deo ugovora o osiguranju. Pravila za osiguranje donosi Upravni odbor Zavoda uz odobrenje Saveznog izvršnog veća.¹⁸ Kod obaveznih osiguranja koja se zasnivaju na zakonskim propisima, prava i dužnosti ugovornih stranaka su utvrđena zakonskim propisom o uvođenju obaveznog osiguranja. Ta osiguranja su automatska, na primer kod osiguranja pošiljki na železnicama čim je roba predata na prevoz železnici (u unutrašnjem saobraćaju), ona je kod DOZ osigurana za slučaj gubitka ili oštećenja, kod obaveznog osiguranja putnika, svi putnici u odnosnom saobraćajnom sredstvu (na železnici, brodu itd.) osigurani su kod DOZ za slučaj smrti ili potpunog ili delimičnog trajnog invaliditeta nastalog usled nesrećnog slučaja. Premija je uračunata u vozarinu odnosno vozu kartu.

Reosiguranje

U portfelju DOZ ima osiguranja koja nisu u skladu sa strukturom, prirodom i veličinom njegovog portfelja osiguranja i sa njegovim finansijskim sredstvima. To se u prvom redu odnosi na devizna osiguranja, jer znatna dinarska sredstva omogućuju DOZ-u da izjednačenje rizika u domaćoj valuti nađe u vlastitim okvirima, bez reosiguranja.

⁷ »Službeni list FNRJ«, br. 90/47.

⁸ »Službeni list FNRJ«, br. 25/47.

⁹ »Službeni list FNRJ«, br. 41/47.

¹⁰ »Službeni list FNRJ«, br. 27/48.

¹¹ »Službeni list FNRJ«, br. 25/48.

¹² »Službeni list FNRJ«, br. 53/57.

¹³ »Službeni list FNRJ«, br. 6/48.

¹⁴ »Službeni list FNRJ«, br. 47/49.

¹⁵ »Službeni list FNRJ«, br. 1/53.

¹⁶ »Službeni list FNRJ«, br. 19/55.

¹⁷ »Službeni list FNRJ«, br. 19/55.

¹⁸ »Službeni list FNRJ«, br. 49/57.

¹ »Službeni list FNRJ«, br. 3/53.

² »Službeni list FNRJ«, br. 13/56.

³ DOZ je osnovan Odlukom poverenika za industriju, br. 268 od 1. marta 1945, a Rešenje o osnivanju Zavoda donela je, na osnovu člana 69 Osnovnog zakona o državnim privrednim preduzećima (»Službeni list FNRJ«, br. 42/46), vlada FNRJ pod brojem 462 od 23. oktobra 1946. Registracija DOZ-a u Registru državnih privrednih preduzeća, koji je vodilo Ministarstvo finansija FNRJ, izvršena je Rešenjem ovog Ministarstva pod br. II/2630 od 7. decembra 1946.

⁴ »Službeni list FNRJ«, br. 24/47.

⁵ »Službeni list FNRJ«, br. 49/57.

⁶ U pripremi je donošenje zakona o osiguranju kojim se predviđa organizacija službe osiguranja na sistemu više samostalnih ali međusobno povezanih zavoda, tako da će osiguranje imovine i lica u osnovi ostati jedinstveno za celu teritoriju FNRJ. Ovo jedinstvo ogledaće se, pored međusobne povezanosti zavoda, još u:

— jedinstvenoj garanciji zavoda u odnosu na osiguranike, tj. svi osiguranci će svoja prava ostvarivati podjednako na čitavoj teritoriji zemlje;

— jedinstvenoj tarifi i jedinstvenim pravilima osiguranja za celu zemlju i

— jedinstvenom poslovanju i evidenciji.

Zato DOZ obavezuje u domaćoj valuti ne reosigurava, dok jedan deo deviznih rizika koji prevazilaze njegove mogućnosti prenosi na druge zavode — reosiguravače. Time se putem reosiguranja, pored uravnoteženja DOZ-ovih obaveza sa sredstvima, postiže i obezbeđenje platnog bilansa od nepredviđenih gubitaka. Danas DOZ reosigurava: prekomorske brodove, putničke avione i robu u međunarodnom prometu.

Sredstva

Premija je cena osiguranja, a utvrđuje se na osnovu statističkih podataka o nastalim štetama na teritoriji Jugoslavije u toku dužeg vremenskog perioda, kao i na bazi prosečnih troškova poslovanja Zavoda za pojedine vrste osiguranja. Visina premije utvrđuje se tarifom, koju donosi Upravni odbor Zavoda uz odobrenje Saveznog izvršnog veća ili organa koji ono odredi.¹⁹

Po pravilu, premija se izražava u promilima ili procentima od osigurane sume. Izuzetno, za neke grane osiguranja (osiguranje automobila i osiguranje protiv rizika zakonske odgovornosti) premija je određena u fiksnom iznosu.

Premija se sastoji iz tehničke premije i dela premije za pokriće troškova poslovanja.

Tehnička premija služi za naknadu šteta nastalih u toku godine kao i za formiranje tehničkih rezervi (matematičke rezerve, prenosne premije i rezerve šteta). Iz tehničke premije plaća se i premija za reosiguranje, a u njenu korist knjiže se i sredstva primljena od reosiguratelja po osnovu naknade štete iz reosiguranja.

Iz dela premije koji služi za pokriće troškova poslovanja izdava se deo za fond preventivne, za porez na promet i, kod požarnog osiguranja, za doprinos za vatrogasni fond. Ostatak služi za pokriće troškova poslovanja (ličnih i materijalnih troškova i amortizacije).

Višak tehničke premije i višak dela premije koji služi za pokriće troškova poslovanja, zajedno sa posebnim prihodima, a po odbitku vanrednih rashoda, raspoređuje se po propisima Odluke o raspodeli ukupnog prihoda osiguravajućih zavoda²⁰ odnosno Odluke o izmeni Odluke o raspodeli ukupnog prihoda osiguravajućih zavoda²¹ u sledeće fondove: rezervni fond, fond osnovnih sredstava, fond obrtnih sredstava, fond zajedničke potrošnje, fond za nagrađivanje službenika i radnika i fond sigurnosti.

Utvrđivanje i naknada šteta

Osiguranik je dužan da nastalu štetu prijavi osiguravaču u roku i na način predviđen u zakonskom propisu (kod obaveznih osiguranja, kod kojih se osnov osiguranja zasniva na osnovu zakonskih propisa, bez obaveze stranaka da zaključe ugovor) odnosno u roku i na način predviđen u Pravilima osiguranja (kod obaveznih osiguranja, kod kojih se odnos osiguranja zasniva na osnovu ugovora, koji su stranke obavezne da zaključe i kod dobrovoljnih osiguranja). Rok za prijavu štete je prema vrsti osiguranja od 3 do 30 dana od dana nastanka štete, odnosno od dana saznanja osiguranika za nastalu štetu.

Propuštanje prijave u navedenom roku nema za posledicu gubitak prava na oštećenje (kako je to u kapitalističkom osiguranju) ako zakašnjenje prijave nije bilo od uticaja na utvrđivanje uzroka i visine štete.

Po prijemu prijave osiguravač je dužan da u zajednici sa osiguranikom bez odlaganja pristupi utvrđivanju i proceni štete.

U slučaju da se osiguravač i osiguranik ne slože pri utvrđivanju i proceni štete, utvrđivanje i procena štete poverava se dvojici veštaka, od kojih jednog imenuje osiguravač a drugog osiguranik, a ova dvojica biraju trećeg veštaka. Po izvršenom uviđanju i proceni, imenovani veštaci daju svoje stručno mišljenje, a birani veštak samo onda ako se imenovani veštaci nisu složili.

Na osnovu provedenog postupka za utvrđivanje i procenu štete, nadležni organ osiguranja dužan je da u roku od 30 dana donese rešenje o naknadi štete.

Ako osiguranik nije zadovoljan rešenjem o naknadi štete, može pokrenuti spor kod nadležnog suda i u slučaju kada je šteta utvrđivana putem veštaka (kod kapitalističkih osiguravajućih društava visina štete koju su utvrdili veštaci je konačna).

Ako je osiguranik zadovoljan rešenjem o naknadi štete, organ osiguranja je dužan isplatiti mu oštećenje najdalje u roku od 30 dana.

Organizacija i organi DOZ

DOZ ima sledeću teritorijalnu organizaciju prema Uredbi o organizaciji i poslovanju DOZ²²:

- Generalnu direkciju u Beogradu,
- republičke direkcije u sedištima narodnih republika (osim za Crnu Goru, čija se direkcija nalazi u Kotoru),
- filijale u važnijim privrednim centrima.

Po pravilu, filijale se nalaze u sreskim mestima.

Osim ovih organizacionih jedinica, postoje i agencije kao operativno-produktivne jedinice specijalizovanih filijala za sprovođenje transportnih osiguranja (u Novom Sadu, Splitu i u Dubrovniku).

Područje filijale deli se na veći broj unapred utvrđenih instruktora, koji se opet dele na zastupstva. Instruktore obuhvataju područje više zastupstava. Zastupstvo obuhvata područje pojedine opštine odnosno naselja.

Na kraju 1957 bilo je: generalna direkcija 1; republičkih direkcija 6; filijala 113; agencije 3; instruktora 209; zastupstva 3.264.

Generalna direkcija je najviši rukovodeći organ DOZ. Zadatak Generalne direkcije je da: utvrđuje tehničke osnove osiguranja, priprema tarifu i pravila osiguranja, priprema i predlaže propise iz oblasti osiguranja, daje opšte smernice za unapređenje i omasovljenje osiguranja, prati i smerava razvoj osiguranja u zemlji i inostranstvu u cilju usavršavanja metoda osiguranja i reosiguranja, daje stručna uputstva opšteg značaja za osiguranje, vrši nadzor nad radom nižih organizacionih jedinica, organizuje škole, kurseve i seminare za stručno uzdizanje rukovodnih službenika u osiguranju, vrši reosiguranje u inostranstvu i vodi evidenciju i statistiku osiguranja za teritoriju Federacije.

Republičke direkcije su poslovni organi DOZ. One samostalno vrše poslove osiguranja na teritoriji pojedine republike, prema utvrđenoj poslovnoj osnovi i principijelnim odlukama i uputstvima Generalne direkcije. Republičke direkcije vrše kontrolu nad radom filijala, naročito u pogledu pravilne primene propisa, tarife i pravila osiguranja, sprovede i finansiraju sprovođenje preventivnih mera, preduzimaju mere za unapređenje i omasovljenje osiguranja, organizuju škole, kurseve i seminare za stručno uzdizanje službenika osiguranja, daju stručna uputstva i ukazuju stručnu pomoć filijalima i prate razvoj osiguranja na području dotične republike.

Filijale su poslovni organi republičkih direkcija koje na određenom području samostalno vrše akviziciju osiguranja, staraju se o naplati premija, vrše procenu i isplatu šteta, sprovede i finansiraju preventivne mere u okviru ovlašćenja, neposredno rukovode i vrše nadzor nad radom agencija odnosno zastupstava, staraju se o održavanju i proširenju zastupničke mreže i organizuju kurseve i seminare za stručno uzdizanje zastupnika.

Instruktori pronalaze pogodna lica za zastupnike osiguranja, obučavaju ih, uvode u posao i osposobljavaju za samostalan rad na osiguranju i na omasovljenju osiguranja na području zastupstva.

Zastupnici pronalaze nove osiguranike, posreduju odnosno zaključuju nove ugovore o osiguranju i vrše naplatu premija. Kod njih su sjedinjene funkcije propagandiste osiguranja, akvizitera i inkasanta.

Unutrašnja organizaciona podela u Generalnoj direkciji DOZ je sledeća:

- Direkcija plana i organizacije deli se na službe: organizacija, plan, propaganda i statistika;
- Direkcija osiguranja imovine deli se na službe: civilna osiguranja, osiguranja stoke, useva, industrije i razne vrste osiguranja;
- Direkcija osiguranja lica deli se na službe: osiguranja života, osiguranja nezgode i aktuarijat;
- Direkcija transportnih osiguranja deli se na službe: osiguranja karga, osiguranja kaska, reosiguranja i knjigovodstvo reosiguranja;
- Direkcija računovodstva deli se na službe: centralno knjigovodstvo, poslovno knjigovodstvo i revizija, i
- Sekretarijat se deli na službe: kadrovska, opšti poslovi, pravna služba i ekonomat.

Identična organizacija postoji i u republičkim direkcijama i filijalima, s tim što u republičkim direkcijama postoje službe koje se dele na grupe, dok u filijalima postoje grupe koje se dele na referate.

Organi upravljanja DOZ su: upravni odbor i generalni direktor.

U delokrugu upravnog odbora spada: donošenje statuta Zavoda, pravila, tarifa i tehničkih osnova za pojedine vrste osiguranja, donošenje godišnjeg plana prihoda i rashoda i godišnjeg završnog računa i izveštaja o poslovanju, rešavanje o pitanjima reosiguranja i o drugim poslovnim odnosima DOZ sa inostranstvom, rešavanje o upotrebi fondova, odlučivanje o osnivanju i ukidanju filijala, donošenje dopunskih propisa iz oblasti službeničkog zakonodavstva i odlučivanje o sticanju i otuđivanju imovine Zavoda.

Upravni odbor sačinjavaju pretsednik, potpretsednik i 21 član. Savezno izvršno veće imenuje pretsednika, potpretsednika i 14 članova upravnog odbora, od kojih 11 članova na predlog saveznih privrednih komora, Glavnog zadržnog saveza FNRJ, Saveza sindikata Jugoslavije i Stalne konferencije gradova. Radni kolektiv bira 6 članova upravnog odbora iz svoje sredine. Generalni direktor je član upravnog odbora po svom položaju. Mandat članova upravnog odbora traje dve godine.

Iz reda članova upravnog odbora obrazuje se izvršni odbor koji sačinjavaju pretsednik upravnog odbora, generalni direktor i tri člana upravnog odbora, koje upravni odbor početkom svake godine bira iz svoje sredine.

Izvršni odbor se stara o izvršenju odluka i zaključaka upravnog odbora. U hitnim slučajevima izvršni odbor može rešavati i o pitanjima iz delokruga upravnog odbora.

¹⁹ »Službeni list FNRJ«, br. 49/57.

²⁰ »Službeni list FNRJ«, br. 21/56.

²¹ »Službeni list FNRJ«, br. 18/57.

²² »Službeni list FNRJ«, br. 24/47.

Generalni direktor rukovodi radom i poslovanjem Zavoda. Delokrug rada generalnog direktora utvrđen je statutom Zavoda. Generalnog direktora i njegove pomoćnike postavlja i razrešava Savezno izvršno veće.

Kadrovi

Broj zaposlenog osoblja u DOZ je u stalnom porastu. Porast zaposlenog osoblja je u skladu s povećanjem iznosa naplaćenih premija i brojem zaključenih ugovora o osiguranju.

Krajem 1956 u DOZ je bilo zaposleno 3.155, a krajem 1957 3.534 službenika i radnika. Od toga u 1957 31,93% čine službenici i radnici sa nižom, a 68,67% službenici sa srednjom i višom stručnom spremom.

Po trajanju staža u osiguranju, na kraju 1957 bilo je 1.154 službenika sa stažom do dve godine, a 631 sa stažom od dve do četiri godine, tj. više od 50% službenika je sa stažom manjim od četiri godine.

U navedeni broj službenika nisu uračunati ugovorni zastupnici koji rade na zaključenju ugovora o osiguranju i na naplati premija. Na kraju 1957 bilo je 3.026 ugovornih zastupnika.

Finansisko poslovanje DOZ

Inkasirane premije i isplaćene štete. — Za proteklih dvanaest godina (tj. od osnivanja) DOZ je naplatio sledeće iznose premija, a isplatio sledeće iznose na ime šteta.

Tabela 1
NAPLAĆENE PREMIJE I ISPLAĆENE ŠTETE U PERIODU 1946—1957

(U milionima din.)			
Grupa osiguranja	Naplaćene premije	Isplaćena šteta	% isplaćenih šteta od naplaćenih premija
Civilna osiguranja	16.546	4.655	28,1
Osiguranje stoke	5.712	3.706	64,9
Osiguranje useva	9.863	11.047	112,0
Osiguranje industrije	29.318	6.392	21,8
Osiguranje transporta	15.997	4.141	25,9
Razna osiguranja	11.024	2.604	23,6
Osiguranje nezgode	3.570	1.050	29,4
Osiguranje života	4.986	675	13,5
Ukupno	97.016	34.270	35,3

Iznos naplaćenih premija je iz godine u godinu u stalnom i znatnom porastu. U 1957 prema 1956 ostvareno je povećanje naplaćenih premija od 26,7%.

Odnos isplaćenih šteta prema naplaćenim premijama je zadovoljavajući (35,3%). Deficitarno je osiguranje useva, gde su štete za dvanaestogodišnji proseč 112% od iznosa naplaćenih premija odnosno zajedno sa režiskim troškovima oko 132%.

U 1957 pojedine republičke direkcije odnosno Generalna direkcija Zavoda učestvovala je u naplaćenim premijama i isplaćenim štetama kako sledi:

Tabela 2
NAPLAĆENE PREMIJE I ISPLAĆENE ŠTETE U 1957 PO REPUBLIČKIM DIREKCIJAMA

Organizaciona jedinica	Naplaćene premije	Isplaćene štete	Procenat učešća	
			u naplaćenim premijama	u isplaćenim štetama
Direkcija za Srbiju	8.232	3.433	35,5	39,3
„ Hrvatsku	7.195	2.510	31,1	28,7
„ Sloveniju	3.531	1.336	15,2	15,3
„ Bosnu i Hercegovinu	2.687	890	11,6	10,2
„ Makedoniju	1.149	396	5,0	4,5
„ Crnu Goru	307	96	1,3	1,1
Generalna direkcija	69	76	0,3	0,9
Ukupno	23.170	8.737	100	100

I po republikama odnos isplaćenih šteta prema naplaćenim premijama je zadovoljavajući.

Za poslednjih sedam godina naplaćene premije i isplaćene štete statistički su obuhvaćene i po sektoru svojine u odnosu na predmet osiguranja. Naplaćeni su odnosno isplaćeni sledeći iznosi:

Tabela 3
NAPLAĆENE PREMIJE I ISPLAĆENE ŠTETE PO SEKTORIMA SVOJINE U PERIODU 1951—1957

(U milionima din.)			
Sektor svojine	Naplaćene premije	Isplaćene štete	% isplaćenih šteta od naplaćenih premija
Društveni	72.342	24.098	33,3
Privatni	15.309	8.163	53,3
Ukupno	87.651	32.261	36,8

Isplaćene štete privatnom sektoru (53,3%) srazmerno su znatno veće od isplaćenih šteta društvenom sektoru (33,3%). Zapravo, bez naplaćenih premija i isplaćenih šteta za osiguranje života koje pretpostavlja neku vrstu štednje, privatnom sektoru je za poslednjih sedam godina na ime šteta isplaćeno 7.585 miliona din. prema naplaćenju premiji od 10.859 miliona din. tj. 69,8%. Ako se uzmu u obzir i režiski troškovi, koji iznose za osiguranje privatnog sektora oko 25%, onda za vanredne (katastrofalne) štete ostaje jedva oko 5%, što je nedovoljno. Tome su uzrok visoke štete kod osiguranja useva, dok su štete u drugim granama osiguranja privatnog sektora zadovoljavajuće.

Režiski troškovi. — Režiski troškovi DOZ obuhvataju: upravne troškove (lične i materijalne troškove), amortizaciju, doprinosi fondu za preventivne mere, doprinosi sreskim vatrogasnim fondovima i porez na promet.

U 1956 odnosno 1957 režiski troškovi po vrstama su iznosili:

Tabela 4
STRUKTURA REŽISKIH TROŠKOVA

(U milionima din.)						
Vrsta troškova	1956			1957		
	Iznos	Struktura u %	% od naplaćenih premija	Iznos	Struktura u %	% od naplaćenih premija
Upravni troškovi	1.229	36,3	6,7	1.553	42,1	6,7
Amortizacija	62	1,8	0,3	70	1,9	0,3
Doprinosi fondu za preventivne mere	1.403	41,4	7,7	886	23,9	3,8
Doprinosi sreskim vatrogasnim fondovima	—	—	—	307	8,3	1,3
Porez na promet	693	20,5	3,8	879	23,8	3,8
Ukupno	3.387	100	18,5	3.695	100	15,9

Doprinosi fondu za preventivne mere do 1956 iznosio je 8% od iznosa naplaćenih premija po svim granama osiguranja, osim za granu osiguranja života za koju se doprinos ne plaća. U 1957, na osnovu Pravilnika o izmenama i dopunama Pravilnika o fondu preventivnih i represivnih mera DOZ,²³ u fond se izdvaja: 8% od naplaćenih premija po osiguranju stoke, 1% od naplaćenih premija po osiguranjima brodova i aviona i 4% od naplaćenih premija po svim ostalim osiguranjima imovine i osiguranjima lica od nesrećnog slučaja.

Doprinosi sreskim vatrogasnim fondovima plaća se na osnovu Osnovnog zakona o zaštiti od požara (član 45).²⁴ Za taj doprinos izdvaja se 4% od naplaćenih premija za osiguranje od požara.

Porez na promet iznosi 4% od naplaćenih premija za sve vidove osiguranja, osim za osiguranje života za koje se porez ne plaća.²⁵

Obuhvat posla osiguranja

Osiguranjem je obuhvaćena sva društvena imovina, jer se ona po zakonskim propisima mora osigurati.

Osiguranje privatne imovine i lica su dobrovoljni vidovi osiguranja. U 1957 bilo je osigurano: 11,33% jugoslovenskih domaćinstava protiv šteta od požara i nekih drugih prirodnih udesa; 7,05% kopitara; 4,32% goveda; 3,52% svinja; 0,92% sitne stoke, 4,70% zasejane površine žitaricama; 7,48% površina pod vinogradima i 29,70% zaposlenih lica (osiguranje života).

Ovi podaci ukazuju na nedovoljnu razvijenost osiguranja privatne imovine i lica, i na znatne mogućnosti daljeg razvoja osiguranja u zemlji.

I. J.

²³ »Službeni list FNRJ«, br. 24/57.

²⁴ »Službeni list FNRJ«, br. 18/56.

²⁵ »Službeni list FNRJ«, br. 16/56.

MELIORACIJE U MAKEDONIJI

Prirodni uslovi za razvoj poljoprivrede u Makedoniji, naročito u njenom istočnom delu, vrlo su povoljni. Iako je Makedonija danas najveći proizvođač suptropskih kultura u zemlji (proizvodi 93% pamuka, 84% pirinča, 50% duvana i 100% afiona od ukupne proizvodnje), prirodne mogućnosti Makedonije za poljoprivrednu proizvodnju su još nedovoljno iskorišćene. Posleratna ulaganja u poljoprivredu Makedonije, posebno u melioracije, dala su dobre rezultate, ali su bila nedovoljna da aktiviraju prirodne mogućnosti za razvoj poljoprivrede. Stoga je Savezna narodna skupština donela Zakon o finansiranju melioracionih radova u NR Makedoniji,¹ kojim se reguliše izvršenje integralnih melioracionih radova na površini od oko 220.000 ha u ovoj Republici.

Prirodni uslovi. — Veoma dug period aktivnih temperatura u suptropskom rejonu (od 276 do 289 dana), omogućuje poljoprivrednoj proizvodnji da postigne dve žetve i veći broj otkosa krmnog bilja. Temperaturni potencijal vegetacionog perioda (od 4.577° do 4.977°C) dozvoljava gajenje kultura koje zahtevaju toplotu, a posebno industrijskih: pamuka, afiona, duvana, uljarica, zatim pirinča, ranog povrća, voća i grožđa.

Po količini padavina izvesna područja Makedonije (Tikveš i Ovče Polje) spadaju u najsušniji rejone na Balkanu. Prosečna godišnja količina padavina u ovim područjima iznosi 425 mm prema 1.149 mm u Celju, 923 mm Zagrebu, 916 mm Čazmi, 757 mm Slavonskom Brodu, 586 mm Novom Sadu i 549 mm Senti. U ostalim rejonima Makedonije godišnje padavine su relativno veće, ali one su u vegetacionom periodu neravnomerno raspoređene. U letnjim mesecima period suše je redovna pojava i traje ponekad do 60 dana. Na osnovu dvadesetpetogodišnjih klimatskih posmatranja izračunato je² da do visokih temperatura i malih količina padavina odnosno do izrazite suše u zemljištu i vazduhu dolazi prosečno za vreme 65% vegetacionog perioda. Količina padavina u vegetacionom periodu kreće se od 200 do 260 mm, a deficiti u vlazi za poljoprivredne kulture, kreću se³ od 580 do 710 mm.

Nepovoljan odnos između temperatura i padavina ne dozvoljava da dođu do izražaja ostali povoljni prirodni uslovi za razvoj poljoprivrede i znatno umanjuje efekat mera koje se preduzimaju za unapređenje poljoprivrede.

Makedonija je pretežno planinska zemlja, ali u rečnim dolinama i jezerskim kotlinama raspolaže sa oko 220.000 ha zemljišta, koje se odlikuje znatnom potencijalnom plodnošću. Ovo zemljište ima nepovoljan i neuređen hidrološki režim za stabilnu i visoku poljoprivrednu proizvodnju. Pored toga, zemljišta u rečnim dolinama zauzimaju 66% ukupne melioracione površine, a po mehaničkom sastavu su aridna odnosno imaju mali vodni kapacitet i malu sposobnost za zadržavanje vode. Ovakvo stanje zahteva veštačko dovođenje vode radi aktiviranja i iskorišćavanja povoljnih prirodnih mogućnosti.

Makedonske reke nisu bogate vodom, ali njihove proćone, podzemne i veštački akumulirane vode, s vodama prirodnih akumulacija (Ohridskog, Prespanskog i Dojranškog jezera), u stanju su da obezbede navodnjavanje znatnih površina.

Reljefski uslovi Makedonije odlikuju se smenom kotlina, klisura i prostranih i visokih planina i pružaju odlične uslove za akumuliranje vode.

Stanje poljoprivrede. — U posleratnom razdoblju znatna pažnja je posvećena razvoju poljoprivrede u Makedoniji i učinjen je veliki napredak. Ulaganja u poljoprivredu iznosila su 25% ukupnih privrednih investicija u ovoj Republici (prema 7% u celoj zemlji). Struktura investicija

bila je povoljna, mada su građevinski objekti zastupljeni sa 46%, što je bilo neophodno u Makedoniji, jer su sva poljoprivredna dobra osnivana na zemljištu koje nije imalo nikakvih građevinskih objekata. Proizvodnja je, u odnosu na predratnu, povećana za 15%. Dosad je došla do izražaja samo oko 1/3 uloženi sredstava, dok ostala nisu još aktivirana. Sadašnji obim proizvodnje nije u skladu s postojećim mogućnostima i poljoprivredna proizvodnja još uvek je na niskom stupnju. Prinosi za poslednjih 10 godina iznosili su u proseku: pšenica 8,9 mc/ha, pamuk 4,6 mc/ha, ječam 8,7 mc/ha, duvan 7,7 mc/ha. Razlika u vrednosti poljoprivredne proizvodnje između sušne 1952 i povoljnije, vlažne 1953, iznosi oko 5.000 miliona din.

Za postizanje visoke proizvodnje, uporedo sa melioracionim radovima, potrebno je razvijati socijalistička gazdinstva i zadruge i opremiti ih savremenom poljoprivrednom tehnikom, a naročito razvijati stočarstvo.

Porast proizvodnje na ovom području od velikog je značaja za privredu Jugoslavije, jer se time smanjuje uvoz pamuka u vlaknu za oko 20.000 t, obezbeđuje siroviniska baza za prerađivačku industriju i otvara velika perspektiva za izvoz duvana, ranog povrća i voća.

Melioracioni problemi. — Iskorišćavanje prirodnih mogućnosti za poljoprivrednu proizvodnju u Makedoniji zavisi od rešenja sledećih melioracionih problema:

Zaštita zemljišta od erozije i uređenje bujica. Usled posebnih reljefskih, klimatskih i istoriskoekonomskih uslova erozije i bujice uzele su u Makedoniji većeg maha. Pored prirodnih uslova, jedan od glavnih uzroka za razvoj erozija i pojavu bujičnih tokova leži u obradi i prekomernoj ispaši strogom, erodibilnom zemljištu na brdskim i planinskim ivicama kotlina. Na ogolelom, neotpornom zemljištu povećana je napadna snaga vode, što je izazvalo pojavu erozione stihije na oko 15% ukupne površine Makedonije i razvoj oko 2.000 većih ili manjih bujica.

Bujični nanosi pričinjavaju štete gotovo svim privrednim granama, ali su one naročito osetne u poljoprivredi i vodoprivredi. Prosečne godišnje štete koje bujice nanose privredi kreću se od 1.000 do 1.500 miliona din.

Uspešno sprovođenje melioracionih radova zavisi od obnove biljnog pokrivača i uspostavljanja biološke ravnoteže. Ukupna površina zemljišta na kome treba sprovesti radove na saniranju radi zaštite projektovanih i izgrađenih melioracionih sistema iznosi 90.000 ha.

Regulacija reka i odbrana od poplava. Makedonske reke karakterišu plitka korita, neotporne obale i velike oscilacije između malih i velikih voda, usled čega dolazi do poplava. Zbog toga je potrebno sprovesti regulaciju svih reka. Regulacioni radovi moraju se obavljati paralelno s radovima na uređenju bujica, jer oni od toga zavise.

Odvodnjavanje. Usled zasutih korita reke u Makedoniji nisu u stanju da pronose velike količine vode i dreniraju svoje doline. Zbog toga se sada u Makedoniji nalazi oko 72.000 ha zabarenih i zamočenih površina. Hitno rešavanje problema odvodnjavanja zahteva pojava soli u poplavnim i podzemnim vodama, koje pod uticajem suptropske klime ubrzavaju razvoj slatina. Odvodnjavanje je efikasna mera kojom se može sprečiti degradacija ovih površina koje su od velike poljoprivredne vrednosti. Godišnja vrednost izgubljenog bruto produkta na ovim površinama iznosi do 3.000 miliona din.

Navodnjavanje. Normalne agrotehničke mere nisu u stanju da se suprotstave uticaju suše, što dovodi do velikih oscilacija u prinosima i do potrebe za navodnjavanjem ovih površina, kao neophodne agrotehničke mere.

Navodnjavanje ima staru tradiciju u Makedoniji. Voda je dovođena na sva polja gde su to dozvoljavala primitivna i oskudna tehnička sredstva. Raspoloživim vodama u Makedoniji se može navodnjavati 14 većih polja sa ukupnom površinom od oko 220.000 ha ili 41% ukupne oranične površine.

Melioracioni kapaciteti. — Intenziviranje poljoprivredne proizvodnje na ovom području zavisi od izvršenja integralnih melioracionih radova (zaštite zemljišta od erozije, uređenja bujica, regulacije reka sa odbranom od poplava, odvodnjavanja i navodnjavanja). Obim izvršenih i planiranih melioracionih radova, uloženi i potrebni sredstva prikazuje tabela 1.

Od 47.200 ha zemljišta u društvenoj svojini, koliko ima Makedonija, 33.370 ha ili preko 70% se nalazi na melioracionim područjima.

Postojeći melioracioni sistemi građeni su u predratnom i posleratnom razdoblju. Obim izvršenih melioracionih radova i uložena sredstva u periodu do 1941 i od 1945 do 1957 prikazuje tabela 2.

¹ »Službeni list FNRJ«, br. 52/57.

² Mesečni indeks suše računat po Emmanuel de Martonne-u.

³ Računato na osnovu transpiracionih potreba i gubitaka usled isparavanja i oticanja.

Tabela 1
IZVRŠENI I PLANIRANI MELIORACIONI RADOVI*

Vrsta melioracije	Jedinica mere	O b i m r a d o v a			Vrednost u milionima din.		
		Ukupno	Od toga:		Ukupno	Od toga:	
			izvršeno	ostaje da se izvrši		izvršeno	ostaje da se izvrši
Uređenje bujica	000 ha	226	23	203	13.374	1.271	12.103
Regulacija	km	123	39	84			
i odbrana	000 ha	17,5	7,5	10	3.320	582	2.738
Odvodnjavanje	000 ha	74	15	59	6.257	2.526	3.731
Navodnjavanje	000 ha	220	35	185	64.067	3.145	60.922
Ukupno					87.018	7.524	79.494

* Podaci Saveznog zavoda za privredno planiranje.

Sve dinarske vrednosti u ovom prikazu izražene su u cenama iz 1957.

Tabela 2
IZVRŠENI MELIORACIONI RADOVI DO 1941 I U PERIODU 1945/57*

Vrsta melioracije	Jedinica mere	Obim radova			Vrednost u milionima din.		
		Ukupno	U periodu:		Ukupno	U periodu:	
			do 1941	1945/57		do 1941	1945/57
Uređenje bujica	km ²	23	—	23	1.271	—	1.271
Regulacije	km ²	39	9	30			
i odbrana	000 ha	7,5	4,5	3	582	190	392
Odvodnjavanje	000 ha	15,0	5	10	2.526	276	2.250
Navodnjavanje	000 ha	35	27,5	7,5	3.145	756	2.389
Ukupno					7.524	1.222	6.302

* Podaci Saveznog zavoda za privredno planiranje.

Godišnji prosek ulaganja u melioracione radove iznosio je u razdoblju 1918/48—55,5 miliona din., a u razdoblju 1947/57 — oko 530 miliona din. ili preko devet puta više.

Uređenje bujica sprovedeno je samo u najneophodnijim slučajevima i stoga postojeći objekti ne pružaju punu sigurnost.

Regulacija rečnih tokova i odb.ana od poplava sprovedena je delimično na Skopskom, Strumičkom i Struškom Polju.

Radovi na odvodnjavanju vršeni su u Skopskom Polju, Pelagoniji, Strumičkom Polju i Struškom Polju.

Ovi objekti nisu još potpuno izgrađeni.

Navodnjavanje zemljišta sprovedeno je na 35.000 ha, što iznosi oko 30% ukupno navodnjavanih površina u Jugoslaviji, i 5,7% oraničnih površina u Makedoniji. Stari sistemi su primitivno građeni i njih treba većim delom modernizovati i uklopiti u novoprojektovane sisteme. Time bi se izbeglo neekonomično i nekontrolisano korišćenje vode.

U nove sisteme koji su građeni posle rata investirano je oko 2.389 miliona din. ili 318.000 din./ha.

Stepen iskorišćavanja melioracionih sistema nije zadovoljavajući, ali se iz godine u godinu povećava, jer su efekti koji se postižu od navodnjavanja u sadašnjim uslovima znatni. Odnos između postignutih prinosa na navodnjavanim površinama i prosečnih prinosa u uslovima suvog ratarenja za poslednje dve godine u Makedoniji prikazuje tabela 3.

Tabela 3
PREGLED POSTIGNUTIH PRINOSA U SUVOM RATARENJU I NAVODNJAVANJU*

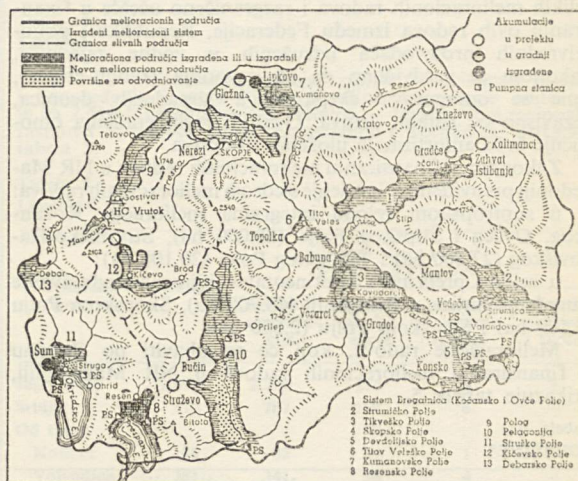
Kultura	Prosečni prinos u suvom ratarenju	Prinosi na navodnjavanim površinama
Pamuk	4,6	26,7
Kukuruz	13,3	72,0
Lucerka	49,0	120,0
Pšenica	9,0	40,0

* Podaci Saveza vodnih zajednica NR Makedonije.

Anketiranjem poljoprivrednih proizvođača, koje je sproveo Savez vodnih zajednica NR Makedonije, konstatovano je povećanje prihoda za 3 do 4 puta.

Upravljanje i finansiranje. Melioracionim objektima upravljaju poljoprivredni proizvođači udruženi u vodne zajednice, kojih ima 21.

MELIORACIONI SISTEMI U MAKEDONIJI

Glavni prihod vodnih zajednica je vodni doprinos, koji plaćaju svi članovi za usluge koje im pruža vodna zajednica. Visina vodnog doprinosa je različita po kulturama i regionima. Doprinos za gajenje pirinča kreće se od 20.000 do 50.000 din./ha, za kukuruz od 3.000 do 15.000 din./ha, za povrće od 5.000 do 50.000 din./ha i za industrijske kulture od 3.000 do 20.000 din./ha.

U 1957 planirani vodni doprinos iznosio je 389,7 miliona din., a naplaćeno je 387,6 miliona din. ili 99,4%. Vodni doprinos uglavnom služi za proširenje sistema. Naplaćeni vodni doprinos u 1957 čini 12% ukupne vrednosti uloženi sredstava u postojeće objekte.

Melioracioni sistemi u građenju. — Izgradnja novih melioracionih sistema u Makedoniji finansira se iz Opšteg i Republičkog investicionog fonda.

Tabela 4
OBJEKTI U GRAĐENJU*

Naziv područja	Površina u ha			Vrednost u milionima din.		
	Ukupno	Od toga:		Ukupno	Od toga:	
		odvodnja- vanje	navodnja- vanje		navodnja- vanje	odvodnja- vanje
Opšti investicioni fond	23.215	8.200	15.015	5.233	4.697	536
Pelagonija	200	8.200	—	536	—	—
Strumica	270	—	270	100	100	536
Bošava—Kavadar	3.885	—	3.885	1.649	1.649	—
Devdelija	600	—	600	79	79	—
Kumanovo	2.706	—	2.706	1.167	1.167	—
Resan	6.874	—	6.874	1.557	1.557	—
Ostala polja	680	—	680	145	145	—
Republički investicioni fond	2.165	—	2.165	764	764	—
Bregalnica	603	—	603	280	280	—
Titov Veles	263	—	263	103	103	—
Tikveš	200	—	200	68	68	—
Kičevo	590	—	590	590	590	—
Ostala polja	509	—	509	98	98	—
Ukupno	25.380	8.200	17.180	5.997	5.461	536

* Vodne zajednice sa ovih područja zaključile su u toku 1955/57 zajmove iz Opšteg investicionog fonda za izgradnju novih sistema. Sredstva Republičkog investicionog fonda služe uglavnom za izgradnju lokalnih ili rekonstrukciju i dopunu postojećih sistema.

Podaci Saveznog zavoda za privredno planiranje.

Završavanje izgradnje objekata iz sredstava Opšteg investicionog fonda predviđeno je do 1961.

Zakon o finansiranju melioracionih radova. — U cilju zaštite prirodnih bogatstava, iskorišćavanja prirodnih uslova za gajenje deficitnih subtropskih kultura, obezbeđenja sirovinke baze za prerađivačku industriju i povećanja proizvodnje ranog voća, povrća i grožđa, Savezna narodna skupština donela je Zakon o finansiranju melioracionih radova u NR Makedoniji. Zakonom je regulisano izvršenje velikih melioracionih radova i razgraničeno učešće u finansiranju ovih radova između Federacije, Republike i poljoprivrednih proizvođača udruženih u vodne zajednice. Zakonom je predviđeno da se izgradnja izvodi etapno, čime se omogućava eksploatacija izgrađenih deonica, nezavisno od ostalih delova. Ovakav način građenja omogućuje bržu amortizaciju uložених sredstava.

Zakonom o finansiranju melioracionih radova u NR Makedoniji predviđeno je izvršenje sledećih melioracionih radova: u subtropskom rejonu integralna melioracija Kočanskog, Ovčeg i Štipskog Polja (28.000 ha), Strumičko-Radoviškog (22.100 ha) i Tikveškog Polja (20.100 ha);

u rejonu prelazne i kontinentalne klime odvodnjavanje i uređenje bujica u Pelagoniji (48.700 ha), Skopskom Polju (5.100 ha) i Struškom Polju (2.600 ha).

Melioracione radove, koji će se obaviti po Zakonu o finansiranju melioracionih radova u NR Makedoniji, prikazuje tabela 5.

Tabela 5
POVRŠINE*

Naziv područja	Vrsta melioracija			
	uređenje bujica km ²	regulacije km	odvodnja- vanje ha	navodnja- vanje ha
Bregalnica	280	—	—	28.000
Strumičko Polje	220,2	67	9.300	22.070
Tikveško Polje	200,2	—	—	20.110
Pelagonija	635,1	—	48.717	—
Struško Polje	70,1	17,1	2.600	—
Skopsko Polje	66,5	—	5.050	—
Ukupno	1.472,1	84,1	65.667	70.180

* Podaci Sekretarijata za poljoprivredu i šumarstvo SIV.

Pregled melioracionih objekata koji se grade i visinu uložених sredstava prikazuje tabela 4.

Tabela 6

INVESTICIJE*

(U milionima din.)

Naziv područja	Ukupno	Vrsta melioracija			
		uređenje bujica	regula- cije	odvod- njavanje	navod- njavanje
Bregalnica	11.664	1.613	—	—	9.991
Strumičko Polje	13.161	1.720	2.301	361	8.779
Tikveško Polje	11.027	1.264	—	—	9.763
Pelagonija	4.024	1.500	—	2.524	—
Struško Polje	1.411	495	437	479	—
Skopsko Polje	1.090	870	—	220	—
Ukupno	42.317	7.462	2.738	3.584	28.533

* Podaci Saveznog zavoda za privredno planiranje.

Osnovni melioracioni radovi i objekti na regulacijama, odvodnjavanju i navodnjavanju zemljišta finansiraju se iz sredstava Federacije u celini, a detaljna kanalska mreža od strane poljoprivrednih proizvođača. Radovi na uređenju bujica u vrednosti 70% finansiraju se iz sredstava Federacije, a 30% sredstava daje Republika.

Predviđeno je da se radovi na regulacijama, odvodnjavanju i navodnjavanju zemljišta u slivu reka Bregalnice, Strumice i Tikveškog Polja završe do kraja 1968. Zakon predviđa da radovi na regulaciji i odvodnjavanju zemljišta na području Skopskog i Struškog Polja budu završeni do kraja 1962, a na odvodnjavanju Pelagonije do 1968.

Izvršenjem predviđenih melioracionih radova likvidiraće se 30.200 ha pod ugarima i zamočvarenim površinama. Na meliorisanim površinama u subtropskom rejonu prirodni uslovi pružaju mogućnosti za raznolik asortiman proizvodnje. Preko 70% oranica mogu da daju 2 žetve, što praktično znači povećanje obradivih površina u najintenzivnijem iskorišćavanju za 50.000 ha. Vrednost bruto produkta povećava se od 61.000 na 307.000 din. po 1 ha.

Pri oceni rentabiliteta investicija treba uzeti u obzir i posredne koristi od ovih ulaganja.

P. J.

LOVSTVO

Novim zakonima o lovu¹ donesenim posle rata postavljeni su temelji naprednog i jedinstvenog sistema lova za celu zemlju.² Time je u Jugoslaviji ukinuto predratno zastarelo zakonodavstvo o lovu, zasnovano na regalnom i dominalnom sistemu lova, čije su osnovne odredbe bile neprihvatljive za socijalistički društveni poredak i štetne za razvoj i unapređenje lovstva kao privredne delatnosti i lova kao sporta.

Osnovna načela novog sistema lova, sadržana u odredbama Opšteg zakona o lovu, sledeća su: divljač je društvena svojina, a lovstvom se upravlja kao granom privrede; u cilju organizovanog izvršavanja plana lova i unapređenja lovstva određuju se lovišta i dodeljuju na upravljanje lovačkim društvima, privrednim organizacijama i ustanovama; pojam prava organizovanja — lovljenja u dodeljenim lovištima usko je povezano i nedeljivo sa obavezama gajenja i zaštite divljači i preduzimanjem mera za podizanje i unapređenje lovstva; lovom se može baviti svaki građanin ako je član lovačkog društva i ima dozvolu za nošenje lovačkog oružja; organizacije i ustanove koje upravljaju lovištima dužne su da nadoknade štetu koju učini zaštićena divljač na poljoprivrednim i šumskim kulturama, ali su i sopstvenici odnosno posednici zemljišta takođe dužni da preduzmu zaštitne mere.

Posle rata preduzimane su mere za izgradnju i učvršćenje novog sistema lova. Međutim, u kratkom posleratnom periodu nije bilo moguće potpuno iskoreniti nasledene načine i oblike proizvodnje i korišćenja proizvoda lovstva.

Mnogi propisi lovnog zakonodavstva, doneseni u doba administrativnog upravljanja privredom, zastareli su i nisu više u skladu sa stvarnošću i potrebom opšteprivrednog i društvenog kretanja i razvoja lovstva kao privredne delatnosti. Praksa je ukazala na nedostatke u sadašnjem lovnom zakonodavstvu koji otežavaju izgradnju i učvršćenje novog sistema lova i razvoj lovstva kao privredne delatnosti.³

Lovne površine

Lovne površine⁴ obuhvataju oko 23 miliona hektara, od kojih se oko 14 miliona ha prostiru na poljoprivrednim, a oko 9 miliona ha na šumskim zemljištima (tabela 1).

¹ Na osnovu Opšteg zakona o lovu donetog 1947, narodne republike su donele svoje zakone o lovu i to: Srbija 12. XI. 1948, Bosna i Hercegovina 17. XII. 1948, Crna Gora 21. I. 1949, Makedonija 19. IV. 1949, Slovenija 11. V. 1949 i Hrvatska 19. X. 1949.

² Pre rata Jugoslavija je bila podeljena na dva područja u pogledu sistema lova: severno od Dunava, Save i Une vladao je dominalni, a južno od ovih reka regalni sistem lova.

Regalni sistem lova potiče iz feudalnog doba, kad su kraljevi i kneževi imali pravo vlasništva nad divljači i isključivo i neograničeno pravo lova. Lov na područjima ovog sistema nema privredni značaj, i vezan je za pojam viteštva. Vremenom, jačanjem građanskih prava, ovaj sistem lova postaje državni regal u kome i građani stiču pravo lovljenja. Modifikovani oblik ovog sistema vladao je na većem području naše zemlje sve do svršetka Drugog svetskog rata. Država je imala pravo lova i prenosila ga na pojedina fizička lica uz naplatu paušalne godišnje takse. Sticanjem prava lova, lovac je nekontrolisano i neograničeno koristio divljač (pr vrsti, polu, mestu i količini). Jedino ograničenje je postojalo u pogledu vremena lovljenja. Divljač nisu gajili i šttili ni država ni lovci.

Dominalni sistem lova oformljen je posle dekreta francuske Konstituantne (1790), kojim je ukinuta privilegija kralja i plemstva da jedino oni imaju pravo lova. Pravo lova preneto je na vlasnike zemlje. Vremenom su forme dominalnog sistema pretrpele znatne modifikacije. Uviđajući da proizvodi lovstva predstavljaju značajno privredno dobro od interesa za celu zajednicu, države su donosile razne propise i zakone kojima se uskladjivalo pravo vlasništva nad zemljom i lova sa interesima zajednice. Zakupci lovišta bili su ograničavani u obavljanju lova i prisiljavani na izvršavanje raznih uzgojnih mera u lovištima. Međutim, i ovaj sistem lova imao je i jednu negativnu stranu, koja se naročito ogledala u tome što su samo bogati pojedinci mogli da zakupljuju lovišta i da se bave lovom.

³ Pretstoji izmena i dopuna sadašnjeg Opšteg zakona o lovu. U cilju potpune izgradnje i jačanja novog sistema lova i unapređenja lovstva kao privredne delatnosti i razvoja lova kao sporta, novi savezni zakon o lovstvu treba da reguliše sve probleme lovstva (korišćenje divljači i raspolaganje ulovljenom i uhvaćenom divljači kao društvenom svojinom; unapređenje lovstva obavezim izvršavanjem svih biološko-tehničkih, organizacionih i ekonomsko-fnansiskih zadataka; obezbeđenje sredstava za unapređenje lovstva; usklađivanje interesa lovstva, poljoprivrede i šumarstva itd.). U Sloveniji 1954 i u Bosni i Hercegovini 1955 izvršene su izmene i dopune republičkih zakona o lovu.

⁴ Pod lovnim površinama podrazumevaju se sve kopnene i vodene površine, bez obzira na svojinu zemljišta, s izuzetkom naselja i površina pripadajućih na kojima se, zbog njihove specifične namene, ne sme loviti divljač (nacionalni parkovi, izletišta, park-šume, vojni objekti, pogranične zone, vrtovi-bašte, potkućnice i slično).

Pošto statistika ne evidentira površine lovišta to je autor izračunao lovne površine iz statističkih podataka o površinama poljoprivrednog i šumskog zemljišta (»Statistički godišnjak«, 1956) po odbitku nelovnih površina kao i lovno-neproduktivnih površina (golog krša, seoskih utrina, ispašišta i dr.).

Tabela 1
LOVNE POVRŠINE

Narodna republika	Ukupno u 000 ha	Na području			
		poljoprivrednog zemljišta		šumskog zemljišta	
		u 000 ha	%	u 000 ha	%
Jugoslavija	23.000	14.000	61	9.000	39
Srbija	8.000	5.800	72	2.200	28
Od toga:					
Kosmet	1.000	500	50	500	50
Vojvodina	2.000	1.800	90	200	10
Hrvatska	5.300	3.200	61	2.100	39
Slovenija	1.800	900	50	900	50
Bosna i Hercegovina	4.500	2.300	51	2.200	49
Makedonija	2.300	1.300	56	1.000	44
Crna Gora	1.100	500	45	600	55

Za ocenu lovnih površina u pogledu prirodnih uslova za rasprostranjenje i gajenje zaštićene divljači veoma je važan reljef zemljišta. Podaci o reljefu bitan su pokazatelj osnovnih karakteristika lovnih površina (tabela 2).

Tabela 2
LOVNE POVRŠINE PO NADMORSKOJ VISINI*

do 200 m	7.000.000 ha
200 do 500 „	6.000.000 „
500 do 1.000 „	6.400.000 „
1.000 do 1.500 „	3.100.000 „
1.500 do 2.863 „	500.000 „

* Prema podacima A. Malika.

Oko 56% lovnih površina u našoj zemlji leži do 500 m nadmorske visine, a preko 80% do 1.000 m. Sa ovakvim nadmorskim visinama u većem delu zemlje postoje vanredno povoljni uslovi za gajenje i rasprostranjenje većine najmasovnijih i najvrednijih vrsta zaštićene divljači visokog (medved, jelen, divokoza, srna i tetreb) i niskog lova (zec, fazan, poljska jarebica, kamejnarka, divlja patka i guska, prepelica, šljuka i dr.).

Lovišta

U cilju organizacije gajenja, zaštite i korišćenja divljači i unapređenja lovstva lova površina Jugoslavije podeljena je na 2.510 lovno-privrednih jedinica — lovišta,⁵ čiji regionalni raspored i nosioce prava upravljanja i korišćenja prikazuje tabela 3.

Tabela 3
LOVIŠTA

Narodna republika	Ukupno	Broj lovišta pod upravom			
		lovačkih organizacija	šumskih gazdinstava	posebnih uprava lovišta	šumarskih fakulteta i škola
Jugoslavija	2.510	2.240	253	14	3
Srbija	972	787	179	6	—
Od toga:					
Kosmet	88	62	25	1	—
Vojvodina	381	341	36	4	—
Hrvatska	775	746	27	2	—
Slovenija	441	435	—	6	—
Bosna i Hercegovina	166	140	24	—	2
Makedonija	111	97	13	—	1
Crna Gora	45	35	10	—	—

Lovačkim organizacijama (lovačkim društvima, sreskim, pokrajinskim i republičkim savezima lovačkih društava) dato je na upravljanje 89% svih lovišta.

⁵ Lovište obuhvata određenu lovnu površinu koja predstavlja zakruženu lovno-privrednu celinu čije granice treba da budu prirodne ili vidno obeležene.

Ova lovišta uglavnom obuhvataju područja poljoprivrednih zemljišta i manjim delom i područja šuma i šumskih zemljišta. U pretežnom delu ovih lovišta nastanjena je divljač niskog lova. Lovljenje divljači u lovištima lovačkih organizacija rezervirano je za članove organizacija koji njima upravljaju.

Lovišta kojima upravljaju šumska i lovna gazdinstva i posebne uprave lovišta obuhvataju gotovo isključivo područja šuma i šumskih zemljišta. U ovim lovištima se uglavnom gaji divljač visokog lova. Lovljenje divljači u ovim lovištima odobrava se pojedinačno registrovanim lovcima, u granicama odobrenog plana otstrela (ulova) i uz naplatu otstrelne takse.

Prosečna površina lovišta u Jugoslaviji danas iznosi oko 9.200 ha. Na prosečnim površinama lovišta narodnih republika dolazi do velikog otpuštanja. Na područjima gde je do oslobođenja vladao dominalni sistem lova (Vojvodina, Hrvatska bez Dalmacije i Slovenija), prosečna površina kreće se danas oko 5.200 ha, dok se na područjima bivšeg regalnog sistema lova (Srbija sa Kosmetom, Makedonija, Crna Gora, Bosna i Hercegovina i Dalmacija) ova površina kreće oko 14.000 ha. Velicina površine lovišta označava stepen intenziteta lovnog gazdovanja: manja površina indicira viši stepen razvoja lovstva. Istoriski uslovi na području bivšeg dominalnog sistema omogućili su postizanje višeg stepena razvoja lovne privrede.

U narodnim republikama na području na kome je vladao bivši regalni sistem lova nisu uloženi veći napor za intenziviranje lovstva putem formiranja većeg broja lovišta s manjim površinama.

Stanje zaštićene divljači

Statistički podaci o brojnom stanju divljači u lovištima^{*} manje su pouzdani nego ostali podaci o lovstvu (broj lovišta i njihove površine, broj otstreljene ili uhvaćene žive divljači, broj lovno-uzgojnih i lovno-tehničkih objekata, broj osoblja u lovištima itd.). Prikazivanjem trogodišnjeg proseka (1954—1956) brojnog stanja najmasovnijih i najvrednijih vrsta zaštićene divljači se donekle ublažava uticaj manje ili veće varijabilnosti ovih podataka (tabela 4).

Tabela 4
PROSEČNO STANJE DIVLJAČI U RAZDOBLJU 1954—1956

Narodna republika	Jelen		Divokoza	Medved	Tetreb	Srna	Zec	Fazan	Jarebica
	obični	lopatar							
	K o m a d a								
Jugoslavija	11.600	600	19.000	2.360	9.200	146	2.140	204	848
Srbija	1.530	130	1.000	320	1.900	19	1.178	45	382
Od toga:									
Vojvodina	1.480	130	—	—	—	9	470	27	155
Kosmet	—	—	700	150	500	3	150	—	80
Hrvatska	6.860	470	—	330	440	39	313	93	167
Slovenija	3.200	—	9.650	160	3.200	51	75	24	21
Bosna i Hercegovina	—	—	4.300	1.100	2.700	27	373	39	113
Makedonija	—	—	3.650	300	160	7	162	2	137
Crna Gora	10	—	400	150	800	3	39	1	9

Zaštićena divljač je teritorijalno neravnomerno rasprostranjena. Prilike u ovom pogledu pokazuju podaci o stepenu naseljenosti, odnosno prosečnom broju divljači na određenoj površini odgovarajućih staništa (tabela 5).

Tabela 5
BROJ DIVLJAČI NA 1.000 ha POVRŠINE LOVIŠTA

Narodna republika	Šumskih				Poljskih i 20% površine šumskih		Poljskih
	Jelen	Srna	Divo-koza	Medved	Zec	Fazan	
Jugoslavija	1,2	16,2	2,1	0,26	132,0	12,6	43,3
Srbija	0,7	8,6	0,4	0,15	188,0	7,1	57,7
Hrvatska	3,2	18,5	—	0,15	84,0	25,0	40,3
Slovenija	3,5	56,6	10,7	0,17	69,0	22,2	18,8
Bosna i Hercegovina	—	12,2	1,9	0,46	131,0	13,7	25,4
Makedonija	—	7,0	3,6	0,32	101,0	1,2	52,1
Crna Gora	0,01	5,0	0,6	0,25	62,0	1,6	2,0

Naročito je upadljiva neravnomernost rasprostranjenja sledećih vrsta divljači: jelen obični uopšte ne nastanjuje lovišta u Bosni i Hercegovini i Makedoniji, dok se nalazi u neznat-

^{*} Prikupljanje podataka o brojnom stanju zaštićene divljači u lovištima izvršeno je prvi put 1954. Otada se objavljuju podaci o brojnom stanju desetak najvrednijih i najmasovnijih vrsta zaštićene divljači visokog i niskog lova.

nom broju (počeci naseljavanja) na području uže Srbije, Crne Gore; jelen lopatar nastanjuje lovišta samo u Vojvodini i Hrvatskoj. Fazana nema na Kosmetu, dok ih u Makedoniji i Crnoj Gori ima vrlo malo.

Na 1.000 ha svih šumskih lovišta u Hrvatskoj ima 3,2 komada jelena, a u Srbiji samo 0,7 komada, što predstavlja vrlo nizak stepen naseljenosti jelenske divljači. Cinjenica da se oko 97% jelena u Srbiji nalazi koncentrisano u šumama Vojvodine, a gotovo svi jeleni u Hrvatskoj u šumama Slavonije i Baranje pokazuje vrlo neravnomernu odnosno neekonomičnu naseljenost ove divljači. Usled toga na svakih 1.000 ha površine šumskih lovišta Vojvodine ima 7,7 komada jelena ili 11 puta više od republičkog proseka, a u Slavoniji i Baranji oko 12 jelena ili 4 puta više od republičkog proseka. Neravnomernost u naseljenosti ostalih područja nije toliko posledica proizvodnih koliko istorijskih uslova razvoja lovstva, odnosno različitih sistema lova koji su vladali u prošlosti.

Jedan od zadataka u cilju daljeg razvoja racionalne lovne privrede je u tome da se izvrši dekoncentracija naročito jelenske divljači u područjima i lovištima s velikom naseljenošću. Neophodno je takođe da se izvrši naseljavanje kako jelena tako i ostale zaštićene divljači na odgovarajuća područja i staništa sa slabom naseljenošću, a naročito u ona južno od Dunava i Save koja su vrlo često potpuno prazna.

Veštačko gajenje zaštićene divljači

U posleratnom periodu utrošena su znatna sredstva za veštačko gajenje i naseljavanje zaštićene divljači. Najviše je u tom pravcu učinjeno na obnovi starih i izgradnji novih fazanerija. Poslednjih godina izgrađivani su objekti za veštačko odgajivanje u lovištima uhvaćenih mladunaca srna, jelena, divokoza i dr. namenjenih za naseljavanje odgovarajućih staništa putem etapnog prenošenja radi aklimatizacije i udomljavanja.

Od ukupnog kapaciteta fazanerija, više od 80% je izgrađeno u Srbiji (oko 48%) i Hrvatskoj (oko 33%). Kapaciteti fazanerija korišćeni su do 70%, a veštačko othranjivanje fazana u fazanerijama uspeva do 40%. Ukupno je u posleratnom periodu u fazanerijama proizvedeno oko 500.000 fazanskih jaja i veštačkim putem izleženo i othranjeno oko 200.000 fazana.

Rezultati korišćenja kapaciteta fazanerija i veštačkog gajenja fazana nisu srazmerni uloženi u investicijama u fazanerije (oko 200 miliona din.) i proizvodnim troškovima veštačkog gajenja fazana (oko 300 miliona din.).⁷ Osnovni fond fazana u lovištima nije veći od onog koji je posle rata veštački othranjen i pušten u lovišta (oko 200.000 komada). Do toga je došlo pre svega zbog nepotpunog korišćenja kapaciteta fazanerija, nedovoljno osvojenog procesa veštačkog ležanja i othranjivanja mladunaca, nedostatka stručnih kadrova, vanredne osetljivosti ove divljači na razna oboljenja i dr., kao i nepravilnosti veštački othranjenih fazana na život u slobodnoj prirodi, greškama lovne operative u izboru staništa za naseljavanje i nedovoljnom obezbeđenju potrebnih uslova za njihov opstanak i razmnožavanje u lovištima.

U zemlji su izgrađena 23 uzgajališta i prihvatilišta divljači visokog lova. U njima je veštački othranjivana uhvaćena mlada divljač radi prenošenja-naseljavanja na druga staništa.

U pogledu tehničkih objekata za uzgoj divljači i lov postoje dva različita područja. Jedno je područje bivšeg regalnog sistema lova s minimalnim, nedovoljnim brojem objekata, a drugo je područje bivšeg dominalnog sistema lova, gde je tehnička opremljenost lovišta zadovoljavajuća (tabela 6).

Tabela 6
TEHNIČKI OBJEKTI ZA GAJENJE DIVLJAČI I LOV

Vrsta objekta	Jugoslavija	Srbija	Hrvatska	Slovenija	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora
Lovačke kuće i kolibe	485	80	60	280	56	5	4
Hranilišta za divljač	6.180	990	2.385	2.600	152	43	10
Solišta	2.580	950	212	1.364	24	10	20
Pojilišta	1.530	207	616	650	57	—	—
Lovačke osmatračnice	1.780	414	281	800	285	—	—
Uzgajališta i prihvatilišta divljači*	23	8	5	10	—	—	—
Fazanerije* objekata	58	13	25	12	3	4	1
volijera	1.210	580	400	80	40	80	24
Lovački putevi i staze* u km	495	20	50	180	235	—	10

* Prikupljeni podaci od strane autora. Statistički podaci o ostalim objektima su delimično dopunjeni od autora na osnovu neposredno prikupljenih podataka od organizacija koje upravljaju lovištima.

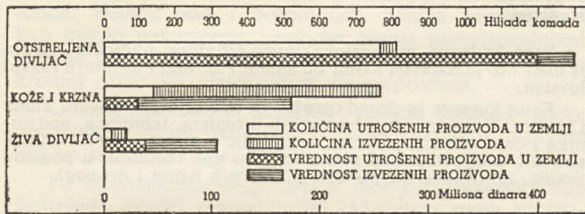
⁷ Troškovi proizvodnje po jednom othranjenom fazanu kretali su se između 1.000 i 3.000 din. Pri izračunavanju ukupnih troškova proizvodnje uzet je prosečni trošak od 1.500 din. po komadu.

Iskorišćavanje proizvoda lovstva*

Ostreljena (ulovljena) divljač je po vrednosti najveći i najznačajniji deo proizvoda lovstva. Pored toga, veliku vrednost predstavlja uhvaćena živa divljač namenjena izvozu i naseljavanju lovišta u zemlji, kao i vrednost koža, krzna i drugih proizvoda lovstva (grafikon br. 1).

Grafikon 1

GODIŠNJA KOLIČINA I VREDNOST ISKORIŠĆENIH PROIZVODA LOVSTVA (1954/56)

Ostreljene količine najmasovnijih i najvrednijih vrsta divljači niskog i visokog lova prikazane su kao i brojno stanje divljači u lovištima — u trogodišnjem proseku 1954—1956 (tabela 7).

Tabela 7

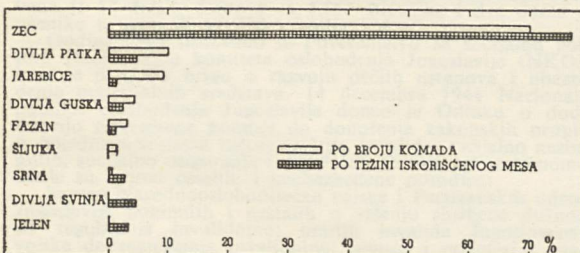
PROSEČAN GODIŠNJI BROJ OSTRELJENE-ULOVLJENE DIVLJACI U RAZDOBLJU OD 1954 DO 1956

Vrsta divljači	Jugoslavija	Srbija							Crna Gora
		ukupno	od toga:		Hrvatska	Slovenija	Bosna i Hercegovina	Makedonija	
			Kosmet	Vojvodina					
K o m a d a									
Jelen	848	167	—	167	485	196	—	—	—
Srna	4.925	300	—	276	512	3.967	128	7	11
Divokoza	501	8	6	—	—	456	30	3	4
Tetreb	296	12	5	—	4	261	15	—	4
Divlja svinja	1.796	74	24	40	523	532	145	511	11
Kuna	7.050	700	250	50	1.970	750	2.100	530	1.000
Hiljada komada									
Zec	605	346	41	102	81	35	58	75	8
Fazan	30	6,1	—	3,5	14,6	7,0	2,3	—	—
Jarebica	83	26,7	0,9	9,6	36,6	3,3	4,6	10,6	1,2
Divlja patka	90	41,0	2,5	22,9	20,0	2,5	10,5	10,0	6,0
Divlja guska	37	22,0	1,5	12,5	5,6	0,5	3,3	3,3	2,3
Šljuka	14	1,5	0,1	0,4	10,2	0,4	0,5	0,2	1,2

S obzirom da je na znatnom području lovišta osnovni fond mnogih vrsta divljači visokog i niskog lova daleko ispod stanišnog kapaciteta lovišta, to je ostrel tih vrsta divljači ili potpuno zabranjen ili sveden samo na najnužniji uzgojni ostrel.

Grafikon 2

UČEŠĆE NAJGLAVNIJIH VRSTA ZAŠTIĆENE DIVLJACI U GODIŠNjem PRINOSU (1954/56)

* O iskorišćavanju proizvoda lovstva postoje samo delimični podaci. Redovna statistička služba evidentira od 1954 samo podatke o količinama ostreljene divljači, a statistička služba spoljne trgovine evidentira od 1946 podatke o izvozu žive i ubijene divljači i njenih delova po broju odnosno težini i vrednosti. Nedostaju zvanični podaci o ukupno uhvaćenoj divljači i koliko je od toga preneto-naseljeno u druga lovišta, zatim koliko je proizvedeno veštačkim putem pojedinih vrsta divljači (fazana i sl.) i šta je dobijeno iskorišćavanjem delova divljači (koža, krzna i dr.).

Usled toga sadašnji broj ostreljene divljači, upoređen sa ukupnim brojnim stanjem divljači u lovištima, pokazuje kod većeg broja vrsta najvrednije i najmasovnije divljači takav intenzitet ostrela koji je rezultat niskog stanja ekonomije lovnog gazdovanja, odnosno vrlo niskog stepena privrednog razvoja lovstva.

Upoređenje jugoslovenskog proseka godišnjeg intenziteta ostrela za 7 najvrednijih i najmasovnijih vrsta zaštićene divljači, koji iznosi kod jelena 7,3%, divokoze 2,6%, tetreba 3,2%, srne 3,3%, zeca 28,2%, fazana 14,7%, i jarebice 9,8%, sa intenzitetom ostrela na području narodnih republika, pokazuje da je u Sloveniji, sem jelena i jarebica, intenzitet ostrela dvostruko veći od jugoslovenskog proseka i iznosi kod divokoza 4,7%; tetreba 8,1%; srne 7,8%; zeca 46,7% i fazana 29,2%. U ostalim narodnim republikama intenzitet ostrela je veći od jugoslovenskog proseka samo kod nekih vrsta divljači, i to: u Srbiji kod jelena (10,8%) i zeca (29,4%); Hrvatskoj kod fazana (15,7%) i jarebica (21,9%), Makedoniji samo kod zeca (46,3%) i Crnoj Gori samo kod jarebica (13,3%). U Bosni i Hercegovini je intenzitet ostrela svih vrsta divljači daleko ispod jugoslovenskog proseka.

Do ovakvih kretanja u intenzitetu ostrela dolazi, pored ostalog, i usled nedovoljnog preduzimanja mera za unapređenje lovstva u posleratnom periodu i neotklanjanja negativnog nasleđa iz prošlosti u pogledu gazdovanja lovištima.

Izvoz proizvoda lovstva

Živa i ubijena divljač kao i krzna i kože su značajni za izvoz (tabela 8).

Tabela 8

IZVOZ PROIZVODA LOVSTVA

(Godišnji prosek u razdoblju 1954—1956)

Vrsta proizvoda lovstva	Komada	Kilograma	Vrednost 000 din.
Živa divljač:			
Zec	16.100	—	67.455
Divlji golub	6.628	—	898
Ostale vrste	9.776	—	2.761
Ubijena divljač:			
Zec	—	112.668	18.371
Ostale vrste	—	93.787	15.179
Kože i krzna:			
Zeca	543.375	—	75.423
Kune	13.012	—	65.624
Ostale divljači	56.294	—	7.264
Ukupno			252.975

U izvozu zec učestvuje po vrednosti neuporedivo više od svih ostalih vrsta divljači. Pri tome je karakteristično da je poslednjih nekoliko godina izvoz živih zečeva i zečje kože u stalnom porastu (sem 1954), dok je izvoz ubijenih zečeva u opadanju. Ovakvo kretanje izvoza zečeva je povoljno.

Izvoz ostale ubijene divljači (jelena, srne, divlje svinje i dr.) je takođe u porastu.

Lovstvo i turizam*

Sa svojim lovištima divljači visokog lova, a naročito vanrednim kvalitetom trofeja podunavsko-posavskih jelena i retkim primericima medveda Jugoslavija je postala privlačna za inostrane lovce-turiste. Interesovanje je još više poraslo posle uspeha koji je naša zemlja postigla na međunarodnoj lovačkoj izložbi 1954 u Diseldorfu.

Mada lovni turizam predstavlja jedan od najrentabilnijih načina korišćenja divljači, pošto se prilikom ostrela pojedinih vrsta divljači visokog lova postižu vanredno povoljne cene, ipak je poslednjih nekoliko godina bio dozvoljen ostrel vrlo ograničenog broja primeraka inostranim lovcima-turistima. Za ostrel jednog jelena strani lovci su plaćali od 700 do 1.500, a u pojedinim slučajevima i preko 2.000 dolara, a za jednog medveda od 700 do 1.000 dolara.

Lovni turizam pruža visoke prihode ne samo lovstvu, već i turizmu, ugostiteljstvu i saobraćaju.

Lovačke organizacije

Neobično važan i značajan faktor za razvoj lovstva predstavljaju lovačka društva kojih ima 2.150 sa više od 100.000 članova-lovac. Lovačka društva su dobrovoljna udruženja građana-lovac koji se bave lovom kao sportom.

* Zbog nedostatka podataka o lovnom turizmu po vrsti, broju vrednosti ostreljene divljači ne može se detaljnije prikazati ovaj način korišćenja proizvoda lovstva.

Cilj lovačkih društava je da omogući svojim članovima sportsko lovljenje i da u lovištu koje im je dodeljeno vode pravilno lovno gazdovanje. Osnovni zadaci lovačkih društava su: lovno-stručno vaspitavanje članova koji treba da se pridržavaju odredaba Zakona o lovu, uputstava i naređenja narodne vlasti i lovačkih saveza; uzdizanje discipline i stručnog znanja svojih članova; gajenje divljači, uređenje i održavanje lovišta, pravilno lovljenje i drugo.

Lovačka društva upravljaju lovištima po odredbama Zakona o lovu i propisima donetim na osnovu Zakona.

Sva lovačka društva na području sreza obavezno su učlanjena u sreski lovački savez, a preko njega (u Vojvodini i Kosmetu preko saveza autonomnih jedinica) organizaciono su povezana s republičkim savezom lovačkih društava.

Svi savezi lovačkih društava narodnih republika su učlanjeni u Glavni lovački savez Jugoslavije.

Glavni lovački savez predstavlja i zastupa sve lovačke društvene organizacije pred saveznom organima narodne vlasti i prema inostranstvu, vodi politiku unapređenja lovstva; utiče na vođenje opšte lovne politike u Jugoslaviji, objedinjuje i usklađuje rad lovačkih društvenih organizacija u interesu izgradnje jedinstvenog savremenog sistema lovstva, daje nadležnim organima stručna mišljenja i predloge o pitanju lovstva, osniva i organizuje naučno-istraživačke ustanove za lovstvo i usmerava njihov rad, prikuplja i sređuje lovnu statistiku, saraduje sa ostalim privrednim organizacijama i ustanovama u oblasti lovstva itd.

Savezi lovačkih društava Hrvatske, Slovenije i Bosne i Hercegovine, kao i pokrajinski Savez lovačkih društava Vojvodine, osnovali su lovačke zadruge čiji je zadatak da snabdejavu svoje članove lovačkim priborom i opremom, da otkupljuju i plasiraju na domaćem i inostranom tržištu proizvode lovstva, naročito kože, krzna, ubijenu i živu divljač i dr.

Lovačke zadruge su pokazale u svom radu zadovoljavajuće rezultate. Osnivanjem lovačkih zadruga u svim narodnim republikama znatno bi se doprinelo boljem korišćenju proizvoda lovstva, koji sada u znatnom procentu ostaju neiskorišćeni.

Svih šest republičkih saveza lovačkih društava i Savez lovačkih društava Vojvodine izdaju mesečne lovačke časopise, a Glavni lovački savez Jugoslavije izdaje godišnji časopis »Lovačka revija«.

Tabela 9

BROJ LOVAČKIH ORGANIZACIJA I LOVACA*

Narodna republika	Lovačka društva	Broj registrovanih lovaca (1956)	Prosečan broj lovaca po jednom lovačkom društvu	Površina lovišta u ha po jednom lovcu	Broj lovaca na 1.000 muških stanovnika starijih od 20 godina
Jugoslavija	2.150	103.354	48	230	22
Srbija	724	51.755	71	156	25
Hrvatska	736	21.869	29	260	19
Slovenija	425	9.819	23	180	23
Bosna i Hercegovina	137	8.808	64	530	13
Makedonija	95	7.543	79	320	22
Crna Gora	33	3.560	104	310	34

* Iz godišnjeg izveštaja Glavnog lovačkog saveza FNRJ.

Prosečno najmanji broj lovaca imaju lovačka društva Slovenije, a najveći u Crnoj Gori. Od ukupnih lovni površina po narodnim republikama, najmanja površina lovišta dolazi prosečno na jednog lovca u Srbiji i Sloveniji, a najveća u Bosni i Hercegovini. U Bosni i Hercegovini je najmanji broj lovaca u odnosu na broj muških stanovnika starijih od 20 godina, i iznosi svega 1,3%, u Hrvatskoj taj procenat se povećava za 1,9%, dok u Srbiji, Sloveniji i Makedoniji iznosi približno od 2,2 do 2,5%. Najveći broj lovaca na 1.000 muških stanovnika ima Crna Gora — 3,4%.

Kadrovi

Broj kadrova za poslove lovno-tehničke pomoćne službe je mali i to predstavlja jednu od smetnji za brži i uspešniji razvoj lovstva.

Kroz kurseve je dosad prošlo svega oko 200 čuvara šuma i lovišta. Neznatan broj šumarskih inženjera, tehničara, nadzornika i čuvara šuma prihvata zaposlenje u struci lovstva; (status stručnih kadrova zaposlenih u lovstvu nije regulisan u pogledu zvanja, razvrstavanja, polaganja stručnih ispita i drugog).

Naučne ustanove

Pri rešavanju konkretnih zadataka vezanih za gajenje i naseļjavanje divljači pojedinih vrsta na nova staništa i određivanje boniteta i kapaciteta lovišta za pojedine vrste divljači, s obzirom na ekološke uslove i druge osobine staništa, lovnoj operativi pružaju sve veću pomoć naučne ustanove. Naučne ustanove bave se takođe ispitivanjem uzroka opadanja kvaliteta trofeja pojedinih vrsta divljači na pojedinim staništima; studijama makro i mikro ekonomike lovstva kao privredne delatnosti itd.

Glavni lovački savez osnovao je u tu svrhu 1955 Institut za naučna istraživanja u lovstvu.

Pored toga postoje odeljenja, otseci ili grupe u pojedinim institutima za šumarska istraživanja i na šumarskim fakultetima. Pri institutima za šumarstvo u Zagrebu i Ljubljani postoje odeljenja za lovna istraživanja, a pri Poljoprivredno-šumarskom fakultetu u Skopju — katedra za lovstvo i ekonomiku šumarstva sa grupom spoljnih saradnika Instituta u Beogradu.

Institut za naučna istraživanja u lovstvu izdaje svoj »Godišnjak«, u kome se objavljuju stručni i naučni radovi Instituta i njegovih spoljnih saradnika. Institut za šumarstvo i lovna istraživanja u Zagrebu izdao je niz stručnih radova i monografija o pojedinim vrstama divljači.

Perspektivni razvoj lovstva

Društvenim planom privrednog razvoja Jugoslavije od 1957 do 1961 predviđeno je da je u cilju unapređenja lovstva potrebno naročito raditi na poboljšanju uslova za gajenje divljači visokog lova i pernate divljači niskog lova, kao i na izgradnji stručnih kadrova za lovstvo, na izradi dugoročnih planova razvoja lovstva i na preduzimanju mera za učvršćenje i objedinjavanje naučno-istraživačke službe.

Na osnovu toga Glavni lovački savez Jugoslavije doneo je okvirni plan perspektivnog razvoja lovstva za lovišta kojima upravljaju lovačke organizacije (oko 80% svih lovni površina). Republički, pokrajinski i sreski savezi lovačkih društava, kao i lovačka društva izradili su takođe planove razvoja lovstva na svom području.

B. Š-a

ZAŠTITA DECE PALIH BORACA I ŽRTAVA FAŠISTIČKOG TERORA

Briga o deci boraca počinje od prvih dana Narodnooslobodilačkog rata. O deci na oslobođenoj teritoriji starali su se partizanski odredi i Narodnooslobodilački odbori, a u okupiranim gradovima — odbori Narodnooslobodilačkog fonda. Pomoć deci i porodicama boraca postavljala se kao merilo patriotizma i odnosa prema narodnooslobodilačkom pokretu. Obim i forme pomoći odgovarali su konkretnoj situaciji i materijalnim mogućnostima.

U toku rata bilo je najvažnije zaštititi decu od fizičkog uništenja od strane okupatora i njegovih saradnika i obezbediti im sklonište i ishranu i dati im najosnovniju pismenost.

Po oslobođenju zemlje bilo je oko 1,231.000 dece kojoj je trebalo pružiti pomoć, a 283.252 deteta palih boraca i žrtava fašističkog terora kojima je trebalo obezbediti smeštaj, sredstva za izdržavanje i zdravstvenu zaštitu. Porodicama palih boraca i žrtava rata, kao i drugim u toku rata nastradalim porodicama, dato je na ime pomoći u toku 1945/46 6.172,698.253 din. Samo za porodice i decu palih boraca izdato je 3.515,435.290 din. Docije se pristupilo školovanju i stručnom osposobljavanju ove dece, vaspitavanju, obezbeđenju zaposlenja, zaštiti imovine maloletnika i sl.

Briga o deci u toku Narodnooslobodilačkog rata

Jedinice Narodnooslobodilačke vojske i Partizanskih odreda Jugoslavije u svakoj prilici ukazivale su pomoć i pažnju deci — od spasavanja života, pomoći u hrani i odeći, do prihvatanja u jedinice, koje su se o njima starale. Znatan broj dece našao je u jedinicama Narodnooslobodilačke vojske svoj novi dom, roditeljsku ljubav i pažnju, a mnoga od njih su dala i svoje živote kao kuriri i borci Narodnooslobodilačke vojske. Ima mnogo primera humanog odnosa građana prema deci koja su bila izložena ustaškom i četničkom teroru. Ovakvo raspoloženje i aktivnost građana usmeravali su odbori Narodnooslobodilačkog fonda na neoslobođenoj i narodnooslobodilački odbori na oslobođenoj teritoriji zemlje.

Jačanjem narodnooslobodilačkog pokreta i formiranjem prvih narodnooslobodilačkih odbora briga o nezbrinutoj deci i porodicama boraca, a posebno o deci palih boraca, postala je organizovanija i dobila svoju pravnu osnovu.

Posle formiranja AVNOJ-a 1942 preduzete su šire i obimnije mere i akcije za rešavanje socijalnih problema na oslobođenoj i neoslobođenoj teritoriji. U instrukcijama koje je AVNOJ uputio narodnim odborima o zadacima u oblasti socijalnog staranja ukazuje se i na potrebu osnivanja domova za decu koja su izgubila roditelje i podvlači značaj vaspitnog i obrazovnog rada u ovim domovima.

Prvi domovi za decu boraca iz Banije i Korduna osnovani su 1942 u Drvaru. Iste godine formiran je i dom u selu Farkašiću, u Lici, kapaciteta za 300 dece, zatim u Bihacu dom za zaštitu majki i odojčadi. U 1943 organizovano je više dečjih domova na teritoriji Korduna, Gorskog Kotara, Hrvatskog Primorja i Slavonije. U Sloveniji su dečji domovi imali i organizovanu zdravstvenu zaštitu. U mnogim domovima bile su otvorene i škole.

Posle oslobođenja Dalmacije, pod patronažom VIII Korpusa Narodnooslobodilačke vojske i Partizanskih odreda Jugoslavije, organizovan je grupni dečji dom, kapaciteta za oko 1.000 štićenika, kao i dom za majke i odojčad. Krajem 1943. na oslobođenoj teritoriji Bosne i Hercegovine i Hrvatske osnovano je 57 dečjih domova sa 5.053 štićenika i dva doma za učenike u privredi sa 300 učenika i dr.¹

Godine 1943 osnovano je Poverništvo za socijalnu politiku Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije (NKOJ), koje je preuzelo brigu o razvoju dečjih ustanova i obezbeđenje materijalnih sredstava. 14. decembra 1944. Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije doneo je Odluku o dodeljivanju privremene pomoći do donošenja zakonskih propisa o pojedinim vrstama zaštite (zaštite invalida, socijalno nezbrinutih, socijalno osiguranje i sl.). Prema Odluci, pravo na pomoć imale su, pored ostalih, i neobebeđene porodice:

boraca Narodnooslobodilačke vojske i Partizanskih odreda Jugoslavije poginulih i nestalih u vršenju službene dužnosti do regulisanja invalidnine; umrlih invalida Jugoslovenske vojske do regulisanja invalidnine; boraca i podoficira Jugoslovenske vojske koji se nalaze na vojnoj dužnosti u NOV; žrtava fašističkog terora ubijenih od okupatora ili na drugi način umrlih za vreme Narodnooslobodilačkog rata (član 1 Uputstva za izvršenje odluka NKOJ-a).²

Po svršetku rata bilo je oko 1,231.000 dece kojoj je trebalo pružiti pomoć. Od toga je bilo 300.000 dece bez jednog

ili oba roditelja. Prema rezultatima popisa³ u 1946 bila su 283.252 deteta palih boraca i žrtava fašističkog terora kojima je trebalo obezbediti sredstva za izdržavanje i školovanje, a velikom broju i novu porodicu.

Na rešavanju problema zaštite dece palih boraca i žrtava rata angažovala se čitava društvena zajednica, pre svega organi narodne vlasti, Jugoslovenska narodna armija, političke i društvene organizacije, naročito Antifašistički front žena, Narodna omladina i Crveni krst.

Pored prava na materijalnu pomoć, naročito značajan oblik zaštite dece bilo je smeštanje u dom.

Oslobođenjem Srbije i dolaskom organa Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije u Beograd stvorene su šire mogućnosti za organizovan i sistematski rad na zbrinjavanju dece palih boraca i žrtava fašističkog terora. Već u novembru 1944. Poverništvo socijalnog staranja Demokratske Federativne Jugoslavije osnovalo je u Srbiji veći broj dečjih domova za smeštaj 4.880 dece palih boraca i žrtava fašističkog terora iz Crne Gore, Sandžaka, Srbije i istočne Bosne. Decembra 1944. osnovano je 26 dečjih domova i nekoliko dečjih kolonija u Banatu (AP Vojvodina), u kojima je smešteno 13.900 dece palih boraca i žrtava fašističkog terora. Domovi su organizovani prema uzrastu — posebno za preškolsku decu, učenike osnovnih škola, učenike srednjih škola i učenike u privredi. Neposrednu brigu o radu ovih ustanova vodila su poverništva socijalne politike okružnih narodnih odbora, a materijalna sredstva za izdržavanje domova, školovanje i zdravstvenu zaštitu dece obezbeđivalo je Poverništvo socijalne politike.

Početkom 1945 otvoreno je još 16 privremenih domova u Bačkoj (AP Vojvodina) za smeštaj dece palih boraca i žrtava fašističkog terora iz Hrvatske. Iste godine zbrinuta su deca iz t. zv. izbegličkih domova iz Trstenika, Ravаницe, Koviljače, Mataruške Banje i dr., među kojima je bila većina dece žrtava ustaškog terora u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.

Pored dece koja su u toku 1944 i početkom 1945 smeštena u domove i kolonije, mnoga deca bolesna od tuberkuloze, trahoma, mikoze i drugih zaraznih bolesti smeštena su u specijalne dečje bolnice i oporavišta koja su u tu svrhu formirana.⁴

Zbrinjavanje dece palih boraca i žrtava fašističkog terora posle oslobođenja

Posle oslobođenja cele jugoslovenske teritorije 1945, briga o deci palih boraca, ratnoj siročadi, kao i ratom nastradalim porodicama, postala je sastavni deo opštih napora za obnovu i izgradnju zemlje.

Broj dečjih ustanova bio je nedovoljan i s malim inventarom, a hiljade dece je bilo još nezbrinuto. Republički, okružni i sreski narodni odbori, pomognuti od naroda, otvaraju domove, smeštaju decu kod porodica ili ih prebacuju u krajeve koji su imali povoljnije uslove. U Bosni i Hercegovini 1945 osnovano je 30 dečjih domova sa 5.600 štićenika, a preko 20.000 dece smešteno je u porodice. Veći broj dece iz ove Republike poslat je na prehranu u Vojvodinu. Iste godine u Hrvatskoj su otvorena 92 dečja doma sa 8.980 štićenika, zatim 7 dečjih kolonija sa 6.000 štićenika, 6 domova učenika u privredi i 25 internata za srednjoškolsku omladinu, kapaciteta 4.500 štićenika.⁵ Pored toga, formirana su 3 doma za vaspitno-zapuštenu decu, a razvijali su se i drugi oblici zbrinjavanja i pomoći deci.

U celoj zemlji krajem 1945 bila su 253 dečja doma sa 28.687 štićenika, 80 domova za srednjoškolsku omladinu sa 9.290 štićenika, 7 domova za defektnu decu sa 585 štićenika, 16 domova učenika u privredi sa 1.025 učenika, 120 dečjih obdaništa sa 6.571 štićenikom, 6 dečjih bolnica za TBC i mikoze sa 320 postelja, 12 oporavišta i letovališta sa 1.895 postelja. (Većina dece smeštene u ovim ustanovama bila su deca palih boraca i žrtava fašističkog terora.)

Porodicama palih boraca i žrtava fašističkog terora, kao i drugim u toku rata nastradalim porodicama, i za izdržavanje dečjih domova i materijalno obezbeđenje dece palih boraca u toku 1945/46 izdato je 6.172,698.253 din. Samo za porodice i decu palih boraca izdato je 3.515,435.290 din.⁶ (nema odvojenih podataka za decu).

Godine 1946 izvršene su znatne izmene u organizaciji dečje zaštite upopšte, te i zaštite dece palih boraca i žrtava fašističkog terora. Organi socijalnog staranja nastojali su

¹ Popis je organizovao Komitet za socijalno staranje tokom 1946. — Podaci uzeti iz izveštaja Komiteta socijalnog staranja DFJ (Arhiva Sekretarijata za socijalnu politiku i komunalna pitanja SIV-a).

² Iz izveštaja Komiteta socijalnog staranja DFJ, 1945/46.

³ Iz izveštaja Komiteta socijalnog staranja DFJ, 1945/46.

⁴ Sredstva dodeljena u 1945/46 računata su po vrednosti dinara u toj budžetskoj godini.

da se što veći broj dece palih boraca i žrtava fašističkog terora uključi u redovne škole, a starija deca na zanate i direktno u privredu.

Zakonski propisi o zaštiti dece palih boraca i žrtava fašističkog terora

Ustavom je proklamovano načelo o posebnoj brizi države o deci (član 24), deci palih boraca i žrtava fašističkog terora (član 35). Zakon o ratnim vojnim invalidima i drugi propisi invalidskog zakonodavstva, kao i propisi socijalnog zakonodavstva, zasnovani na ovom načelu, garantovali su deci određena prava.

Opšti privredni i društveni razvoj zemlje omogućio je proširenje prava dece palih boraca i unapređenje dečje zaštite. U razdoblju 1946—1958 izvršene su znatne izmene u Zakonu o ratnim vojnim invalidima i u drugim propisima socijalnog zakonodavstva.

Zakon o ratnim vojnim invalidima⁷ od 1. septembra 1957 i Uredba o posebnom dodatku za školovanje dece palih boraca⁸ od 1. januara 1958 znatno su poboljšali pravni i materijalni položaj dece palih boraca. Uredba o dodacima na decu⁹, Zakon o stipendijama¹⁰ kao i Zakon o penziskom osiguranju¹¹ takođe su garantovali deci određena prava.

Prema invalidskom zakonodavstvu, deca palih boraca imaju pravo:

- na invalidninu u visini od 1.200 din. po poginulom roditelju. Ovo pravo uživaju sva bračna i vanbračna deca, usvojena deca i pastorčad čiji su roditelji, odnosno jedan od roditelja poginuli, umrli ili nestali kao aktivni borci i učesnici u NOB;

- na materijalno obezbeđenje putem invalidskog dodatka koji je uslovljen određenim imovinskim cenzusom. Visina dodatka kreće se od 1.000 do 6.500 din.;

- na dečji dodatak po propisima o dodacima na decu radnika i službenika, socijalnih osiguranika;

- na ortopedsku pomagala;

- na rehabilitaciju pod istim uslovima kao i lični vojni invalidi;

- na povlasticu u visini od 75% na vožnju železnicom ili autobusom jedanput godišnje po privatnom poslu i jedanput godišnje za obilazak grobova poginulih roditelja;

- na zdravstvenu zaštitu ako uživaju invalidski odnosno dečji dodatak.

Posebno su zaštićena deca bez oba roditelja i deca koja su na školovanju. Deca bez oba roditelja imaju pravo da istovremeno primaju invalidski i dečji dodatak u nesmanjenom iznosu.

Deca koja su na redovnom školovanju ili stručnom osposobljavanju imaju pravo na poseban dodatak za školovanje, koji ima karakter stipendije. Visina posebnog invalidskog dodatka za školovanje zavisi od imovinskog stanja deteta i živog roditelja, vrste škole i uslova školovanja (tj. da li se dete školuje u mestu svog stalnog prebivališta ili van mesta svog stalnog prebivališta odnosno prebivališta roditelja ili staraoca) i kreće se od 6.000 do 10.000 din.

Deca palih boraca i žrtava fašističkog terora imaju pravo na porodičnu penziju za poginulog roditelja koji je neposredno pre odlaska u NOB bio u radnom odnosu, bez obzira na dužinu radnog staža. Visina penziskog osnova za pomenuta lica ne može biti niža od X osigurančkog razreda, koji iznosi 11.900 din.

Deci palih boraca i žrtava fašističkog terora pružaju se povoljniji uslovi u pogledu godina starosti pri ostvarivanju prava na dodatak na decu. Uredba o dodacima na decu (član 16 stav 2) daje mogućnost deci palih boraca i žrtava fašističkog terora koja nisu na vreme (tj. do 15 godine starosti) završila redovno osmogodišnje školovanje da dodatak na decu dobijaju do kraja školovanja. Povoljniji uslovi u pogledu godina starosti predviđeni su i za decu palih boraca i žrtava fašističkog terora koja se nalaze u srednjim stručnim školama pri ostvarivanju prava na dodatak na decu (član 17 Uredbe o dodatku na decu). Ova deca imaju prednost prilikom dobijanja stipendije odnosno smeštaja u domove i internate. Razliku između visine dečjih primanja i visine izdržavanja u domovima plaćaju narodni odbori iz svojih budžeta.

Osnovni zakon o starateljstvu stavlja decu palih boraca i žrtava fašističkog terora pod posebnu zaštitu društvene zajednice. Deca bez oba roditelja stavljena su pod starateljstvo. Ovim je obezbeđena zaštita ličnih i materijalnih interesa maloletnika. Tako su starateljski organi izvršili popis i procenu imovine maloletnika, a u nekoliko hiljada slučajeva pokrenuli ostavinske rasprave. Samo u Bosni i Hercegovini pokrenuto je oko 3.000 ostavinskih rasprava i većina ih je pozitivno rešena u korist dece.

Prava dece žrtava fašističkog terora regulisana su propisima koje donose narodne republike. Ona takođe imaju pravo na materijalno obezbeđenje, dodatak na decu, na pomoć za školovanje pod istim uslovima kao i deca palih boraca.

Školovanje dece palih boraca

Krajem 1957 društvena zajednica se starala o 92.589 dece palih boraca i žrtava fašističkog terora. Od toga je 58.353 deteta palih boraca i 34.236 dece žrtava fašističkog terora. Na školovanju se nalazi 62.768 dece (tabela 1 i 2).

Tabela 1
DECA PALIH BORACA*

Narodna republika	Pohađa škole						
	Ukupno dece	Svega	Osnovne i osmogodišnje škole	Skraćeno školovanje	Zanat	Srednje škole	Fakultet, visoke i više škole
Ukupno	58.353	52.031****	24.757	2.890	9.178	13.531	1.334
Srbija	22.179	14.118	8.077	78	2.172	2.899	551
Hrvatska	14.591	12.038	5.458	1.482	2.264	2.410	424
Slovenija	6.923	5.822	3.015	42	1.427	1.108	230
Bosna i Hercegovina**	10.820	17.180	6.515	1.072	3.150	6.338	105
Makedonija	1.887	1.463	842	215	68	314	24
Crna Gora***	1.963	1.410	850	1	97	462	—

* Stanje krajem 1957.

** Stanje u septembru 1956.

*** Podaci o školovanju uzeti su zajedno za decu palih boraca žrtava fašističkog terora.

**** Na kursovima su bila 183 deteta, nepoznato 158.

Tabela 2
DECA ŽRTAVA FAŠISTIČKOG TERORA*

Narodna republika	Pohađa škole						
	Ukupno dece	Svega	Osnovne i osmogodišnje škole	Skraćeno školovanje	Zanat	Srednje škole	Fakultet, visoke i više škole
Ukupno	34.236	10.777***	3.687	895	2.266	2.876	844
Srbija	6.086	3.888	1.334	19	771	1.283	372
Hrvatska	6.022	4.953	1.441	896	1.091	1.146	379
Slovenija	1.661	1.327	595	12	360	284	76
Bosna i Hercegovina**	19.627						
Makedonija	421	326	141	67	20	81	17
Crna Gora	419	283	176	1	24	82	—

* Stanje krajem 1957. Podaci za Bosnu i Hercegovinu i Crnu Goru sa stanjem u septembru 1956.

** Podaci o školovanju dati su na tabeli o deci palih boraca.

*** Na kursovima je bilo 48 dece, nepoznato 61.

Deca palih boraca i žrtava fašističkog terora uključuju se obično u škole koje najviše odgovaraju njihovim sklonostima. Međutim, zbog nedovoljnog broja škola u onim krajevima gde ima najviše ovakve dece, o tome se nije uvek moglo voditi računa. U Bosni i Hercegovini, Sandžaku, nekim krajevima južne Srbije gde je mreža škola bila najnerazvijenija, izvestan broj dece ostao je nepismen. Godine 1952 i 1953, na inicijativu Saveza boraca Jugoslavije, pokrenuta je akcija za okupljanje ove dece u posebne centre ili posebna odeljenja pri redovnim osmogodišnjim školama. Deca su u skraćenom roku završavala osmogodišnje školovanje, a docnije su upućivana na zanate i srednje stručne škole. Ovom akcijom obuhvaćeno je preko 7.500 dece u zemlji. U početku su se neki srezovi orijentisali samo na skraćeno školovanje za svu preraslu decu bez obzira na godine starosti i druge uslove potrebne za intenzivan rad u školi. Izvestan broj dece, koja su završila skraćeno školovanje, nije postigao željeni rezultat u višim školama, jer nije mogao da prati nastavu. Školske 1956/57 skraćenim školovanjem obuhvaćena su, po pravilu, deca do 16 godina, dok su starija deca uključena u privredu, a stručno se osposobljavaju na raznim kursovima. Tokom 1957 u privredu se uključilo preko 2.000 prerasle dece palih boraca i žrtava fašističkog terora. Radni kolektivi i organi

⁷ Službeni list FNRJ, br. 51/57.

⁸ Službeni list FNRJ, br. 3/58.

⁹ Službeni list FNRJ, br. 36/55; vidi »Dodatak na decu«, »Jugoslovenski pregled«, 1957, st. 103—105 (1—3).

¹⁰ Službeni list FNRJ, br. 1/56; vidi »Stipendije«, »Jugoslovenski pregled«, 1957, str. 444—446 (64—66).

¹¹ Službeni list FNRJ, br. 1/57; vidi »Penzisko osiguranje«, »Jugoslovenski pregled«, 1958, str. 39—42 (1—4).

društvenog samoupravljanja u privrednim organizacijama pokazali su puno spremnosti da ovu decu prihvate i pomognu u daljem stručnom osposobljavanju.

Pored školovanja u redovnim školama, znatan broj dece palih boraca i žrtava fašističkog terora uključivao se u vojne škole i akademije. Samo u 1957 na vojne škole i akademije primljeno je oko 650 dece palih boraca i žrtava fašističkog terora.

Smeštaj dece

Krajem 1957 u dečjim domovima i internatima (bez studentskih domova) bila su smeštena 13.822 deteta palih boraca i žrtava fašističkog terora. U tuđim porodicama, uz naplatu troškova izdržavanja, smeštena su 6.023 deteta, a u svojim porodicama i porodicama bližih srodnika i staralaca 62.797 dece. S obzirom da je veći broj ove dece školske 1956/57 završio osmogodišnje škole i produžio školovanje u gradskim centrima na srednjim školama, uložena su znatna sredstva za izgradnju i adaptaciju novih internata i domova. Prema nepotpunim podacima o izvršenju plana investicija u socijalnim ustanovama, za izgradnju internata u 1957 uloženo je 280.000.000 din. i izgrađen kapacitet za smeštaj 800 dece.

Posebno su zaštićena deca bez oba roditelja; ona imaju prvenstvo prilikom smeštaja u socijalne ustanove. Krajem 1957 od 12.587 dece palih boraca i žrtava fašističkog terora bez oba roditelja u socijalnim ustanovama je bilo smešteno 61,7%, dok su ostala smeštena u porodicama.

Ostali vidovi brige o deci

Zajednica je uložila velike napore za materijalno obezbeđenje i druge vidove zaštite, u prvom redu za vaspitanje i školovanje dece, poboljšanje njihovog zdravstvenog stanja, bolje uslove smeštaja, obezbeđenje letovanja i odmora dece. Pored organa vlasti i političkih i društvenih organizacija, na zaštiti dece palih boraca i žrtava fašističkog terora široko su se angažovali organi društvenog samoupravljanja, kao i građani.

U zaštiti dece palih boraca i žrtava fašističkog terora postignuti su značajni rezultati. Od 283.252 deteta evidentirana krajem rata, preko 190.000 dece se osamostalilo za život.¹² Mnoga deca, naročito starije generacije, posvetila su se pozivu vaspitača i nastavnika i predano rade u istim onim ustanovama u kojima su doskora bila štićenici. Oni su dobri stručnjaci i aktivni društveni radnici u organima društvenog samoupravljanja, u rukovodstvima omladinskih i drugih organizacija. I pored ogromnih teškoća i velikog broja nezbrinute dece posle rata, angažovanjem svih društvenih snaga uspešno su savladivane vaspitne i druge teškoće.

Obezbeđenje sredstava za izdržavanje dece palih boraca

Osnovna sredstva za materijalno obezbeđenje i školovanje dece palih boraca i žrtava fašističkog terora obezbeđuju se saveznim budžetom, republičkim budžetom i budžetima narodnih odbora. Deo sredstava dale su pojedine društvene organizacije, u prvom redu Savez boraca i Savez ratnih vojnih invalida, Crveni krst, pojedina privredna preduzeća i zemljoradničke zadruge.

Sve do 1952 troškovi za izdržavanje dece palih boraca i žrtava fašističkog terora podmirivani su iz sredstava Saveznog i republičkih budžeta. Saveznim budžetom obezbeđuju se sredstva po Zakonu o ratnim vojnim invalidima (invalidnina i invalidski dodatak), a penzije i dodaci na decu iz Fonda socijalnog osiguranja. Sredstva za decu žrtava fašističkog terora obezbeđena su budžetima narodnih republika.

Decentralizacijom poslova iz oblasti socijalne zaštite dece i omladine obezbeđenje sredstava za školovanje dece prešlo je na narodne republike odnosno sreske i opštinske narodne odbore. Većina sreskih narodnih odbora donela je odluku o pomoći za izdržavanje i školovanje ove dece. Troškove smeštaja i izdržavanja dece palih boraca i žrtava

fašističkog terora u domovima narodni odbori plaćali su u celosti ili delimično. Tako je krajem 1957 preko 75% dece dobijalo materijalnu pomoć društvene zajednice.¹³

Za decu palih boraca i žrtava fašističkog terora u 1957 dodeljeno je 3.645.000.000 din. iz Saveznog budžeta, budžeta republika i budžeta narodnih odbora. Međutim, utrošena sredstva su znatno veća, ali se ne mogu evidentirati, jer su neka preduzeća dodeljivala stalne stipendije deci svojih poginulih radnika ili im davala povremene novčane pomoći. Savez boraca Narodnooslobodilačkog rata, školski odbori, Crveni krst Jugoslavije i druge društvene organizacije takođe su na razne načine i u različitim vidovima pomagali ovu decu.

Od 1 januara 1958 stupila je na snagu Uredba o posebnom invalidskom dodatku za školovanje dece palih boraca. Ovom Uredbom sredstva za izdržavanje dece palih boraca obezbeđuju se Saveznim budžetom. Za dodatak za školovanje dece palih boraca Saveznim budžetom za 1958 obezbeđena su sredstva u iznosu od 1.280 miliona din. Narodni odbori i saveti za socijalnu zaštitu, kao organi starateljstva i dalje se staraju o vaspitanju ove dece, poboljšanju zdravstvene zaštite i obezbeđivanju što povoljnijih uslova za njihov život.

Uloga organizacija boraca

Zaštiti dece palih boraca i žrtava fašističkog terora znatno je doprineo Savez boraca Narodnooslobodilačkog rata Jugoslavije, kao i Savez ratnih vojnih invalida Jugoslavije. Od osnivanja Saveza boraca (1946) na svim kongresima, plenumima i širim sastancima znatna pažnja je posvećivana zaštiti dece. Najvažnije odluke u tom pogledu doneo je III Kongres Saveza boraca Narodnooslobodilačkog rata Jugoslavije. Otada se prišlo konkretnijem rešavanju problema zaštite dece palih boraca i žrtava fašističkog terora i široj mobilizaciji lokalnih organa vlasti i drugih organa i organizacija.

Pri Centralnom odboru, glavnim i sreskim odborima Saveza boraca postoje posebne komisije za brigu o deci palih boraca i žrtava fašističkog terora. Na ostvarivanju zakonskih prava ove dece i zaštiti njihove imovine, komisije najtešnje sarađuju sa organima starateljstva narodnih odbora, Upravom za invalidska i boračka pitanja, zavodima za socijalno osiguranje i dr. Sa organima školstva, upravnim odborima škola i socijalnih ustanova, kao i drugim institucijama i organizacijama, komisije takođe sarađuju na vaspitavanju, daljem usmeravanju razvitka ove dece prilikom izbora poziva i uključivanja u život.

Savez boraca Jugoslavije aktivno je sarađivao pri izradi zakonskih propisa u oblasti zaštite dece palih boraca i žrtava fašističkog terora. Sem toga, Savez boraca je radio na organizovanju zdravstvene zaštite dece, pružao je pomoć u organizovanju letovanja, pomoć deci pri savladivanju nastavnog gradiva. Organizacije Saveza boraca bile su inicijator i glavni nosilac akcije skraćenog školovanja prerasle dece za školu i preuzele su plaćanje troškova oko izdržavanja ove dece. Pri Centralnom odboru Saveza boraca osnovan je Fond za školovanje dece palih boraca, koji je dobijao sredstva od viška prihoda Jugoslovenske lutrije. Od 1952/53 školske godine iz Fonda za školovanje dece palih boraca dobijalo je stipendije prosečno godišnje oko 1.200 dece. Iz Fonda za školovanje dece izdato je: 1953, 1954, 1955 i 1956 po 60.000.000, a 1957 i 1958 po 88.000.000 din.

U toku 1957 i 1958 Savez boraca je dodelio pomoć nekim srezovima Bosne i Hercegovine za školovanje dece palih boraca i žrtava fašističkog terora u ukupnom iznosu od 125.000.000 din.

Od ukupnih sredstava 10% se izdvaja u Fond zdravstvene zaštite.

Organizacije Saveza boraca Narodnooslobodilačkog rata Jugoslavije, pored brige o materijalnom obezbeđenju dece palih boraca i žrtava fašističkog terora, vaspitavaju ovu decu na tradicijama Narodnooslobodilačkog rata i utiču na formiranje njihove ličnosti.

S. J.

¹² Ne raspolaze se tačnim podacima koje su sve škole i zanate ova deca završila i u kojoj oblasti društvene delatnosti ona danas rade.

¹³ Iz izveštaja Sekretarijata za socijalnu zaštitu SIV-a 1957.

USTANOVE ZA STARE I NESPOSOBNE

Ustanove za stare i nesposobne pružaju štičenicima smestaj, opskrbu, zdravstvenu zaštitu i potrebnu negu. One takođe nastoje da svojim štičenicima stvore neophodne uslove za društveni i kulturno-zabavni život. U ustanovama se sprovodi radna terapija, jer se štičenicima omogućava da se bave zanatima. Ustanove imaju za cilj da stvore takve uslove koji će starim i nesposobnim licima nadoknaditi odsustvo porodice i obezbediti im pristojan i aktivan život.

Ustanove za stare i nesposobne mogu osnivati narodni odbori, samoupravne ustanove, privredne i društvene organizacije, zatim republička izvršna veća i izvršna veća autonomnih jedinica. Ove ustanove se mogu osnivati samo ako su ispunjeni uslovi (prostori, higijenski uslovi, kadrovi i dr.).

Osnivanje, organizacija, rad i finansiranje ovih ustanova regulisani su propisima narodnih republika. U Srbiji, Sloveniji i Makedoniji doneti su posebni zakoni o socijalnim ustanovama.¹

Svaka socijalna ustanova ima svoja pravila koja sadrže odredbe o organizaciji, zadacima i radu ustanove. Pravila donosi osnivač ustanove.

Ustanovom za stare i nesposobne upravlja upravni odbor i upravnik ustanove. Upravni odbor rešava o svim važnijim pitanjima rada ustanove. Članove upravnog odbora imenuje osnivač iz reda građana, predstavnika radnog kolektiva i predstavnika samih štičenika.

Štičnici se primaju u socijalnu ustanovu po odluci upravnog odbora, kome se podnosi zahtev za prijem odnosno otpust iz ustanove. Ovaj zahtev mogu podneti lica koja žele da budu primljena u ustanovu odnosno njihovi staraoci, zatim državni organi, ustanove, privredne i društvene organizacije, kao i pojedini građani.

U maju 1958² u zemlji su bile 102 ustanove za stare i nesposobne sa 8.990 mesta i 8.353 štičenika. Najviše ustanova je bilo u Hrvatskoj i Sloveniji (tabela 1).

Tabela 1
USTANOVE, ŠTIČENICI I KAPACITET

Narodna republika	Ustanove	Kapacitet	Štičnici
Jugoslavija	102	8.990	8.353
Srbija (svega)	25	1.717	1.548
Vojvodina	17	1.380	1.264
Kosmet	1	50	36
Hrvatska	35	3.372	3.149
Slovenija	30	3.104	2.962
Bosna i Hercegovina	6	438	407
Makedonija	5	294	231
Crna Gora	1	65	56

Ima nekoliko vrsta ovih ustanova: za stare i pokretne, za nesposobne i vezane za postelju, za penzionere. Ovakvom odvajanju štičenika teži se i u mešovitim ustanovama stvaranjem posebnih odeljenja.

Pol i starost štičenika. — Od 8.353 štičenika u socijalnim ustanovama za stare i nesposobne u 1958 bilo je 3.809 muških i 4.544 ženska štičenika. Neke od ovih ustanova namenjene su samo ženama.

¹ Nadležnost za donošenje propisa o socijalnim ustanovama preneti je na narodne republike Uredbom o donošenju republičkih propisa o organizaciji, upravljanju i finansiranju socijalnih ustanova — »Službeni list FNRJ«, br. 54/53.

² U maju svake godine prikupljaju se statistički podaci o socijalnim ustanovama, s tim što se rashodi uzimaju za prethodnu godinu. Svi podaci u informaciji prikazuju stanje u maju 1958.

Najveći broj štičenika u ovim ustanovama su lica starija od 65 godina, tj. preko 62% od ukupnog broja (tabela 2).

Tabela 2
ŠTIČENICI PO GODINAMA STAROSTI

Narodna republika	Ukupno	Grupe starosti				
		do 50	51 do 55	56 do 60	61 do 65	preko 65
Jugoslavija	8.353	885	486	682	1.089	5.211
Srbija (svega)	1.548	194	94	133	175	952
Vojvodina	1.264	169	83	106	142	764
Kosmet	36	5	2	3	2	24
Hrvatska	3.149	255	201	261	580	1.852
Slovenija	2.962	347	156	204	264	1.991
Bosna i Hercegovina	407	68	28	62	53	196
Makedonija	231	20	7	16	17	171
Crna Gora	56	1	—	6	—	49

Bračno stanje. — Najveći broj štičenika, 3.695, neoženjeni su odnosno neudati (muških 1.758 i ženskih 1.937). Udovaca i udovica ima 3.614 (muških 1.425 i ženskih 2.189), oženjenih odnosno udatih 549 (muških 331 i ženskih 218), a razvedenih 495 (muških 295 i ženskih 200).

Razlog smeštaja štičenika u ustanove. — Stari i nesposobni smeštaju se u ustanove uglavnom zbog nedostatka potrebne nege kod kuće, nedovoljnih sredstava za izdržavanje, telesne mane i duševne zaostalosti. Gotovo 50% štičenika smešteno je u ustanove zbog nedovoljnih sredstava za izdržavanje, a zbog nedostatka potrebne nege kod kuće oko 25% štičenika.

Raniji socijalni položaj štičenika. — Prema ranijem socijalnom položaju štičnici su radnici, službenici, poljoprivrednici, slobodne profesije, zanatlije i ostali. Na radnike i službenike dolazi oko 25% štičenika. Najveći broj štičenika nalazi se u grupi »ostali« (više od 50% od ukupnog broja), u koju spadaju štičnici koji nisu pripadali navedenim grupama, naprimer domaćice, lica bez profesije i slično (tabela 3).

Tabela 3
ŠTIČENICI PREMA RANIJEM SOCIJALNOM POLOŽAJU

Narodna republika	Ukupno	Radnici	Službenici	Poljoprivrednici	Zanatlije	Slobodne profesije	Ostali
Jugoslavija	8.353	1.824	417	957	311	183	4.661
Srbija (svega)	1.548	234	69	289	74	21	861
Vojvodina	1.264	216	57	201	62	11	717
Kosmet	36	2	1	24	—	—	9
Hrvatska	3.149	665	198	298	115	63	1.810
Slovenija	2.962	830	128	163	80	75	1.686
Bosna i Hercegovina	407	47	22	80	22	1	235
Makedonija	231	38	—	105	15	23	50
Crna Gora	56	10	—	22	5	—	19

Ustanove za stare i nesposobne se, po pravilu, samostalno finansiraju i pružaju svojim štičenicima usluge uz naknadu. Štičnici odnosno lica koja su po zakonu obavezna da ih izdržavaju plaćaju troškove izdržavanja u celini ili delimično. Ustvari, troškove izdržavanja za najveći deo štičenika snosi zajednica. Najviše je štičenika za čije izdržavanje plaćaju narodni odbori opština, društvene organizacije i drugi.

Narodni odbori plaćali su u 1957 troškove izdržavanja u ustanovama za 68,4% štičenika; 22,6% štičenika je plaćalo delimično za svoje izdržavanje (prema imovnom stanju

štićenika ili njegove porodice). Celokupne troškove izdržavanja plaćalo je samo 9,0% štićenika (tabela 4).

Tabela 4
ŠTIĆENICI PREMA PLAĆANJU IZDRŽAVANJA U USTANOVU

Narodna republika	Ukupno	V r s t e		
		plaćaju u celini	delimično plaćaju	ne plaćaju
Jugoslavija	8.353	758	1.882	5.713
Srbija (svega)	1.548	109	153	1.286
Vojvodina	1.264	34	121	1.109
Kosmet	36	33	2	1
Hrvatska	3.149	328	803	2.018
Slovenija	2.962	239	835	1.888
Bosna i Hercegovina	407	6	53	348
Makedonija	231	76	28	127
Crna Gora	56	—	10	46

S meštaj, opskrba i zdravstvena zaštita. — U svim ustanovama postoji propisani kućni red. Obično dva puta nedeljno štićenicima se odobrava izlazak i prijem poseta. Uvek se teži da se štićenici smeste kako im najviše odgovara ili da im se obezbedi posebna soba (samcu ili bračnom paru). Ishrani štićenika se posvećuje posebna pažnja. Ona je prilagođena njihovom zdravstvenom stanju. Izbegava se tipizirana odeća i obuća, već se, po pravilu, sve pravi po meri. Štićenici-pušači svakog dana dobijaju cigarete. Isto tako, štićenicima se daje i novac za sitne potrebe. Ustanove imaju lekara (honorarnog), ambulante i sobe za izolaciju.

Radna terapija. — U ustanovama za stare i nesposobne uspešno se primenjuje radna terapija. To ne znači samo ispomaganje kod svakodnevnih poslova u ustanovi, već i organizovanje (prema sposobnosti i naklonosti štićenika) stalnih aktivnosti, kao što su pravljenje raznih predmeta od hartije, drveta ili plastične mase, izrada igraćaka, pletenje, pređenje, gajenje živine, stoke, pčela, kao i obavljanje poslova ili zanata kojima su se štićenici bavili pre dolaska u ustanovu. Rad štićenika nije obavezan ni u jednoj ustanovi.

Društveno-zabavni život. — Sve ustanove nastoje da štićenicima obezbede prostorije za dnevni boravak i društveno-zabavni život. Ustanove imaju radioaparate, šah garniture i rekvizite za druge društvene igre, zatim biblioteke, ili se štićenicima omogućuje da uzimaju knjige iz mesne biblioteke. Ustanove održavaju veze sa školama i internatima, ustanovama i društvenim organizacijama, primaju razne posete, organizuju priredbe u samoj ustanovi itd.³

U 102 ustanove za stare i nesposobne u 1958 bilo je zaposleno 1.438 službenika (1.302 stalna i 136 honorarnih). Najveći broj ovih lica radi u administraciji (314), 208 su zdravstveni radnici, 58 pratioci štićenika, 11 instruktori zanata, a 847 pomoćno osoblje, tehničko osoblje i sl.

Od 1 januara do 31 decembra 1957 rashodi ustanova za stare i nesposobne iznosili su 785,348.000 din.⁴ Od ukupnih rashoda 175,688.000 din. ili 22,4% isplaćeno je za lične rashode (bez doprinosa za socijalno osiguranje). Na materijalne rashode izdato je 546,007.000 din. ili 69,5% ukupnih rashoda. Za investicione rashode isplaćeno je 63,653.000 din., što čini 8,1% ukupnih rashoda.

Prosečni mesečni troškovi za izdržavanje jednog štićenika u 1957 iznosili su 7.855 din.

U 1957 ostvareni su prihodi od 844,533.000 din. Od ukupnih prihoda 533,403.000 din. ili 63,2% dobijeno je iz budžeta. Od doprinosa štićenika (koji snose troškove svog izdržavanja u potpunosti ili delimično) dobijeno je 231,074.000 din. ili 27,3%. Društvene organizacije dodelile su socijalnim ustanovama za stare i nesposobne 16,890.000 din., tj. 2%. Od sopstvenih ekonomija ove ustanove su imale prihode od 63,166.000 din. odnosno 7,5% svih prihoda.

R.P. — B.D.

³ Tako je grupa dece palih boraca iz internata u Sremskoj Mitrovici posetila obližnju ustanovu za stare i nesposobne. Deca su dala program i brzo se zbližila sa štićenicima, koji su ih zavoleli. Starci i starije ubrzo su vratili posetu deci. Tom prilikom su im doneli mnogo poklona i veliku svinju koju su sami odgajali na ekonomiji.

⁴ Rashodi i prihodi ustanova za stare i nesposobne u 1957 odnose se na 101 ustanovu sa 8.332 štićenika. (Ne postoji podatak za jednu ustanovu u Sloveniji.)

Podaci Sekretarijata za socijalnu politiku i komunalna pitanja Saveznog izvršnog veća.

SLUŽBA TRANSFUZIJE KRV

U savremenoj medicini krv pretstavlja neophodan i često nezamenljiv lek u mnogobrojnim i raznovrsnim slučajevima oboljenja i poremećaja zdravlja. Zdravstvena služba danas se ne može zamisliti bez dobro organizovane službe transfuzije krvi.

Proces da se krv davaoca dostavi u zdravstvenu ustanovu kao lek veoma je dug i složen, i zahteva savremenu organizaciju službe transfuzije. Ranije primenjivana direktna transfuzija (iz vene davaoca u venu primaoca) danas se koristi samo u izuzetnim slučajevima.

Pre rata u zemlji je bilo samo nekoliko zdravstvenih ustanova sa organizovanom službom direktne transfuzije. Najveći centar je bio u Beogradu, koji je, sem rada na direktnoj transfuziji, imao potrebne aparate i stručno osoblje za konzerviranje krvi citratom (sredstvo za kratkotrajno konzerviranje da se krv ne bi zgrušala).

Posle oslobođenja Sanitet Jugoslovenske narodne armije organizovao je u Beogradu veći Centar za transfuziju, opremljen i za konzerviranje krvi, a zatim još nekoliko stanica za transfuziju krvi u celoj zemlji.

Mreža ustanova za transfuziju krvi odmah posle rata razvijala se postepeno, jer u početku nije bilo dovoljno stručnih kadrova ni potrebne aparature. Godine 1953 bila su 33 centra za transfuziju, a 1958 se taj broj udvostručio. Poslednjih godina centri su bolje opremljeni, kadrovi specijalno obučeni za rad na transfuziji, a više ustanova se osposobilo za prikupljanje davalaca krvi na terenu.

Ustanove za transfuziju krvi

Zdravstvena služba u zemlji ima tri vrste ustanova za transfuziju krvi: zavode, stanice i kabinete za transfuziju krvi.

Zavodi su republičke ustanove za transfuziju krvi čiji je osnovni zadatak da organizuju prikupljanje i konzerviranje krvi u republici i osposobljavaju kadrove za ovu službu.

Najveća ustanova ove vrste u zemlji je Zavod za transfuziju krvi NR Srbije u Beogradu. U svom sastavu ima sledeća odeljenja: Odeljenje kolekcije krvi, Odeljenje za pripremu materijala i rastvora, Odeljenje plazme¹ i frakcija, Odeljenje biohemije i Odeljenje za krvne grupe i imunohematologiju.

Sličnu organizaciju imaju i zavodi u Zagrebu, Ljubljani i Skopju, dok zavodi u Sarajevu i Titogradu još nisu dovoljno razvijeni.

Stanice za transfuziju krvi osnivaju se pri većim bolnicama i njihov je zadatak da prikupljaju i konzerviraju krv za potrebe svoje ustanove, kao i zdravstvenih ustanova koje se nalaze na istom području.

Danas u Jugoslaviji rade 62 stanice za transfuziju krvi i to: u Srbiji — 25, u Hrvatskoj — 19, u Sloveniji — 6, u Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori po 4 i u Makedoniji — 4. Neke od ovih stanica još nisu potpuno organizovane, te se radi na poboljšanju njihove organizacije.

Kabineti za transfuziju se osnivaju pri klinikama i bolničkim odeljenjima sa zadatkom da prikupljaju krv od srodnika i prijatelja bolesnika koji se nalaze na lečenju na klinikama i bolničkim odeljenjima. U svom stručnom radu

¹ Plazma je produkt iz konzervirane krvi koji sušenjem može postati veoma stabilan i sposoban za transport i čuvanje. Iz plazme se takođe mogu izdvojiti i drugi razni stabilni produkti — takozvane frakcije krvi, kao što su: gama-globulin koji se upotrebljava za zaštitu od izvesnih zaraznih oboljenja; albumin — upotrebljava se kao krvna plazma; fibrinska pena, trombin, antihemofilna plazma, fibrinogen — za zadržavanje krvarenja.

kabineti se oslanjaju na ustanove za transfuziju krvi višeg tipa (stanice i zavode), naročito u pogledu utvrđivanja krvnih grupa i drugih pregleda krvi. Broj kabineta još uvek je nedovoljan.

Zavodi za transfuziju krvi su ustanove sa samostalnim finansiranjem i izdržavaju se od prodaje svojih proizvoda i naplate usluga bolnicama i drugim zdravstvenim ustanovama. Predračuni prihoda i rashoda stanica i kabineta za transfuziju krvi ulaze u sastav predračuna prihoda i rashoda bolnica kojima stanice i kabineti pripadaju.

Sve ustanove za transfuziju krvi podnose izveštaje o svom radu republičkim zavodima za transfuziju krvi, koji ih obrađuju i dostavljaju Saveznom zavodu za narodno zdravlje — Komisiji za transfuziju krvi.

Komisija za transfuziju krvi obrazovana je od stručnjaka za transfuziju, predstavnika Vojnomedicinske akademije JNA i Jugoslovenskog crvenog krsta. Komisija prati rad ustanova za transfuziju krvi i predlaže mere za usklađivanje toga rada, utvrđuje listu preparata krvi koji mogu da se proizvode i stavljaju u promet, kao i minimalne uslove koje ove ustanove moraju ispunjavati. Komisija pomaže naučno-istraživački rad u oblasti transfuzije krvi. Stručni i istraživački radovi objavljuju se 2—3 puta godišnje u biltenima Komisije.

Kadrovi

Zavodima za transfuziju krvi rukovode lakari s višegodišnjom praksom na transfuziji, a pojedinim odeljenjima razni stručnjaci i specijalisti — bakteriolozi, hemičari, biohemičari, internisti i drugi. Pored njih, radi i veći broj osoblja sa srednjom medicinskom spremom — medicinske sestre, medicinski tehničari i laboranti itd.

Stanicama i kabinetima za transfuziju rukovode lekari, pored kojih obavezno rade po jedna do dve medicinske sestre.

Zdravstveno osoblje koje radi u ustanovama za transfuziju krvi osposobljava se za ovaj posao na specijalnim kursovima. Kursevi za lekare traju tri meseca, a za medicinske sestre pet meseci. Veliki broj osoblja osposobljen je i dugogodišnjim radom u raznim ustanovama za transfuziju krvi.

U Zavodu za transfuziju krvi NR Srbije u Beogradu kurs transfuzije krvi završila su 63 lekara i 130 medicinskih sestara.

Organizacija prikupljanja krvi

Za rad zdravstvenih ustanova potrebne su vrlo velike količine krvi. Za svaki bolesnički krevet potrebno je osigurati godišnje 500 ccm krvi. Kako se jedan deo prikupljene krvi specijalnim postupkom prerađuje u takozvanu suhu plazmu i čuva kao rezerva za izvanredne slučajeve kad je potrebna veća količina krvi i kako se bolesniku ili povređenom ne daje svaka krv, već krv odgovarajuće grupe, to je potrebno prikupiti godišnje oko 50.000 l krvi. Od jednog davaoca uzima se prosečno 300 ccm krvi. Da bi se dobilo 50.000 l krvi godišnje, treba angažovati oko 150.000 davalaca. Kako mnogi ljudi iz medicinskih razloga ne mogu (uopšte ili u datom momentu) biti davaoci krvi (u nekim sredinama ima i do 50%) — to prosečno godišnje treba angažovati oko 200.000 lica.

Rad na okupljanju što većeg broja davalaca krvi sprovede društvene organizacije, naročito Jugoslovenski crveni krst preko svojih terenskih organizacija. Davaoci daju krv dobrovoljno i besplatno i dobijaju društveno priznanje: za jednokratno davanje krvi legitimaciju, a za višekratno srebrnu ili zlatnu značku dobrovoljnog davaoca krvi.

Masovno uzimanje krvi obavljaju mobilne ekipe,² koje ustanove za transfuziju krvi šalju na teren. Rad sa mobilnim ekipama započeo je 1953, otada su se količine prikupljene

krvi udvostručile. Dok je u 1953 prikupljeno 20.458 l krvi, u 1957 je prikupljeno 42.308 l. Mobilne ekipe postoje pri gotovo svim većim ustanovama i one prikupe šest puta više krvi nego ustanove za transfuziju u gradskim centrima.

Odabirajući i ispitujući zdravstveno stanje davalaca krvi, ustanove za transfuziju krvi istovremeno obavljaju i veliki preventivni rad. One na taj način otkrivaju bolesti kojih davaoci često nisu svesni i upućuju ih na lečenje.

Razvijenost službe transfuzije krvi pokazuje odnos broja dobrovoljnih davalaca prema celokupnom stanovništvu. U 1957 davalac krvi bio je u Srbiji svaki 163, u Hrvatskoj — 90, u Sloveniji — 46, u Bosni i Hercegovini — 133, u Makedoniji — 354 i u Crnoj Gori 319 stanovnik.

Tabela 1

KOLIČINA PRIKUPLJENE KRV I U CCM*

Narodna republika	Po 1 stanovniku	Po 1 bolesničkoj postelji
Srbija	1,68	450
Hrvatska	4,04	765
Slovenija	6,19	929
Bosna i Hercegovina	1,10	406
Makedonija	1,00	241
Crna Gora	1,00	200

* Obuhvaćeni su pripadnici Jugoslovenske narodne armije koji su služili vojsku na odgovarajućoj teritoriji.

Program plazme i frakcije

Ustanove za transfuziju krvi u mnogim zemljama rade i na takozvanim plazma-programima kojima se stanovništvo obezbeđuje dovoljnim količinama krvne plazme i njenih derivata. I naša zemlja ima svoj plazma-program. Godine 1953, u saradnji sa UNICEF-om, nabavljena je i montirana u Zavodu za transfuziju krvi NR Srbije u Beogradu aparaturna i laboratorijska oprema za sušenje plazme i izoloavanje krvnih frakcija. Svaka republika daje određenu količinu krvi za proizvodnju suve plazme i frakcije.

Od ukupne količine i konzervirane krvi kod nas se svake godine preradi u plazmu i frakcije oko 10.000 l i dobija po više desetina hiljada boca plazme, 120.000 ccm gama-globulina i ostalih frakcija.

Propisi o organizaciji službe transfuzije krvi

Do 1957 nije bilo propisa o organizaciji službe transfuzije. U uputstvima za rad ustanova za transfuziju krvi³ govori se o zdravstvenom stanju davalaca krvi, o vremenu koje treba da protekne između jednog i drugog uzimanja krvi, o minimalnim uslovima koje treba da ispunjava pribor za transfuziju krvi, plazme, frakcije i o načinu njihove kontrole itd.

Iste godine donet je i Pravilnik o osnivanju, organizaciji i radu ustanova za transfuziju krvi NR Srbije.⁴ Propise o organizaciji službe transfuzije krvi doneće i druge republike. Sem toga, u toku je priprema propisa o standardizaciji materijala na osnovu preporuke Svetske zdravstvene organizacije odnosno njene Komisije za standardizaciju materijala za transfuziju.

P. L.

¹ Mobilnu ekipu sačinjavaju: šef ekipe — lekar, koji je odgovoran za ceo rad ekipe na terenu, 2—3 lekara koji pregledaju davaoce i vrše izbor i stručno-tehničko osoblje koje uzima krv.

² »Narodno zdravlje«, br. 1—2/57.

⁴ »Službeni glasnik NRS«, br. 7/58.

RAD SANITARNE INSPEKCIJE U 1957

Sanitarna inspekcija u 1957 znatno je proširila i unapredila rad na sprovođenju sanitarnog nadzora u svim oblastima svoje delatnosti.

Služba sanitarne inspekcije znatno je organizaciono i kadrovski ojačala, što joj je dalo mogućnosti da bude aktivna u obavljanju obimnih i značajnih inspekciskih poslova na poboljšavanju higijenskih uslova života stanovništva i unapređenju zdravstvenog stanja naroda.

Organizacija i kadrovi

U toku 1957 savezni, republički i sreski organi sanitarne inspekcije saobrazili su svoju organizaciju u skladu sa odredbama Zakona o sanitarnoj inspekciji.

U organizaciji sanitarne inspekcije u opštinskim narodnim odborima učinjen je značajan napredak. Kod oko 72% opštinskih odbora postoji već organizovana služba sanitarne inspekcije kao referat ili sanitarni inspektorat.

U 1957 znatno se povećao broj stručnih kadrova u sanitarnoj inspekciji i s visokom stručnom spremom i ostalih (797 lekara i inženjera, stalnih i honorarnih; 520 stalnih pomoćnih sanitarnih inspektora i 249 higijeničara) (tabela 1).

Tabela 1
ORGANIZACIJA I KADROVI U 1957

	Broj ustanova	Broj sanitarnih inspektora		Broj pomoćnih sanitarnih inspektora	Broj medicinskih higijeničara	Broj administrativnog osoblja	
		stalnih	honorarnih			stalnih	honorarnih
Opštinski referati za sanitarnu inspekciju	459	24	207	139	121	11	10
Opštinski sanitarni inspektorati	400	42	399	263	109	22	45
Sreski sanitarni inspektorati	88	40	47	104	19	21	7
Pokrajinski sanitarni inspektorat (APV)	1	1	—	2	—	1	—
Oblasni sanitarni inspektorat (AKMO)	1	—	1	1	—	—	—
Republički sanitarni inspektorati	6	14	12	8	—	9	8
Savezni sanitarni inspektorat	1	6	4	3	—	5	3
Ukupno		127	670	520	249	69	73

S obzirom na stvarne potrebe, proces popunjavanja sanitarne inspekcije odgovarajućim kadrovima nije još završen. Broj stalnih kadrova nije dovoljan, te službu obavlja veliki broj honorarnih inspektora. Odnos broja stalnih inspektora prema honorarnim je u sreskim sanitarnim inspektoratima 1:1, a u opštinskim organima sanitarne inspekcije 1:5 u korist honorarnih.

Broj pomoćnih sanitarnih inspektora je znatan (520), ali s obzirom na potrebe nedovoljan (samo oko 40% opština ima prosečno po 1 pomoćnog sanitarnog inspektora).

Aktivnost

U vršenju nadzora nad sprovođenjem sanitarnih propisa i mera organi sanitarne inspekcije u 1957 izvršili su veliki broj inspekciskih pregleda i intervencija (tabela 2).

Tabela 2
AKTIVNOST SANITARNE INSPEKCIJE U 1957

Sanitarni nadzor	Broj pregleda i intervencija	Broj nađenih higijenskih nedostataka	Broj donetih odluka o otklanjanju	Broj otklonjenih nedostataka	Dato predloga a kaznu
U oblasti higijene ishrane	335.160	102.139	26.001	18.816	5.797
U oblasti komunalne higijene	796.445	190.637	32.160	21.197	3.111
U oblasti školske higijene	49.676	9.647	5.100	3.437	189
U oblasti higijene rada	68.992	21.096	6.176	4.718	933
U vezi sa suzbijanjem akutnih zaraznih bolesti	43.535	—	3.412	—	3.112
Ukupno	1.293.808	323.519	72.849	48.168	13.142

Broj pregleda i intervencija bio je veliki (1,293.808 pregleda i intervencija), kao i broj preduzetih administrativnih mera (72.849 odluka o otklanjanju higijenskih nedostataka i 13.142 predloga za kaznu).

Organi sanitarne inspekcije u 1957 najviše su pažnje posvetili nadzoru nad higijenom ishrane i komunalnom higijenom, dok je sanitarni nadzor u oblasti higijene rada, školske higijene i suzbijanja zaraznih bolesti još nedovoljno razvijen.

Higijenskih nedostataka pronađeno je u znatnom postotku (oko 25%), i to najviše u sanitarnom nadzoru nad higijenom ishrane i higijenom rada, a zatim u sanitarnom nadzoru nad komunalnom higijenom.

Broj otklonjenih nedostataka je znatan (oko 66%), ali efikasnost rada sanitarne inspekcije nije dostigla potpuno zadovoljavajući stepen.

Sanitarni nadzor nad objektima ishrane. — Organi sanitarne inspekcije obuhvatili su svojim nadzorom preko 75% objekata ishrane i svaki je objekt, pored osnovnog prvog pregleda, bio pregledan u proseku još po pet puta. Najčešće je kontrolisano ugostiteljstvo i zanatstvo, a zatim ostale privredne grane koje se bave proizvodnjom ili prometom životnih namirnica.

Stanje higijene u objektima za ishranu sve više se poboljšava ukoliko je kontrola češća. Dok je prilikom prvih pregleda pronađeno higijenskih nedostataka u 54,1% od svih pregledanih objekata, prilikom kontrolnih pregleda je postotak objekata sa higijenskim nedostacima pao na 31,6%. Najnepovoljnije stanje higijenskih prilika bilo je u zanatstvu (54,1%), trgovini i ugostiteljstvu (oko 48,0%), naročito prilikom prvih pregleda.

Organi sanitarne inspekcije preduzeli su znatan broj administrativnih mera za otklanjanje higijenskih nedostataka (26.088 odluka), kao i drugih restriktivnih mera (6.521 predlog za kaznu, 3.125 zabrana upotrebe ili poslovanja, 17.752 mandatne kazne itd.), pa su i rezultati preduzetih mera značajni, jer je otklonjeno nedostataka u 72,1% slučajeva.

U cilju zaštite zdravlja građana, rešenjima sanitarnih inspektora zabranjene su za ljudsku ishranu znatne količine namirnica, i to: 153.340 l mleka, 16.044 kg sira, 71.469 kg mesa, 41.116 kom. jaja, 256.434 kg cerealia, 39.671 kg masnoća, 339.712 kg voća, 294.928 kg povrća, 36.978 kom. raznih konzervi, 46.733 kg šećera i preradevin, 22.175 kg čokolade, 12.608 kg kafe, kakaoa i čaja, 33.893 kg začina, 37.963 l alkoholnih pića, 33.429 l bezalkoholnih pića, 113.888 kg raznih drugih namirnica. Prema proračunima, ukupna vrednost ovih namirnica iznosi 80,766.627 din.

Sanitarni nadzor nad komunalnom higijenom. — Organi sanitarne inspekcije izvršili su takođe veliki broj pregleda i intervencija nad komunalnom higijenom.

U toku 1957 stanje komunalne higijene se postepeno popravilo, ali još uvek procent higijenski neispravnih objekata nije mali (24,6% neispravnih prilikom prvih pregleda).

Organi sanitarne inspekcije, s obzirom na svoje snage, nisu mogli da obuhvate sanitarnim nadzorom veliki broj objekata komunalne higijene, kojih inače ima mnogo (822.921 objekt, bez javnih i drugih nužnika, od toga obuhvaćen je prvim pregledom 249.031 objekt).

U znatnom broju slučajeva organi sanitarne inspekcije preduzimali su administrativne mere za otklanjanje nedostataka, ali taj broj je s obzirom na nađene higijenske nedostatke nedovoljan (preduzete su mere samo u 21,4% slučajeva). To važi naročito za mere u vezi sa higijenskim nedostacima kod vodnih objekata (17,0%), javnih nužnika (17,5%), stanbenih zgrada (18,0%) i groblja (7,0%).

Znatno je procent sprovedenih odluka o otklanjanju higijenskih nedostataka u objektima komunalne higijene (63,9%), ali još uvek nedovoljan s obzirom na mali broj donetih rešenja u odnosu na broj utvrđenih nedostataka.

Sanitarni nadzor nad školskom higijenom. — Organi sanitarne inspekcije prvim osnovnim pregledom obuhvatili su oko 80% školskih objekata, a svaki pregledani objekt bio je kontrolisan prosečno još po dva puta. Najčešće su kontrolisani dački domovi i internati (u 90,7%), škole učenika u privredi i letovališta (oko 87,0%), osnovne i osmogodišnje škole (83,7%) itd.

Stanje higijenskih prilika u školskim objektima stalno se popravlja, a higijenskih nedostataka pronađeno je u oko 30% pregledanih objekata.

Najviše je bilo higijenskih nedostataka u dačkim domovima i internatima (43,9%), letovalištima (37,6%), industriskim školama (33,8%), gimnazijama (33,6%).

Najmanje higijenskih nedostataka je bilo u višim školama i fakultetima (10,3%) i dečjim zdravstvenim ustanovama (12,8%).

Sanitarni nadzor nad higijenom rada. — U toku 1957 sanitarna inspekcija je izvršila znatan broj inspekciskih pregleda i preduzela niz mera u cilju poboljšanja higijenskih uslova na radu.

Ukupno je pregledano 20.636 preduzeća raznih privrednih grana. Pored osnovnog pregleda, sva pregledana preduzeća kontrolisana su prosečno još po dva puta.

Doneta su 6.194 rešenja o otklanjanju higijenskih nedostataka i 933 predloga za kaznu, a zabranjeno je poslovanje u 467 slučajeva zbog higijenskih nedostataka i neispravnosti.

Ovim, iako obimnim, radom u oblasti sanitarnog nadzora nad higijenom rada obuhvaćeno je samo oko 50% postojećih preduzeća koja podležu ovom nadzoru. Od svih pregledanih preduzeća bilo ih je sa higijenskim nedostacima 30,0%.

Sanitarni nadzor nad sprovođenjem propisa i mera u vezi sa sprečavanjem i suzbijanjem zaraznih bolesti. — Najveća pažnja posvećena je kontroli prijavljivanja zaraznih bolesti (25,0% od svih inspekciskih obilazaka), kontroli sprovođenja dezinfekcije (17,8%), kontroli izolacije zaraznih bolesnika (17,5%) i kontroli sprovođenja obaveznih vakcinacija (16,9%).

U pogledu preduzimanja mera organi sanitarne inspekcije nisu u ovoj oblasti pokazali naročito veliku aktivnost. Najviše je bilo preduzetih administrativnih mera u vezi sa sprovođenjem obaveznih vakcinacija (podnete 2.573 prijave za prekršaje).

Sanitarni nadzor nad uvozom životnih namirnica spada u neposrednu nadležnost Saveznog sanitarnog inspektorata. Ovaj nadzor uspostavljen je tek po osnivanju Saveznog inspektorata u toku 1957, a vrše ga 3 granična inspektora Saveznog sanitarnog inspektorata (Rijeka, Đevdelića i Subotica) i 40 ovlašćenih graničnih sreskih, odnosno opštinskih sanitarnih inspektorata, koji kontrolišu ukupno 98 uvoznih graničnih mesta.

Od početka rada na kontroli uvoza životnih namirnica do kraja 1957 organi sanitarne inspekcije doneli su ukupno: 1.341 rešenje o dozvoli uvoza namirnica na osnovu organoleptičkog pregleda i laboratorijskih nalaza; 32 rešenja o zabrani uvoza životnih namirnica zbog higijenske neispravnosti ili zbog toga što ne odgovaraju našim propisima o kvalitetu.

Sanitarnim nadzorom na granici obuhvaćene su znatne količine uvezenih namirnica (tabela 3).

Tabela 3

KONTROLA UVOZA ŽIVOTNIH NAMIRNICA

(U tonama)

Vrste namirnica	Količine odobrene za uvoz	Količine zabranjene za uvoz
Pšenica	846.728	—
Brašno pšenično i kukuruzno	52.048	26
Pirinač	24.729	20
Kafa	3.934	689
Masnoće (mast, ulje, margarin, uljarice)	60.021	11
Južno voće	11.143	22
Šećer	62.371	179
So	58.445	20
Ribe	2.504	—
Mleko u prahu	22.714	—
Kakao, kakaovac i dr.	2.235	57
Sir	11.856	—
Pasulj	1.045	—
Čaj	201	—
Biber	279	3
Ostalo	19.562	—
Ukupno	1.179.788	1.027

Daljim radom na organizacionom učvršćenju i popunjavanju odgovarajućim stručnim kadrovima aktivnost sanitarne inspekcije će se još više razviti.

Vidi: »Sanitarna inspekcija«, »Jugoslovenski pregled«, 1957, str. 106 (4).

IZVOR:

Podaci iz godišnjih izveštaja o radu opštinskih, sreskih, republičkih i saveznih organa sanitarne inspekcije u 1957.

dr R. G.

PROFESIONALNA POZORIŠTA

Profesionalna pozorišta u Jugoslaviji vrše znatnu kulturno-umetničku funkciju u okviru opšte kulturno-prosvetne politike u zemlji: u pozorišnoj sezoni 1957/58 god. 58 profesionalnih pozorišta dalo je 10.346 pretstava pred 14,283.000 gledalaca.

Razvoj

Pre rata. — Tradicije pozorišnog života u našoj zemlji su stare. Na više mesta (Vis, Solin, Pula, Skupi, Stobi) nalaze se i danas ostaci antičkih pozorišta. Posle dolaska Slovena, pozorišni život se manifestovao u raznim srednjovekovnim oblicima. U XV veku i kasnije religiozni dramski tekstovi na narodnom jeziku prikazuju se na jadranskoj obali na trgovima pred crkvama, a u XVI veku javljaju se pisci svetovnih drama. Među njima se osobito ističe veliki renesansni pisac komedija i pastorala Marin Držić (1508—1567).

Godine 1612 na Hvaru je sagrađena prva pozorišna sala na Balkanu namenjena isključivo pozorišnim predstavama. U Dubrovniku u XVII veku dominiraju pastore, a u XVIII veku adaptacije Molijerovih komedija. U severnim krajevima zemlje (naročito u Zagrebu, Ljubljani i gradovima Vojvodine) u XVII i XVIII veku ističe se školski teatar.

U prvoj polovini XIX veka javljaju se prve profesionalne trupe. Današnja najstarija pozorišta — Srpsko narodno pozorište u Novom Sadu i Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu — osnovana su 1861. Godine 1868 osnovano je Narodno pozorište u Beogradu, koje je svoju današnju zgradu dobilo već 1869. Jedna od zgrada današnjeg Slovenskog narodnog gledališta sagrađena je 1892. a u Zagrebu je zgrada današnjeg Hrvatskog narodnog kazališta sagrađena 1895. Vremenom se broj pozorišnih trupa i pozorišnih zgrada povećavao. Uporedo s osnivanjem profesionalnih pozorišta širio se i repertoar obuhvatajući sve veći broj domaćih i stranih dramskih dela.

U drugoj polovini XIX i početkom XX veka (pre Prvog svetskog rata) značajna je i aktivnost profesionalnih putujućih trupa.

Posle Prvog svetskog rata osnivana su nova pozorišta pored starih koja su nastavila rad.

Tabela 1
POZORIŠTA IZMEĐU DVA RATA

Sezona	Broj pozorišta	Sedišta	Pretstava	Posetilaca (u hiljadama)
1932/33	15	11.409	3.855	1.038
1933/34	15	11.128	4.242	1.077
1934/35	19	12.510	5.088	1.197
1935/36	14	10.575	3.892	1.422
1936/37	17	14.082	3.946	1.317
1937/38	20	17.073	4.924	1.581
1938/39	24	19.628	4.233	1.421

U Narodnooslobodilačkoj borbi. — Na oslobođenoj teritoriji stvarana su nova jugoslovenska pozorišta. Najistaknutije mesto među mnogim većim i manjim pozorišnim društinama narodnooslobodilačkog pokreta zauzimalo je Pozorište narodnog oslobođenja, koje su 1942 osnovali i u toku rata vodili poznati profesionalni pozorišni umetnici. Sve te pozorišne družine (Centralna kazališna družina ZAVNOH-a, osnovana u proleće 1944 u Topuskom, Kazalište narodnog oslobođenja Hrvatske, osnovano na slobodnoj teritoriji, u Splitu 1945, Slovensko narodno gledalište za oslobođeno ozemlje, osnovano u januaru 1944 i dr.), bez obzira da li su u njima radili i profesionalni pozorišni umetnici, koji su učestvovali u Narodnooslobodilačkoj borbi ili samo amateri, imala su isti idejno-umetnički cilj. U njihovoj aktivnosti bila je osnova pozorišnog života u novoj Jugoslaviji.

Još u toku rata — u oslobođenom Beogradu — Narodno pozorište započelo je rad 22 decembra 1944 predstavom drame »Najezda« od Leonida Leonova. Ansambl Narodnog pozorišta bio je sastavljen i od dotadašnjih članova Pozorišta narodnog oslobođenja.

Posle oslobođenja. — Pored starih pozorišta koja su po svršetku rata obnovila rad, osnovana su nova profesionalna pozorišta čiji su ansamblu popunjavani najvećim delom iz reda amatera.

Tabela 2
PROFESIONALNA POZORIŠTA

Godina	Broj pozorišta	Godina	Broj pozorišta
1947	47	1952/53	72
1948	53	1953/54	73
1949	62	1954/55	68
1950	67	1955/56	73
1951	73	1956/57	65
1951/52	73	1957/58	60*

* Od toga dva poluprofesionalna u Makedoniji.

Ranije su mnoga pozorišta bila osnivana i bez dovoljnih materijalnih uslova za rad i bez dovoljno kvalitetnog umetničkog ansambla, i to je uslovljavalo ukidanje više pozorišta, osobito u Srbiji (Požarevcu, Valjevu, Kraljevu, Pirotu, Vranju, Prokuplju, Smederevu, Čačku, Pančevu, Sremskoj Mitrovici, kao i Rumunskog pozorišta u Vršcu), a od sezone 1958/59 u Crnoj Gori, gde su od pet pozorišta ukinuta četiri (na Cetinju, u Kotoru, Nikšiću i Pljevljima). Tako je u oktobru 1958 bilo 53 pozorišta.

U vreme ukidanja nekih pozorišta bila su osnovana druga.

U sezoni 1957/58 bilo je 60 pozorišta (58 profesionalnih i 2 poluprofesionalna u Makedoniji — u Kočanima i Skopju — Malcinski teater).

Profesionalna pozorišta imaju stalan ansambl ili imaju mali broj stalno angažovanih umetnika, a honorarno angažuju učesnike sa strane (sarajevsko Malo pozorište ili skopski poluprofesionalni Malcinski teater). Neka profesionalna pozorišta nemaju uopšte stalno angažovane umetnike već, za pojedine pretstave honorarno uzimaju umetnike iz raznih pozorišta (Atelje 212 u Beogradu).¹

Teritorijalni razmeštaj

U pozorišnoj sezoni 1957/58 u Srbiji je bilo 19 pozorišta (u užoj Srbiji 12, Vojvodini 6 i na Kosmetu 1); u Hrvatskoj 14 pozorišta, Sloveniji 8, Bosni i Hercegovini 6, Makedoniji 8 i u Crnoj Gori 5 pozorišta.

PROFESIONALNA POZORIŠTA U OKTOBRU 1958

U Srbiji:

U Beogradu: Jugoslovensko dramsko pozorište, Narodno pozorište, Beogradsko dramsko pozorište, Beogradska komedija i Kamerna scena Atelje 212;

narodna pozorišta: u Kragujevcu, Kruševcu, Leskovcu, Nišu, Šapcu, Titovom Užicu, Zaječaru;

Srpsko narodno pozorište u Novom Sadu, Sremsko narodno pozorište u Bačkoj Topoli, narodna pozorišta: u Somboru i Subotici, Narodno pozorište »Sterija« u Vršcu i Narodno pozorište u Zrenjaninu;

Oblasno narodno pozorište u Prištini.

¹ Nisu obuhvaćena profesionalna pozorišta za decu (dečja i lutkarska).

U Hrvatskoj:

U Zagrebu: Hrvatsko narodno kazalište, Zagrebačko dramsko kazalište i Zagrebačko gradsko kazalište »Komedija«;

narodna kazališta u Bjelovaru i Dubrovniku; Karlovačko kazalište; Narodno kazalište u Osijeku; Istarsko narodno kazalište u Puli; Narodno kazalište »Ivan Zajec« u Rijeci; narodna kazališta: u Sisku, Splitu, Šibeniku; Narodno kazalište »August Cesarec« u Varaždinu i Narodno kazalište u Zadru.

U Sloveniji:²

U Ljubljani: Slovensko narodno gledališče, Mestno gledališče i Eksperimentalno gledališče;

Slovensko ljudsko gledališče u Celju, Gledališče Slovenskega Primorja u Kopru, Prešernovo gledališče u Kranju, Slovensko narodno gledališče u Mariboru i Okrajno gledališče u Ptuj.

U Bosni i Hercegovini:

U Sarajevu: Narodno pozorište i Malo pozorište; narodna pozorišta: u Banjoj Luci, Mostaru, Tuzli, Zenici.

U Makedoniji:

U Skopju: Makedonski naroden teater i poluprofesionalni Malcinski naroden teater;

naroden teater: u Bitoli, poluprofesionalni teater u Kočanima; gradski naroden teater: u Prilepu, Strumici; okolinski naroden teater: u Titovom Velesu.

U Crnoj Gori:³

U Titogradu: Narodno pozorište; narodna pozorišta: na Cetinju, u Kotoru, Nikšiću i Pljevljima.

Organizacija i rad pozorišta⁴

Pozorište mogu da osnuju društvena organizacija, grupa građana, narodni odbor sreza ili izvršno veće. Pozorište se može osnivati samo ako su obezbeđeni osnovni uslovi za njegov rad (materijalni uslovi i umetničko osoblje).

Pozorišta koja osnuje društvena organizacija ili grupa građana mogu dobiti sredstva društvene zajednice ali tada akt o njihovom osnivanju potvrđuje sreski narodni odbor odnosno republičko izvršno veće.

Svako pozorište ima svoj statut. Statut potvrđuje osnivač odnosno organ koji je potvrdio akt o osnivanju pozorišta.

Osnivač imenuje pozorišni savet kao organ društvenog samoupravljanja i to dve trećine članova saveta od

građana koji mogu doprineti izvršenju zadataka saveta, a jednu trećinu od članova pozorišnog kolektiva. Članove iz reda pozorišnog kolektiva predlaže sam kolektiv, dok je upravnik član saveta po položaju. U pozorištima koja imaju dramu i operu, direktori drame i opere ulaze u broj članova saveta koje predlaže kolektiv. Članovi saveta imenuju se na dve godine. Savet donosi statut pozorišta, utvrđuje opšte smernice repertoarske politike i potvrđuje godišnji repertoarski plan (koji sastavlja upravnik pozorišta u saradnji s umetničkim savetom), razmatra godišnje izveštaje o radu pozorišta, utvrđuje predlog predračuna i program investicija, kao i završni račun (koje sastavlja upravni odbor), utvrđuje sistematizaciju radnih mesta (po predlogu upravnog odbora), vrši izbor na osnovu konkursa direktora drame odnosno opere itd.

Upravni odbor sačinjavaju upravnik, rukovodilac tehničke službe i članovi koje izabere pozorišni kolektiv, ali obavezno dve trećine iz reda umetničkog osoblja. Upravni odbor se bira na isto vreme na koje se imenuje pozorišni savet. Upravni odbor sastavlja predloge (statuta, predračuna, investicionog programa, završnog računa, sistematizacije mesta) ili raspravlja o predlogu repertoara koji podnosi upravnik, a rešava o prigovorima umetničkog osoblja, službenika i radnika protiv rešenja upravnika o postavljenju, prekidu radnog odnosa i unapređenju. Upravni odbor pomaže takođe upravniku u sprovođenju zaključaka i smernica pozorišnog saveta.

Upravnik, koža postavlja osnivač na osnovu konkursa, izvršuje smernice pozorišnog saveta i upravnog odbora — i neposredno rukovodi pozorištem. On postavlja službenike i radnike u skladu sa propisima i statutom; zaključuje ugovore o angažovanju umetničkog osoblja na osnovu mišljenja umetničkog saveta; sastavlja (i predlaže upravnom odboru odnosno pozorišnom savetu) plan repertoara u saradnji s umetničkim savetom, kao i sa direktorom drame odnosno opere; naredbodavac je za izvršenje predračuna itd.

Umetnički savet koji pozorišta obrazuju po odredbama svojih statuta pomaže upravniku odnosno direktoru drame i direktoru opere i kao stručni organ daje mišljenje o angažovanju umetnika, o podeli uloga i drugim važnijim pitanjima umetničkog značaja, saraduje s upravnikom prilikom sastavljanja predloga repertoara.

Umetničko osoblje ima status koji se razlikuje od statusa drugih službenika. Umetničko osoblje stupa u radni odnos na osnovu pismenog ugovora o angažmanu za izvestan broj sezona. Plate umetničkog osoblja određuju se posebnim propisima Saveznog izvršnog veća. Ugovorom o angažmanu može se odrediti i poseban umetnički dodatak.

U nekim pozorištima umetničko osoblje ima određene norme (obavezan broj pretstava u određenom vremenskom razmaku), te pojedini umetnici, koji imaju veći broj pretstava, dobijaju poseban honorar.

Finansiranje

Dotacije. — Profesionalna pozorišta, pored sopstvenih prihoda (od ulaznica, programa i povremenih publikacija, iznajmljivanja sala itd.), dobijaju dotacije od društvene zajednice (najčešće od sreskih narodnih odbora). Iznos dotacija znatno prevazilazi sopstvene prihode pozorišta.

Tabela 3

FINANSIRANJE PROFESIONALNIH POZORIŠTA

(U milionima din.)

Narodna republika	Prihodi 1955/56				Prihodi 1956/57				Prihodi 1957/58			
	Ukupno	Dotacije	Od ulaznica	Ostali	Ukupno	Dotacije	Od ulaznica	Ostali	Ukupno	Dotacije	Od ulaznica	Ostali
Jugoslavija	2.001	1.647	296	58	2.127	1.806	271	50	2.470	2.083	294	93
Srbija	701	561	126	14	718	596	107	15	855	707	119	29
Vojvodina	202	178	20	4	211	188	19	5	242	214	20	8
Kosmet	25	23	2	—	27	25	2	—	36	31	2	3
Hrvatska	584	474	92	18	637	530	92	15	727	600	85	42
Slovenija	299	244	38	17	339	286	38	14	372	314	44	14
Bosna i Hercegovina	221	199	19	3	240	216	20	5	298	265	26	7
Makedonija	140	120	16	4	133	123	9	1	150	136	14	—
Crna Gora	56	49	5	2	60	55	5	—	68	61	6	1

Bez dotacija cene ulaznica bi bile znatno više od sadašnjih (prosečno preko 400 din. po ulaznici). U sezoni 1957/58 rashodi 60 pozorišta iznosili su u hiljadama 2,477.002 din., a sopstveni prihodi 387.000 din. pa zato na svakog od 4,285.000 posetilaca u ovoj sezoni dolazi po 486 din. dotacije.

² Pozorište u Kranju ukinuto je oktobra 1957, u Kopru januara 1958, a pozorište u Ptuj krajem sezone 1957/58.

³ U Crnoj Gori u 1958/59 radi samo profesionalno pozorište u Titogradu, ostala su poluprofesionalna.

⁴ Opšti zakon o pozorištima iz 1956 regulisao je ko može da osnuje pozorište i kako treba da izgleda organizacija pozorišta.

Razlika između iznosa dotacija i sopstvenih prihoda osobito je vidna kod pozorišta koja pored drame imaju i operu⁵ za čije su izdržavanje potrebna znatno veća sredstva nego za izdržavanje drame, a naročito ako uz operu postoji i balet koji nastupa kao zasebna umetnička celina. Takvih pozorišta mešovitog (dramsko-operskog) tipa ima 10 (u Beogradu — Narodno pozorište, u Novom Sadu, Zagrebu

⁵ Dotacije su dodeljivane za dramu, operu i balet zajedno, to se ne mogu odvojeno iskazivati. Opera i balet biće obrađeni u narednim sveskama »Jugoslovenskog pregleda« u posebnim informacijama.

— Hrvatsko narodno kazalište, Rijeci, Osijeku, Splitu, Ljubljani — Slovensko narodno gledališče, Mariboru, Sarajevu i Skopju). Neka pozorišta imaju pored drame i operetu (Beogradska komedija, Zagrebačko kazalište »Komedija«, Narodno kazalište »August Cesarec« u Varaždinu i dr.) ili pored drame još i muzičku granu⁶ (pozorišta u Subotici i Nišu). Ovakva pozorišta, naročito dramsko-operska, dobijaju veće dotacije od čisto dramskih pozorišta. Dok dotacije dramskim pozorištima iznose i manje od 10,000.000 din. godišnje (pozorište u Sisku dobilo je u 1957 g. 3,600.000 din.), a sasvim izuzetno preko 50,000.000 (Jugoslovensko dramsko pozorište u Beogradu dobilo je u 1957 g. 61,576.000 din.), dotacije pojedinim dramsko-operskim pozorištima iznose i više od 100, 150 i 170,000.000 dinara.

Tabela 4
DOTACIJE I SOPSTVENI PRIHODI NEKIH POZORIŠTA U 1957*
(U hiljadama din.)

	Dotacije	Sopstveni prihodi
Narodno kazalište u Sisku (drama)	3.600	1.200
Narodno kazalište u Dubrovniku (drama)	10.500	2.402
Narodno pozorište u Šapcu (drama)	14.900	2.807
Narodno pozorište u Zrenjaninu (drama)	22.200	3.947
Narodno kazalište »August Cesarec« u Varaždinu (drama i opereta)	23.595	4.013
Mestno gledališče u Ljubljani (drama)	31.188	10.158
Zagrebačko gradsko kazalište »Komedija« u Zagrebu (drama i opereta)	44.415	19.003
Beogradska komedija (drama i opereta)	47.223	13.170
Beogradska komedija (drama i opereta)	51.110	27.193
Narodno pozorište u Nišu (drama i muzička grana)	51.326	8.179
Narodno kazalište u Osijeku (drama i opera)	59.922	4.288
Narodno kazalište »Ivan Zajc« u Rijeci (drama i opera)	93.250	9.319
Slovensko narodno gledališče u Ljubljani (drama i opera)	143.335	24.583
Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu (drama i opera)	171.100	32.982
Narodno pozorište u Beogradu (drama i opera)	174.282	33.153

* Podaci Sekretarijata za prosvetu Saveznog izvršnog veća.

Tabela pokazuje da su dotacije uvek znatno veće od sopstvenih prihoda pozorišta, ali da pozorišta koja primaju veće dotacije od drugih ne ostvaruju uvek i srazmerno veće sopstvene prihode. To je posledica raznih okolnosti (broja stanovnika u mestu, vrste pozorišta, repertoara, ukusa publike itd.).

Mala kamerna pozorišta eksperimentalnog karaktera, koja imaju stalni ansambl ili samo nekoliko stalno angažovanih umetnika, dobijaju manje dotacije. Tako je 1957 Eksperimentalno gledališče u Ljubljani dobilo svega 1,070.000 din. dotacija, a Malo pozorište u Sarajevu 3,850.000 din. Kamerna scena Atelje 212 u Beogradu prima za režiske troškove 2,000.000 din. godišnje, a u toku sezone dobija u raznim iznosima dotaciju za pojedine pretstave. To je pokušaj da se sistem dotacija učini elastičnijim.

Struktura rashoda. — Lični rashodi profesionalnih pozorišta su znatno veći od materijalnih rashoda.

Tabela 5
RASHODI PROFESIONALNIH POZORIŠTA
(U hiljadama din.)

	1955/56	1956/57	1957/58
Lični	1,400.000	1,544.273	1,773.755
Materijalni	576.000	540.197	703.247
Ukupno	1,976.000	2,084.470	2,477.002

⁶ Orkestar, a neka imaju i hor bez solista.

Osoblje

Uporedo sa naglim porastom broja pozorišta posle oslobođenja došlo je isto tako i do naglog porasta broja osoblja (umetničkog, tehničkog i administrativnog) zaposlenog u pozorištima.

Tabela 6
POZORIŠTA I OSOBLJE

Godina	Pozorišta	Osoblje
1938/39	24	2.172
1955/56	73	6.549
1956/57	65	6.351
1957/58	58*	6.081

* Nisu uračunata dva poluprofesionalna pozorišta u Makedoniji.

Tabela 7
SASTAV OSOBLJA PO VRSTI

	1938/39	1956/57	1957/58
Administrativno	127	485	418
Tehničko	618	2.027	1.952
Umetničko:	1.427	3.839	3.711
glumačko-dramsko		1.394	1.343
glumačko-opersko		907	849
glumačko-baletsko		341	340
ostalo		1.197	1.179

U sezoni 1957/58 broj umetničkog osoblja bio je znatno veći od broja ukupnog osoblja u sezoni 1938/39. Takav porast umetničkog osoblja bio je moguć samo ulaskom mnogih amatera u redove profesionalnih pozorišnih umetnika. Problem kvalitetnog stručnog školovanog umetničkog osoblja postoji još u nekim, naročito u manjim pozorištima.

Pored reditelja i glumaca starije generacije (među kojima ima i veoma renomiranih, ali koji su dobrim delom ušli u pozorište bez prethodne stručne spremlje) i umetnika srednje generacije (među kojima su relativno češći stručno školovani pojedinci), posle oslobođenja veći broj mladih reditelja i glumaca školovao se u srednjim pozorišnim školama osnovanim u više mesta (Beogradu, Zagrebu, Sarajevu, Novom Sadu, Nišu, Skopju). Sve ove škole su prestale sa radom. Pozorišni kadrovi danas se pripremaju u akademijama koje imaju rang visokih škola. Akademija za igralsko umetnost u Ljubljani (osnovana 1945), Akademija za pozorišnu umetnost u Beogradu (osnovana 1948) i Akademija za kazališnu umjetnost u Zagrebu (osnovana 1950) dale su mnogim pozorištima u svim republikama više mladih pozorišnih umetnika.

Od 1951 do 1957 na akademijama za pozorišnu umetnost diplomiralo je 129 studenata (1951—21, 1952—11, 1954—21, 1955—24, 1956—28 i 1957—24).

U Akademiji za pozorišnu umetnost u Beogradu diplomirala su od 1952 do 30 oktobra 1958 g. 92 (46 na otseku gluma, a 46 na otseku režija), a apsolviralo 196 (127 na otseku gluma, a 69 na otseku režija) mladih glumaca i reditelja.

I pored priliva novih stručno školovanih kadrova (reditelja, glumaca, dramaturga, scenografa), mnoga pozorišta (naročito manja u unutrašnjosti) nemaju u svojim ansamblima nijednog umetnika sa završenom pozorišnom akademijom ili imaju samo jednog ili dvojicu. U nekim pozorištima mladi umetnici školovani u akademijama čine jezgro ansambla (Beogradska dramska pozorište, Zagrebačko dramsko kazalište, Mestno gledališče u Ljubljani).

Stručni kadrovi za operu i balet školuju se na muzičkim akademijama i u baletskim školama.

Zgrade i sale

Većina profesionalnih pozorišta ima sopstvenu zgradu. Neka pozorišta imaju na raspolaganju (stalno ili u određene dane) sale u tuđim zgradama.

Od 10 pozorišta koja imaju dramu i operu, samo Slovensko narodno gledalište ima posebne zgrade za dramu i operu. Zajednički boravak drame i opere u istoj zgradi otežava i jednoj i drugoj normalan rad.

Jedan broj zgrada i sala, naročito u Hrvatskoj, sagrađen je još u drugoj polovini XIX veka i početkom ovog veka do Prvog svetskog rata. Neke su iz vremena između dva rata, a izvestan broj je sagrađen ili adaptiran posle oslobođenja uporedo sa osnivanjem novih pozorišta.

U sezoni 1957/58 god. 58 pozorišta imalo je ukupno 29.513 sedišta i mesta za stajanje (u proseku 509).

Od 54 sale u kojima rade profesionalna pozorišta u sezoni 1958/59, preko polovine imaju ispod 500 sedišta i mesta za stajanje, a ostala imaju najviše oko 1.000 mesta.

Pretstave i posetioci

Broj pretstava i posetilaca nije rastao i opadao uvek srazmerno porastu odnosno opadanju broja pozorišta i broja mesta u pozorištima (tabela 8).

Tabela 8
PRETSTAVE I POSETIOCI

Godina	Pozorišta	Mesta	Pretstave	Posetioci
1938/39*	24	19.628	4.233	1.421.000
1951/52	73	36.978	10.821	3.821.000
1956/57	65	32.553	11.302	4.377.000
1956/57	57**	29.534	10.641	4.241.000
1957/58	58	29.513	10.346	4.285.000

* Pored 24 profesionalna pozorišta, uračunate su pretstave i posetioci 20 amaterskih pozorišta.

** Bez poluprofesionalnih.

Tabela 9
POZORIŠNA SEZONA 1957/58

Narodna republika	Pozorišta	Mesta	Pretstava	Posetilaca	Dotacije na posetioce	Cena ulaznica
Jugoslavija	58	29.513	10.346	4.285.000	486	578
Srbija	19	9.628	3.988	1.777.000	398	493
Hrvatska	14	8.824	2.634	1.253.000	479	579
Slovenija	8	4.057	1.542	583.000	538	632
Bosna i Hercegovina	6	2.452	1.091	358.000	740	809
Makedonija	6	2.340	832	245.000	555	609
Crna Gora	5	2.212	259	69.000	885	967

Repertoar

Sva profesionalna pozorišta u Jugoslaviji su repertoarska.⁷

Repertoar jugoslovenskih pozorišta je veoma raznovrstan. U njemu se nalaze dela pisaca od antičkih do najmodernijih, dela stranih i jugoslovenskih pisaca, drame poznatih klasika i istaknutih savremenih pisaca, ali i dela manje poznatih stranih i novih autora.

Zastupljeni su stari grčki i rimski pisci (Eshil, Sofokle, Euripid, Aristofan, Plaut); italijanski pisci (od Makijavelija, preko Goldonija, do pisaca XX veka kao što su: Pirandello, Ugo Beti, Eduardo de Filipo); francuski dramatičari (od Korneja, Molijera i Rasina, preko Lesaža, Bomažšca, Igoa, Skriba, Labiša, Balzaka, Dime, Sardua, Rostana do Žirodua, Salakrua, Anuja, Rusena, Sartra, Kamija, Beketa i Joneska); engleski dramski autori (od Šekspira i Ben Džonsona, preko Šeridana, Oskar Vajlda, Bernard Šoa i Golsvortija, do savremenih pisaca kao što su Pristli, Ratigen, Ustinov, Fraj i Osborn); španski dramski pisci (od Servantesa, Lope de Vege i Kalderona do Benevente i Garsija Lorke); nemački autori (kako klasici Gete, Šiler, Klajst, tako i Bert Breht); norveški (Ibzen) i švedski (Strindberg); ruski dramski autori (od Fonvizina, Gribojedova i Gogolja, preko Turgenjeva, Suhovo-Kobilina, Ostrovskog i Tolstoja, do Čehova i Gorkog, zatim Majkovski, Ivanov, Trenjov, Višnjevski, Leonov i niz drugih sovjetskih pisaca);

⁷ Ne daju isti komad iz večeri u večer sve dok ovaj privlači publiku, već stalno menjaju komade iz svog repertoara.

mnozi američki dramatičari (od O'Nila do Tenesi Vilijemsa i Artur Milera), Češki, poljski, mađarski, rumunski, bugarski, švajcarski, belgijski, danski, indijski, kineski, kao i dramski pisci još nekih evropskih i vanevropskih zemalja, takođe su zastupljeni u repertoarima jugoslovenskih pozorišta.

Neka pozorišta orijentisana su više na klasični, a druga na savremeni repertoar. U nekim pozorištima su savremeni i klasični repertoar zastupljeni u istoj meri.

Stav pojedinih pozorišta prema domaćoj drami je veoma različit. Pojedina pozorišta su prema njoj, a osobito prema savremenoj domaćoj drami, manje ili više rezervisana, ali druga, a naročito u poslednje vreme, igraju sve više jugoslovenske dramske tekstove.

Na jugoslovenskim scenama javljaju se dela mnogih jugoslovenskih autora od Marina Držića, preko Gundulića, Anton Tomaž Linhart, Tita Brezovačkog, Jovana Sterije Popovića i, između ostalih, preko Laze Kostića, Đure Jakšića, Koste Trifkovića, Branislava Nušića, Bore Stankovića, Ive Vojnovića, Milana Ogrizovića, Ivana Cankara, do Krleža, Kosora, Gruma i Županića. Posle rata pojavila su se nova dela pisaca koji su se istakli kao dramski autori već između dva rata, kao i dela novih, pa i sasvim mladih autora. U novom repertoaru javlja se niz imena pisaca raznih generacija: Albahari, Bihali - Merin, Bobićeva, Čipčić, Đoković, Đorđević, Đurđević, Dobričanin, Gavrilović, Grbić, Konfino, Konjović, Lebović, Lešić, Markovićeva, Minderović, Misailović, Obrenović, Pavlović, Petrović, Plaović, Putnik, Subotić, Vasiljević, Borozan, Božić, Budak, Gamulin, Čaće, Feldman, Hadžić, Horvat, Ivanišević, Kolar, Kulundžić, Matić-Hale, Matković, Marinković, Senečić, Stroci, Zerve, Bor, Brenkova, Kislinger, Kreft, Mikeln, Potrč, Pucova, Torkar, Žmave; Čopić, Čerkez, Filipović, Humo, Kulenović, Muradbegović, Pašalić, Žalica; Časule, Ilijevski, Panov; Kavaja, Mandić, Mijušković, Perović, Rotković — i još mnogi stariji i mladi autori iz svih republika.

Sve veća pažnja koju pozorišta ukazuju domaćoj drami značajna je za dalji razvoj jugoslovenske pozorišne umetnosti.

Repertoar jugoslovenskih opera i baleta (strani i domaći) manje je raznovrstan od dramskog repertoara, jer se uglavnom oslanja na konvencionalni svetski operski i baletski repertoar, ali su poslednjih godina očiglednije težnje za proširenjem repertoara i smelijem prilaženju manje poznatim ili manje popularnim delima. Prema domaćem operskom i baletskom stvaralaštvu stav je rezervisaniji od prosečnog stava pozorišta prema domaćoj dramskoj književnosti. To je delimično uslovljeno i organizaciono-finansijskim momentima.

U sezoni 1956/57 izvedena su u 57 jugoslovenskih pozorišta 533 dela.⁸

Od toga:

Drama	domaćih autora	169
	stranih autora	224
Opera	domaćih autora	15
	stranih autora	51
Opereta	domaćih autora	9
	stranih autora	18
Balet	domaćih autora	11
	stranih autora	36

Pretstave na jezicima jugoslovenskih naroda i nacionalnih manjina

Svi jugoslovenski narodi, pa čak i nacionalne manjine, dobili su pozorišta na svom jeziku. Otuda ne samo da postoje pozorišta koja igraju na srpskohrvatskom ili slovenačkom jeziku (što je bio slučaj i pre rata), već sada u Makedoniji pozorišta igraju na makedonskom jeziku. U Subotici (Vojvodina), gde je stanovništvo pretežno hrvatske i mađarske nacionalnosti, pozorište daje pretstave na srpskohrvatskom i mađarskom jeziku. Priština (Kosmet) ima srpsku i šiptarsku dramu. Pozorište u Rijeci ima hrvatsku i italijansku dramu s obzirom na sastav stanovništva Rijeke. U Malcinskom teatru u Skopju prikazuju se drame na turskom i šiptarskom jeziku. I kao što pored pisaca koji pišu drame na srpskohrvatskom i slovenačkom jeziku ima pisaca koji pišu drame na makedonskom jeziku, tako ima pisaca nacionalnih manjina koji pišu drame na jezicima tih manjina (Šulhov, Vladović-Relja, Peza i dr.).

⁸ Podaci za Jugoslaviju se dobijaju kada se izbegnu ponavljanja. Prema tome to nije zbir koji se dobija zbrajanjem.

Gostovanja

U zemlji. — Pored redovnog igranja u svojim salama, sve su češća gostovanja pojedinih pozorišta u drugim salama u istom gradu (u salama domova kulture ili radničkih univerziteta, u fabričkim halama) i drugim manjim i većim mestima u svojoj ili drugim republikama. Takva gostovanja privlače novu, naročito radničku publiku u mestima u kojima postoje pozorišta, doprinose popunjavanju izvesne praznine u kulturnom životu mesta koja nemaju pozorišta i vrše izmenu umetničkih dostignuća u mestima sa razvijenim pozorišnim životom. Neka pozorišta redovno obilaze određena okolna mesta, neka odlaze na duže turnee, a neka kombinuju i jednu i drugu vrstu gostovanja. Ova gostovanja sve uspešnije zamenjuju nekadašnja putujuća pozorišta.

Tabela 10
GOSTOVANJA POZORIŠTA

	Sezona 1954/55	Sezona 1955/56	Sezona 1957/58
Broj pozorišta	68	57	58
Broj gostovanja- turneja	1.067	1.549	1.428
Broj predstava	1.969	2.364	2.258
Od toga			
drama	1.831	2.193	2.077
opera	52	65	98
opereta	43	54	47
balet	43	52	36
Broj posetilaca	758.000	911.000	1.012.000
Broj posetilaca samo drame	580.000	731.000	863.000

U inostranstvu. — Pojedina istaknuta pozorišta gostuju povremeno u inostranstvu. Takva gostovanja imaju reprezentativni umetnički karakter. Razni dramski, operski i baletski ansambli gostovali su u Austriji, Belgiji, Bugarskoj, Francuskoj, Grčkoj, Holandiji, Italiji, Mađarskoj, Nemačkoj, Poljskoj, Sovjetskom Savezu u Velikoj Britaniji.

Na gostovanjima u inostranstvu, a osobito na renomiranim međunarodnim festivalima, postignuti su značajni uspesi. Jugoslovensko dramsko pozorište i Slovensko narodno gledalište iz Ljubljane učestvovali su na Internacionalnim festivalima dramske umetnosti u Parizu. Na njemu Jugoslovensko dramsko pozorište prikazalo je 1954 »Dunda Maroja« od Marina Držića (režija Bojana Stupice) i 1955 »Jegora Buličova« od Maksima Gorkog (režija Mate Miloševića), a Slovensko narodno gledalište 1956 »Sluge« od Ivana Cankara (režija Slavka Jana). Opera i balet Narodnog pozorišta u Beogradu, pored mnogih drugih gostovanja u inostranstvu, otvorili su svojim priredbama Pozorište nacija u Parizu 1957. Opera Slovenskog narodnog gledališta iz Ljubljane gostovala je u Parizu, Holandiji itd., Opera Hrvatskog narodnog kazališta iz Zagreba u Engleskoj. Beogradsko dramsko pozorište gostovalo je u Bugarskoj, Srpsko narodno pozorište iz Novog Sada u Poljskoj. Pored ovih i drugih sličnih gostovanja pojedinih pozorišta u raznim zemljama, naša pozorišta su učestvovala na festivalima u Edinburgu, Holandiji, Visbadenu, Beču, Firenci itd., kao i na Svetskoj izložbi u Brislu 1958.

Takođe i naši pojedini umetnici (dramski i operski reditelji, dramski glumci, operski dirigenti i pevači, solisti baleta) gostovali su u inostranim pozorištima.

Festivali

Posebno mesto u pozorišnom životu Jugoslavije zauzimaju festivali: Jugoslovenske pozorišne igre »Sterijino pozorje« u Novom Sadu, Dubrovačke letnje igre, Splitske

letnje priredbe, Ljubljanski festival i Tječan drame jadranskih kazališta.

Dubrovačke letnje igre⁹ (osnovane 1950), poznate već i u inostranstvu, na mnogim prirodnim pozornicama (tvrđava Lovrijenac, park Gradac, tvrđava Revelin itd.), prikazuju raznovrstan program, koji je u svom pozorišnom delu orijentisan uglavnom na domaću i str. nu klasiku (Držić, Šekspir, Kornej, Gete i dr.). U njihov program uključene su i razne operске i baletске predstave. Na Dubrovačkim letnjim igrama učestvuju poznata jugoslovenska pozorišta ili ansambli sastavljeni od umetnika iz raznih pozorišta.

Splitske letnje priredbe (osnovane 1954) samo se donekle po obimu i karakteru razlikuju od Dubrovačkih letnjih igara. Važno mesto na njima pripada samom splitskom pozorištu koje je na Peristilu prikazalo Sofoklove tragedije »Antigona« i »Edip«.

Ljubljanski festival (osnovan 1955) ima, kao i dva prethodna, raznovrstan muzičko-pozorišni program koji obuhvata i kvalitetne dramske i operске predstave.

Tjedan drame jadranskih kazališta, održan prvi put u Rijeci u aprilu 1958, okupio je jadranska dramska pozorišta iz Splita, Šibenika, Zadra, Pule i Rijeke — i kao gosta pozorište iz Karlovca.

Jugoslovenske pozorišne igre »Sterijino pozorje«¹⁰ u Novom Sadu imaju posebno mesto u našem pozorišnom životu. One glavni akcenat stavljaju na domaću dramu, a od Drugog »Sterijinog pozorja« (1957) na savremenu domaću dramu. Na ovim igrama, koje okupljaju u maju svake godine oko petinu svih jugoslovenskih pozorišta, izabranih na osnovu njihovih prijava i ocene kvaliteta prijavljenih predstava, dodeljuju se i nagrade za najbolju predstavu u celini, najbolju režiju, najbolja glumačka ostvarenja, najbolju scenografiju i kostimografiju, kao i nagrade za najbolji novi dramski tekst i najbolju novu dramatizaciju ili adaptaciju.

Pozorišni časopisi, muzeji i arhivi

Pored većih pozorišnih časopisa i listova (beogradskog »Pozorišnog života«, zagrebačkog »Teatra« i novosadske »Naše scene«), više jugoslovenskih pozorišta izdaju svoje manje listove ili povremene publikacije.

U Beogradu, Zagrebu i Ljubljani osnovani su muzeji ili arhivi pozorišne umetnosti koji sakupljaju, sređuju, izlažu kao stalne ili povremene tematske izložbe ili naučno obrađuju dragoceni materijal iz prošlosti i savremenog života jugoslovenskih profesionalnih pozorišta.

Savez dramskih umetnika Jugoslavije

Dramski umetnici imaju svoju organizaciju — Savez dramskih umetnika Jugoslavije (osnovan 13 aprila 1951) koja objedinjuje delatnost republičkih udruženja dramskih umetnika.

Savez radi na podizanju stručnog nivoa dramskih umetnika, pruža organima narodne vlasti stručnu pomoć pri rešavanju pitanja koja se tiču dramskih umetnika, uspostavlja i razvija saradnju sa naprednim organizacijama dramskih umetnika drugih zemalja.

U Savez dramskih umetnika Jugoslavije učlanjena su 1.072 dramska glumca i reditelja, od kojih 380 žena.¹¹ (U Srbiji 413 (154), Hrvatskoj 244 (79), Sloveniji 196 (70), Makedoniji 49 (16), Bosni i Hercegovini 108 (41) i Crnoj Gori 62 (30).¹²)

Savez izdaje kao svoj organ časopis »Pozorišni život«.

S.B.

⁹ Vidi »Osme Dubrovačke letnje igre«, »Jugoslovenski pregled«, 1957, str. 448 (68) i »Devete Dubrovačke letnje igre«, »Jugoslovenski pregled«, 1958, str. 366 (42).

¹⁰ Vidi: »Druge jugoslovenske pozorišne igre«, »Sterijino pozorje« — »Jugoslovenski pregled«, 1957, str. 254 (38) i »Treće jugoslovenske pozorišne igre«, »Sterijino pozorje« — »Jugoslovenski pregled«, 1958, str. 234 (24).

¹¹ Podaci prema evidenciji od 1 jula 1953.

¹² U zagradama je broj članova-žena.

OSNOVNE, STRUČNE ŠKOLE, GIMNAZIJE I ŠKOLE ZA ODRASLE U 1956/57

Škole i učenici

Osnovne škole. — Broj osnovnih škola, od nepotpunih — četvorogodišnjih do potpunih — osmogodišnjih i broj učenika u stalnom su porastu. Mreža osnovnih škola u kojima se stiče elementarno četvorogodišnje opšte obrazovanje u 1956/57 bila je toliko razvijena da je mogla obuhvatiti

skoro svu decu uzrasta od 7 do 11 godina. Međutim, mreža osmogodišnjih osnovnih škola, koje treba da omoguće omladini od 7 do 15 godina potpuno osmogodišnje školovanje, još uvek je nedovoljna. Zato znatan broj učenika posle završenog IV razreda ne može da nastavi i završi obavezno osmogodišnje školovanje, jer na odgovarajućem ostojanju nema škole. Brže i dalje širenje mreže osmogodišnjih osnovnih škola ometa, pored nedostatka nastavnika i školskih zgrada, još i razbijeni tip naselja, naročito u planinskim krajevima gde je nemoguće osnovati osmogodišnju osnovnu školu koja bi mogla da obuhvati dovoljan broj učenika. Pa i pored toga, mreža osmogodišnjih osnovnih škola postepeno se širi i organizaciono sređuje, tako da se svake godine osmogodišnjim školovanjem obuhvata sve više omladine.

Tabela 1
OSNOVNE ŠKOLE

Osnovne škole*	Školska godina	Škole	Odeljenja	Učenici	
				svega	ženskih
Nepotpune osnovne škole	1955/56	14.154	47.660	1.548.302	731.407
	1956/57	14.113	50.067	1.660.209	788.878
Potpune osmogodišnje osnovne škole**	1955/56	1.887	11.876	370.685	153.092
	1956/57	2.046	13.652	437.267	183.284

* Broj odeljenja i učenika odnosi se na t. zv. više razrede (od V do VIII). Odeljenja i učenici od I i IV razreda ovih škola obuhvaćeni su podacima o nepotpunim osnovnim školama.

** Naziv škola usklađen je s nazivima datim u Opštem zakonu o školstvu.

Pored učenika prikazanih kod osmogodišnjih osnovnih škola, na osmogodišnjem školovanju nalazilo se školske 1956/57 107.806 učenika u višim razredima nepotpunih osmogodišnjih škola i 77.196 učenika u nižim i potpunim gimnazijama (od I do IV razreda). Tako se 1956/57 na višem stupnju osmogodišnjeg školovanja (V—VIII) nalazilo 622.269 učenika, ili 30% svih učenika koji su tada bili u obaveznim školama.

Broj osmogodišnjih osnovnih škola u 1956/57, u odnosu na prethodnu školsku godinu povećao se za 8,4%, a broj učenika u višim razredima (V—VIII) za 7,2%. Broj nepotpunih osmogodišnjih škola smanjio se usled toga što su neke od ovih škola prerasle u osmogodišnje, a neke su se organizaciono spojile sa obližnjim osmogodišnjim školama kao njihova odvojena odeljenja. Broj odeljenja i učenika i u ovako prividno smanjenom broju ovih škola u porastu je usled stalnog priraštaja dece.

Nepotpune osnovne škole većinom se nalaze u manjim naseljima gde još nije moguće otvoriti osmogodišnju osnovnu školu. Najveći broj ovih škola su četvorogodišnje osnovne škole u kojima nastavu istovremeno izvodi sa odeljenjima sastavljenim od 2, 3, 4 i više razreda jedan učitelj (t. zv. nepodeljene osnovne škole ili škole s kombinovanim odeljenjima).

Tabela 2
OSNOVNE ŠKOLE S KOMBINOVANIM ODELJENJIMA

Školska godina	Škole	Odeljenja	Kombinovana odeljenja		
			od 2 razreda	od 3 razreda	od 4 i više razreda
1955/56	14.063	47.660	14.286	1.837	2.733
1956/57	14.038	50.067	14.670	1.457	2.844

Iako se broj škola s kombinovanim odeljenjima smanjio u 1956/57 u odnosu na 1955/56, broj odeljenja u preostalim školama kombinovan od više razreda povećao se za 116, što je takođe nastupilo zbog povećanog broja učenika u svim školama, nedostatka školskog prostora i nastavnog kadra ili zbog nedovoljnog broja učenika da se izvođenje nastave organizuje po razredima. Oko 40% svih odeljenja nižih razreda (od I do IV) osnovnih škola su kombinovana, što znatno otežava rad učitelja i umanjuje kvalitet nastavno-vaspitnog rada.

Tabela 3
KOMBINOVANA I NEKOMBINOVANA ODELJENJA OSNOVNIH ŠKOLA

Školska godina	Ukupno		Nekombinovana		Kombinovana	
	odeljenja	učenika	odeljenja	učenika	odeljenja	učenika
1955/56	47.660	1.548.302	28.804	966.551	18.856 40%	581.751 37,5%
1956/57	50.067	1.660.209	31.096	1.061.153	18.971 36%	599.056 37,5%

Otvaranje osnovnih četvorogodišnjih škola u malim naseljima uslovljeno je rad s kombinovanim odeljenjima, tako da oko 37,5% učenika osnovnih škola uči u ovako na nižem stupnju organizovanim školama. Tendencija je da se broj kombinovanih odeljenja svede na najmanju moguću meru, a naročito da što pre nestane nepodeljenih škola u kojima sa svim razredima radi jedan učitelj.

Gimnazije. — Izmene koje su poslednjih godina vršene u sistemu školstva najviše su se odrazile na organizacionu strukturu gimnazije. Izdvajanjem nižih razreda (I—IV) iz dosadašnjih potpunih gimnazija i njihovim priključenjem

Tabela 4
GIMNAZIJE

Školska godina	Niže	Više	Potpune	Ukupno	Indeks	Odeljenja	Učenici	Indeks
1955/56	203	102	169	474	100	6.290	205.694	100
1956/57	172	160	88	420	90	5.103	161.337	80

osnovnim osmogodišnjim školama odnosno ukidanjem nižih gimnazija, nastupile su znatne promene u broju gimnazija i njihovih učenika.

Od 172 niže gimnazije, koliko ih je bilo na kraju školske 1956/57, 164 se nalaze u Sloveniji.¹ U ostalim republikama na kraju 1956/57 nije bilo nižih gimnazija, sem u Bosni i Hercegovini (8). Broj potpunih gimnazija smanjio se za skoro 50%, jer su se neke pretvorile u više (pripajanjem nižih razreda osmogodišnjim osnovnim školama), a neke ukinute i umesto njih otvorene stručne škole. Zbog toga je smanjen i broj učenika u gimnazijama. U 1956/57 u odnosu na prethodnu godinu broj učenika se smanjio za 22%. U toku je proces likvidiranja potpunih gimnazija, jer od školske 1958/59 gimnazije mogu postojati samo kao škole u kojima nastava traje 4 godine (član 8 Uvodnog zakona za Opšti zakon o školstvu).

Stručne škole. — Proces razvika stručnih škola poslednjih godina je vrlo dinamičan. Povećava se i broj škola i broj učenika. Usled reorganizacije koja se vrši u nekim vrstama stručnih škola nastupile su izvesne promene koje su se odrazile na broj ovih škola u školskoj 1956/57.

¹ Osmogodišnje školovanje u Sloveniji obavlja se u nižim gimnazijama, i one zamenjuju osmogodišnje škole.

Tabela 5
STRUČNE ŠKOLE

Školska godina	Škole za kvalifikovane radnike			Tehničke i njima odgovarajuće škole		
	škole	odeljenja	učenici	škole	odeljenja	učenici
1955/56	931	5.202	120.535	190	1.555	41.942
1956/57	892	5.307	121.600	211	1.823	52.806

U 1956/57 smanjen je broj škola za kvalifikovane radnike uglavnom usled toga što su neke ženske zanatske škole koje ranije nisu imale rang (nisu davale kvalifikacije) pretvorene u škole s praktičnom obukom, a neke su ukinuli narodni odbori opština koji su ih izdržavali. Kod ostalih vrsta stručnih škola za kvalifikovane radnike povećan je i broj škola i učenika.

Karakterističan je porast broja ekonomskih, tehničkih i poljoprivrednih škola kao i broj njihovih učenika. U 1956/57 u odnosu na prethodnu školsku godinu broj ekonomskih srednjih škola povećao se za 18,6%, a broj učenika za 33,2%; broj tehničkih škola za 24%, a učenika za 36%; u srednjim poljoprivrednim školama broj učenika se povećao za 36,6%.

Stručne škole u celini organizaciono i materijalno sve se više sređuju i njihov broj se stalno povećava.

Uspeh učenika

Broj učenika koji su uspešno završili razred u pojedinim školama 1955/56 i 1956/57 pokazuje i to da škole pri odlučivanju o napredovanju učenika sve više ujednačuju kriterijum. Procenat ponavljanja u mnogim vrstama škola je isti u toku dve uzastopne školske godine. Najmanje učenika ponavlja razred u školama za obrazovanje nastavnika i u stručnim školama za kvalifikovane radnike, a najviše u višim razredima osmogodišnjih škola.

Po vrstama škola rezultati uspeha učenika izgledaju ovako:

Tabela 6
OSNOVNE ŠKOLE (ČETVOROGODIŠNJE I NEPOTPUNE OSMOGODIŠNJE ŠKOLE)

	Učenici svih razreda	U završnom razredu (IV i VIII)
1955/56		
Ukupno	1.548.302	280.686
Završilo razred	1.313.924	249.758
%	85%	89%
1956/57		
Ukupno	1.660.209	317.812
Završilo razred	1.433.270	288.240
%	86%	90%

Broj učenika koji su ponavljali razred u ovoj vrsti škola (oko 15% ili oko 230.000 u toku jedne školske godine) je veliki, jer se radi o obaveznoj školi.

Tabela 7
OSMOGODIŠNJE ŠKOLE (V do VIII)

	Učenici svih razreda	U završnom razredu (VIII)
1955/56		
Ukupno	370.685	58.945
Završilo razred	291.220	54.538
%	78,5%	92,5%
1956/57		
Ukupno	437.267	74.874
Završilo razred	349.785	69.500
%	80%	93%

U osmogodišnjim školama najveći broj učenika ponavlja V razred. U školskoj 1955/56 V razred ponavljalo je 30%, a 1956/57 28% učenika. To znači da još nisu prebrodne teškoće pri prelazu sa razredne na predmetnu nastavu i da vladaju različiti kriterijumi ocenjivanja kod učitelja i nastavnika. Podela osmogodišnje osnovne škole na dva stupnja (niži I—IV i viši V—VIII) koja još uvek postoji, stvorila je i dva kriterijuma ocenjivanja, što se najviše odražava na uspeh učenika V razreda. Sem toga, veliki broj učenika ponavlja razred i zbog teškoća koje nastaju usled naglog prelaza sa razredne na predmetnu nastavu.

Poređenje uspeha koji su postigli učenici gimnazija i stručnih škola pokazuje da su rezultati učenika i jednih i drugih škola približno isti.

Tabela 8
GIMNAZIJE

	Učenici svih razreda	U završnom razredu (VIII)
1955/56		
Ukupno	205.694	16.572
Završilo razred	173.455	15.573
%	84%	94%
1956/57		
Ukupno	161.337	18.729
Završilo razred	135.293	17.237
%	84%	92%

U obe školske godine isti je procenat učenika koji ponavljaju razred (16%), a približno isti procenat učenika koji su uspešno maturirali. Ovo potvrđuje stabilnost kriterijuma ocenjivanja i ujednačenost zahteva prilikom ispitivanja, što je i razumljivo, jer su gimnazije s dugom tradicijom i dosta ujednačenim nastavnim kadrom.

Uspeh učenika u stručnim školama u školskoj 1955/56 i školskoj 1956/57 još više je ujednačen. Procenat uspešno završenih razreda (86%) i procenat uspešno položenog završnog razreda (96%) u obe godine potpuno je isti.

Tabela 9
STRUČNE ŠKOLE (TEHNIČKE I NJIMA ODGOVARAJUĆE STRUČNE ŠKOLE)

	Učenici svih razreda	U završnom razredu
1955/56		
Ukupno	41.942	6.085
Završilo razred	36.172	5.827
%	86%	96%
1956/57		
Ukupno	52.806	6.783
Završilo razred	45.315	6.523
%	86%	96%

Broj učenika koji su uspešno završili razred u 1955/56, u 1956/57 najveći je u stručnim školama za kvalifikovane radnike. Međutim, kod uspeha u ovim školama treba imati u vidu da prilikom ocenjivanja odlučuje i uspeh u praktičnom radu, što je i razumljivo s obzirom na karakter ovih škola.

Tabela 10
STRUČNE ŠKOLE ZA KVALIFIKOVANE RADNIKE

	Učenici svih razreda	U završnom razredu
1955/56		
Ukupno	120.535	34.066
Završilo razred	108.941	32.816
%	90%	96%
1956/57		
Ukupno	121.600	37.709
Završilo razred	110.414	36.331
%	90%	96%

Najbolji uspeh postižu učenici škola za obrazovanje nastavnika.

Tabela 11
ŠKOLE ZA OBRAZOVANJE NASTAVNIKA

	Učenici svih razreda	U završnom razredu
1955/56		
Ukupno	20.499	4.483
Završilo razred	18.620	4.335
%	91%	97%
1956/57		
Ukupno	20.930	3.967
Završilo razred	18.693	3.846
%	89,5%	97%

U skoro svim školama za obrazovanje nastavnog kadra uspješno položi završni razred više od 90% učenika, što dokazuje da su u završnom razredu zreli i pripremljeni omladinci.

Svake godine se broj učenika bez slabih ocena povećava postepeno, što je rezultat nastojanja da što manje učenika ima slabih ocena.

Nastavnici

Uporedo sa razvojem školstva poboljšava se i sastav nastavnog kadra. Prilivom novih mladih kadrova iz učiteljskih, viših pedagoških škola i sa univerziteta postepeno se menja kvalifikaciona struktura nastavnih kolektiva u školama. Nastavu izvodi sve veći broj stručno osposobljenih nastavnika. Škole dobijaju sve više kvalifikovanih stalnih nastavnika, što doprinosi njihovom organizacionom učvršćenju i podizanju nastave i vaspitanja na viši nivo.

Tabela 12
NASTAVNICI

Škole	Školska godina	Nastavnici	
		ukupno	stalni
Osnovne i nepotpune osmogodišnje škole	1955/56 1956/57	41.174 43.380	39.440 41.055
Osmogodišnje	1955/56 1956/57	17.967 20.721	14.636 17.058
Gimnazije	1955/56 1956/57	9.246 7.881	8.005 6.845
Škole za kvalifikovane radnike	1955/56 1956/57	10.101 10.185	4.560 4.686
Tehničke i njima odgovarajuće škole	1955/56 1956/57	4.014 4.661	2.424 2.858

U 1956/57 povećao se broj nastavnika u svim školama, sem gimnazija. Pripajanjem nižih razreda gimnazija osmogodišnjim školama, najveći broj nastavnika nižih razreda gimnazija prešao je u osmogodišnje škole.

Relativno najmanje nastavnika je u stručnim školama. Stručne škole za kvalifikovane radnike imaju samo 46%, a srednje stručne škole 61% stalnih nastavnika. Nedovoljan broj stalnih nastavnika u ovim školama ometa organizaciono učvršćenje škola i sistematski i planski rad na unapređenju vaspitno-obrazovnog procesa. Nastoji se da sve škole dobiju stalni nastavni kadar, koji bi se mogao u potpunosti posvetiti radu škole.

Obrazovanje odraslih

Broj škola za odrasle i broj polaznika daleko zaostaje za potrebama. Podaci o kvalifikacionoj strukturi aktivnog stanovništva pokazuju da je neophodno dalje usavršavanje velikog broja radnih ljudi. Većina radnika želi da svoje znanje proširi i upotpuni. Broj ovih škola nedovoljan je da primi sve one koji žele da pohađaju razne vrste škola za odrasle.

Tabela 13
ŠKOLE ZA ODRASLE*

Škole	Školska godina	Broj škola	Broj odeljenja	Polaznici	
				svega	ženskih
Osnovne	1955/56 1956/57	297 161	514 292	11.303 6.279	4.962 2.414
Osmogodišnje	1955/56 1956/57	3 2	33 33	726 839	143 251
Škole za visoko-kvalifikovane radnike	1955/56 1956/57	59 80	240 338	5.124 7.337	70 93
Ekonomске	1955/56 1956/57	34 21	57 35	1.297 893	234 165
Škole za poljoprivredne proizvođače	1955/56 1956/57	250 274	357 374	8.323 8.809	3.019 3.301
Srednje stručne	1955/56 1956/57	53 63	187 228	4.279 5.386	464 527

* Na kraju školske 1955/56 i 1956/57.

U školskoj 1956/57 znatno se smanjio broj osnovnih škola za odrasle, a naročito broj osmogodišnjih škola. Potrebno je mrežu škola za odrasle proširiti, materijalno i kadrovski srediti i time poboljšati uslove za širi i solidniji rad na obrazovanju i stručnom usavršavanju odraslih.

D. B. i S. I.

Vidi: »Stručne škole«, »Jugoslovenski pregled«, 1957, str. 249–254 (33–38); »Obavezno školovanje«, »Jugoslovenski pregled«, 1957, str. 297–300 (39–42); »Škole za obrazovanje nastavnog kadra«, »Jugoslovenski pregled«, 1957, str. 441–443 (61–63); »Škole, ustanove i organizacije odraslih«, »Jugoslovenski pregled«, 1957, str. 485–490 (69–74); »Gimnazije«, »Jugoslovenski pregled«, 1957, str. 347–348 (49–50).

NASTAVNI KADROVI U FIZIČKOJ KULTURI

Nastavni kadrovi u fizičkoj kulturi¹ rade ili kao nastavnici fizičkog vaspitanja u školama ili kao nastavni kadrovi u osnovnim organizacijama fizičke kulture (klubovima, društvima ili drušinama). U nastavno osoblje u školama spadaju učitelji, nastavnici i profesori fizičkog vaspitanja, a nastavni kadrovi u osnovnim organizacijama fizičke kulture su treneri (instruktori, treneri i viši treneri) i prednjaci (pripravnici, prednjaci III, II i I razreda).

Nastavnici fizičkog vaspitanja u školama

Nastavnici fizičkog vaspitanja spremaju se za ovaj poziv u školama od kojih je jedna u rangju fakulteta, 9 su više, a 4 srednje stručne škole.²

Rang ovih škola određuje i status nastavnika: Visoka škola za fizičko vaspitanje u Beogradu (ranije DIF — Državni institut za fizičku kulturu) priprema profesore fizičkog vaspitanja za srednje i više škole i visokokvalifikovane stručnjake za osnovne i više društvene organizacije fizičke kulture; više škole (u Ljubljani, zatim grupe za fizičko vaspitanje pri višim pedagoškim školama u Beogradu, Zagrebu, Sarajevu, Novom Sadu, Nišu, Splitu, Zrenjaninu i Cetinju) pripremaju nastavnike fizičkog vaspitanja za osmogodišnje škole, a srednje fiskulturne škole (u Zemunu, Sarajevu, Skopju i Prištini) pripremaju učitelje fizičkog vaspitanja.

Tabela 1

NASTAVNI KADROVI FIZIČKE KULTURE U ŠKOLAMA*

(Stanje 31 decembra 1957)

Vrsta škole	Ukupno nastav-nika	B r o j					
		Muških	Žen-skih	Profe-sora	Nastav-nika	Uči-telja	Osta-lih
Osmogodišnje škole	1.154	822	332	32	294	586	242
Škole učenika u privredi	161	148	13	6	35	88	32
Srednje škole za opšte obrazovanje	354	239	115	89	98	150	17
Srednje stručne škole	253	189	64	63	62	103	25
Ostale škole	116	87	29	50	24	33	9
U k u p n o	2.038	1.485	553	240	513	960	325

* 37 nastavnika fizičke kulture ne rade u školama.

Najveći broj nastavnika (55,6%) radi u osmogodišnjim školama, u srednjim školama za opšte obrazovanje radi 17,1%, u srednjim stručnim školama 12,2%, u školama učenika u privredi 7,7%, u ostalim školama 5,6%, dok je 1,8% nastavnika zaposleno u društvenim organizacijama za fizičku kulturu.

U Srbiji rade 870 (41,9%) nastavnika, u Hrvatskoj 560 (27%), u Sloveniji 253 (12,2%), u Bosni i Hercegovini 166 (8%), u Makedoniji 170 (8,2%) i u Crnoj Gori 56 (2,7%) nastavnika.

Nastavnika muškaraca ima 73,3%, a nastavnika žena 26,7%. Nastavnika muškaraca ima najviše u Crnoj Gori (87,5%), najmanje u Sloveniji (63,3%).

Među nastavnicima najviše ima stručnih učitelja (46,4%), zatim nastavnika (25,5%), profesora (12,3%), a bez odgovarajuće školske spreme (15,8%). Profesori fizičkog vaspitanja pretežno rade u srednjim školama za opšte obrazovanje i srednjim stručnim školama, a ostali nastavnici rade uglavnom u osmogodišnjim školama.

U pogledu radnog odnosa, nastavnika-stalnih službenika ima 1.798 (86,7%), stalno honorarnih 219 (10,5%), a honorarnih 58 (2,8%).

Od ukupnog broja nastavnika 294 (14,1%) rade u dve ili više škola.

¹ Na Kongresu fizičke kulture koji se održava od 5 do 7 novembra 1958 u Beogradu posebna pažnja biće poklonjena pitanju nastavnih kadrova, kako onih u školama tako i onih u društvenim organizacijama.

² »Škole za obrazovanje nastavnika za fizičko vaspitanje«, »Jugoslovenski pregled«, jul 1957, str. 353 (11).

Nastavnici fizičke kulture, pored syog redovnog rada u školama, u znatnom broju su angažovani i u društvenim organizacijama za fizičku kulturu. U organizacijama za fizičku kulturu rade 1.397 (67,3%) nastavnika, i to pojedini u dve ili više organizacija. To je uglavnom volonterski rad, a samo mali broj nastavnika prima od društvenih organizacija novčanu nagradu u vidu povremenog honorara. U Partizanu Jugoslavije — Savezu za telesno vaspitanje rade 856 nastavnika (61,3% od broja nastavnika koji rade u društvenim organizacijama za fizičku kulturu), u organizacijama Saveza sportova 500 (35,8%), u organizacijama Saveza izvidnika 23 (1,7%), u organizacijama Planinarskog saveza 12 (0,8%) i u organizacijama Streljačkog saveza 6 (0,4%) nastavnika.

Nastavnici fizičkog vaspitanja imaju svoja republička društva (izuzev Crne Gore). U srezovima ili mestima gde ima više od tri nastavnika postoje aktivni nastavnici fizičkog vaspitanja koji su vezani neposredno s republičkim društvom. Republička društva svake godine organizuju, u zimskom i letnjem razdoblju, tečajevu za stručno uzdizanje svojih članova. Republička društva Srbije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine izdaju svakog meseca bilten. Mada još ne postoji centralno udruženje koje bi povezivalo sva republička društva, održavaju se međurepublička savetovanja društava profesora, nastavnika i učitelja fizičkog vaspitanja (dosad su održana 3 savetovanja) na kojima se pretesaju aktuelni stručni i staleški problemi.

Nastavni kadrovi u društvenim organizacijama za fizičku kulturu

Nastavni kadrovi za društvene organizacije školuju se na osnovu Pravilnika o sportskim trenerima i uputstava o školovanju i polaganju ispita za zvanja sportski instruktor, sportski trener i viši sportski trener. Ove propise doneo je Savez sportova Jugoslavije 1954. Prema tim propisima, organizovanje kurseva, polaganje ispita i dodeljivanje zvanja instruktora i trenera obavljaju republičke ustanove za školovanje nastavnog kadra u sportu: republički zavodi i instituti za fizičku kulturu, a Savezni zavod za fizičku kulturu (ranije Sportski institut Saveza sportova Jugoslavije) organizuje kurseve i polaganje ispita za zvanje viših trenera.

Nastavni kadrovi za organizacije Partizana Jugoslavije — Savez za telesno vaspitanje (prednjak-pripravnik, prednjak —III, II i I razreda) školuju se na tečajevima — kursovima koje organizuju osnovne i više organizacije, što zavisi od stepena zvanja. Zvanje se stiče posle pohađanja predavanja i položenog ispita.

Nastavni kadrovi za društvene organizacije za fizičku kulturu spremaju se i u Višoj prednjačko-trenerskoj školi Partizana Jugoslavije — Saveza za telesno vaspitanje i Saveza sportova Jugoslavije, koja je otpočela sa radom školske 1957/58 u Beogradu. U ovoj školi spremaju se prednjaci za rad u organizacijama Partizana Jugoslavije — Saveza za telesno vaspitanje, osposobljavaju se visokokvalifikovani treneri sportskih organizacija, stručni kadrovi — organizatori fizičke kulture za odmor i razonodu radnih ljudi van društvenih organizacija za fizičku kulturu. Škola takođe sprovodi i organizuje kurseve i seminare za stručno usavršavanje postojećih kadrova u društvenim organizacijama za fizičku kulturu. Nastava u ovoj školi traje dve godine.

Zasad ne postoji jedinstveno udruženje trenera i prednjaka, ali u nekim sportskim granama postoje udruženja trenera (naprimen, u fudbalu, rukometu, biciklizmu, u smučarstvu — zbor smučarskih učitelja (instruktora) i trenera itd.). Pored toga, problemima nastavnih kadrova bave se i centralni i republički savezi sportskih grana.

Tabela 2

NASTAVNI KADROVI U DRUŠTVENIM ORGANIZACIJAMA ZA FIZIČKU KULTURU

(Stanje 31 decembra 1957)

Narodna republika	Ukupno	Pripravnici					Plaćeni	Amateri
		Instruktori i prednaci III razreda	Treneri i prednaci II razreda	Viši treneri i prednaci I razreda	Bez zvanja			
Srbija	2.446	332	1.410	420	88	196	272	2.174
Vojvodina	1.410	133	906	239	37	95	168	1.242
Kosmet	212	43	116	31	8	14	10	202
Hrvatska	1.678	204	822	313	57	2.822	15	1.463
Slovenija	1.199	90	465	160	18	466	71	1.128
Bosna i Hercegovina	771	180	390	143	13	45	31	740
Makedonija	313	26	129	93	21	44	43	270
Crna Gora	88	—	49	27	1	11	9	79
Jugoslavija	6.495	832	3.265	1.156	198	1.044	641	5.854

Tabela 3
OSNOVNE SPORTSKE ORGANIZACIJE, AKTIVNI ČLANOVI I
NASTAVNI KADROVI*

(Stanje 31 decembra 1957)

Grane fizičke kulture	Osnovne orga- nizacije	Aktivni članovi	Nastavni kadrovi
Savez sportova Jugoslavije	3.215	141.771	2.424
Atletika	74	6.149	340
Biciklizam	59	1.449	34
Boks	58	2.066	67
Brodarstvo	92	5.199	14
Veslanje	38	2.572	68
Košarka	104	5.021	206
Kuglanje	442	17.672	42
Mačevanje	17	535	30
Odbojka	161	4.596	168
Plivanje	75	8.087	167
Ragbi	9	304	6
Rukomet	212	8.667	254
Smučanje	82	7.689	244
Stoni tenis	160	4.352	64
Tenis	59	4.024	39
Teška atletika	48	2.926	100
Fudbal	1.490	58.936	558
Hokej na ledu	23	1.040	11
Hokej na travi	12	487	12
Konjički sport	71	4.195	9
Planinarstvo	291	78.589	131
Partizan Jugoslavije-STV	1.071	189.331	3.018
Streljaštvo	1.988	146.880	127
Jugoslavija	6.636	560.766	5.709

* Obuhvaćene su samo one grane fizičke kulture koje imaju nastavne kadrove i za koje postoje zvanični podaci o broju osnovnih organizacija i aktivnim članovima.

U Jugoslaviji je 31 decembra 1957 bilo 6.805 osnovnih sportskih organizacija, što znači da je na jednu osnovnu organizaciju dolazilo 0,84 nastavnih kadrova. U osnovnim sportskim organizacijama bila su 720.282 aktivna člana, što znači da je na jednog nastavnika dolazilo 98,22 članova.

Među nastavnim kadrovima u društvenim organizacijama za fizičku kulturu ima: pripravnika 12,8%, instruktora i prednjaka III razreda 50,3%, trenera i prednjaka II razreda 17,8%, viših trenera i prednjaka I razreda 3% i nastavnog kadra bez zvanja 16,1%.

Nastavni kadrovi u osnovnim organizacijama za fizičku kulturu (klubovima, društvima i drušinama) uglavnom rade bez nagrade (90,1%), a mnogo ih je manje koji su za svoj rad plaćeni bilo po kom osnovu (9,9%); stalnih službenika ima 2,3%, stalno honorarnih 1% i honorarnih 6,6%.

Nastavnih kadrova u društvenim organizacijama za fizičku kulturu ima najviše sa nižom školskom spremom (48%), zatim sa srednjom (42,2%) i s višom školskom spremom (9,8%).

Po osnovnom zanimanju među nastavnim kadrovima u društvenim organizacijama ima 2,65% trenera i prednjaka, 21,88% nastavnika fizičkog vaspitanja, 34,53% službenika, 16,09% radnika, 2,77% poljoprivrednika i ostalih 22,08%. Profesionalni kadar (treneri, prednjaci i nastavnici fizičke kulture zaposleni su uglavnom u osnovnim organizacijama Partizana Jugoslavije — Saveza za telesno vaspitanje (945), u fudbalu (102), atletici (99), smučanju (95) itd.

Od svih grana fizičke kulture u povoljnom položaju u pogledu nastavnih kadrova su atletika sa 4,59% nastavnog kadra na jednu osnovnu organizaciju i 18,1% aktivnih članova na jednog nastavnika, smučanje sa 2,98% nastavnog kadra na jednu osnovnu organizaciju, zatim Partizan Jugoslavije — Savez za telesno vaspitanje sa 2,8%, plivanje sa 2,2%, teška atletika 2,1%, a naročito je slabo stanje u pogledu nastavnih kadrova u kuglaškoj organizaciji i streljaštvu u kojima radi 0,09% odnosno 0,06% nastavnog kadra.

IZVOR:

Dokumentacija Saveznog zavoda za fizičku kulturu; »Statistički godišnjak FNRJ 1958« Saveznog zavoda za statistiku (podaci o broju osnovnih organizacija i članovima).

M.Mi.

ŠAHOVSKI SAVEZ JUGOSLAVIJE

Prva jedinstvena šahovska organizacija — Jugoslovenski šahovski savez osnovan je 14 avgusta 1921 u Celju.

Šah se između dva svetska rata razvijao bez društvene podrške i pomoći, prepušten isključivo brizi nekolicine ljubitelja šaha. Materijalni uslovi nisu omogućavali stvaranje stalnog programa i sistema takmičenja. U tom razdoblju priredeno je 17 t.z.v. nacionalnih amaterskih turnira, 4 međunarodna turnira, 4 šampionata Jugoslavije, a reprezentacija Jugoslavije, sem učesnice na olimpijadama, nije odigrala nijednu međudržavnu utakmicu.

Posle Drugog svetskog rata, u novim društvenim uslovima, uz snažnu moralnu i materijalnu podršku društvene zajednice, šah je dobio značajno mesto, a šahovska organizacija postigla je vidne rezultate. Do 1948 šahovska organizacija bila je u sastavu Fiskulturnog saveza Jugoslavije, a pri fiskulturnim forumima postojali su šahovski odbori. Veliki napredak šaha stvorio je uslove za stvaranje samostalne šahovske organizacije. Šahovski savez Jugoslavije osnovan je 20 decembra 1948 u Beogradu. Iste godine osnovani su i republički šahovski savezi (kao i Pokrajinski šahovski odbor za Vojvodinu i Oblasni odbor za Kosmet — u sastavu Šahovskog saveza Srbije).

Organizacija

Šahovski savez Jugoslavije je društvena organizacija koja nije vezana ni sa jednim od sportskih saveza. U sastavu Saveza su šest republičkih šahovskih saveza.

Organi Saveza su: Skupština, Centralni odbor i Nadzorni odbor.

Skupština je najviši organ Saveza i sastaje se svake druge godine. Skupštinu sačinjavaju delegati izabrani na skupštinama republičkih šahovskih saveza, kao i članovi Centralnog i Nadzornog odbora.

Centralni odbor, koji bira Skupština, sastoji se od predsednika Šahovskog saveza Jugoslavije, predsednika 6 republičkih saveza i 15 do 24 člana. Centralni odbor sastaje se najmanje dva puta godišnje i rešava sva načelna i važnija pitanja šahovske organizacije (donosi pravilnike, određuje smernice rada, kalendar takmičenja, budžet itd.). Centralni odbor bira iz redova svojih članova Sekretarijat Šahovskog saveza Jugoslavije (koji čine predsednik, potpredsednik i sekretar ŠSJ i još 4 do 8 članova), koji sprovodi zaključke Skupštine i Centralnog odbora i rešava sve tekuće poslove. Centralni odbor ima i druge pomoćne organe: Disciplinski odbor, Višu kvalifikacionu komisiju (koja se stara o kategorizaciji igrača), Sekciju sudija ŠSJ, saveznog kapitana, Savet za problemski šah i Odbor za dopisni šah. Sekretarijat ima svoje pomoćne organe (Stručnu komisiju, Međunarodnu komisiju itd.) koje mu pomažu u radu. Centralni odbor i Sekretarijat brinu se o omasovljenju šaha, kvalitetnom napretku članova, stvaranju kadrova, organizuju saveznu i međunarodna takmičenja, brinu se o jačanju veza sa drugim zemljama i reprezentovanju Jugoslavije u međunarodnim susretima. Sekretarijat je isključivo nadležan za odobravanje gostovanja klubova i pojedinaca u inostranstvu.

Predsednik ŠSJ je Branko Jevremović, potpredsednici su Ozren Nedeljković i Ljuban Jakše, generalni sekretar je Stevan Majstorović, a odgovorni sekretar Božidar Kažić.

Republički šahovski savezi, koji od 1952 imaju šire kompetencije, imaju slične organe kao i ŠSJ sa nadležnošću u okviru republike. Od 1952 počelo se sa osnivanjem okružnih i sreskih šahovskih odbora koji su nosioci šahovske aktivnosti u komunama. Danas postoje u Sloveniji 9, u Hrvatskoj 5, u Srbiji 11, u Bosni i Hercegovini 5 i u Makedoniji 3 okružna i sreska odbora. U 1958 počeli su sa radom i opštinski šahovski odbori.

Osnovne šahovske organizacije su šahovske sekcije i šahovski klubovi. Šahovske sekcije imaju najmanje 10 članova, a šahovski klubovi više od 25 članova starijih od 12 godina. Svaki građanin FNRJ koji je upisan i registrovan u nekoj šahovskoj organizaciji član je ŠSJ. Šahovske sekcije i klubovi moraju biti registrovani kod republičkog šahovskog saveza. Klubovi i sekcije registruju svoje članove kod republičkih saveza, i time oni stiču sva prava članova ŠSJ. Organizacija klubova i sekcija je različita: pored samostalnih

šahovskih klubova i sekcija, postoje klubovi i sekcije koji su vezani za pojedina sportska društva, preduzeća, zadruge, sindikalne i druge organizacije. 314 klubova i sekcija imaju svoje prostorije, a ostali su u prostorijama sportskih društava, preduzeća i organizacija.

Tabela 1

ŠAHOVSKE ORGANIZACIJE I ČLANOVI*

(Stanje početkom 1958)

Narodna republika	B r o j			
	klubova	sekcija	članova**	žena
Srbija	168	37	9.437	273
Hrvatska	66	49	6.416	222
Slovenija	133	—	3.987	163
Bosna i Hercegovina	36	10	2.054	43
Makedonija	33	3	1.503	28
Crna Gora	14	—	600	—
Jugoslavija	450	99	23.997	729

* Obuhvaćeni su samo registrovani članovi koji plaćaju saveznu članarinu. Međutim, broj onih koji igraju šah u klubovima i sekcijama je daleko veći.

** 1937 bilo je 565 članova.

I finansiranje šahovskih organizacija je u vezi sa njihovom organizacijom. Šahovski klubovi koji su vezani za pojedina sportska društva, preduzeća ili organizacije dobijaju od ovih i sredstva za svoju delatnost. Samostalni šahovski klubovi ili se finansiraju potpuno samostalno i do sredstava dolaze samostalnom aktivnošću ili dobijaju pomoć od pojedinih organizacija (sindikalnih i t. sl.). Sve šahovske organizacije imaju prihode od članarine svojih članova, a veliki broj dobija pomoć i od svojih opština. U 1958 klubovi se finansiraju, većim delom, iz zajedničkih fondova za fizičku kulturu sreskih i opštinskih narodnih odbora. Šahovski savez Jugoslavije dobija najveći deo sredstava za svoju delatnost preko Savezne komisije za fizičku kulturu, a republički savezi od republičkih izvršnih veća.

Tabela 2

ČLANOVI ŠAHOVSKIH ORGANIZACIJA PO SOCIJALNOM SASTAVU*

Narodna republika	Radnika	Poljo-privrednika	Službenika	Đaka i studenata	Ostalih
Srbija	957	452	1.190	2.340	392
Vojvodina	531	576	1.099	1.696	174
Hrvatska	1.080	484	2.540	1.976	336
Slovenija	1.320	203	1.257	1.197	10
Makedonija	138	82	210	1.043	30
Bosna i Hercegovina	413	86	812	720	23
Jugoslavija	4.439	1.883	7.108	8.972	965

* Bez podataka o članovima u Crnoj Gori.

Šahovski savez Jugoslavije je član Međunarodne šahovske federacije (FIDE), kao i pomoćnih organa FIDE — Međunarodne federacije za dopisni šah (ICCF) i Međunarodne problemske organizacije (IPB).

Potpredsednik ŠSJ Ljuban Jakše je član Centralnog odbora FIDE, a vелеmajstor Svetozar Gligorić je član Kvalifikacionog komiteta FIDE.

Sistem takmičenja

Po programu i kalendaru, koji utvrđuju organi Šahovskog saveza Jugoslavije i republičkih saveza, odvijaju se takmičenja za pojedinačno (muško, žensko i omladinsko) prvenstvo i ekipno prvenstvo Jugoslavije.

Pojedinačna takmičenja počinju od prvenstva klubova i gradova, a u nekim republikama se sprovode po kategorizacionom sistemu, a završavaju republičkim prven-

stvom. U nekim republikama održavaju se i polufinalna takmičenja za prvenstvo republike. Republički savezi organizuju takmičenja na svojoj teritoriji prema sopstvenom programu, potpuno nezavisno u pogledu organizacije i sistema tih takmičenja. Centralni odbor ŠSJ na početku godine utvrđuje po određenom ključu broj predstavnika pojedinih republika na tri savezna polufinalna turnira, omladinskom i ženskom šampionatu. Broj učesnika iz pojedinih republika u svim prvenstvima određuje se na osnovu njihovih uspeha na takmičenju u prošloj godini.

Na muškom šampionatu, kome prethode 3 polufinalna turnira, sudeluju 18 igrača: 6 prvoplasiranih igrača sa šampionata prethodne godine i po 4 najbolje plasirana igrača sa 3 polufinalna turnira. Na polufinalnim turnirima učestvuju po 14 igrača. Pravo direktnog učešća na njima imaju igrači koji su se na prethodnom šampionatu plasirali od 7 do 12 mesta, kao i omladinski prvak Jugoslavije.

Na omladinskom šampionatu sudeluje 16 igrača. Pobjednik omladinskog šampionata ima pravo učešća na Svetskom omladinskom prvenstvu.

Na ženskom šampionatu takođe učestvuju 16 takmičarki. Ekipna prvenstva odvijaju se u okviru I i II savezne lige. II ligu čine 6 republičkih prvaka i 2 poslednje ekipe u prvenstvu I lige prethodne godine. I liga takođe ima 8 klubova: 6 prvoplasiranih sa prethodnog takmičenja I lige i 2 prvoplasirana kluba II lige. Ekipna prvenstva po republikama organizuju republički savezi.

Sem prvenstvenih i zvaničnih takmičenja, koja se održavaju svake godine, organizuju se i mnoga druga nezvanična i privodna takmičenja. Šahovski savez Jugoslavije, republički savezi i pojedini klubovi organizuju međunarodne turnire, festivale, utakmice itd. Klubovi i sekcije organizuju razna propagandna takmičenja: simultanke, brzopotezne turnire, kategororne turnire, klupska prvenstva itd.

Kategorizacioni sistem

Posle osnivanja ŠSJ donet je Pravilnik o kategorizaciji šahista, a od 1954 primenjuje se novi Pravilnik o kategorizaciji šahista i Pravilnik o kategorizaciji šahistkinja.¹

Počet od najniže kategorije, stepeni kategorija šahista su: IV, III, II i I kategorija, majstorski kandidat i majstor. Pored njih, postoje i titule internacionalnog majstora i vелеmajstora, koje dodeljuje Međunarodna šahovska federacija.

Prema Pravilniku određena je jačina igrača i jačina turnira. Jačinu 1 imaju majstori koji su na jednom od 3 poslednja šampionata zauzeli jedno od prvih šest mesta; jačinu 2 imaju majstori koji su učestvovali na jednom od tri poslednja šampionata; jačinu 3 imaju ostali majstori i majstorski kandidati; jačinu 4 imaju igrači I kategorije itd.

Igrač stiče višu kategoriju (na mešovitom turniru) ako postigne broj poena koji se dobija kad se sabere: 100% poena od igrača niže brojačne jačine, 75% poena od igrača svoje jačine, 50% poena od igrača prve više jačine i 33,3% poena od igrača bar dve više brojačne jačine. Igrač stiče višu kategoriju (na turniru igrača iste jačine): na turniru igrača koji nisu kategorisani prvoplasirana polovina igrača stiče IV kategoriju, na turniru igrača IV kategorije prva četiri igrača stiču III kategoriju; na turniru igrača III kategorije prva tri igrača stiču II kategoriju; na turniru igrača II kategorije prva dva igrača stiču I kategoriju. Titula majstorskog kandidata stiče se na mešovitom turniru određene jačine prema određenim normama. Titula majstora stiče se isključivo na polufinalnom turniru osvajanjem prvog mesta ili na šampionatu Jugoslavije po kriterijumu o osvajanju više kategorije.

Za potvrdu kategorije utvrđena je takođe norma. To je broj poena koji se dobija kad se sabere: 33% od igrača veće brojačne jačine, 50% od igrača svoje jačine, 75% od igrača prve niže brojačne jačine i 100% poena od igrača za dve niže brojačne jačine.

Stečena kategorija gubi se automatski zbog »rdavog plasmata« (ako igrač ne postigne 50% poena koji se traže za potvrdu kategorije). Sem toga, igrači moraju potvrditi svoje kategorije u roku od tri godine, inače prelaze u prvu nižu kategoriju. Jedino su kategorije majstora i IV kategorija stalne, a sve ostale su privremene.

Jugoslavija ima 53 šahovska majstora: 7 vелеmajstora (dr Vidmar, Kostić, Gligorić, dr Trifunović, Pirc, Matanović i Ivkov), 11 internacionalnih majstora (Bertok, Đurašević, Fuderer, Karaklajić, Milić, S. Nedeljković, Puc, Rabar, Udovčić, inž. Vidmar i V. Vuković) i 35 nacionalnih majstora (Andrić, Avirović, Bidev, Bogdanović, Božić, Đaja, Gabrovsek, Germek, Filipčić, Janošević, dr Kalabar, Kozomara, Kulžinski, Lešnik, Longer, Lukić, Marić, dr Marković, Matulović, O. Nedeljković, Nikolac, Petek, Popović, Prajnfalk, Radojčić, Rajković, Rakić, Sofrevski, Sokolov, Šubarić, Tomović, Tot, Trajković, dr Vogelnik i S. Vuković). Majstorskih kandidata ima 81, prvokategornika 454, drugokategornika 1.224, trećekategornika 3.022, četvrtokategornika 9.614 i ostalih 9.542.

Dve Jugoslovenske šahistkinje (Lazarevićeva i Nedeljkovićeve) imaju titulu internacionalnog majstora, a pored njih ima još pet ženskih šahovskih majstora (Cvenkl, Radenković, Štadler, Timofejeva i Velimirović).

¹ Kategorizacija šahistkinja je zasnovana na sličnim principima, s tim što su norme za sticanje kategorija nešto blaže.

Domaća i internacionalna takmičenja

Posle rata održano je 13 muških šampionata: 1945 u Novom Sadu (pobednik Trifunović); 1946 u Zagrebu (Trifunović); 1947 u Ljubljani (Trifunović i Gligorić); 1948 u Beogradu (Gligorić i Pirc); 1949 u Zagrebu (Gligorić); 1950 u Ljubljani (Gligorić); 1951 u Sarajevu (Rabar); 1952 u Beogradu (Trifunović); 1953 u Zagrebu (Pirc); 1955 u Novom Sadu (Karaklajić); 1956 u Skopju (Gligorić); 1957 u Somboru (Gligorić) i 1958 u Sarajevu (Gligorić i Ivkov).

Ženski šampionati održani su 12 puta: 1947 u Beogradu (pobednik Timofejeva); 1948 u Novom Sadu (Timofejeva); 1949 u Ljubljani (Timofejeva i Cvenkl); 1950 u Skopju (V. Nedeljković); 1951 u Zagrebu (V. Nedeljković); 1952 u Subotici (V. Nedeljković); 1953 u Opatiji (V. Nedeljković); 1954 u Osijeku (Lazarević); 1955 u Celju (Radenković); 1956 u Somboru (Lazarević); 1957 u Vrnjačkoj Banji (Lazarević) i 1958 u Izoli (V. Nedeljković).

Omladinski šampionati održani su 10 puta: 1947 u Beogradu (Ivkov i Fuderer); 1948 u Celju (Matanovića); 1949 u Niškoj Banji (Miholić); 1950 u Kotoru (Đurašević i Subotićanec); 1951 u Valjevu (Blinc i Zavila); 1954 u Celju (Čirić); 1955 u Smederevu (Vukčević); 1956 u Kruševcu (Karanjac); 1957 u Novom Mestu (Karanjac i Vranešić) i 1958 u Radovljici (Parma).

Održano je 11 ekipnih šampionata I lige: 1946 u Beogradu (Crvena zvezda); 1947 u Zagrebu (Partizan); 1948 u Opatiji (Crvena zvezda); 1949 u Opatiji (Partizan); 1950 u Zagrebu (Crvena zvezda); 1952 u Zagrebu (Partizan); 1954 u Valjevu (Partizan); 1955 u Beogradu (Partizan); 1956 u Rogaškoj Slatini (Partizan); 1957 u Crikvenici (Mladost) i 1958 u Vrnjačkoj Banji (Mladost).

Posle rata šahovska reprezentacija Jugoslavije odigrala je 43 međunarodne utakmice: dobila je 34, igrala nerešeno 5 i izgubila 8. (Rezultati*: 1946 Jugoslavija — Bugarska 5:3, Rumunija 6,5:1,5, Albanija 8:0; 1947 Rumunija 4,5:3,5, Bugarska 5,5:2,5, Mađarska 3:5, Čehoslovačka 10:10; 1948 Mađarska 10,5:9,5, Čehoslovačka 15:5; 1949 Austrija 16,5:3,5, Švajcarska 17,5:2,5, Holandija 10,5:9,5; 1950 SAD (radio meč) 11,5:8,5, Švajcarska 14,5:5,5, Austrija 12,5:7,5, Švedska 13,5:6,5, Finska 16:4, Holandija 14,5:5,5; 1951 Italija 15,5:4,5, Zapadna Nemačka 11:9, Belgija 17,5:2,5, Engleska 12,5:7,5; 1952 Belgija 16,5:3,5, Zapadna Nemačka 8:12; 1953 Italija 14:6; 1954 Italija 16,5:7,5, Zapadna Nemačka 12,5:7,5, Luksemburg 19,5:0,5, Sar 18:2; 1955 Italija 17,5:6,5; 1956 Rumunija 13,5:6,5, Zapadna Nemačka 12,5:7,5, Francuska 13,5:6,5, SSSR 26:38; 1957 SSSR 22:42, Zapadna Nemačka 6:4, Čehoslovačka 4,5:5,5, SSSR 4:6, Zapadna Nemačka 7:3, Čehoslovačka 6,5:3,5, SSSR 6:4, Mađarska 9,5:10,5; 1958 SSSR 12,5:19,5).

Sem toga, šahovska reprezentacija Jugoslavije igrala je na svim posleratnim šahovskim olimpijadama. Na Olimpijadi u Dubrovniku 1950 (16 učesnika) Jugoslavija je zauzela prvo mesto, u Helsinkiju 1952 (25 učesnika) i u Amsterdamu 1954 (26 učesnika) — treće mesto (iza SSSR i Argentine), u Moskvi 1956 (34 učesnika) i Minhenu 1958 (36 učesnika) — drugo mesto (iza SSSR).

Na Evropskom ekipnom šampionatu 1957 u Beču jugoslovenska reprezentacija zauzela je drugo mesto (iza SSSR).

U Jugoslaviji je u posleratnom razdoblju održan veliki broj međunarodnih turnira i takmičenja: 1945 u Ljubljani, 1948 u Beogradu i Rogaškoj Slatini, 1950 u Beogradu i na Bledu, 1952 u Beogradu, 1953 u Opatiji, 1954 u Beogradu, 1955 u Ljubljani i Zagrebu, 1956 u Smederevskoj Palanci, 1957 u Sarajevu itd. Po svom sastavu najjači su bili turniri održani 1954 u Beogradu i 1955 u Zagrebu. U ovom razdoblju organizovani su još i: radio meč Jugoslavija—SAD odigran 1950 (11,5:8,5 za Jugoslaviju), Deveta šahovska Olimpijada 1950 u Dubrovniku (učestvovalo 16 zemalja), žensko zonsko prvenstvo sveta 1954 u Hercegovom, Međuzonski turnir 1958 u Portorožu, Kongres FIDE 1958 u Dubrovniku itd.

Značajni uspesi postignuti su i u organizovanju međunarodnih šahovskih festivala: 1954 u Opatiji, 1956, 1957 i 1958 u Vrnjačkoj Banji, Portorožu i na Bledu. Naročito je uspešan bio Međunarodni šahovski festival 1958 u Vrnjačkoj Banji na kome je učestvovalo 146 ekipa, među kojima 13 stranih (na 4 table). Pobednik takmičenja (Partizan) dobio je pehar Pretsednika Republike.

Jugoslovenski šahisti sudelovali su na velikom broju međunarodnih turnira. Među najznačajnije rezultate spadaju pobeđa Gligorića u Varšavi 1947, u Mar del Plati 1950 i 1953, u Bad Pirmontu 1951, u Londonu 1951, u Hastingsu 1952 i 1956, u Bognor Ridžisu 1957, u Dalasu 1957, zatim njegovi rezultati na turniru u Moskvi 1956, Hastingsu 1957, u meču SSSR — Jugoslavija 1957 u Lenjingradu, na Međuzonskom turniru u Portorožu i na Olimpijadi u Minhenu 1958, zatim pobeđa Ivkova na turnirima u Mar del Plati i Buenos Airesu 1955 i osvoje

omladinsko prvenstvo sveta 1951, pobeđa Matanovića u Opatiji 1953 i Hamburgu 1955, Befervajku 1957, zatim rezultati naših igrača na turnirima u Beogradu 1954, Zagrebu 1955 itd.

Problemski i dopisni šah

Kao organ ŠSJ osnovan je 1951 Savet za problemski šah, sa sedištem u Zagrebu. Članovi Saveta biraju se na Kongresu problemista i oni vode sve poslove problemskog šaha. Pri republičkim savezima rade odbori za problemski šah koji su neposredno povezani sa Savetom.

Veliki značaj za dalji razvoj problemskog šaha imao je I Kongres jugoslovenskih problemista, održan od 22 do 25 septembra 1955 u Piranu. Takođe je u Piranu od 8 do 13 septembra 1958 održan Svetski kongres problemista (uz učešće delegata iz preko 30 zemalja). Istovremeno održan je i II Kongres jugoslovenskih problemista.

Reprezentacija jugoslovenskih problemista osvojila je 1946 svetsko prvenstvo u rešavanju problema. Kao pobednik ovog takmičenja Jugoslavija je sledeće godine organizovala II posleratno prvenstvo sveta u rešavanju šahovskih problema. Jugoslovenska ekipa igrala je nerešeno 1954 sa ekipom SAD (19:19), a 1955 pobedila ekipu Francuske (54:12).

Među jugoslovenskim problemistima ističe se naročito inž. Nenad Petrović, čije su mnogobrojne kompozicije nagrađene na raznim međunarodnim turnirima. On je urednik časopisa »Problem« i pretsednik Problemske komisije FIDE.

Delatnost dopisnog šaha odvija se preko Odbora za dopisni šah, koji je organ Šahovskog saveza Jugoslavije. Članove Odbora bira Centralni odbor ŠSJ.

Dosad su održana tri šampionata Jugoslavije u dopisnom šahu. Pored toga, dopisna takmičenja se redovno održavaju po grupama od 8 igrača, koje su sastavljene prema kategoriji igrača. Znatno broj naših dopisnih igrača učestvuju na turnirima koje organizuje Međunarodna federacija za dopisni šah. Jugoslovenski dopisni igrači učestvuju ove godine u finalu III dopisne šahovske olimpijade, pošto su u prefinalu pobedili u svojoj grupi.

Jugoslovenski dopisni šahisti odigrali su niz prijateljskih mečeva sa reprezentacijama drugih zemalja. Značajnije pobeđe zabeležila je jugoslovenska reprezentacija u mečevima sa Švajcarskom (8:7), Norveškom (38,5:21,5), Francuskom (26:12), Italijom (22,5:17,5), Engleskom (46:4) i Nemačkom (55:45).

Sudiski kadar

Sudije su razvrstane u četiri kategorije: internacionalnu, saveznu, republičku i kategoriju sudija klupskog ranga. Zvanje internacionalnog sudije dodeljuje FIDE, zvanje saveznog Centralni odbor ŠSJ na predlog Sekcije sudija ŠSJ, dok ostala sudiska zvanja dodeljuju republički savezi. Za dodeljivanje pojedinih sudiskih zvanja postoje određeni kriteriji (položeni ispit za sudiju, sudiski staž itd.). U Jugoslaviji ima 12 internacionalnih i 20 saveznih sudija.

O sudiskom kadru stara se Sekcija šahovskih sudija ŠSJ, koja je kao samostalni organ ŠSJ počela sa radom 1955. Sekcija organizuje seminare za sudije, delegira sudije za pojedina takmičenja itd. Pri republičkim savezima postoje takođe sekcije sudija sa sličnim zadacima u republičkom delokrugu.

Izdavačka delatnost

Posle rata izdate su 32 šahovske knjige (udžbenici i teoretska dela) i veći broj brošura i biltena. Poznata dela dali su S. Gligorić, V. Vuković, O. Nedeljković, dr Vidmar, V. Pirc i inž. Nenad Petrović.

Posle rata u Jugoslaviji je izlazilo nekoliko časopisa: »Šah«, organ Šahovskog saveza Srbije (1947—1952); »Šahovski vjesnik«, organ Šahovskog saveza Hrvatske (1946—1952); »Šah«, organ Šahovskog saveza Slovenije (1949—1952); »Mail Chess«, organ ICCF (1951—1952) i »Dopisni šah«, organ Odbora za dopisni šah (1949—1951).

Danas u Jugoslaviji izlaze dva šahovska časopisa: »Jugoslovenski šahovski glasnik«, organ Šahovskog saveza Jugoslavije (počeo sa izlaženjem 1953) i »Problem«, organ Saveta za problemski šah ŠSJ i organ Problemske komisije FIDE. Oba časopisa izlaze u Zagrebu.

IZVOR:

Dokumentacija Šahovskog saveza Jugoslavije.

B.K.

* Bez rezultata mečeva na olimpijadama.

JUGOSLAVIJA I INDOEZIJA

Indonezija se oslobodila holandske kolonijalne dominacije, pod kojom je bila 300 godina, novembra 1949. U Hagu je 27 decembra 1949 izvršen prenos suvereniteta sa Holandije na Republiku Indoneziju. Neposredno posle toga vlada FNRJ je priznala Republiku Indoneziju. Do uspostavljanja diplomatskih odnosa došlo je 5 novembra 1954. Početkom 1955 otvorena su u Beogradu i Džakarti poslanstva na čelu sa otpravnicima poslova. U 1956 su diplomatska predstavništva podignuta na rang ambasada i 10 jula 1956 je u tom smislu izdato zajedničko saopštenje dveju vlada. Indonežanski ambasador u Jugoslaviji dr Sudarsono predao je akreditivne 21 avgusta 1956, a jugoslovenski ambasador Indoneziji dr Stane Pavlič 21 marta 1957.

Posle uspostavljanja diplomatskih odnosa i podizanja predstavništava na rang ambasada usledile su posete istaknutih državnika dveju zemalja.

Pretsednik Republike Indonezije dr Ahmed Sukarno učinio je državnu posetu Jugoslaviji od 12 do 18 septembra 1956.

U jugoslovensko-indonežanskim razgovorima, koji su tom prilikom vođeni, razmenjena su mišljenja o aktuelnim međunarodnim problemima i o putevima razvijanja odnosa između Indonezije i Jugoslavije. Konstatovana je jednodušnost u oceni niza međunarodnih problema i istovetnost gledišta o potrebi proširenja saradnje između dve zemlje na tehničkom i ekonomskom polju, a u prvom redu uzajamne trgovine, za šta postoje široke mogućnosti.

U zajedničkoj izjavi, koju su 17 septembra potpisali u ime svojih vlada ministar inostranih poslova Republike Indonezije Ruslan Abdulgani i državni sekretar za inostrane poslove FNRJ Koča Popović, kaže se, između ostalog, da se odnosi između Jugoslavije i Indonezije zasnivaju na principima miroljubive i aktivne koegzistencije i da otvorene međunarodne probleme treba rešavati putem pregovaranja, tako da veliki i mali narodi ravnopravno uzmu učešća u rešavanju problema u svetu. U izjavi se dalje podvlači potreba pružanja ekonomske i tehničke pomoći zemljama čiji je ekonomski razvitak bio otežan usled kolonijalizma ili drugih posebnih istorijskih uslova. Na taj način bi se uklonio uzrok međunarodne nestabilnosti koji leži u nejednakom ekonomskoj razvijenosti. U zajedničkoj izjavi se dalje izražava uverenje da problem Sueckog Kanala treba rešiti na miroljubiv način; u Ujedinjene nacije treba primiti sve zemlje koje ispunjavaju uslove iz Povelje UN, u prvom redu NR Kinu; neophodno je ulagati napore u UN za postizanje međunarodnih sporazuma o smanjenju naoružanja i zabrani upotrebe atomskih i termonuklearnih oružja i eksperimenata.

U julu 1957 Jugoslaviju je posetio stalni predstavnik Indonezije u UN dr Ali Sastroamidjojo, bivši premijer indonežanske vlade. On je bio gost Instituta za međunarodnu politiku i privredu u Beogradu i održao je predavanje »O aktuelnim problemima Indonezije i njenom međunarodnom položaju«. Pretsednik Tito je primio dr Sastroamidjoja 15 jula.

Avgusta 1957 Indoneziju je posetio potpredsednik Saveznog izvršnog veća Svetozar Vukmanović i prisustvovao proslavi Dana nezavisnosti. On je vodio razgovore s predsednikom Sukarnom i drugim indonežanskim rukovodiocima o privrednoj saradnji između dve zemlje.

Od 17 do 19 januara 1958 pretsednik Sukarno posetio je po drugi put Jugoslaviju. U političkim razgovorima vođenim u Beogradu istaknuto je da su zahtevi Indonezije u pogledu Zapadnog Irijana opravdani. Takođe je izraženo zadovoljstvo što postoji široka akcija za održavanje međunarodne konferencije za okončanje atmosfere hladnog rata. Obe strane su konstatovale da zemlje koje su van postojećih blokova mogu doprineti učvršćenju mira i razvijanju međunarodne saradnje. Odlučeno je da se pristupi stvaranju jedne zajedničke komisije koja će preduzeti mere za povećanje razmene između Jugoslavije i Indonezije, uključujući prodaju izvesne vojne opreme od strane Jugoslavije za potrebe indonežanskih oružanih snaga.

Na poziv vlade FNRJ, pretsednik indonežanske vlade i ministar narodne odbrane dr Džuanda Kartavida je boravio u Jugoslaviji od 13 do 22 oktobra 1958. U toku posete pretsednik vlade Džuanda je obišao narodne republike Srbiju, Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku i Sloveniju. On je takođe posetio pojedina preduzeća vojne industrije i upoznao se s naporima na podizanju odbranbene moći zemlje.

Pretsednik vlade Džuanda vodio je razgovore s pretsednikom Republike Josipom Brozom Titom, potpredsednikom Saveznog izvršnog veća Edvardom Kardeljem i drugim državnim rukovodiocima FNRJ.

U zvaničnom saopštenju o poseti pretsednika Džuande, objavljenom 23 oktobra na Brionima, kaže se, između ostalog, da su razgovori »potvrdili jednodušnost izraženu u dokumentima objavljenim prilikom ranijih susreta državnika dve zemlje«.

Obe strane su potvrdile »da postoje svi uslovi za dalji razvoj prijateljske i još plodnije saradnje. Naročito je naglašeno da je moguća i potrebna još intenzivnija ekonomska saradnja. Takav razvitak je moguć, s obzirom na ekonomsku strukturu dve zemlje i već postignutu saradnju na drugim poljima, kao i s obzirom na prijateljska osećanja naroda i vlada dve zemlje koja se zasnivaju na uzajamnom interesu i privrženosti miru.«

»Obe vlade smatraju, — kaže se u saopštenju, — da su održavanje kolonijalizma, eksploatacije čoveka po čoveku i nasilno nametanje društvenih formi spolja nezdravi i opasni za dobrobit i mir u svetu. Obe vlade će stoga nastojati da postignu svoje ciljeve miroljubivim sredstvima, koja se zasnivaju na Povelji Ujedinjenih nacija, unapređujući na taj način ravnopravnu saradnju među narodima, bez obzira na njihovu socijalnu strukturu, a na osnovu uzajamnog poštovanja i nemešanja u unutrašnje stvari drugih naroda — na principima koji su došli do izražaja i na konferenciji u Bandungu.«

U razgovorima o međunarodnim problemima posebna pažnja je posvećena razvoju događaja na Dalekom i Srednjem Istoku i konstatovano da rešavanje ovih pitanja treba da se zasniva na priznavanju prava svih naroda na nezavisnost, slobodan nacionalni razvitak i teritorijalni integritet.

Na kraju saopštenja ističe se »da je nejednaki razvitak zemalja u svetu važan razlog postojećih međunarodnih suprotnosti i da je ekonomska pomoć manje razvijenim zemljama putem Ujedinjenih nacija jedan od faktora za savlađivanje ovih suprotnosti. One su potvrdile spremnost da ulože sve napore u cilju savlađivanja suprotnosti koje proizilaze iz nejednakog ekonomskog razvika u svetu.«

U telegramu koji je pretsednik Džuanda uputio pretsedniku Titu prilikom napuštanja Jugoslavije kaže se, između ostalog: »Vaši pogledi i ideje u pogledu velikih mogućnosti povećanja naše razmene i ekonomskih odnosa za uzajamnu korist naše dve zemlje privlačni su. Duboko verujem da će naše dve vlade skrenu raditi na postizanju ovog cilja.«

Ekonomske odnose

Juna 1953 bila su zaključena između Jugoslavije i Indonezije dva sporazuma — trgovinski i platni. Trgovinski ugovor je predviđao razmenu na osnovu indikativnih lista, dok je platni sporazum predviđao kliring i uzajamno kreditiranje u iznosu od 700.000 dolara. Ovi sporazumi su ostali na snazi do 11 juna 1956. Obim trgovinske razmene u tom razdoblju bio je prilično mali i nije odgovarao mogućnostima i potrebama obeju zemalja koje imaju komplementarne privrede.

U tom periodu važniji uvozni artikli Jugoslavije iz Indonezije bili su: kopr, sirova guma, kafa, biber, šećer, tikovo drvo, smola, ulja, sisal i dr.

Važniji izvozni artikli Jugoslavije u Indoneziju bili su: cement, tekstil, hemikalije, železna roba i dr.

Robna razmena s Indonezijom u periodu 1954—1958 iznosila je:

	(U milionima din.)				
	1954	1955	1956*	1957*	1958*
Izvoz u Indoneziju	19,6	121,5	113,4	135,9	5,5
Uvoz iz Indonezije	101,8	242,2	160,8	13,9	55,2

* Podaci za 1956 i 1957 uzeti su iz zbirno iz »Tromesečnog privrednog izveštaja« — publikacije Instituta za spoljnu trgovinu, izd. 1957, podaci za 1958 se odnose samo na prvo tromesečje.

U 1957 je sporazumno izmenjen platni sistem napuštanjem kliringa i prelaskom na obostrana plaćanja u funtama odnosno dolarima.

Od 14 do 25 avgusta 1957 Svetozar Vukmanović je posetio Indoneziju na čelu privredne delegacije, i tom prilikom izrazio spremnost vlade FNRJ da Indoneziji pruži ekonomsku i tehničku pomoć radi lakšeg savlađivanja njenih privrednih teškoća.

U kominikeu, izdatom na kraju ove posete 24 avgusta 1957, ističe se:

— unapređenje privrede u nerazvijenim zemljama predstavlja cilj obe vlade, što će doprineti popuštanju zatetnutosti u svetu, jačanju mira i razvoju međusobne saradnje;

— pored postojećeg trgovinskog ugovora od decembra 1956, treba predložiti i preduzeti nove mere radi proširenja robne razmene na dugoročnoj osnovi;

— jugoslovenska vlada je spremna da u okviru svojih mogućnosti pruži ekonomsku pomoć Indoneziji isporukama opreme na kredit;

— takođe će posebnu pažnju posvetiti pružanju tehničke pomoći Indoneziji;

— obrazovao se komisija eksperata koja će raditi na izvršenju zadataka koji proističu iz ugovornih obaveza i mešovita komisija koja će se starati o izvršenju gornjih zadataka i preduzimati mere radi otklanjanja eventualnih prepreka.

U Džakarti je 12 aprila 1958 potpisan Sporazum o ekonomskoj saradnji. Taj Sporazum predstavlja realizaciju odluka koje sadrži kominike objavljen prilikom posete predsednika Sukarna januara 1958 i kominike izdat na kraju posete predsednika Svetožara Vukmanovića Indoneziji.

Sporazum predviđa, između ostalog, stvaranje mešovitih trgovinskih preduzeća za plasman jugoslovenskih industrijskih proizvoda u Indoneziji, stvaranje zajedničkog broderskog društva, pružanje tehničke pomoći Indoneziji i stvaranje konsignacionog skladišta indonežanskih proizvoda na Rijeci. Jugoslovenska preduzeća će se pobrinuti za plasman kafe, čaja, palmovog ulja i drugih artikala kako na tržištu u Jugoslaviji tako i u drugim evropskim zemljama. Sporazumom je predviđeno da grupa jugoslovenskih preduzeća i banaka otvori jedan srednjoročni kredit Indoneziji u visini od 10 miliona dolara za nabavku investicione robe u Jugoslaviji. Na osnovu kredita se, između ostalog, predviđa isporuka opreme za jedno manje brodogradilište, oprema manjih sećerana, kao i preduzeća za proizvodnju cementa.

Na osnovu ovog sporazuma zaključen je ugovor za izgradnju tri broda za Indoneziju i završena prva faza pregovora za prodaju Indoneziji malih hidrocentrala do 100 kW. Indonežanski predstavnik u konsignacionom skladištu na Rijeci stigao je oktobra 1958.

Jula 1958 u Beogradu je boravila indonežanska privredna delegacija na čelu s ministrom pomorstva Mohamedom Nazirovom, koja je sa jugoslovenskim privrednim rukovodiocima vodila razgovore o mogućnostima saradnje između dve zemlje u oblasti pomorstva i brodogradnje.

U 1957 i 1958 došlo je do brojnih uzajamnih poseta jugoslovenskih i indonežanskih trgovaca, izložbe jugoslovenske industrije (organizovana u Džakarti avgusta 1957) i dr., što je omogućilo da se privrednici dve zemlje bliže upoznaju i uspostave korisne kontakte i saradnju.

Vidi: »Državne posete u 1956 godini«, »Jugoslovenski pregled«, 1957, str. 162—163 (24—25); »Poseta predsednika Republike Indonezije Sukarna«, »Jugoslovenski pregled«, 1958, str. 48 (6); »Poseta potpredsednika SIV Svetožara Vukmanovića aziskim i afričkim zemljama«, »Jugoslovenski pregled«, 1957, str. 496 (56).

IZVOR:

»Borba«, 14 april 1958, »Sporazum o jugoslovensko-indonežanskoj ekonomskoj saradnji«, »Borba«, 30 jul 1958, »Jugoslovensko-indonežanski razgovori o saradnji dve zemlje u oblasti brodogradnje«, »Borba«, 24 oktobar 1958, »Zvanično saopštenje o poseti premijera Džuande Jugoslaviji«, »Međunarodna politika«, br. 155, 19 septembar 1956, »Privredni odnosi Jugoslavije i Indonezije«, »Tromesečni privredni izveštaj za 1957«, izdanje Instituta za spoljnu trgovinu; »Tromesečni privredni izveštaj za 1958«, izdanje Instituta za spoljnu trgovinu; Bilten Tanjunga od 15 aprila 1958 »Antara o jugoslovensko-indonežanskom sporazumu« i druga dokumentacija Instituta za međunarodnu politiku i privredu, i Državnog sekretarijata za inostrane poslove.

P. A. P.

JUGOSLAVIJA I MEĐUNARODNA AGENCIJA ZA ATOMSKU ENERGIJU

Međunarodna agencija za atomsku energiju stvorena je na osnovu odluke donete 1955 na X Zasedanju Generalne skupštine Ujedinjenih nacija.

Osnovni zadatak Međunarodne agencije za atomsku energiju (International Atomic Energy Agency) je da radi na razvijanju upotrebe atomske energije u mirnodopske svrhe širom sveta i posebno na pružanju pomoći nerazvijenim zemljama na ovom području.

Jugoslavija se na IX i X redovnom zasedanju Generalne skupštine UN aktivno založila, zajedno sa nizom delegacija, za osnivanje Međunarodne agencije za atomsku energiju, kao i za uspostavljanje tesne veze između Agencije i Ujedinjenih nacija, i aktivno učestvovala na konferenciji održanoj od 20 septembra do 26 oktobra 1956 u Njujorku na kojoj je konačno izrađen i jednoglasno prihvaćen Statut Agencije.

Jugoslavija je postala punopravan član Međunarodne agencije za atomsku energiju 17 septembra 1957, kada je deponovala u Sekretarijatu Ujedinjenih nacija instrumente o ratifikaciji Statuta Agencije.

Jugoslovenska vlada pruža punu podršku radu Agencije, očekujući, kao što je izjavio predsednik Savezne komisije za nuklearnu energiju Aleksandar Ranković, »da će ona biti instrument za dalje produbljavanje međunarodne saradnje i da će u daljem radu prerasti u organizaciju koja će zaista predstavljati ostvarenje težnji razvijenih i nerazvijenih zemalja«.

Prvo redovno zasedanje Generalne konferencije Agencije

Od 1 do 24 oktobra, 1957 održano je u Beču I redovno zasedanje Generalne konferencije koja, kao glavni organ Agencije, okuplja sve njene članove. Na ovom zasedanju donesene su prve odluke o pravcu razvijanja delatnosti Agencije i osnovna pravila o organizaciji njenog Sekretarijata, pravnom položaju osoblja, kao i same Agencije. Jednoglasno je odlučeno da sedište Agencije bude u Beču.

Jugoslovenska delegacija založila se na tom zasedanju za stvaranje takvog programa rada Agencije koji će posvetiti pažnju prvenstveno potrebama nerazvijenih zemalja, istovremeno naglašavajući koristi koje razvijene zemlje mogu imati od takve orijentacije.

Iznoseći jugoslovenski stav o osnivanju Agencije, šef jugoslovenske delegacije dr Franc Kos rekao je da će »saradnja država na polju atomske energije biti poželjna i potrebna i u budućnosti, jer je u pitanju materija koja treba da služi napretku i blagostanju čovečanstva... Statut Agencije i razradjeni predlog programa za prvu godinu njenog rada navodi nas na uverenje da imamo stvarno posla sa prvom međunarodnom organizacijom sa univerzalističkim tendencijama, sa razradjenim funkcijama i određenim mestom u sistemu Ujedinjenih nacija. U Međunarodnoj agenciji za atomsku energiju srele su se sve tendencije čiji je cilj da se zajedničkim naporima atomska energija koristi isključivo u mirnodopske ciljeve.«

Jugoslovenski delegat je izneo mišljenje da se Agencija ne može razvijati izvan postojećih političkih odnosa, naročito ako se uzme u obzir da se atomska energija može iskoristiti u potpuno destruktivne ciljeve. U vezi s tim jugoslovenski delegat je rekao da se ne sme dozvoliti da »neuspesi ili zastoji u pregovorima o razoružanju utiču na rad Agencije i otežavaju njen razvoj«.

On je istovremeno podvukao da »aktivnost Agencije treba da se odvija u skladu sa potrebama pojedinih članova i mogućnostima koje postoje, vodeći pritom posebne računa o prioritetu određenih zahteva i zadataka... No, da bi Agencija mogla što bolje raditi i izvršavati sve zadatke koji su predviđeni Statutom, morale bi sve zemlje članice Agencije voditi prvenstveno računa o postojanju Agencije i njenim zadacima, i nastojati da se međunarodna saradnja država razvija što više i u prvom redu preko Agencije.«

Dr Kos je izneo mišljenje jugoslovenske vlade da Agencija treba da pokrene širu aktivnost u cilju pomaganja i usavršavanja stručnih kadrova u nerazvijenim zemljama i da postane centar za slobodnu razmenu naučnih i stručnih informacija. »Na taj način« — podvukao je jugoslovenski delegat — »stvorio se uslovi koji će omogućiti nerazvijenim zemljama da u što kraćem roku počnu da rade na korišćenju nuklearne energije u mirnodopske svrhe. Postojanje tih povoljnih uslova ohrabrilo bi te zemlje da ulože nove napore radi što šireg i bržeg razvoja miroljubivog korišćenja nuklearne energije uopšte.«

Osim toga, jugoslovenski delegat je izrazio spremnost jugoslovenske vlade da doprinese sprovođenju zadataka Agencije davanjem određene količine urana koju bi Jugoslovenska vlada

slavlja priložila posle podmirenja svojih potreba i stavljanjem svojih laboratorija i instituta na raspoloženje Agenciji.

U diskusiji o davanju statusa posmatrača državama koje nisu članice Ujedinjenih nacija i specijalizovanih agencija, vođenoj u Komitetu za administrativna i pravna pitanja, jugoslovenska delegacija se izjasnila za princip univerzalnosti. Međutim, prevladalo je mišljenje na kome su uporno insistirali delegati zapadnih sila — da to pravo mogu imati samo države-članice Ujedinjenih nacija i specijalizovanih agencija.

Jugoslovenski delegat je istupio protiv priznavanja punomoćja delegatima Čang Kaj Šekove vlade a za priznanje prava predstavnicima vlade NR Kine, kao jedinim zakonitim predstavnicima kineskog naroda u Agenciji. U isto vreme Jugoslavija je bila protiv pokušaja da se stavi pod sumnju punovažnost punomoćja delegata vlade NR Mađarske.

Prilikom izbora 10 članova Saveta guvernera Agencije, koje po Statutu bira Generalna konferencija u plenumu, neke članice su predložile Jugoslaviju za mesto koje se bira nezavisno od regionalne podele članica Agencije. Pošto nije dobila dvotrećinsku većinu (već samo 18 glasova), Jugoslavija nije izabrana.

U diskusiji u Komitetu za administrativna i pravna pitanja jugoslovenski delegat je izrazio sumnju u pogledu sadržine člana 2 Sporazuma o odnosima između Agencije i Ujedinjenih nacija, u kome se govori o poverljivim obaveštenjima, smatrajući da on stavlja Sekretarijat Agencije u bolji položaj od onoga u kome se nalaze članovi Agencije, jer ne utvrđuje obavezu Sekretarijata da izveštava članove o ovim podacima.

Drugo redovno zasjedanje Generalne konferencije Agencije

Od 22 septembra do 4 oktobra 1958 održano je u Beču II redovno zasjedanje Generalne konferencije Agencije. Na dnevnom redu ovog zasjedanja nalazili su se, pored ostalog, program i budžet Agencije za 1959, dobrovoljne kontribucije država-članica za finansiranje aktivnosti Agencije, odnosi Agencije i specijalizovanih agencija UN, donošenje pravila o statusu nevladinih organizacija, predlog o podnošenju izveštaja Ekonomskom i socijalnom savetu Ujedinjenih nacija i dr.

U generalnoj debati šef jugoslovenske delegacije Slobodan Nakićenović založio se za razne forme međunarodne saradnje Agencije, ističući da Agencija putem aktivnosti na polju mirnodopske upotrebe atomske energije može pozitivno uticati na tok međunarodnih zbivanja i pružiti podršku onim snagama koje celokupan međunarodni razvitak pokreću u konstruktivnom pravcu.

U pogledu programa daljeg rada Agencije, jugoslovenski delegat je izneo stav jugoslovenske vlade: da jedan od najglavnijih zadataka Agencije treba da bude povezivanje zemalja na polju naučne saradnje; da je potrebno da se ostvari naučna saradnjana polju proučavanja fisije i poveća tehnička pomoć i stipendiranje; da razvijene zemlje treba svoju pomoć da usmere u pravcu zadovoljavanja najhitnijih i najneophodnijih potreba nerazvijenih zemalja; da Agencija u svom radu koristi nacionalne institute razvijenih i manje razvijenih zemalja u cilju njihovog pomaganja; da se ne izgrađuju laboratorije u okviru Agencije i ne daju preterana finansijska sredstva u ovu svrhu. Jugoslovenski predstavnik je

izneo spremnost jugoslovenske vlade da svoje institute stavi na raspoloženje Agenciji, da da izvesnu elektronsku opremu za potrebe Agencije i određen broj stipendija za rad stranih stručnjaka u našim naučnim institutima i dao predlog da se letnji sastanak fizičara, koji se svake godine održava u Jugoslaviji, stavi pod okrilje Agencije.

Jugoslovenska vlada priložila je u opšti fond za finansiranje rada Agencije sumu od 3.000 dolara. U skladu sa opštim stavom Jugoslavije, naša delegacija je istupala u Komitetu za program i budžet.

Zastupajući princip univerzalnosti, jugoslovenska delegacija se ponovo izjasnila za predlog Čehoslovačke, koji je podržala Indija, da se kao posmatrači prime na konferenciju i predstavnici država koje nisu članice Ujedinjenih nacija i specijalizovanih agencija. Predlog ni ovaj put nije bio prihvaćen.

Povodom pitanja kineskog predstavništva jugoslovenska delegacija se založila za pozivanje predstavnika NR Kine da zauzme mesto koje im pripada u Agenciji.

Na kraju Drugog zasjedanja Generalne konferencije jugoslovenska delegacija podržala je rezolucije koje je jednoglasno prihvatila Generalna konferencija, i to: o programu i budžetu Agencije u 1959; o pružanju pomoći nedovoljno razvijenim zemljama; o organizovanju naučnih konferencija i simpozijuma u 1959; o korišćenju od strane Agencije postojećih naučno-istraživačkih centara i ostalih izvora informacija kao i usavršavanju stručnjaka za upotrebu izotopa na polju poljoprivrede i medicine; o usvajanju pravila o davanju konsultativnog statusa nevladinih organizacijama; o uključenju Agencije u proširenj program za Tehničku pomoć Ujedinjenih nacija; o davanju ovlašćenja Savetu guvernera da pozove na iduću Generalnu konferenciju regionalne međunarodne organizacije koje treba da imaju status posmatrača; o potvrđivanju sporazuma koji je Agencija sklopila sa Međunarodnom organizacijom rada (ILO), Organizacijom Ujedinjenih nacija za poljoprivredu i ishranu (FAO), Organizacijom Ujedinjenih nacija za prosvetu, nauku i kulturu (UNESCO), Svetskom zdravstvenom organizacijom (WHO) i Svetskom meteorološkom organizacijom (WMO).

Polazeći od načelnog stava da Agencija treba da bude što uže povezana sa Ujedinjenim nacijama, jugoslovenska delegacija je bila jedan od osam predlagača rezolucije o redovnom podnošenju izveštaja o radu Agencije na ekonomskom i socijalnom polju Ekonomskom i socijalnom savetu Ujedinjenih nacija. Ova Rezolucija je jednoglasno usvojena.

Na II Zasedanju Generalne konferencije Agencije izabrane su tri zemlje-članice koje će dati finansijske inspektore Agenciji. Jednoglasno su izabrane Norveška, Jugoslavija i Zapadna Nemačka.

IZVOR:

»Mogućnost i perspektive miroljubive primene nuklearne energije u Jugoslaviji«, odgovori pretседnika Savezne komisije za nuklearnu energiju Aleksandra Rankovića na pitanja redakcije časopisa »Međunarodna politika«, »Međunarodna politika«, br. 164, 1957; Govor Lea Matesa na 767 sednici Političkog komiteta na X Zasedanju Generalne skupštine UN; »Nova atomska organizacija«, članak Lea Matesa, »Borba«, 4 novembar 1956; Govor dr Franca Kosa održan 8 oktobra 1957 u generalnoj debati na Prvom redovnom zasjedanju Generalne konferencije Međunarodne agencije za atomsku energiju; Govor šefa jugoslovenske delegacije Slobodana Nakićenovića održan 26 septembra 1958 u generalnoj debati na Drugom redovnom zasjedanju Generalne konferencije Međunarodne agencije za atomsku energiju;

M. Š.

POSETA DRŽAVNOG SEKRETARA ZA INOSTRANE POSLOVE KOČE POPOVIĆA VELIKOJ BRITANIJU

Državni sekretar za inostrane poslove FNRJ Koča Popović boravio je u Velikoj Britaniji od 28 do 31 oktobra 1958 kao gost vlade Ujedinjene Kraljevine. Državni sekretar je time vratio posetu koju je Jugoslaviji septembra 1957 učinio ministar inostranih poslova Velike Britanije Selvin Lojd.

U izjavi koju je dao povodom posete Koče Popovića predstavnik Forin Ofisa 24 oktobra na konferenciji za štampu, kaže se da će »boravak gospodina Koče Popovića biti još jedan formalni izraz dobrih odnosa koji postoje između Jugoslavije i Velike Britanije. Dva će ministra razmotriti opšte međunarodne teme, kao i pitanja od zajedničkog interesa... Jugoslavija zauzima posebno mesto na međunarodnoj sceni i mi njenim mišljenjima pridajemo veliki značaj«.

U izjavi koju je prilikom dočeka u Londonu dao za britansku štampu, radio i televiziju, državni sekretar Koča Popović je, između ostalog, rekao:

»Odnosi između naših naroda postoje već duže vreme, a naročito su ojačani kroz našu zajedničku borbu i žrtve za vreme Drugog svetskog rata. Sa zadovoljstvom konstatujem da su se ti odnosi neprestano poboljšavali u duhu uzajamnog razumevanja i saradnje... Uveren sam da ćemo se posle otvorene izmene mišljenja o problemima od interesa za obe naše zemlje rastati i ovom prilikom s osećanjem još većeg uzajamnog poverenja i poštovanja. To će, siguran sam, doprineti još boljem razumevanju među našim narodima, čija je zajednička želja, nesumnjivo, da proširuju međunarodnu saradnju do najveće moguće mere u cilju obezbeđenja mira i napretka u svetu.«

Selvin Lojd se u svojoj zdravici, održanoj 28 oktobra na večeri u čast Koče Popovića, osvrnuo na istorijat jugoslovensko-britanski odnosa i označio ih kao uzor miroljubive koegzistencije. On je izrazio uverenje da će poseta Koče Popovića doprineti njihovom daljem jačanju.

U odgovoru na zdravicu Selvina Lojda, državni sekretar Koča Popović je, između ostalog, istakao da politika aktivne koegzistencije Jugoslavije počiva na konstataciji o međuzavisnosti u svetu kao činjenici i kao tendenciji. »Mi ne verujemo — rekao je Koča Popović, — da se mir može stalno i takoreći automatski obezbediti održavanjem ravnoteže snaga na osnovu sve intenzivnijeg i razornijeg naoružanja. Smatramo naprotiv da se jedino postepenim razoružavanjem može postići efektivna ravnoteža, u prvom redu ne snaga već odnosa, koja će stvarno učvrstiti i obezbediti mir. Mi takođe verujemo da u današnjem svetu jedna smela i dosledna politika mira bilo koje od glavnih grupacija ne može ostati duže vremena bez odgovora druge strane već i zbog toga što će biti podržana od svih radnih ljudi — ustvari od čitavog čovečanstva.«

29 oktobra Koča Popović je položio venac na Grob neznanog junaka u Vestminsterskoj opatiji i upisao se u dvorsku knjigu. Istog dana bio je gost na ručku kod predsednika vlade Harolda Makmilana. Toga dana državni sekretar i članovi njegove pratnje, kao i britanski ministar Selvin Lojd, prisustvovali su priemu koji je u Donjem domu priredilo Udruženje Ivo Vejvoda priredio je večeru u čast Koče Popovića.

29 i 30 oktobra državni sekretar Koča Popović i britanski ministar inostranih poslova Selvin Lojd vodili su zvanične razgovore u Forin Ofisu.

U političkim razgovorima su s jugoslovenske strane učestvovali, pored državnog sekretara za inostrane poslove Koče Popovića, državni potsekretar za inostrane poslove Srđa Prica, ambasador FNRJ u Velikoj Britaniji Ivo Vejvoda, načelnik

Odeljenja u Državnom sekretarijatu za inostrane poslove Viktor Repić, savetnik ambasade Feliks Gorski i savetnik u DSIP-u Josip Defrančeski, a sa britanske strane, pored ministra inostranih poslova Selvina Lojda, parlamentarni potsekretari za inostrane poslove markiz Lensdaun i ser Jan Harvi, britanski ambasador u Jugoslaviji ser Džon Nikols, pomoćnik potsekretara u Forin Ofisu A.D.M. Ros, potsekretar u Forin Ofisu za ekonomska pitanja Pol Gor-But i načelnici odeljenja u Forin Ofisu Edis i Houp.

30 oktobra je kraljica Elizabeta II primila državnog sekretara za inostrane poslove FNRJ.

Istog dana je Koča Popović prisustvovao spoljnopolitičkoj debati u Donjem domu britanskog Parlamenta, a zatim je posetio ministra spoljne trgovine ser Dejvida Eklina. Tom prilikom se razgovaralo o razvoju trgovinskih i privrednih odnosa dveju zemalja.

30 oktobra Koča Popović je dao intervju za britansku televiziju. Uveče je u čast državnog sekretara Koče Popovića priredio večeru narodni poslanik ser Ficro Meklin, nekadašnji šef britanske vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ.

U zajedničkom saopštenju o boravku Koče Popovića u Velikoj Britaniji i o jugoslovensko-britanskim razgovorima, izdatom 31 oktobra 1958 u Londonu, kaže se sledeće:

»Razgovori su se vodili o razvoju jugoslovensko-britanskih odnosa i o međunarodnim problemima od zajedničkog interesa. Prijateljska razmena mišljenja o problemima od zajedničkog interesa vršena je i van okvira zvaničnih razgovora.«

Ministri inostranih poslova su konstatovali »da se obustrano korisni odnosi između njihovih zemalja stalno razvijaju, naročito na ekonomskom polju i... da se plodna saradnja na raznim područjima ustalila kao redovna praksa.«

Dve delegacije su »u otvorenom i prijateljskom duhu« izvršile razmenu mišljenja »o najvažnijim međunarodnim problemima, uključujući pitanje odnosa Istok—Zapad, razoružanje, Srednji Istok, Kipar i Daleki Istok«.

Obe vlade smatraju »da otvoreno iznošenje gledišta jedne i druge vlade i slobodna diskusija predstavljaju značajan doprinos razvoju dobrih odnosa na bazi pune ravnopravnosti, nezavisnosti i uzajamnog poverenja. U tom smislu dva ministra smatraju da postojeći odnosi između Jugoslavije i Velike Britanije mogu poslužiti kao primer uspešne saradnje zemalja s različitim društvenim uređenjima.«

Na kraju saopštenja dva ministra su »ponovo potvrdila rešenost svojih vlada da i dalje rade u interesu mira, smanjenja međunarodne zategnutosti, na jačanju poverenja i miroljubive saradnje među narodima«.

Vidi »Poseta ministra inostranih poslova Velike Britanije«, Jugoslovenski pregled, 1957, str. 454 (54); »Jugoslavija i Velika Britanija«, Jugoslovenski pregled, 1957, str. 543—545 (59—61); »Poseta parlamentarne delegacije Velike Britanije«, Jugoslovenski pregled, 1958, str. 237 (29).

IZVOR:

Izjava predstavnika Forin Ofisa povodom posete Koče Popovića Velikoj Britaniji, »Borba«, 25 oktobar 1958; Početak jugoslovensko-britanskih razgovora, »Borba«, 29 oktobar 1958; Zdravice Selvina Lojda i Koče Popovića, »Politika«, 30 oktobar 1958; Završeni jugoslovensko-britanski politički razgovori, Intervju Koče Popovića britanskoj televiziji, Prisustvovanje Koče Popovića debati u Donjem domu, »Borba«, 31 oktobar 1958; Zajedničko saopštenje o boravku Koče Popovića u Velikoj Britaniji i jugoslovensko-britanskim razgovorima, »Borba«, 1 novembar 1958.

R.-T. P.

SADRŽAJ IZDATIH BROJEVA

STANOVNIŠTVO

Pismenost i školska sprema stanovništva	1—4
Kretanje nataliteta, fertiliteta i mortaliteta stanovništva	279—284

DRUŠTVENO I DRŽAVNO UREĐENJE

Radni odnosi	5—9
Službenički sistem	10—13
Republičke narodne skupštine (1953—1958 g.)	49—52
Zakonodavni rad Savezne narodne skupštine (1953—1957 g.)	53—58
Odbornici narodnih odbora	59—60
Izbori za Saveznu narodnu skupštinu	97—99
Odlikovanja	100—101
Sednice Saveznog izvršnog veća	14; 52;
101—102; 152; 195; 196; 245; 294; 383—384;	
Izbori za narodne skupštine narodnih republika i autonomnih jedinica	145—148
Savezna narodna skupština	149; 241; 381;
Republičke narodne skupštine	149—150; 196;
242—244; 293; 381—383;	
Sastav Savezne narodne skupštine	153—156
Mesni odbori	191—192
Narodna milicija	193—194
Stalna konferencija gradova	197—198
Sastav republičkih narodnih skupština	198—208
Zborovi birača	239—240
Sednice republičkih izvršnih veća	245—248
Sastav Saveznog izvršnog veća	249
Sastav republičkih izvršnih veća	249—250
Federativno uređenje Jugoslavije	285—287
Sastav organa radničkog samoupravljanja	288—290
Pravosudni organi u Jugoslovskoj narodnoj armiji	291—292
Inspekcije	335—338
Organizacija saveznih organa uprave	339—343
Funkcioneri savezne državne uprave	343—344
Obezbeđenje zakonitosti u Jugoslaviji	375—380

POLITIČKE I DRUŠTVENE ORGANIZACIJE

Omladinske radne akcije	61—65
Savez lekarskih društava FNRJ	103—104
Dečje organizacije	105—107
Šesti kongres Narodne omladine Jugoslavije	17—20
Proširena sednica Izvršnog komiteta CK SKJ	65
Plenumi republičkih CK SK 20; 65; Plenumi Saveznog i glavnih odbora SSRNJ	15—16; 20; 251; 52; 298
Prošireni plenum Centralnog odbora Saveza boraca Jugoslavije	108
Međunarodni kontakti SKJ i SSRNJ	66; 107
VII Kongres Saveza komunista Jugoslavije	157—162
IV Plenum Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije	162—164
Sednica predsedništva Saveznog odbora SSRNJ	164
Drugi kongres pravnika Jugoslavije	209
Redovna skupština Saveza udruženja pravnika Jugoslavije	209
Treći kongres ekonomista Jugoslavije	210
Treći kongres inženjera šumarstva i drvne industrije Jugoslavije	210
Odluka CK SKJ o zadacima i sastavu pomoćnih organa Kontrolne komisije i opunomoćstva CK SKJ za organizaciju SK u JNA	251—252—
Sastav pomoćnih organa Saveznog odbora SSRNJ	252
Savez novinara Jugoslavije	295—297
Savez udruženja za Ujedinjene nacije Jugoslavije	297—298
Prvi kongres arhitekata Jugoslavije	298
Savez književnika Jugoslavije	345—346
Proslava Dana mladosti	346—347
Proslava Bitke na Sutjesci	347—348
Savez ženskih društava Jugoslavije	385—387

V Plenum Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije	387
II Nacionalni kongres za zaštitu dece	388

PRIVREDA

Savezni društveni plan za 1958 god.	21—26
Kretanje i struktura zaposlenosti	26—30
Drvna industrija	30—34
Peta godišnja skupština Glavnog zadružnog saveza Jugoslavije	34
Privreda u 1957 godini	67—71
Proizvodnja i prerada nafte	72—74
Proizvodnja šećerne repe i šećera	74—76
Narodni dohodak 1952—1956 g.	109—110
Olovo i cink	111—114
Proizvodnja kukuruza	114—118
Pčelarstvo	118—119
Sistem i organizacija spoljne trgovine	119—122
Brodogradnja	165—167
Radioindustrija	168
Turizam u 1957	169—170
Prehranbena industrija	211—213
Železnički transport	214—218
Trgovina u 1957	219—221
Spoljna trgovina u 1957	221—222
Privreda u prvom tromesečju 1958	223—226
PTT saobraćaj	253—157
Proizvodnja i prerada duvana	258—260
Investicije u 1957	261—262
Industrija cementa	299—301
Javni putnički saobraćaj u gradovima	301—305
Privreda u prvom polugodu 1958	306—310
Građevinarstvo u 1957	310—312
Krupna poljoprivredna gazdinstva	349—355
Industrija nemetala	355—360
Bankarstvo	389—396
Osiguranje imovine i lica	397—399
Melioracije u Makedoniji	400—402
Lovstvo	403—406

SOCIJALNA POLITIKA I NARODNO ZDRAVLJE

Penzisko osiguranje	39—42
Invalidsko osiguranje	131—133
Apotekarska služba	133—135
Letovanje i odmor dece u 1957 g.	135—137
Deset godina rada UNICEF-a u Jugoslaviji	137—138
Socijalne pomoći	171—173
Služba posredovanja rada i zaštita lica van radnog odnosa	173—175
Vaspitna zapuštenost i kriminalitet kod dece i omladine	176—178
Banjska lečilišta	178—180
Suzbijanje malarije	227—228
Odmarašta	263—264
Školske kuhinje	264—265
Rashodi za zdravstvenu zaštitu u 1956 i 1957	265—266
Ambulantno-polikliničke i dispanserske ustanove	313—316
Socijalno osiguranje u 1957	316—318
Zaštita dece palih boraca	407—409
Ustanove za stare i nesposobne	410—411
Služba transfuzije krvi	411—412
Rad sanitarne inspekcije u 1957	413—414

KULTURA

Niže i srednje umetničke škole	77—79
Arhivi	80—82
Međunarodni festival naučno-tehničkih filmova	82
Narodni univerziteti	123—125
Filmovi proizvedeni u 1957 godini	126—127
Dela jugoslovenskih pisaca u prevodima	127
Časopisi	128—130
Više škole	181—183
Jugoslovensko dramsko pozorište	184
Diplomiranje i trajanje studija na višim i visokim školama	229—231
Doktorat nauka	232—233
Treće jugoslovenske pozorišne igre	234
»Sterijino pozorje«	234

Reforma školstva	267—270
Kulturno-prosvetno veće Jugoslavije	270—271
Biološki institut Srbije	272
Prosvetno-pedagoška služba	319—321
Hemiski institut »Boris Kidrič«	321—322
Jugoslovenska likovna umetnost u inostranstvu i inostrana u Jugoslaviji	322—323
Peti festival jugoslovenskog filma	324
Međuuniverzitetska saradnja	361—362
Kulturno-prosvetni i društveno-zabavni rad u JNA	362—364
Matica srpska	364—365
Devete Dubrovačke letnje igre	366
Profesionalna pozorišta	415—419
Osnovne, stručne škole, gimnazije i škole za odrasle u 1956/57	420—422

FIZIČKA KULTURA I NARODNA TEHNIKA

Međunarodna takmičenja jugoslovenskih sportista u 1957 godini	35—38; 277
Državna prvenstva u 1957 godini	83—88; 274
Objekti za fizičku kulturu	273—274
Nastavni kadrovi u fizičkoj kulturi	423—424
Šahovski savez Jugoslavije	424—426

SPOLJNA POLITIKA

Jugoslavija u specijalizovanim agencijama OUN	43—44
Međunarodni ugovori zaključeni u toku 1957 godine	45—48
Poseta predsednika Republike Indonezije Sukarna	48
Jugoslavija i Grčka	89—90
Diplomatsko-konzularna predstavnost	91—94
Poseta potpredsednika SIV-a Svetozara Vukmanovića NR Poljskoj	95
Poseta izvršnog sekretara Evropske ekonomske komisije	95
Poseta predsednika grčke Narodne skupštine Konstantina Rodopulosa	95—96
Stavovi FNRJ po važnijim pitanjima na Dvanaestom zasjedanju Generalne skupštine UN	139—144
Opšta spoljnopolička aktivnost Jugoslavije u 1957	185
Jugoslavija i Burma	186—188
Jugoslavija na Trinaestom zasjedanju Evropske ekonomske komisije	188
Jugoslavija i Evropska ekonomska komisija	189—190
Stav Jugoslavije u vezi s problemom nuklearnog naoružanja	235—237
Poseta parlamentarne delegacije Velike Britanije	237
Stavovi Jugoslavije na Međunarodnoj konferenciji za pomorsko pravo	238
Jugoslavija i Indija	275—278
Jugoslavija i Danska	325—326
Stav Jugoslavije o pomoći ekonomskom razvoju nerazvijenih zemalja	326—329
Jugoslavija na XXV i XXVI zasjedanju Ekonomsko-Socijalnog saveta UN	329—330
Poseta potpredsednika UAR Nasera i trojni sastanak ministara inostranih poslova FNRJ, UAR i Grčke	331
Međunarodni ugovori zaključeni u prvoj polovini 1958	332—334
Stav Jugoslavije o kolonijalnom pitanju	367—371
Jugoslavija i kriza na Srednjem Istoku	372—373
Poseta potpredsednika norveške vlade Gerhardena	374
Jugoslavija i Indonezija	427—428
Jugoslavija i Međunarodna agencija za atomsku energiju	428—429
Poseta državnog sekretara za inostrane poslove Koče Popovića Velikoj Britaniji	430

»Jugoslovenski pregled« izlazi u mesečnim sveskama.
Godišnja pretplata 3.000 dinara / Redakcija: Nemanjina 34 / tel. 27-190 /
Administracija: Ulica Kosmajka 7 / tel. 22-778, pošt. fah 62 / Beograd.

Tekući račun kod Narodne banke br. 101—14
2—645

Štampa: Beogradski grafički zavod, Beograd.

